

101 KØBENHAVNS BIBLIOTEKER
bibliotek.kk.dk

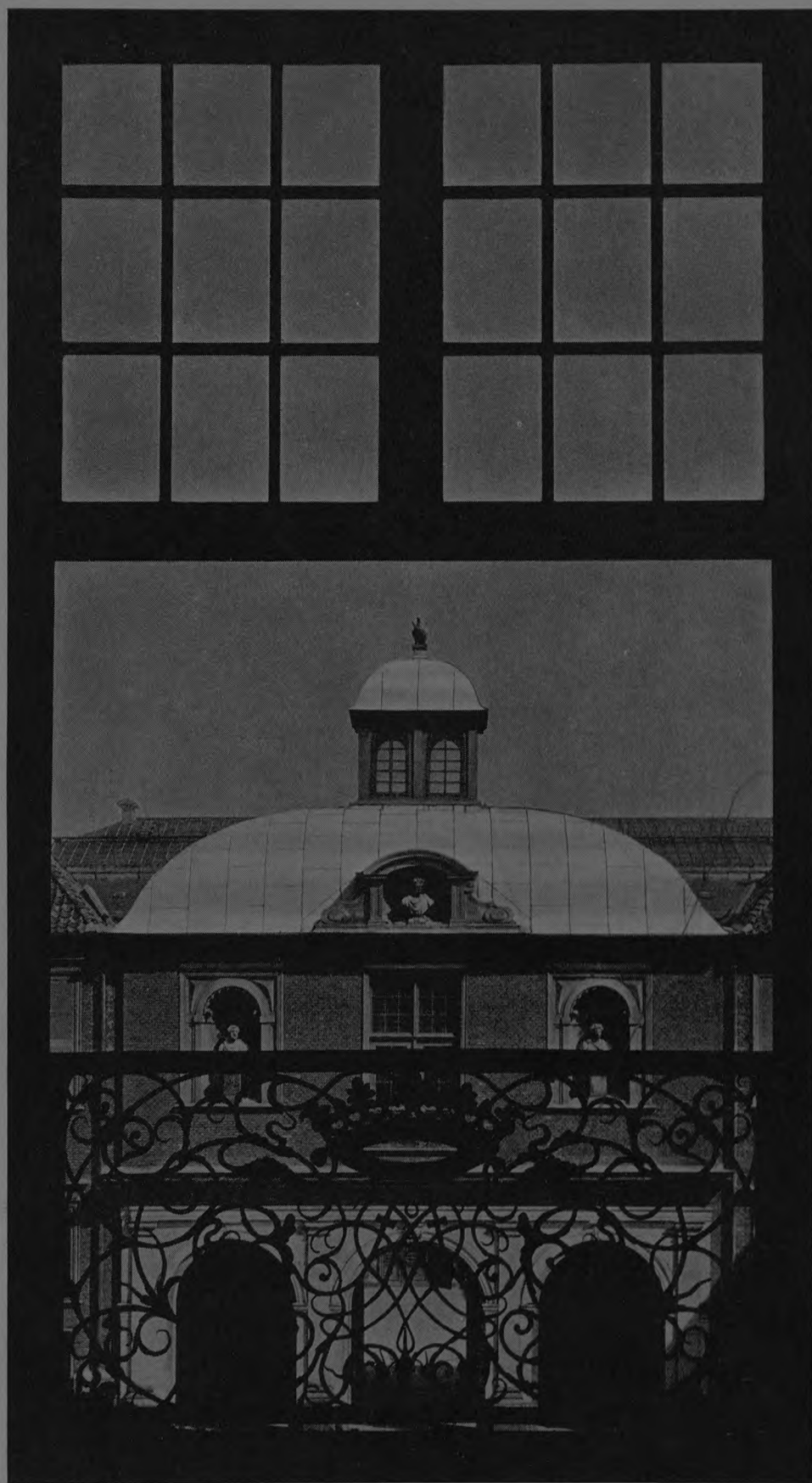

4905844127

KBH

RHB

Charlottenborg

Udgivet af Kunstakademiet

Nyt Nordisk Forlag · Arnold Busck

København 1933

Charlottenborg

Charlottenborg

Historie

Opmaaling

Udgivet
af
Kunstakademiet

Nyt Nordisk Forlag
Arnold Busck
København
1933

S 09.44

Ch 24

12

Hans Majestæt
KONG CHRISTIAN DEN TIENDE
Kunstakademiets høje Protektor
allerunderdanigst tilegnet

INDHOLD

CHARLOTTENBORGS HISTORIE. Af cand. mag. *Fr. Weilbach*:

Indledning	Side 1
I. Opførelsen	- 3
II. Det indre i Gyldenløves Tid	- 14
III. Bygningerne i Baggaarden	- 26
IV. Haven og Staldgaarden	- 27
V. Dronning Charlotte Amalies, Prins Carls og Prinsesse Hedevigs Tid 1700—1735	- 31
VI. Charlottenborg som kongeligt Slot	- 37
VII. Charlottenborg som Kunstakademi. Salys Direktorat	- 41
VIII. Harsdorffs og Abildgaards Tid 1771—1809	- 44
IX. Den nyere Tid	- 49
OPMAALINGER	Tavle 1—34
FOTOGRAFISKE TAVLER med Optagelser fra 1932	- 35—60

ULRIK FREDERIK GYLDENLØVE

Forstørrelse af Medaljen Side 6.

FORORD

Hensigten med Udgivelsen af nærværende Værk om Charlottenborg er at give en Fremstilling af Bygningens Udseende og Historie. Gennem de senere Aar har Studerende paa Kunstakademiets Arkitekturskole udført en nogenlunde fuldstændig Opmaaling og indsamlet Gengivelser af Malerier, Tegninger, Fotografier m. m. af Bygningens Udseende gennem Tiderne; dette Materiale findes tilgængeligt i Samlingen af Arkitekturtegninger i Kunstakademiets Bibliotek, og Gengivelserne i dette Værk er i Hovedsagen et Udvalg deraf.

Kunsthistorikeren, cand. mag. Frederik Weilbach har under Opmaalingen bistaaet med historiske Oplysninger og har derefter skrevet Teksten til Værket, hvis Udgivelse blev paabegyndt paa den daværende Akademiinspektør E. Spang-Hanssens Foranledning. Bekostningerne er afholdt af Akademiet med Støtte af Ny Carlsbergfondet.

Axel Jørgensen
Akademiets Direktør

1. Charlotte Amalie,
malet af d'Agar.
Rosenborg.

Indledning.

Da Charlottenborgs røde Mure i Aarene 1672-77 rejste sig paa Kongens nye Torv, var det et Særsyn i det daværende København. I den gamle By, der først nylig havde sprængt den ældre Befæstnings snævre Baand, laa det halvt middelalderlige, uregelmæssigt byggede Københavns Slot paa sin vandomflydte Borgholm. Husene i de snævre og krumme Gader var overvejende af Bindingsværk og havde et gammeldags eller som man dengang sagde, et „gotisk“ Præg. Med Christian IV's smukke Bygninger, Børsen og Rosenborg, havde Renæssancen ganske vist holdt sit Indtog i København, tilmed paa en glansfuld Maade; men denne Stil minder ikke ret meget om det, som man i Italien forstaar ved Renæssance. Paa sin Vej fra Syd til Nord var Stilen blevet betydeligt omformet; den bærer tydelige Spor af den Modstand, den har mødt, og blandes med Elementer, der tilhører Middelalderen. Denne Proces var især foregaaet i Holland, som dengang indtog en førende Stilling, ikke blot paa Handelens, men ogsaa paa Kunstens Omraade. Bygningerne har faaet en ny Dragt; men i deres indre Struktur er de ikke klassiske, men nordiske med stærke Mindelser om Middelalderen.

I Charlottenborg finder vi derimod den Symmetri i Grundplan og Façader, den Ro og Klarhed i Bygningens Linjer, som var den italienske Renæssances Ideal. Men i Mellemtiden var Udviklingen i sydligere Lande skredet videre frem, og Renæssancen havde affødt en ny Stilart Barokken, mere storslaaet i Planlægning og Rumudformning. Den Form, hvori vi modtog den nye Stil, er den hollandske Barok, undertiden ogsaa kaldet hollandsk Klassicisme, fordi den har et mere akademisk Præg end den samtidige italienske Barok, med dens mere plastiske Formfølelse, og slutter sig nær til Renæssancetidens store Teoretikere Vignola og Palladio.

Slottet har faaet Navn efter Christian V's Dronning Charlotte Amalie; men hun var ikke dets første Ejer. Bygherren var Statholderen i Norge, Ulrik Frederik Gyldenløve, Christian V's Halvbroder. Ifølge sin høje Stilling maatte han føle sig kaldet til at gaa i Spidsen for at opfylde Kongens Ønske at gøre det nye Torv til en monumental Plads, omgivet af anselige Bygninger, saa vidt muligt i en ensartet Stil. Gyldenløve beboede sit Palæ i over tyve Aar. Da Christian V døde i 1699, følte han sin Stilling truet; han nedlagde sine Embeder og trak sig tilbage til Privatlivet. Efter at have solgt det store Palæ til Enkedronningen begyndte han at bygge et mindre paa Hjørnet af Bredgade og Dronningens Tvergade,* det senere Moltkes Palæ, som nu er gaaet over i Haandværkerforeningens Eje. Under Opførelsen boede han i Hamburg; men her indhentede Døden ham i 1704. Han har næppe selv naaet at flytte ind i sit nye Palæ, skønt det ved hans Død stod færdigt og fuldt monteret; men hans Søn Grev Ferdinand Anton Danneskjold Laurvig boede her i et halvt Hundrede Aar.

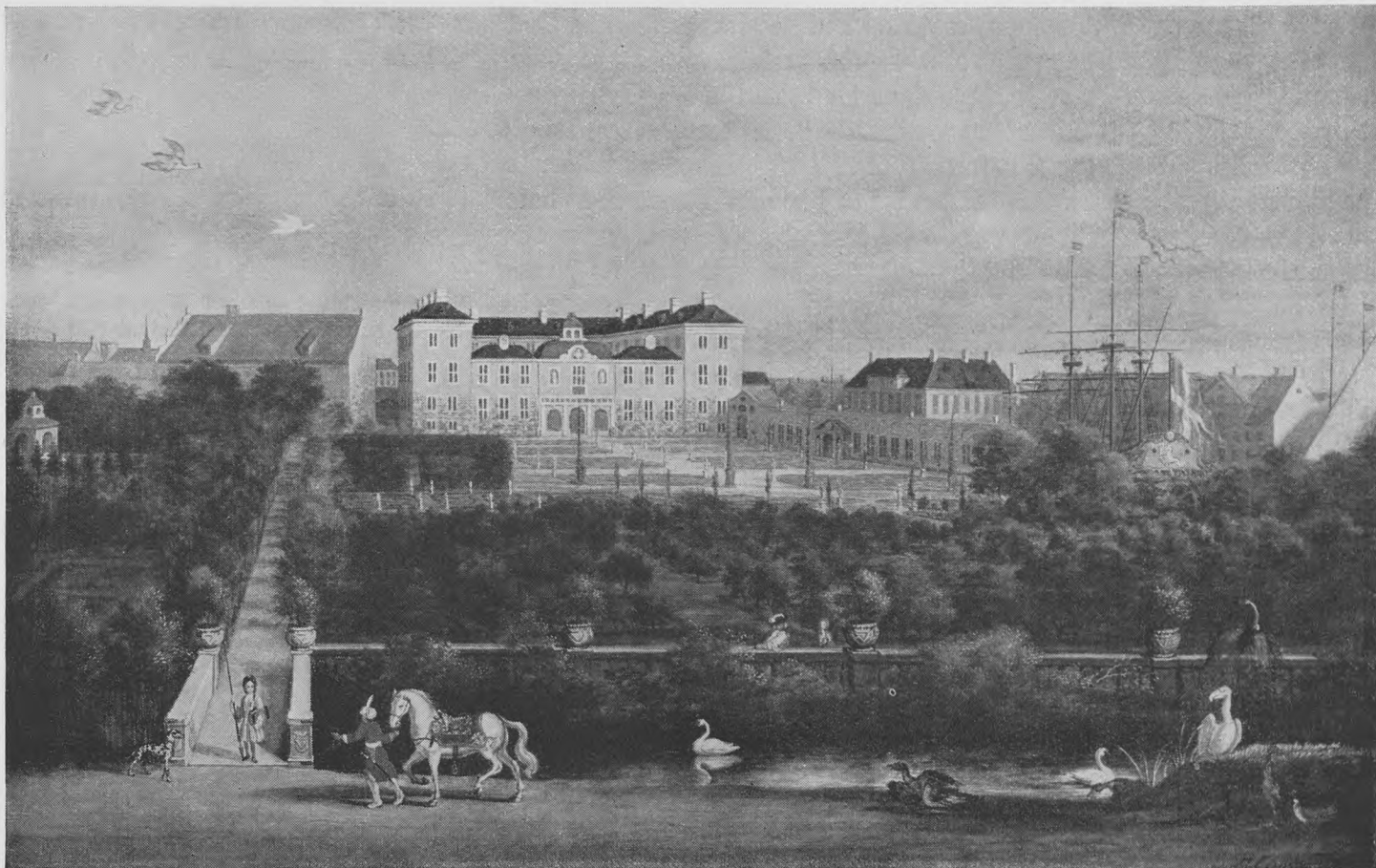
Dronning Charlotte Amalie, som var Reformert, lod et Huskapel indrette i Østfløjen ved Siden af „Portiken“; men ellers synes hun ikke at have gjort Forandringer. Efter hendes Død (1714) arvede hendes yngre Søn, Prins Carl, Palæet. Den ugifte, svagelige Prins boede altid sammen med sin Søster, Prinsesse Sophie Hedevig, om Sommeren paa Vemmetofte, om Vinteren paa Charlottenborg; og efter Prinsens Død (1729) boede Prinsessen endnu nogle Aar paa Charlottenborg indtil sin Død 1735. Derefter gik Slottet i Arv til Kong Christian VI, og siden den Tid har det været Statsejendom. I 1754 fik »Det kongelige Skilder-, Bildhugger og Bygnings Academie« Lokaler paa Slottet, og i 1787 fik det Eneraadighed, som dog ikke altid blev respekteret; først fra 1832 har Akademiet haft uforstyrret Brugsret til hele Slottet.

I Prins Carls Tid er der sket betydelige Ombygninger i det indre, og i den Tid, Kunstakademiet har haft sit Hjem paa Slottet, har de voksende Krav til Undervisningslokaler medført mange Forandringer. Vanskeligheden ved at gøre Rede for Bygningshistorien i den ældre Tid ligger deri, at de første Ejere, om de end alle hørte til det kongelige Hus, dog som Ejere var Privatpersoner. Som Følge deraf er Bygningsregnskaberne ikke indgaaet i Statens Arkiver og maa betragtes som tabte. Der fandtes dog efter Sophie Hedevigs Død i Prinsessens Brevkammer en Del Skøder og andre Dokumenter, som blev afleveret i Rentekammeret og nu findes i Rigsarkivet.* Deriblandt er et »Inventarium og Beskrivelse« fra 1799, optaget ved Overdragelsen til Enkedronningen, som giver mange vigtige Oplysninger, ogsaa om Gyldenløves Tid. I øvrigt maa de sparsomme Efterretninger om Opførelsen suppleres med det, som kan oplyses ved Studium af Bygningen selv, og her har Opmaalingen skabt et værdifuldt Grundlag.

* Om Gyldenløves lille Palæ se Vilh. Lorenzen: Københavnske Palæer II, S. 56 ff.

* Pakken betegnes i de følgende Noter for Kortheds Skyld SH. Dokumenterne er af Prinsessens Sekretær E. U. Dose ordnet i to Rækker (1. og 2. Nummerering). Dertil kommer et Læg med Papirer, som angaar Slottets Vandforsyning, og tilsidst et under Generalbygmester Häussers Tilsyn i Januar 1736 optaget Inventar.

Af det første Læg er Skøderne udtaget og henlagt i en anden Afdeling, »Kongehuset«, i Rigsarkivet. Til Gengæld er der foran i Pakken henlagt et Læg med nogle vigtige Dokumenter fra 1726-27, stammende fra en opløst Afdeling, »Københavnske Ejendomme«.

2. Gyldenløves Palæ, set fra Staldgården. Maleri af Jacob Coning 1694. Frederiksborgmuseet.

I. Opførelsen.

BYGHERREN

* En Biografi af U. F. Gyldenløve, forfattet af den norske Historiker M. Birkeland, findes i Brickas »Dansk biografisk Lexikon« VI.

Ulrik Frederik Gyldenløve,* Frederik III's Søn med Margrethe Pape, født 1638, var i en ung Alder (1664) blevet udnævnt til Statholder i Norge med Bolig paa Akershus Slot. Fra 1669 var han dog fritaget for at opholde sig til Stadighed i Norge, efter at Ove Juul var udnævnt til Vicestatholder; og efter Tronskiftet i 1670 forblev han i København, hvor han stod i stor Yndest hos den unge Konge. Han blev Medlem af Geheimeconseillet, i 1671 ophøjet til Greve med Titelen »Hans høje Excellence«, og Grevskabet Laurvig blev oprettet for ham.

Næste Aar begynder Opførelsen af det store Palæ paa Kongens Nytorv, hvortil Kongen selv lagde Grundstenen den 3. April 1672. Stort maatte det være, da det ikke blot skulde være Privatbolig for den første af Rigets Stormænd, men ogsaa Sæde for den øverste Styrelse af Norge. Man møder undertiden den Opfattelse, at Gyldenløve som Statholder i Norge kun i kortere Tidsrum har kunnet bo i sit Palæ i København,* men det er en Misforstaaelse. Under Krigen med Sverige (1675-79), som i Norge kaldtes Gyldenløvefejden, maatte han ganske vist den meste Tid være i Norge; men efter Fredsslutningen flyttede han med sin unge Hustru Antoinette Augusta,* født Komtesse af Aldenburg, til Danmark, og i 1680 fik han en formelig Tilladelse til at opholde sig i Kongens Nærhed, hvor denne maatte være. I de tyve Aar (1679-99) indtil han solgte Palæet, har han, saa vidt man ved, kun fire Gange været i Norge, i 1685 som Ledsager for Christian V, i 1689 paa Grund af truende Krigsfare og endelig to Gange (1690 og 1696) sammen med Christian Gyldenløve,* der var udset til hans Efterfølger.

Ulrik Frederik Gyldenløve har altsaa været borte i en stor Del af den Tid, hvori hans Palæ var under Opførelse; men han var dog hjemme i 1672-73 indtil Juni i sidstnævnte Aar, og han har altsaa kunnet være tilstede ved Planlægningen og de første Arbejder. Hans Korrespondance med den kongelige »Generalfaktor« i Amsterdam Gabriel Milan* om Byggematerialer viser, at han personlig tog levende

* Saaledes hos Philip Weilbach: *Konst og Æsthetik* (1870) S. 172 og hos flere andre Forfattere.

* Gyldenløve var 3 Gange gift; første Gang (hemmeligt) med Sophie Urne 1659; anden Gang med Marie Grubbe 1660, hvilket Ægteskab blev opløst ved Dom 1670; det tredje Ægteskab blev sluttet 1677.

* Christian Gyldenløve var Christian V's ældste Søn med Sophie Amalie Moth. Om hans Barndomsliv og Udenlandsrejser fortæller Lakajen Mathias Skaanlund i »Memoirer og Breve« udg. af Jul. Clausen og R. F. Rist XVII: Gyldenløves Lakaj.

* Gabriel Milans Privatarkiv (Rigsarkivet).

Del deri. Vi har ogsaa den svenske Arkitekt Nicodemus Tessins Ord* — ganske vist skrevet 20 Aar senere — for, at han var »un seigneur de grande connoissance et lumière dans les beaux arts«. Gyldenløve mente ogsaa selv at have »cognaissance de l'architecture« og kunde give sin gode Ven Peder Griffenfeld Raad med Hensyn til Bygearbejder paa dennes Ejendom i Norge. I et Brev indprenter han ham, »que du moins l'on observe la régularité et propriété, chose que nostre nation n'observe guerre ou n'attend point, quoy que cela ne couste rien,«* en Udtalelse, som viser, at han i hvert Fald havde Forstaaelse af et Hovedpunkt i Barokkens kunstneriske Program.

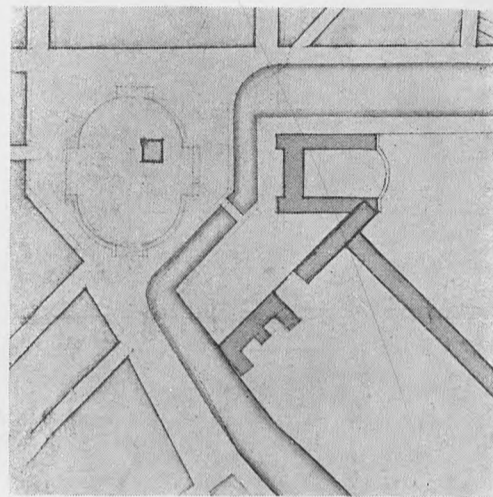
* Ragnar Josephson: Tessin i Danmark, S. 18 og Bilag 7.

BYGGEGRUNDEN

Anlægget af Kongens Nytorv* staar i nøje Forbindelse med Byens Udvidelse mod Nord udenfor den gamle Voldlinje og med det Gadenæt, som blev udstykket her efter den hollandske Ingeniør Henrik Rüses Plan. De snorlige Gader skærer hinanden under rette Vinkler, saa at der dannes rektangulære Huskarréer, et System, der staar i den skarpeste Modsætning til den gamle Bispestads selvgroede Færdselslinjer. Paa Grænsen mellem den nye og den gamle By blev med et rask Greb en Linje draget tværs igennem hele Byen, først som en Gade, Gotersgade, der forbinder Nørrevold med Byens nye Centralplads, derefter langs den nye Havn, der skulde aabne Skibsfarten Vej ind til dette Centrum, endelig fortsat paa Christianshavnsiden med en Kanal ud til den nye Voldlinje. Den sidste Del af Projektet blev dog aldrig gennemført. Vinkelret paa denne Hovedakse fører Bredgade og dens Parallelgader i nordlig (nordøstlig) Retning ud til Nyboder og Kastellet.

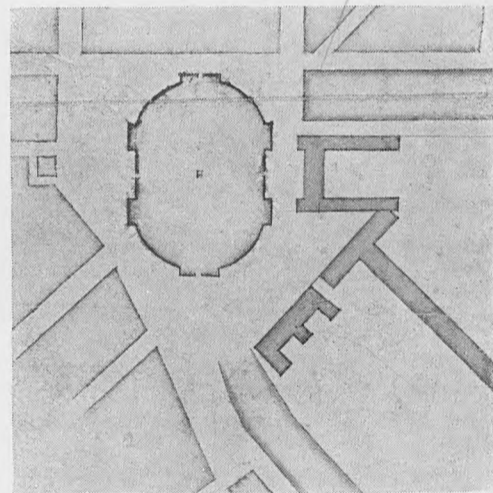
* Griffenfelds Papirer i Rigsarkivet; Brev Nr. 30, dateret Tønsberg 18. Juni 1673.

* Slgn. Vilh. Lorenzen: Københavnske Paalær I, S. 8 ff.

3. Plan af Kongens Nytorv c. 1672. Rigsarkivet.

Gotersgade, Bredgade og Store Kongensgade bestemmer Grænserne for den nordlige Del af Kongens Nytorv. Hvor stor en Udstrækning mod Syd man har villet give Torvet, og om det var Tanken at give det en rektangulær Form, er vanskeligt at afgøre. Til Forstaaelse af Charlottenborgs Placering paa Torvet er det imidlertid nødvendigt at gaa lidt nærmere ind paa Spørgsmaalet. Paa en Plan fra ca. 1672 er Nord-Syd-Aksen markeret ved en »corps de garde« (Vagthus) midt paa Torvet; men den rektangulære Form synes — hvis den overhovedet har været paatænkt — allerede at være opgivet. Baade Byens gamle Grænselinje ved Enden af Østergade og den skraa Beliggenhed af Sejlhuset (Garnmagasinet) paa Bremerholm skabte Vanskeligheder, naar man ikke vilde skride til kostbare Ekspropriationer og Ombygninger. Projektet viser, at man paa dette Tidspunkt har tænkt sig at lade Bremerholm beholde sin Karakter af Ø og forbinde Nyhavn med Holmens Kanal ved et Kanalstykke med et Knæk, svarende til Knækket ved nuværende Hovedvagtsgade.

4. Plan af Kongens Nytorv 1680. Rigsarkivet.

Et Par Aar efter (1680) er denne Plan blevet ændret.* Kanalen bortfaldt, og Torvet fik en betydelig Udvidelse i Retning af det nyopførte Gjethus, der kom til at ligge i Flugt med Sejlhuset. De skraa Linjer har definitivt sejret; men Udvidelsen har skabt en Skævhed, som søges ophævet ved, at Nord-Syd-Aksen gennem Kongestatuens og den derom anlagte Beplantning »Krindsen« er forskudt mod Øst i Forhold til Midtlinjen mellem Bredgade og Store Kongensgade. Til Gengæld er Øst-Vest-Aksen blevet fastlagt ved, at Statuen er stillet midt foran Charlottenborgs Façade, saa at den kan ses inde fra Gaarden gennem den aabne Port. Det er det Forhold, vi finder den Dag idag. Pladsens Form er en uregelmæssig Femkant; i Stedet for Gjethuset har vi det kongelige Theater, som dog ikke giver Pladsen saa god en Afslutning som det gamle Gjethus. Theatret dominerer Pladsen, skønt dets Beliggenhed i et Hjørne ikke berettiger det dertil. Denne Rolle var af Grundlæggerne tiltænkt Gyldenløves Palæ.

* Begge Planer findes i Rigsarkivets Kortsamling, Aflevering fra Krigsministeriet, Mappe Nr. 1. Den sidste har en Paategning om, at Kongen samtykker i, at »Kongetorvet, samt de derom liggende Gader, maa paa den Maade indrettes, som hosføjede Afridsning udviser, og at den paa Kongetorvet nu staaende Corps de Garde maa henflyttes til den Krog mellem afgangne Generalltn. Rosenkrantz's og Friederich Gieses Gaarde«. Den er dateret 5. Juni 1680. Paa denne Plan er Hjørnet af Sejlhuset nedbrudt for at give Plads for Sydfløjen af Gyldenløves Palæ; paa den først omtalte Plan er det endnu ikke sket, hvilket viser, at den senest er fra Foraaret 1673.

Gyldenløves Byggeplaner gaar tilbage til hans Faders, Frederik III's Regeringstid. Sent paa Aaret 1668 var han kommet ned til Danmark efter i fire Aar at have styret Norge som Statsholder. Nu blev han ved Udnævnelsen af en Vicestatholder delvis fritaget fra sine Forretninger, og den 22. Marts 1669 gav Kongen ham Skøde* paa Grunden

* Orig. paa Pergament i Rigsarkivet (Kongehuset). Kopi i Sjællandske Registre XXVII, 421—23, trykt i Københavns Diplomatarium VI, 498/620.

saa regulær, som man kunde ønske sig; men paa den sydlige Side blev Skellinjen mod Holmens Arealer uregelmæssig paa Grund af Sejlhusets og Reberbanens skraa Retningslinjer. Af denne Grund kunde heller ikke hele Façadelinjen mod Torvet (126 Alen) udnyttes til Façade for Palæet, naar dette skulde have den regulære Form, som Tiden krævede. Façaden kunde kun blive paa 78 Alen, og saa maatte man endda regne med, at Kongen vilde tillade, at Sejlhusets nordre Hjørne blev afskaaret. Under Opførelsen fik Gyldenløve ogsaa Bevilling til at nedbryde dette Hjørne, »saa vidt som den yderste Linie af hans nye Huuses Flügel det treffer« (26. Marts 1673).^{*} Det der blev tilbage af Façaden mod Kongetorvet, og den bagved liggende trekantede Grund blev benyttet til en Materialgaard eller Baggaard. Ud imod Torvet blev der bygget et Vaskehus, forbundet med Palæet ved en lavere Fløj med Port ind til Baggaarden.

PLANLÆGNING, ARKITEKTEN

Det første Tegn til, at Arbejdet skal begynde, har vi i et Missive til den fungerende Kommandant i København Niels Rosenkrantz om, at Gyldenløve maa opgrave og bruge de Fundamentsten, som han mener skal være under Jorden paa det nye Kongetorv^{*} (15. Juli 1670). Men derefter hører vi intet om Byggearbejdet før Foraaret 1672, da Gyldenløve begynder at forskrive Materialier fra Holland. Den mellem-liggende Tid maa være gaaet med Reguleringsarbejder. Thura beretter, at »den tilforn lave og nedrige Grund« blev opfyldt med den Jord, som blev opgravet ved Kanalens Anlæg.^{*} Sandsynligvis har ogsaa Pilotering været nødvendig. Den 29. November 1671 opnaede den høje Bygherre Frihed for Grundskat og andre Paalæg paa Ejendommen »Princessin-styr undtagen«.^{*}

Den egentlige Opførelse synes at være begyndt i Sydfløjen. Her blev i 1886 ved den østlige Ende fundet to Medailler, som var nedlagt ved Grundstenen.^{*} De har Gyldenløves Portræt paa Adversen, medens Reversen paa den ene viser en kronet Løve mellem Gyldenløves og Norges Vaaben, paa den anden et Billede af Palæets Façade. Medaillerne opbevares nu i Kunstakademiets Bibliothek. De var for øvrigt ikke helt ukendte; andre Eksemplarer findes i Mønt- og Medaillesamlingen i Nationalmuseet,^{*} og de er afbildet i det i 1791 udgivne Mønt- og Medailleværk. Men man blev først nu opmærksom paa, at den Façade, som Medaillen viser, er ikke saa lidt forskellig fra den virkelig opførte, og det blev muligt at identificere en Tegning i Nationalmuseets Arkiv, der stemmer nøje med Medaillen og maa være det oprindelige Udkast eller en Kopi deraf.^{*} De mod Torvet frem-springende Fløje har ottesidede Kuppeltage, og Midtpartiet afsluttes for oven med en bred trekantet Frontispice paa god hollandsk Manér. Endvidere ser man paa Tegningen, at der ikke blot var projekteret en Port mellem Palæet og Vaskehuset, men ogsaa en tilsvarende ved Nyhavn.

F. Meldahl, Akademiets daværende Direktør, gjorde nu opmærksom paa, at den bekendte hollandske Arkitekt Philip Vingboons (1608-75) i Midten af Aarhundredet, da han konkurrerede med Jacob van Campen om Raadhuset i Amsterdam (nu kgl. Slot), har gjort et Udkast, som viser en paafaldende Lighed med den paa Medaillen af-bildede Façade.^{*} »Sætter man hos Vingboons blot 2 Vinduer i Sidefløjenes Gavle i Stedet for 3, og borttager man den store Trappe for neden og Taarnet over Midten, er Ligheden fuldkommen.« Denne Iagttagelse er af stor Rækkevidde og var navnlig paa Meldahls Tid, da man ikke saa nøje som nu havde udredet den kunstneriske Forbindelse mellem Danmark og Holland i Christian V's Tid, et vigtigt Fingerpeg. Nyere Undersøgelser har vist, at den hollandske Indflydelse, som er saa afgjort bestemmende for Stilen i vore Renæssancebygninger, ogsaa i Aarhundredets sidste Halvdel er særdeles levende og strækker sig helt op i Frederik IV's Tid. Den naar end-Ogsaa til Sverige, hvor Justus Vingboons i nogle Aar (1653-56) var

^{*} Orig. i Pakken SH, 1. Nummerering Nr. 5.

^{*} Sjællandske Tegnelser XXXIX, 129, trykt i Kbhvns. Dipl. VI, 544/738. Gyldenløves Formodning beroede paa, at en Del gamle Huse var blevet nedbrudt, da Torvet blev anlagt.

^{*} Danske Vitruvius I, S. 54.

^{*} Orig. i Pakken SH, 1. Nummerering Nr. 2. Kopi i Sjæll. Reg. XXVIII, 531-32, trykt i Kbhvns. Dipl. VI, 575/807.

^{*} Ifølge F. Meldahls Beretning i »Tidsskrift for Kunstindustri« 1892, S. 29-33, blev Medaillerne fundne »i Hjørnet af den sydøstlige Fløj«.

^{*} Her findes ogsaa et Eksempel, hvor begge Reverser er forenet.

^{*} De i Nationalmuseet bevarede Projekter til Charlottenborg blev dog først offentliggjort mange Aar efter, af Vilh. Lorenzen i »Københavnske Palæer« I, S. 84-85.

^{*} Ph. Vingboons' Projekt er gengivet i den ovenfor anførte Artikel af Meldahl.

6. Medaille, Adversen.

* Ragnar Josephson: Svenska Rid­darhuset, i »Ord och Bild« 1925.

Rid­darhusets Bygmester.* Baade Plan, Proportionering og Façadernes Ud­smykning hidrører overvejende fra ham.

Vi nærmer os hermed det interessante, men vanskelige Spørgs­maal, hvem der har været Charlottenborgs Bygmester. Gyldenløve var selv i Holland i Vinteren 1669-70; han har maaske været i per­sonlig Forbindelse med Philip Vingboons og faaet en Tegning af ham. Men selv om det skulde vise sig, at det første Udkast er gjort af en hollandsk Arkitekt, har Gyldenløve dog ikke kunnet undvære en kyndig Bygmester til at lede Opførelsen, og de betydelige Æn­dringer, der blev gjort i Projektet, forudsætter nødvendigvis Tilstede­værelsen af en Arkitekt. Desuden omtales udtrykkelig i en Skrivelse »l'architecte dont S. H. E. se sert.«*

* Gyldenløves »mémoire« af 20. Februar 1672. i Gabriel Milans Privatarkiv (Rigsarkivet); se S. 15. S. H. E. = Sa haute Excellence.

Gyldenløves Byggeforetagende, som jo var af privat Art, omtales kun sjældent i officielle Skrivelser. Der findes dog een, som har Be­tydning for Spørgsmaalet om Arkitekten. Den 16. Juli 1672 blev der gennem Kancelliet udfærdiget en Ordre til Magistraten i København, »at I dend anordning giøre, at voris biugmester Evert Jansen strax be­kommer thi eller tolf af de dygtigste muurermestersvenne her i staden, som voris eget saavel som voris statholders oss elskelige Hr. Uldrich Friderich Guldenlewes arbeide uden wiitløfftig ophold imod billig betaling kand forfærdige.«*

* Sjæll. Tegnelser XL, 169 (med Evert Jan­sens Ansøgning), trykt i Kbhvns. Dipl. VI, 597/858.

Fr. Schiøtt har heraf taget Anledning til uden videre at gøre *Evert Jansen* til Charlottenborgs Arkitekt. I nogle haandskrevne Oplysnin­ger om Slottet, som han i 1907 meddelte Akademiet, skriver han føl­gende: »Palaiet er bygget af Evert Jansen, en Hollænder, der var kgl. Bygmester paa Bremerholm — Søetatens Husbygmester —, men tillige benyttedes som Bygningsinspektør til at tage Syn over og udarbejde Projekter for andre kongelige Bygninger. Han har til Gyldenløves Gaard ganske vist benyttet Idéen i Vingboons Raadhusprojekt fra Amsterdam, dog kun for Hovedfaçaden, der hos Vingboons gentages paa alle 4 Façader, ligesom han ved andre Projekter har laant hos P. Post og andre hollandske Architekter, men man maa dog betragte ham som Architekt for Palaiet.«

Det synes paafaldende, at Gyldenløve ved et saa stort Bygge­foretagende er gaaet udenom Generalbygmesteren, Lambert van Haven, eller den kongelige Bygmester Hans van Stenwinkel;* men det kan jo tænkes, at han ved Udlægget af Byggegrund paa Bremerholm er kommet i personlig Berøring med Evert Jansen og har syntes godt om ham. Paa den anden Side maa det fremhæves, at den Omstændig­hed, at Evert Jansen har Brug for tolv Mursvende, ikke berettiger til den Antagelse, at han har været den ledende Arkitekt. Den tyder snarere paa, at han har haft Opførelsen i Entreprise, noget som under­ordnede Bygmestre i kongelig Tjeneste ofte indlod sig paa.

Det bliver saaledes noget tvivlsomt, om Fr. Schiøtts Hypothese er holdbar. Det er i denne Sammenhæng af Interesse at vide, at der samtidig med Gyldenløves Palæ blev bygget et andet slotslignende Palæ, hvis Bygmester kan paavises. Kongens Broder, Prins Jørgen, som havde faaet Vordingborg Amt paa Livstid, lod fra Marts 1671 et Palæ bygge paa den gamle Borgplads med Gaasetaarnet. Bygmesteren var ifølge en samtidig Kilde* *Hans van Stenwinkel*. Slottet er forlængst nedrevet, men dets Udseende er godt kendt fra Thuras »Danske Vi­truvius«. Det var bygget i den samme hollandske Barokstil som Char­lottenborg med rigelig Anvendelse af »Festons« som Udsmykning af Façaden.

Gyldenløve, som var Prins Jørgens Halvbroder, har naturligvis været godt underrettet om dette Byggeforetagende og om Stenwinkels Deltagelse deri. Det var altsaa meget nærliggende at henvende sig til ham om at gøre Udkast til Palæet paa Kongens Nytorv. Naar der ikke skete Henvendelse til Lambert van Haven, har det sandsynligvis sin Grund deri, at Planerne til Gyldenløves saa vel som Prins Jørgens Palæ er udkastet før hans Hjemkomst fra Udlandet i December 1670.

Hvis altsaa Stenwinkel har været »den Arkitekt, som Hans høje Excellence benytter«, maa vi tænke os, at han først efter Gyldenløves

* Han kaldes i Kunsthistorien sædvanlig Hans Stenwinkel den yngste, i Modsætning til Chri­stian IV's Bygmestre Hans Stenwinkel den ældre († 1601) og den yngre († 1639).

* Tage-Register über Chr. V's glorwürdigstes Lebens- und Regierungs-Geschichte. »1671 Mart. liessen Ihr. Hoheit Printz Georg zu Dänemarck-Norwegen mit dem Bau des neuen Schlosses zu Waringburg durch Baumeister Steenwinckel einen Anfang machen.«

7. Medaille, Reversen.

Ønske har udkastet en Façade efter Philip Vingboons' Projekt og derefter, da dette Forsøg ikke faldt tilfredsstillende ud, har omarbejdet Udkastet. En Tegning* i Nationalmuseets Arkiv viser det nye Projekt, som noget mere end det omtalte første Udkast nærmer sig til det virkelige opførte. Det er tillige mere gennemarbejdet. Det første, man lægger Mærke til, er at Pavillonernes Kuppeltage er forsvundet; til Gengæld er Balustraderne prydet med Statuer. Den store Frontispice over Midtpartiet er der endnu og har tilmed faaet en Statue paa Toppen og een ved hvert Hjørne; Gavlfeltet er udfyldt med Kanoner og anden Krigsarmatur. En stor Forbedring er det, at de altfor lange Pilastre i Midtpartiet er blevet delt ved et kraftigt Baand (»Cordongesims«) mellem 1ste og 2det Stokværk. De øverste Pilastre har nu de rette Proportioner, og de nederste viser sig som mere beskedne Sokkel-pilastre. Det dekorative Sandstensarbejde, som paa den første Tegning kun er svagt antydet med Blyant, er her tydeligt angivet. I Bel-etagen har Vinduerne paa de fremspringende Partier Frontoner med vingede Hoveder og for neden Guirlander (»Festons«). Ogsaa i Mezzaninetagen er der Guirlander under Vinduerne. Midtfacet er særlig stærkt dekoreret med hængende Guirlander i Mezzaninetagen og over det midterste Vindue Bygherrens Buste, der forsvares af to glubende Løver, der synes at ville styrte sig ned i Hovedet paa dem, der nærmer sig Porten.

Dette mindre smagfulde Motiv blev dog opgivet under Udførelsen. Løverne blev flyttet hen i Pavillonernes Vinduesfrontoner, hvor de sidder ligesom i Bur, skønt de ser bidske nok ud. Midtpartiets Komposition er blevet omarbejdet, hvorved den afgjort har vundet. Porten, opbygget af Sandsten i dorisk Stil, er godt sammenkomponeret med Balkonen. Det store Midtvindue, som altsaa egentlig er en Balkondør, flankeres nu kun af nedhængende Festons.* Under Sidevinduerne er der Løveskind i Stedet for Blomsterguirlander og i Frontonerne Kvindehoveder med et strengt medusaagtigt Blik. Pilasterkapitælerne er rigt og fantasifuldt komponeret, en fri Variation af de antike Kompositkapitæler, med Ørne, Griffen og Hunde mellem Bladværket. Det er dog ikke nogen ny Opfindelse af Arkitekten; Kapitælerne er kopieret efter den hollandske Udgave af Vignolas »Regola delle cinque ordine« (1619).

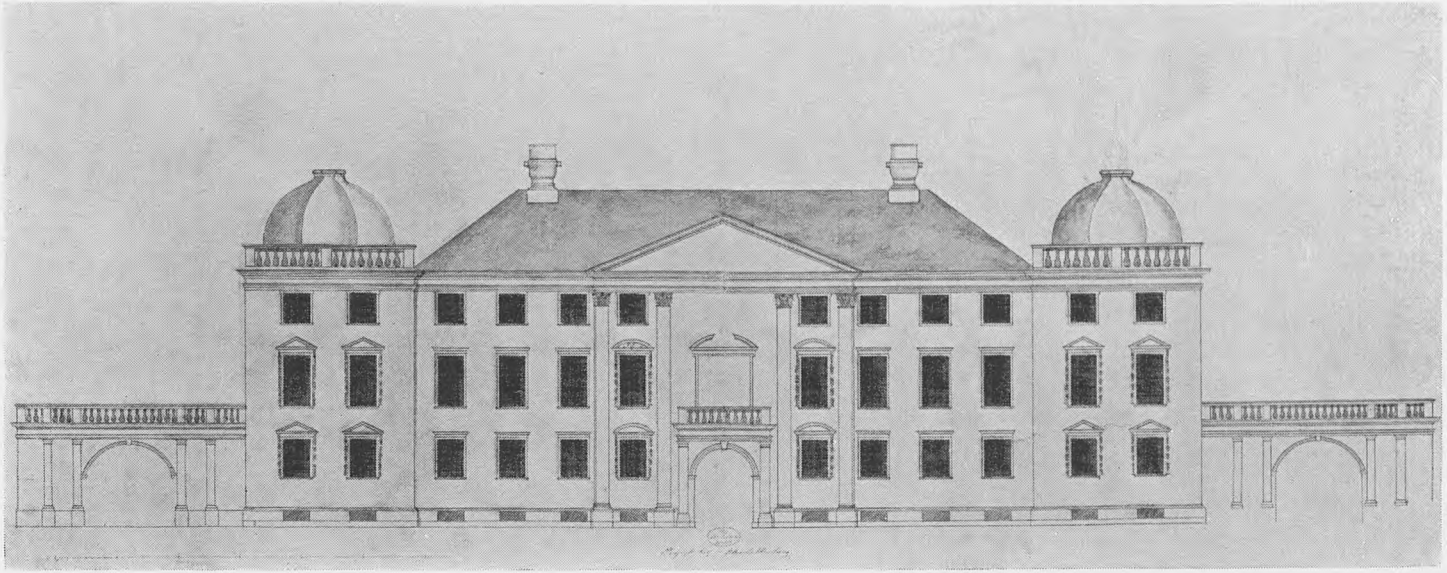
Ser man paa Façadekompositionen som Helhed, er den mest iøjnefaldende Forskel den, at den store trekantede Frontispice er bortfaldet tillige med samtlige Statuer. Kompositionen er blevet mindre hollandsk og mindre barok; den slutter sig nærmere til den italienske Renæssance.

Hvad Façaden har beholdt af den hollandske Stil, er især den udvendige Maade, hvorpaa Ornamenterne anvendes. De ornamentale Led giver ikke Udtryk for en indre Spænding i Bygningens Masser, men er rent dekorativt fordelt over Fladen, ganske som i den forudgaaende nederlandske Renæssance. Pilastre og andre Smykkeformer laanes færdige fra Antiken, dog ikke direkte, men fra Vignolas, Palladios og de andre Teoretikers Værker. Formaålet er at gøre Indtryk af det festlige; de meget yndede »Festons« er jo ligefrem en Efterligning af de Blomsterguirlander, som man ved festlige Lejligheder ophængte paa Husenes Façader. En indre Nødvendighed for Façadedekorationen foreligger ikke; den kan endogsaa helt undværes, som man ser det paa Slottets Nordside. Alligevel savner Bygningen ikke plastisk Virkning; den beror især paa den massive Kraft i de fremspringende Fløje og paa den magtfulde Bredde i Midtpartiet. Façaden har, som vi nu ser den, en Storhed og Adel, som fattes de tegnede Udkast.

Næst efter Façaden er det især Grundplanen, der paakalder vor Interesse. Slottet er jo, som det nu staar, firfløjet. Men man vil have lagt Mærke til, at paa begge de foran gengivne Planer af Kongens Nytorv er der kun tre Fløje. Østfløjen kan altsaa først være opført efter 1680 paa et Tidspunkt, da de tre andre Fløje i flere Aar havde

* De to Tegninger er øjensynligt udført af samme Arkitekt.

* Nichen i den brudte Fronton, hvor nu Frederik V's Buste staar, har uden Tvivl, i Overensstemmelse med Tegningen, været bestemt for en Buste af Gyldenløve; men om den har været opstillet, er usikkert; den omtales hverken i Inventariet fra 1699 eller i den Besigtigelse og Taksation, som Häusser og Thura foretog i 1735 efter Sophie Hedevigs Død.

8. Projekt til Gyldenløves Palæ. Nationalmuseets Arkiv.

* Paa Hovedfløjens Skorstenspiber, som er af Sandsten, er indhugget Bygherrens Navnetræk og Aarstallet 1677.

staaet færdige.* Paa den ældre Plan er der paa Østfløjens Plads blot antydet en buet Indhegning mod Haven.

De tre Fløje er alle i tre Etager og lige høje; Tagene sammenskaarne i Hjørnerne. Men saadan har de ikke været planlagt fra Begyndelsen. Paa de to Udkast ser man et Valmtag, som ikke naar længere end til den Linje, der skiller Pavillonerne fra den tilbagetrukne Del af Façaden. Allerede det tyder paa, at Pavillonerne ikke opfattes som Fremspring paa Hovedfløjen, men som hørende til Tverfløje med deres eget Tag. Og undersøger man Etageplanerne, viser der sig Forhold, som tyder i samme Retning, noget som først er kommet klart frem gennem Opmaalingerne. I Hovedfløjens Længdeakse ligger længst ude mod Nord og Syd i alle Stokværk et smalt Værelse mellem svære Skillemure, bestemt til at optage Aftrækskanaler fra Kaminer. Ved Siden af dette ligger i Kælderen og de to Hovedetager et stort, næsten kvadratisk Værelse i Fløjene mod Torvet, og til den modsatte Side et Værelse af samme Størrelse. Forholdet er klarest i Sydfløjen, hvor de ældste Planer fra 1716 viser den oprindelige Inddeling. Nu er i Beletagen dette Værelse slaet sammen med det følgende. I Gyldenløves Tid var de for øvrigt kun adskilt ved to »Bredde-Flygler«, saa at man ved Lejlighed kunde bruge dem som een stor Spisesal. Men man kan netop her gøre en Iagttagelse, som synes at give det afgørende Bevis for, at Hovedbygningens Tværfløje efter den oprindelige Plan skulde ende her. Der hvor Skillerummet stod, bliver Ydermurene pludselig en hel Sten tyndere, hvilket ikke godt kan forklares anderledes, end at Fortsættelsen af Sidefløjene skulde være en Etage lavere end Hovedbygningen. Denne vilde altsaa have faaet Form af et stort H, ganske som Frederiksberg Slot senere blev bygget.

I Nordfløjen findes denne Forskel i Murtykkelsen ikke. Den oprindelige Tanke er altsaa blevet opgivet paa et tidligt Tidspunkt. Men Planen fra 1716 røber alligevel den paatænkte Adskillelse mellem en Tværfløj i tre Etager i nær Tilslutning til Hovedfløjen og en lavere Sidefløj. Her laa nemlig i Beletagen et langt Galleri, hvis Midtpunkt ligger over Porten; længst mod Øst ligger et stort Værelse med tre Vinduer til Nyhavn. Betragter man nu Nordfaçaden udefra, faar man uden Vanskelighed Øje paa Tredelingen. De tre Vinduer mod Øst sidder tættere sammen end de øvrige; denne Del af Fløjen skulde danne en Blok for sig, en Endepavillon, maaske i tre Stokværk, i hvert Fald med en Tagform, der vilde isolere den fra Mellemløjen. Denne bestaar af Portpartiet med to Vinduesfag paa hver Side, hvilket giver samme Længde som det indvendige Galleri. Længst mod Vest kommer saa Hovedbygningens Tværfløj i tre Etager med fem Vinduesfag, hvoraf det midterste er Vinduet i det lille Kammer. Taget over disse Tværfløje maatte staa vinkelret mod Taget over Hovedbygningens Midtfløj, og man har næppe dengang tænkt sig flade Tage paa de mod Torvet fremspringende Fløje. Det er en Følge af den ændrede Plan, hvor Hoved- og Sidefløjens Tag er skaaret sammen i Hjørnet.

Naar Gyldenløve bestemte sig til at føre Mezzaninetagen videre over begge Sidefløje, var det naturligvis af rent praktiske Hensyn. Han var omgivet af en hel Hofstat med Pager m. m., som en kongelig Person, og der maatte skaffes Plads til det store Tjenerskab, som en Mand i hans Stilling ikke kunde undvære. Men det kan jo ikke nægtes, at Façaden mod Nyhavn har tabt meget derved.* Tredelingen vilde have givet Façaden Rythme og Afveksling; som den nu er, ser den noget ensformig og aandløs ud. Senere Forandringer har bevirket en yderligere Forringelse af denne Façades Virkning. Nye Vinduesrammer med store Ruder er traadt i Stedet for de oprindelige blyindfattede og smaarudede Vinduer. Langt værre er det dog, at Façadens Enhed er brudt ved Indsættelse af nogle store moderne Ateliervinduer. Her vil en Restaurering være paakrævet.

En Bekræftelse paa den fremsatte Teori vil man maaske kunne finde deri, at Portpartiet baade mod Nyhavn og indad mod Gaarden er formet saaledes, at nederste og mellemste Stokværk er sammenkomponeret og afdækket med en Fronton, medens Mezzaninetagen er udenfor Kompositionen. Ganske vist maatte Frontonen hæves højere, dersom Hovedkransen under Taget skulde ligge her; men Tegningen har jo maattet ændres, da det blev besluttet at bygge Mezzanin over Sidefløjen.*

Østfløjen maa være opført i Aarene 1680-83; den er nemlig afsat paa et Kort, der er tegnet paa et Pergament-Skøde, som blev udstedt den 6. Juni 1683 til Bekræftelse paa alle tidligere erhvervede Adkomster.* Dette Kort er meget oplysende, ogsaa med Hensyn til Grundens Form og det oprindelige Haveanlæg. Sejlhuset støder umiddelbart op til Palæet; der er kun afskaaret saa meget, som nødvendigvis maatte fjærnes. Endnu i Gyldenløves Tid, uvist i hvilket Aar, er et større Stykke blev nedbrudt af Sejlhuset, og Gyldenløve opførte da den lille Hjørnefløj mod Syd-Øst, foreløbig kun i eet Stokværk.

Østfløjen adskiller sig paa en ret paafaldende Maade fra Slottets andre Fløje. Den bestaar af tre omtrent lige store Dele, hvoraf den midterste har en monumental Opbygning, for neden tre Portbuer — »Portiquen« eller »Durchfarten« — med Motiver fra romerske Triumfbuer, for oven en Sal med Kuppeltag og Lanterne. De to Sidepartier, hvis Ydre er højst beskedent, danner Forbindelsen med Nord- og Sydfløjen; men Forbindelsen er mangelfuld og uorganisk. Man kan ikke vægre sig ved den Tanke, at det fra først af har været Bygmesterens Mening at bygge en Terrassefløj i eet Stokværk, hvorover kun Kuppelsalen skulde hæve sig. I saa Fald var hele Kompositionen blevet langt mere tilfredsstillende. Palæet havde beholdt sin Form af et trefløjet Slot; Østfløjen var blevet en Portfløj af en Form, som i Baroktiden er ret almindelig ved Landslotte. Man kan, som Vilh. Lorenzen har gjort opmærksom paa, betragte Charlottenborg som et Landslot, der er flyttet ind i en By og drejet rundt, saaledes at Hovedfløjen, der egentlig skulde vende mod Haven, er lagt ud imod en offentlig Plads, medens Portfløjen er vendt imod Haven.* Som Følge deraf maatte der være Port i Hovedfløjen; Portikens Betydning som »Durchfart« er derimod minimal.* Sideportene var fra Gyldenløves Tid og indtil ca. 1770 lukkede med Bræddewægge, hvori der sad ovale Vinduer. Ogsaa de midterste Buer var som Regel lukket med almindelige Portfløje, saa at Rummet kunde bruges som en Havesal. Senere blev Sideportene tilmuret, som de endnu er til Havesiden. Mod Gaarden er de i den nyeste Tid (1922) blevet helt aabnet; men det er altsaa ikke nogen Genoplivelse af et oprindeligt Forhold. Portiken er, med sine Pilastre, Buer og Overværk i korrekt toskansk Stil efter Vignola, helt af Sandsten. Ældre Tegninger viser imidlertid, at Sviklerne mellem Buer og Pilastre var muret i røde Sten. Forandringen er sket ved en Restaurering i Meldahls Tid.*

OPFØRELSEN

Om Byggearbejdets Gang har vi kun sparsomme Oplysninger. I Begyndelsen synes Gyldenløve at have drevet paa Arbejdet med stor

* Paa Sydsiden skete der mindre Skade, da den alligevel skæmmedes af det skraat foran liggende Sejlhus paa Bremerholm.

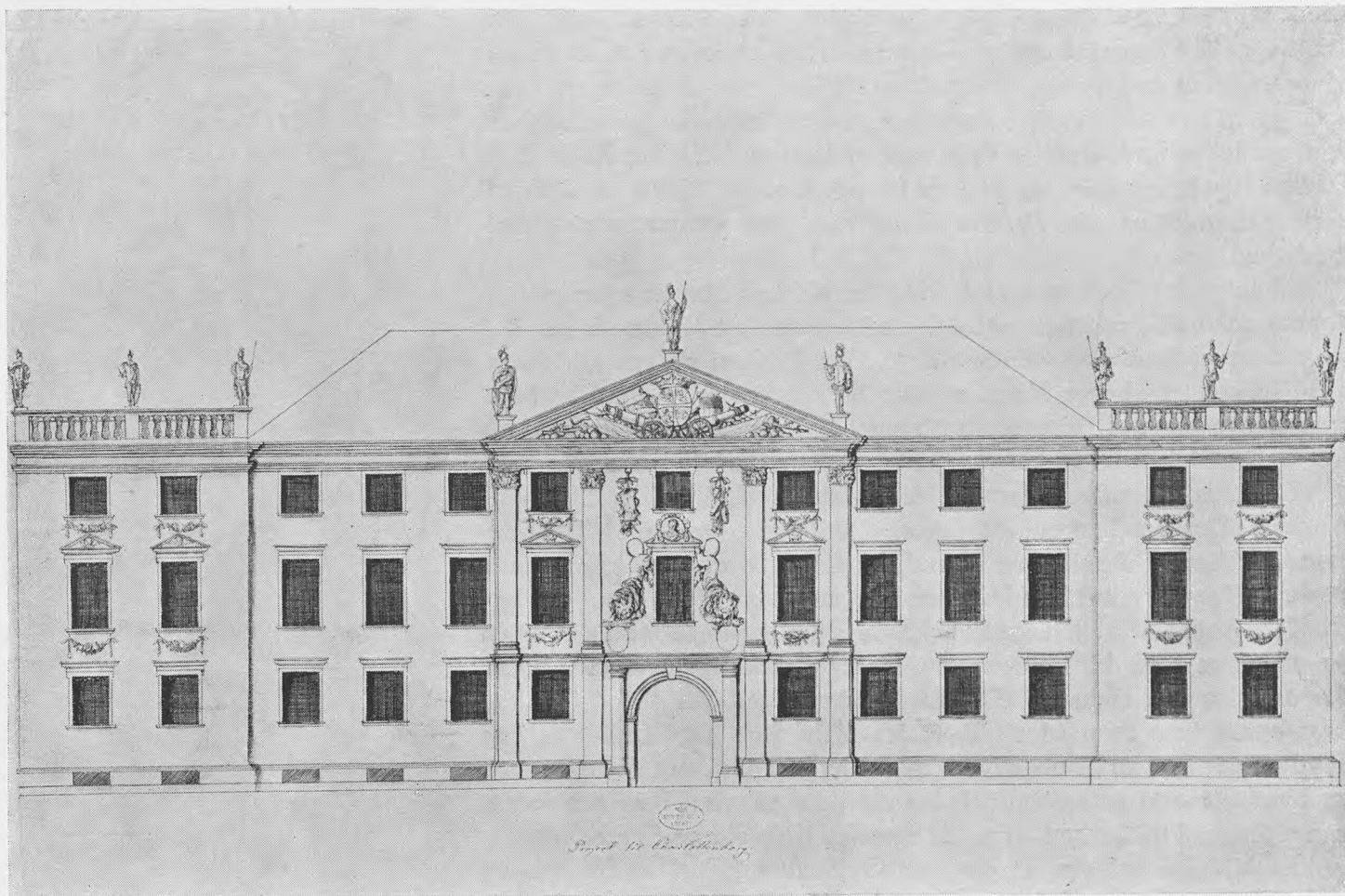
* Paa en Plan af København fra 1675 i Ingeniørkorpsets Arkiv ser man virkelig Slottet afsat omtrent i Form af et stort H. Fløjene mod Øst er dog noget længere end de vestlige, og det er ikke sikkert, at Kortet kan bruges som Bevis for, at Hovedfløjen har været planlagt i H-form. Det ser snarere ud, som om Sidefløjene naar hen til de to Porte; saa langt var man formodentlig naaet med Opførelsen i 1675. Den antagne Ændring maa være sket tidligere, sandsynligvis i det første Byggeaar (1672).

* I Rigsarkivet (Kongehuset); gengivet i Afbildning 10.

* V. Lorenzen: Københavnske Palæer I, S. 77.

* Det hændte dog, naar Kongefamilien besøgte Gyldenløve, at man sejlede fra Københavns Slot gennem Havnen til Nyhavns Hoved og derfra i Karosser kørte op igennem Haven og ind i Gaarden. Chr. V's Taged Register, 25. Juni 1697.

* Saavel denne Restaurering som Forandringen i 1922 vil blive omtalt senere.

9. Ændret Projekt til Gyldenløves Palæ.
Nationalmuseets Arkiv.

* Om Gabriel Milan se Rigsarkivar L. Laur-
sens Levnetsskildring i »Dansk biografisk
Lexikon« XI.

* Brevene findes i Rigsarkivet (G. Milans
Privatarkiv).

* Den gregorianske Kalender blev først i
1700 indført i Danmark.

Energi. Han skriver selv til Holland efter Haandværkssvende og Ma-
terialier. Som Mellemand benyttede han Kongens Generalfaktor i
Amsterdam, Gabriel Milan,* en jødisk Købmand, der en Tid spillede
en stor Rolle og endog, efter at være kommet til København, blev ud-
nævnt til Guvernør paa St. Thomas. Men hans Styrelse var saa skan-
daløs, at han blev hentet hjem og henrettet efter Dom i 1689.

Brevene til Milan* stammer alle fra Tiden Februar-August 1672.
De er dels underskrevne af Gyldenløve selv, dels af hans Sekretærer,
J. Dirichsen og G. Worm. Saa snart Postgangen over Beltet, der havde
været halvt tilfrosset om Vinteren, var aaben, skriver Worm den
19. Februar (gammel Stil, = 29. Febr.)* om Statuer og »pots« (Potter,
Vaser til Haven), som Milan havde tilbudt. Gyldenløve vil nøjes med
10 Statuer og 30 Potter. Den 2. Marts skriver Dirichsen om at skaffe
nogle dygtige Arbejdere og forhøre sig om Prisen paa hvide, lidt flam-
mede Marmorfliser, »qu'on appelle witte vliesen«. Indlagt sender han
en »memoire« fra Gyldenløve, affattet den 20. Februar af den Arki-
tekt, som Hans høje Excellence benytter, indeholdende en Fortegnelse
over de Materialier, som ønskes, nemlig 2½ Tønde Spiger, Søm og
Dykker, 50.000 »goede grauwe Moppen« og 100.000 ordinære Mopper
(Mursten). Endvidere unge Træer, som har staaet i Jorden og skal
forsendes med ny, frisk Jord, 24 Kirsebærtræer af forskellige Sorter,
200 Lindetræer af stærk og rank Vækst og 200 Ypern af samme Be-
skaffenhed.

Samme Dag (2. Marts) skriver Gyldenløve selv et langt Brev. Han
ønsker med det første Skib, der gaar til Sundet, seks Mursvende, som
forstaar deres Haandværk, og to gode Tømrere og Snedkere, som for-
staar at sammenføje store Bjælker i Salen og Værelserne. Han vil
begynde at lægge Fundamentterne om et Par Dage, og det er derfor
nødvendigt at fremskynde Svendenes Afrejse saa meget som muligt.
Det var ønskeligt, om en af dem var en Mestersvend, som havde
nogen Forstand paa en Plan og en Tegning. Milan maa slutte Kontrakt
med dem, som han finder for godt, enten paa Dagløn eller efter
Kvadratalen eller pr. 1000 Mursten. Deres Rejse frem og tilbage vil
blive betalt, og der vil være Arbejde til dem hele Sommeren.

Den 12. Marts skriver han igen, at hans eget Skib »De swarte

Beer« nu maa være kommet til Amsterdam, og at det skal lades med saa mange Mopper som muligt. Resten skal, ifølge et Brev af 23. Marts, sendes med et andet Skib. Gyldenløve skriver atter om Mur- og Tømmer-svende; han taler nu dog kun om 3-4 Mursvende; det var aabenbart ikke saa let at finde dygtige Folk, som vilde gøre den lange Rejse. Som Dagløn har han tænkt sig 30 Sols (Sous). Den 30. Marts og 2. April skriver han atter om Mursvendene, som han venter med Utaalmodighed.

Et Brev fra G. Worm af 18. Maj melder, at Statuerne er vel ankomne, men at Træerne, særlig Orangetræerne og Myrterne, har lidt meget, og nogle af dem er ubrugelige. Den 15. Juni skriver Dirichsen, at »Vicekongen« beder Milan at lade 2000 ordinære frislandske Mursten bringe ombord i Fregatten Mercur, og hvis denne er afgaaet, saa i et andet Skib, som Milan skal købe til hans høje Excellence.

Det sidste bevarede Brev er fra Dirichsen af 23. Juli gl. Stil (= 2. August). Det handler om, at der skal udbetales Penge til Tømmermanden Dirch Cornelis van Ysendichs Kone. Heraf kan man slutte, at de indforskrevne Haandværkere var ankomne.

Det fremgaar af Brevene, at baade de fine mørkrøde Façadesten og ordinære Sten blev forskrevne fra Holland. Ifølge en Tradition, der omtales i K. Hansens »Danske Ridderborge« (1832), lod Gyldenløve ogsaa føre Sten til sit Palæ fra Kalø Slot i Jylland, som han havde faaet Lov til at nedbryde; men i hvilket Omfang dette er sket, og hvor Stenene er anvendt, lader sig ikke paavise. Kun saa meget kan siges med Sikkerhed, at ingen Sten fra Kalø sidder i Façaderne.

Et Vidnesbyrd om, at det var Gyldenløves Agt at fremme sit Byggeforetagende med Kraft, har vi i den Beretning, som Anders Bording i sin versificerede Avis »Den danske Mercurius« giver om Grundstensnedlæggelsen, der ifølge Indskriften paa en af Medaillerne fandt Sted den 3. April 1672.

Paa Kongens store Torv Hr. Gyldenløve figer*
At faae sin Bygning op, før Sommeren afviger.
Har og den Ære nydt, som skeer ei hver gemeen,
At Kongen dertil selv har sat den første Steen.
Den ædle Prins Georg* og sin Steen dertil lagde,
De store Kongens Mænd og hjulpe til og sagde:
Gid Ejermanen her i Glæde, Fred og Roe
Vel mangan Dag og Aar lyksaligen maa boe.

* figer = haster med.

* Prins Georg, sædvanlig kaldet Prins Jørgen, var Christian V's Broder. Han blev i 1683 gift med Prinsesse Anna af England, der i 1702 besteg Tronen som Dronning Anna, medens Prinsen maatte nøjes med Titelen Hertug af Cumberland.

Det var altsaa Meningen at bringe Bygningen under Tag i Løbet af Sommeren. Om det er lykkedes, ved vi ikke;* men selv om det er sket, var der jo uendelig meget Arbejde tilbage, inden saa stort et Palæ kunde blive færdigt. I Juni 1673 maatte Gyldenløve rejse til Norge, og dermed indtraadte der allerede en Standsning i Arbejdet, som vi ser af den samme poetiske Tidende for November 1673:

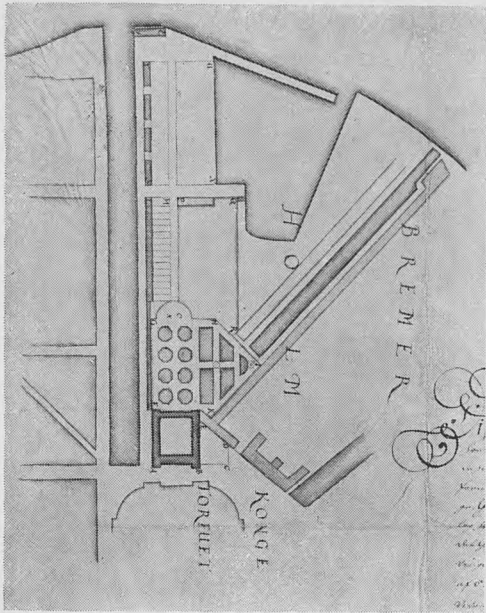
* Der kan i hvert Fald kun være Tale om Hovedfløjen.

Hans herlige Pallads, hvis Bygning skulde fremmes
ved hans Nærværelse, desmidlertid forglemmes.

Gyldenløve kom tilbage i August 1674, men allerede den 19. September maatte han atter rejse til Norge, og næste Aar udbrød Krigen med Sverige, som krævede hans stadige Nærværelse i Norge. Han kunde kun gøre faa og korte Besøg i Danmark, saaledes i November 1676 og i September 1679. Først i November samme Aar vendte han endelig tilbage til København og tog Bolig i sit Palæ.

Vi har et andet Vidnesbyrd om den Standsning, der indtraadte som Følge af Krigen, i en Klage, som blev indsendt i Januar 1678 af den foran omtalte hollandske Tømmermand Dirch Cornelis van Ysendich.* Han er for 5½ Aar siden forskreven af Gyldenløve for at tømre og arbejde paa dennes Hus paa Kgl. Majestæts Torv; men Krigen forhindrede hans Arbejde, og siden fik han kun lidt at gøre, da Tømmer- og Snedkerlavet forment ham at arbejde. Tømmerlavet afgav i den

* O. Nielsen: Københavns Historie og Beskrivelse V, S. 45-46.

10. Situationsplan, tegnet paa Konfirmations-skødet af 6. Juni 1683. Rigsarkivet (Syd opad).

Anledning en Erklæring, som ikke indeholdt megen Trøst for den fremmede Haandværker. Lavet erklærede, at denne Person, som var Katholik og hverken havde anmeldt sig for Øvrigheden eller Lavet, ikke var anderledes kendt, end at han i nogle Aar saa vel som andre Fuskere har i Hobetal revet de indfødte Brødet af Munden, og Gyldenløves Arbejde kunde lige saa godt og billigt forrettes af Lavet.

Der har altsaa endnu i 1678 været noget at gøre for Haandværkerne, skønt Aarstallet 1677 paa Hovedfløjens Skorstene egentlig skulde betegne Afslutningen af Arbejdet paa de tre Fløje. Østfløjens Opførelse maa, som foran omtalt, falde i Aarene mellem 1680 og 1683, da den ikke er afsat paa Kortet 1680, men først paa Pergamentsskødet fra 1683.

De af Sandsten forfærdigede Skorstenspiber har en smuk dekorativ Form, langt bedre end paa det første Udkast, hvor de er formet som Mørsere. De markerer tillige paa en udtryksfuld Maade de vigtigste Tværskillerum. Fra Kongens Nytorv ser man saaledes, hvordan to Skorstene betegner de Skillerum, der danner Riddersalens Endevægge, medens de to yderste Skorstene, som er vendt paa tværs af de andre, røber sig som hørende til Tværfløjene. De staar over Midten af de foran omtalte smaa Kamre og samler Aftrækskanalerne fra de to svære Skillerum, som indeslutter Kamrene. Fra Nyhavn ser man ligeledes, hvorledes de to midterste Skorstene svarer til de Skillerum, som begrænser »Kanalporten«, medens de to yderste staar over de Skillerum, der stod ved Enderne af det oprindelige Galleri. De markerer saaledes ganske tydeligt den foran omtalte Tredeling af Nordfløjen.

Inden vi afslutter Skildringen af Palæets Opførelse og gaar over til Beskrivelsen af det indre, maa endnu to Tilbygninger omtales, hvis Opførelsestid ikke kendes nøjagtig. De ses ikke paa Kortet fra 1683, men omtales i det ældste Inventarium fra 1699; de hører altsaa i hvert Fald til Gyldenløves Ejertid.

Den ene er Tilbygningen ved det sydøstre Hjørne, som nu er i to Stokværk med Kælder, men dengang kun var i eet Stokværk* og sluttede sig til den Række af Sommerstuer, som laa i Østfløjen og de tilstødende Dele af Nord- og Sydfløjen, og som alle havde den samme Højde som Portiken, men ingen Kælder. Udbygningen, som kun indeholdt eet Værelse, »det store Hjørnegemak ud til Haugen«, var af Bindingsværk og faldt saaledes allerede ved sin Bygningsmaade helt udenfor Slottets øvrige Arkitektur.

Det samme var Tilfældet med den anden Tilbygning, et Trappehus ved Nordfløjens Østende ud til Nyhavn.* I Inventariet betegnes den som en Tilbygning af 3 Fag i Firkant i Bindingsværk ud til Kanalen, »hvorudi en italiensk Trappe, og midt udi en Stol med Gewicht og anden Tilbehør.« Det var altsaa en »Hejsestol«, Datidens Form for Elevator.

Desuden fandtes der inde i Gaarden indenfor den store Port fra Kongens Torv en stor Trappe af Træ og Tømmer med Opgang til begge Sider, samt Tag af Bræder og Nedgang til begge Kældrene, med Rækværk ovenpaa.* Man ser denne Tilbygning afsat paa Elovius Mangors Kort fra 1699, og man faar Indtryk af, at den har haft et ret betydeligt Omfang. Man kan ikke tænke sig, at den har været nogen Pryd for Palæet; men den kunde jo have sine praktiske Fordele, naar der foregik noget i Festsalen; man kunde saa dirigere Domestikerne ad den Vej i Stedet for gennem Gemakkerne.

En lignende Tilbygning har der været paa Østfløjen ud til Haven. Den omtales ikke i Inventariet fra 1699; men den ses paa et Maleri af Jacob Coning fra 1694 (nu i Museet paa Frederiksborg) som en søjlebaaren Altan med Rækværk i Kuppelsalens Bredde.*

Der var i det hele taget ikke saa lidt Træværk anvendt rundt omkring, mere end man skulde vente i et saa fornemt Palæ. Omkring Vinduerne sidder endnu en Del Rammer af Træ, som dog er fornyet i den Tid, da Meldahl var Bygningsinspektør. Det skete i 1890-92; for Østfløjens Vedkommende dog først 1897. Det siges, at Meldahl fulgte

* Ombygningen har vistnok fundet Sted i Prins Carls Tid; herom senere.

* Trappehuset omtales i Häussers Inventarium fra 1736 og ses paa Thuras Planer i Danske Vitruvius I (1746); men disse kan godt være noget ældre end Bogens Udgivelse. I Inventarierne fra 1742 og følgende Aar omtales Trappehuset ikke. Det er vistnok nedbrudt inden Kronprins Frederiks Indflytning i 1743.

* Denne Trappe maa være fjernet i Prins Carls eller Sophie Hedevids Tid; den omtales ikke i Inventariet 1736.

* Det vil senere blive omtalt, at denne Altan imellem 1700 og 1736 er blevet ombygget og overdækket med et Tag. Den bestod endnu i 1779.

Se ogsaa Meldahls Artikel i »Tidsskrift for Kunstindustri« 1892.

de gamle Profiler; men derfor er det dog ikke sikkert, at disse var de oprindelige. Baroktidens Profiler plejer ikke at være saa flade; men de kan være fornyet i Klassicismens Tid.

Oprindelig var ogsaa Balkonen over Porten til Torvet af Træ; ligeledes de tre Balustrader over Midtpartiet og de fremspringende Fløje. Disse blev i det 18de Aarhundrede taget ned, men er atter fornyet af Meldahl (1890), dog hverken i Træ eller Sten, men i støbt Jern. Den nuværende Balkon er derimod af Sten.

Over Hovedporten til Gaardsiden, saavel som foran Kuppelsalens Balkondøre baade til Gaard- og Havesiden ses smukke Jerngitre (Tralværk) med Gyldenløves forgyldte Navneciffer. Ogsaa over Sydporten og Kanalporten maa der paa Gaardsiden have været Balkondøre med Tralværk. Man ser tydeligt, at Aabningerne er tilmuret med Sten, som ikke i Farven falder sammen med de gamle hollandske Mopper. Men hvornaar denne Forandring er sket, har ikke kunnet oplyses.

II. Det indre i Gyldenløves Tid.

Hovedkilden til vort Kendskab til Palæets indre Udstyrelse er et »Inventarium og Beskrivelse«, forfattet i Oktober-November 1699 i Anledning af Overdragelsen til Enkedronningen og underskrevet af Renteskriver (o: Kontorchef i Rentekammeret) Mathias Rasmussen og den kongelige Bygmester Johan Conrad Ernst.*

Inventariet vilde dog ikke være nogen sikker Vejleder, hvis vi manglede tilsvarende Planer. Men det træffer sig saa heldigt, at Slotsforvalter Voland i 1716, da Prins Carl efter Enkedronningens Død (27. Marts 1714) skulde flytte ind paa Slottet, har tegnet fire Etageplaner,* hvor Numrene for største Delen er de samme som i Inventariet fra 1699.* Planerne er tegnet i en tynd Streg, ganske dilettantmæssigt; men de er for vort Formaal fuldt tilstrækkelige. Det kan konstateres, at Enkedronningen næsten ingen Ændringer har gjort bortset fra det Kirkegemak, som hun lod indrette i Østfløjens Stueetage ved Siden af Portiken.

KÆLDERETAGEN

Der var Kældere under Vestfløjen, men kun delvis under de to Sidefløje. I Sydfløjen ender Kælderrummene ved Porten. Øst for denne laa det store Køkken, som regnes til Stueetagen, men havde Gulv i Højde med Jorden. Øst derfor er paa Kortet afsat en *ny* Kælder, og ligesaa paa det tilsvarende Sted i Nordfløjen. I Gyldenløves Tid var her ingen Kældere, og under Østfløjen har der aldrig været Kælder. I Nordfløjen var der derimod en Kælder ved Porten (13), som i Inventariet bærer det mærkelige Navn »Parat- og Galant Kielder«. Gulvet var lagt med Ølandske Fliser, Loftet klædt med Brædder og gipset. Væggene var malet med Rankeværk »hel smukt«, og under Loftet var der et »Underslaug«, staaende paa tvende Stolper. Langs Væggene stod »Repositoria« (Skabe) og malede Kistebænke med behørig Laase og Beslag »til at forvare Vin og andre Sager udi«, og midt paa Gulvet et stort hvidmalet Bord paa Fod, »hvor under ligger et skjønt stort Stykfad med gl. Rinsk Vin; var at ønske maatte blive ved Huset, som Fadet saa vel under Bordet er indpasset og sig derunder bekvemmer«. Dette Hjertesuk af Synsmændene hjalp dog ikke noget. Gyldenløve tog baade Bordet og Fadet med sig, »som dette ikke var nagelfast og ey hørte til Huset«.

Dette Rum adskiller sig i enhver Henseende fra de andre Kældere. Dets Udstyr viser, at det var bestemt til at benyttes af Herskabet selv, naar man vilde lade Gæster smage paa den gamle Rinskvin. Ordet »parat«, som Synsmændene vel har hørt paa Tysk — Parad' und Galant Keller — betyder maaske at det var en Parade-Vinkælder, ligesom man paa den Tid havde Parade-Sengekamre. Særlig stort var Rummet ikke; der var kun eet Vindue til Gaarden og eet til Kanalen.

* Ved et Eftersyn 17.-18. Januar 1700 blev Inventariet fundet rigtigt; der var kun glemt et Tralværk, som var sat paa Loftet, og syv Jernplader til at sætte for Kaminerne om Sommeren. Paategningen herom er, foruden af Rasmussen og Ernst, tillige underskrevet af Slotsforvalter Voland (eller Volland).

* Planerne gengives her ikke efter Originalerne, som er noget utydelige, men efter Omtegning af Arkitekt Rigmor Andersen.

* Til Sammenligning anføres her i Marginen de nu gældende Numre og Lokalernes nuværende Benyttelse.

Indgangen var fra Kanalporten eller »Strandporten« gennem en Dør med dobbelt Beklædning. Desuden var der en Dør, som førte ind til »det store Sovekammer« og videre ud til Sommerstuerne til Haven, der alle havde Gulv i Jordhøjde. Den Trappe, der udlignede Forskellen i Gulvhøjde, stod i Sovekammeret lige inden for Døren fra Parat- og Galantkælderen. Denne stod altsaa i bekvem Forbindelse med Sommerlejligheden.

I de andre Kælderrum var Gulvene belagt med Mursten paa Kant undtagen de to Kældere nærmest Hovedporten (6 og 7), hvor der var lagt Gulv af Planker, og Nr. 9-10, hvor der var gamle Brædder. I Nr. 4, 5 og 8 var der Hvælvinger støttet af en Pille i Midten, som det endnu kan ses, bedst i Nr. 8. Om Anvendelsen giver Inventariet kun den ene Oplysning, at Nr. 3 var et lille Køkken, hvortil der var Nedgang fra Baggaarden, medens en Vindeltrappe satte det i Forbindelse med det lille Gemak i Stueetagen og videre op til »Dronningernes Sengekammer« i Beletagen. Man kan imidlertid uden Betænkning gaa ud fra, at Anvendelsen i Hovedsagen har været, som den er angivet paa Volands Plan, saa at Rummene ved Kanalen fortrinsvis har været Materialkældere, medens der i Sydfløjen har været Vin- og Ølkældere samt Rum til Kød og Grøntsager; disse Kælderrum laa jo nærmest ved Køkkenet. Nr. 1 er paa Planen betegnet som Køkkenskriveri og har maaske ogsaa været anvendt dertil i Gyldenløves Tid.

Endnu skal bemærkes, at der var en udvendig Nedgang fra Nyhavn til Nr. 10, der paa Planen er betegnet som Kulkælder, i Beliggenhed svarende til Nedgangen til det lille Køkken. I Gaarden var der to Kældernedgange i Vestfløjen,* men de var skjult af den store Trappebygning af Træ, der stod foran Porten.

* Den ene er i nyere Tid flyttet hen i Hjørnet ved Sydfløjen.

STUEETAGEN

* Denne Inddeling gav senere, da Slottet blev Kunstakademi, Anledning til at indrette fire Professorboliger i Stueetagen.

falder paa Grund af de fire Porte i fire adskilte Grupper.* I Gyldenløves Tid blev Lokalerne i de to Grupper ud imod Torvet, saa vidt Inventariet tillader os at skønne derom, brugt til Økonomien og til Kontorer for adskillige Funktionærer, medens de to Grupper ud imod Haven, bortset fra det store Køkken i Sydfløjen, var en Slags Sommerlejlighed. Synsmændene begynder deres Gang ved Porten i Sydfløjen og gaar derfra til højre imod Hovedfløjen og videre rundt, en Orden, som ogsaa for os er den mest praktiske.

I Sydporten staar »den store italienske Trappe«, der gaar helt op til Loftet. Trappen bestaar i hvert Stokværk af to Trappeløb og en Gang omkring det aabne Portrum; den er aaben for Træk og lidet hyggelig, saa at man forstaar, at Prins Carl fandt Anledning til at bygge den nuværende bekvemmere Hovedtrappe i Vestfløjen. Dokkerne er af en besynderlig klodset, gammeldags Form, formodentlig af Dirch Ysendichs Arbejde og efter hollandske Forbilleder.* I højre Side af Porten fører en lille Trappe op til Værelserne i Stueetagen. Lignende Trapper fandtes tidligere ogsaa i Hovedporten og i Kanalporten. Portrummene er saa brede, at der er rigelig Plads til dem.

Det første Værelse (1) var en Spisesal,* dog ikke for Herskabet, men for Personalet, altsaa en Slags Borgestue. Gulvet var af ølandske Fliser; Loftet malet, hvilket sikkert betyder, at det var et Træloft med synlige Bjælker. Af saadanne var der mange i Palæet; et enkelt er bevaret og vil senere blive omtalt.*

Efter dette 2 Fags Værelse følger et lige saa stort Værelse (2), hvor der var Bræddegulv og malet Loft. Væggene var graat anstrøgne. Baade i Nr. 1 og 2 var der aabne Kaminer.

Nr. 3 var et Sengekammer med Bræddegulv. Væggene og Loftet malet. I dette lille Værelse var der »udi den ene Side«, hvilket betyder i den inderste Del, en med Brædder afdelt Gang, hvori den foran omtalte »liden Vindeltrappe« stod, som førte op til Dronningernes Sovekammer. Vi faar her at vide, at den for oven sluttede med en Lem »med behørig Beslaug«.

Den følgende Række af Værelser, som paa Volands Plan viser den klare Inddeling ved de murede Hovedskillerum, var i Gylden-

* I den nyere Tid har der mellem Dokkerne været indsat tynde, firkantede Jernstænger, efter Sigende fordi et Barn engang i den Tid, da der boede mange Familier paa Slottet, er faldet ud imellem Dokkerne. Stængerne er først for et Par Aar siden fjærnedede.

* Nu Nr. 16-19, Grafisk Skole.

* Se Nr. 1 i Mezzaninetagen (S. 23).

løves Tid opdelt i dobbelt saa mange Rum; derved forklares de manglende Numre paa Planen. I alle Rummene var der Flisegulv, undtagen i Værelset nærmest Porten (10), »som Hofmesteren har i Brug«; her var Bræddegulv.*

Porten ud til Torvet var brolagt »og derudi tvende lange Planker« formodentlig til at køre paa, for at Vognene ikke skulde rumle for stærkt. Loftet var malet. De to eenløbete Trapper, som førte op til Stuerne, gav Portrummet et væsentlig andet Udseende end nu.*

Paa den nordre Side af Porten var der ligesom nu en Gang (13),* kun med den Forskel, at Trappen, som tidligere var i Porten, nu er lagt ind i Gangen. Gulvet var af Mursten, Loftet hvidtet. Fra Gangen var der Indgang til »det første Kammer næst op til Porten« (14),* hvor Gulvet var af Brædder, Loftet »slet« (glat Bræddeloft). Der var allerede dengang en Inddeling ved et Bræddeskillerum, som det ogsaa ses paa Planen.

Gangen fortsættes med en Forstue (15), hvor Gulvet var af Fliser, Loftet hvidtet. Derfra kunde man dels komme ind i »et stort Kammer ud til Torvet«, hvor Gulvet var et Flisegulv, Loftet »bart og slet«, dels til en lang enkeltløbet Trappe, der førte op til »Herrens Gemak«. Begge Afdelinger optages nu — siden Prins Carls Tid — af den store Hovedtrappe.

Fra Forstuen kan man ogsaa komme ind i det Rum, der paa Planen kaldes »Eingang«, men i Inventariet »Det yderste Forgemak«. Der maa her have været en mindre Lejlighed for en Kavalér, bestaaende af to Forgemakker og »Hjørnegemakket udi den nordre Ende til Torvet«. Det sidste (17-18) var ogsaa i Gyldenløves Tid »afdelte udi Midten« ved et Bræddeskillerum, maaske paa samme Maade som paa Planen. Gulvet var af Brædder, Loftet hvidtet. I »Forgemakket derhos« (19) var Gulvet af Brædder, Loftet malet; i det yderste Forgemak var Gulvet derimod lagt med ølandske Fliser.

Mellem dette Forgemak og Kanalporten var der endnu fire Kamre (20-23), af hvilke de to i Prins Carls Tid er slaaet sammen til et stort Møbelkammer. I alle Kamrene var der Flisegulv og glatte Lofter.*

Med Hensyn til Væggene i Værelserne 1-23 er det kun i Nr. 2, 3 og 5 (en Del af Nr. 4 paa Volands Plan) omtalt, at de var malede eller »anstrøgne«. I alle de andre Rum var der ifølge Inventariet kun »bare Vægge«. Men det maa erindres, at Gyldenløve havde taget alt med sig, hvad der ikke var nagelfast, og det er derfor ikke udelukket, tværtimod meget sandsynligt, at der i de bedre Værelser har været ophængt løse Betræknings af malet Lærred eller andre Stoffer.

Ved Kanalporten* laa en lille Forstue (24) med Flisegulv, og paa den anden (østre) Side ligeledes en Forstue (26) og et Kabinet (27). Fra Forstuen førte nogle Trin ned til »det første af de 7 Logementer til Haugen«, som er identisk med »det store Sovekammer« (28). Men Skillerummene stod ikke ganske som paa Planen. Forstuen, der laa over »Parat- og Galant-Kælderen«, var kun paa eet Fag; Sovekammeret var derimod paa to Fag og mindst lige saa stort som Hjørneværelset (29). Naar Sovekammeret regnes med til Logementerne til Haven, skønt det ikke vender ud til denne, kommer det af, at det ligesom disse havde Gulvet i Jordhøjde og saaledes havde Højden af Stueetagen samt den halve Kælder. Det var luftige Rum, beregnet til Sommerbrug. Gulvet var af Brædder, Loftet gipset med en malet Papegøje i Midten. Væggene var graamalede, dog paa en Del Steder ved Jorden betrukne med Lærred.

I Hjørnestuen (29) var der Bræddegulv og i Loftet en malet Plafond med en Ørn midt i og en stor Liste omkring. Man mærker, at man er kommet til den Del af Etagen, der benyttes af selve Herskabet. Væggene havde Panel for nedentil undtagen paa den ene Side, hvor der var Lister og groft Lærred. Fra dette Værelse var der Udgang til det foran omtalte Trappehus med Hejsestol ved Nyhavn.

Det næste Værelse (30)* betegnes som »det andet Hauge-Gemak eller Salette«. Betydningen af dette Ord fremgaar af Beskrivelsen. Det gipsede Loft var, som det er endnu, hvælvet paa alle Sider; kun i

* Nr. 2-11 svarer til nuværende Nr. 1-15, Embedsbolig for Prof. i Malerkunst.

* Portrummet nuværende Udseende skyldes, som det senere vil blive omtalt, C. F. Hansen.
* Nu Nr. 49.

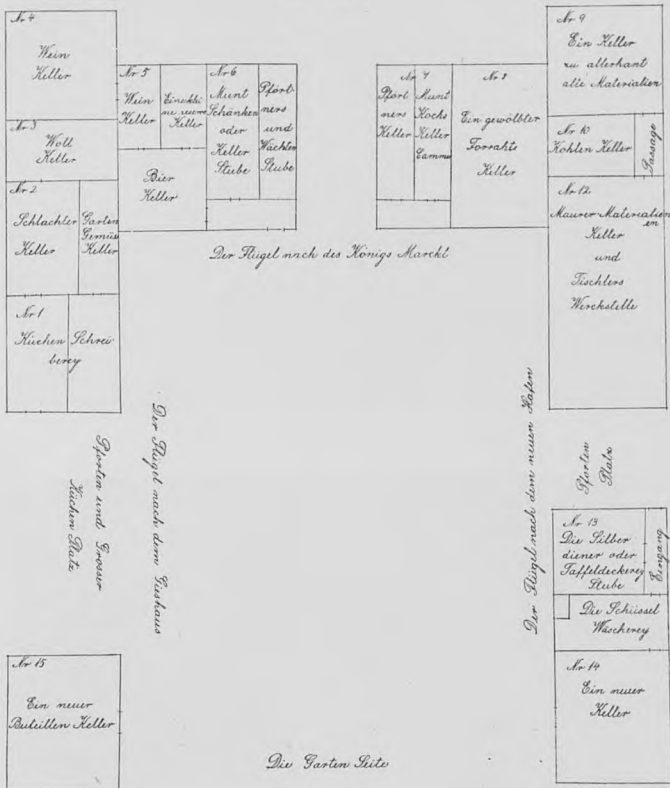
* Nu Nr. 50, Prof. Edv. Thomsens Tegnestue.

* Nr. 15-24 svarer til nuværende Nr. 35-48, Embedsbolig for Prof. i Bygningskunst.

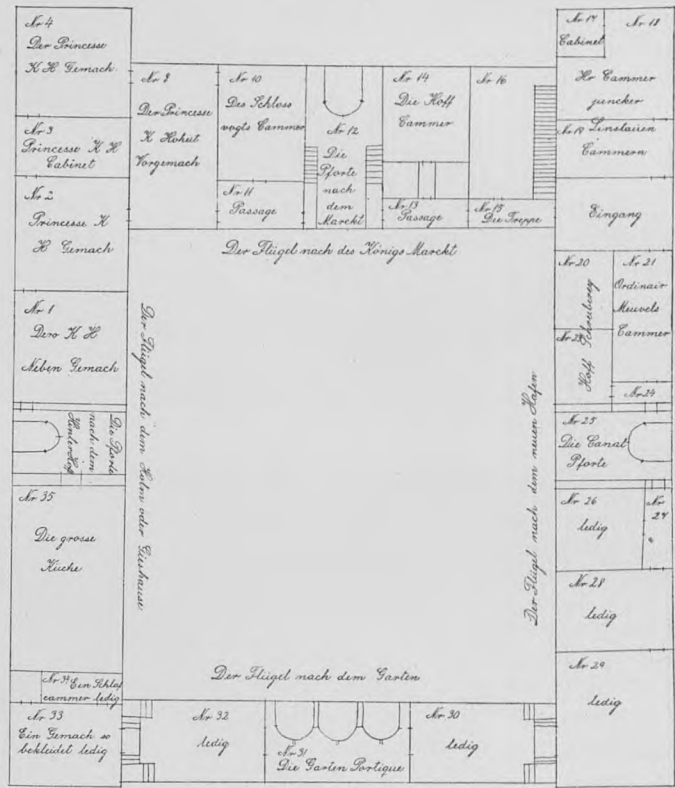
* I Kanalporten var der, ligesom i Hovedporten, to Trapper, der førte op til Stueetagen; men de var, som Planen Afb. 22 viser, anlagt paa en anden Maade. Desuden var der i den vestre Side en snæver Vindeltrappe og lige overfor et aflukket Rum. I Tidens Løb førte dette til Opførelsen af Skillerum i fuld Højde, saa at Portrummet fik den nuværende smalle Form. Vindeltrappen blev borttaget i 1906 (omtales senere).

* Nr. 26-30 svarer til nuværende Nr. 33-35 samt Nr. 34, Billedhuggerskole.

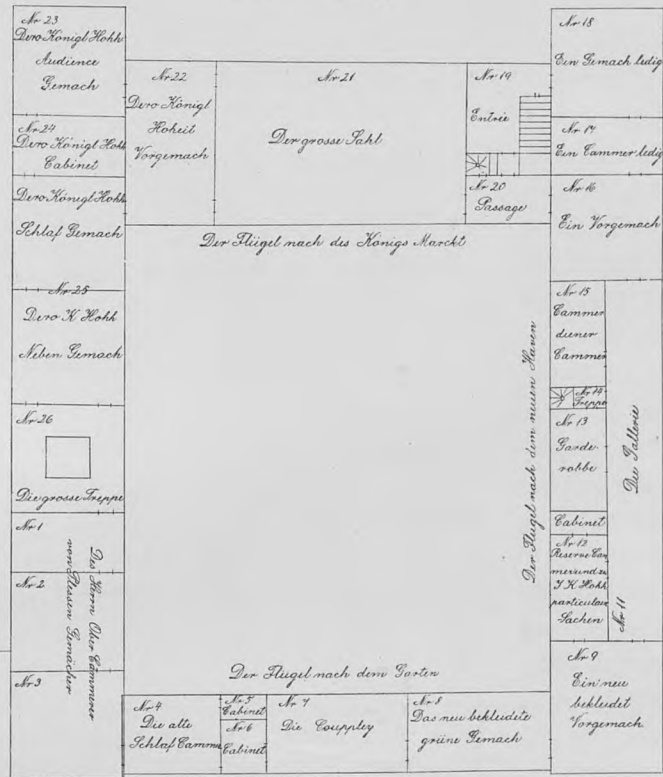
Die Kellern

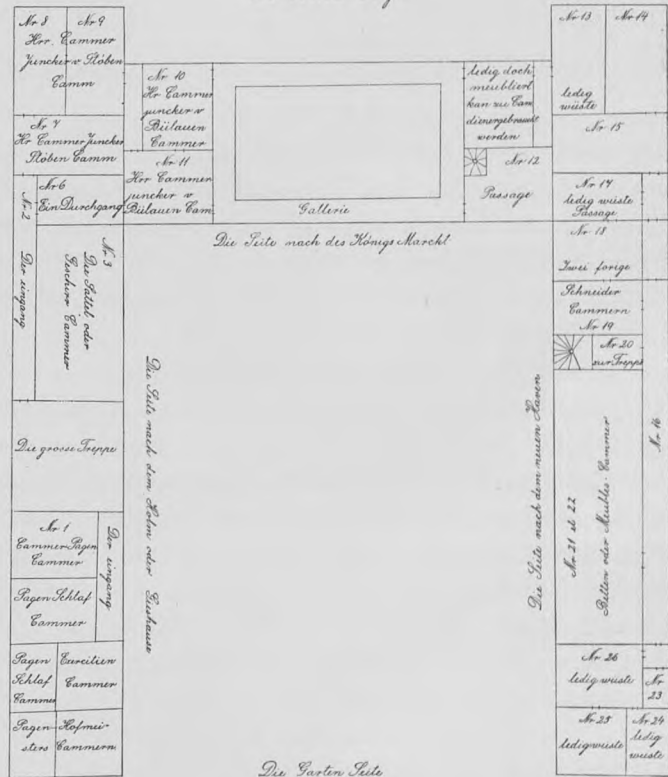
Unterste Etage

Die mittelste Etage

Die oberste Etage

11-14. Slotsforvalter Volands Etageplaner 1716.

* Nu Nr. 33.

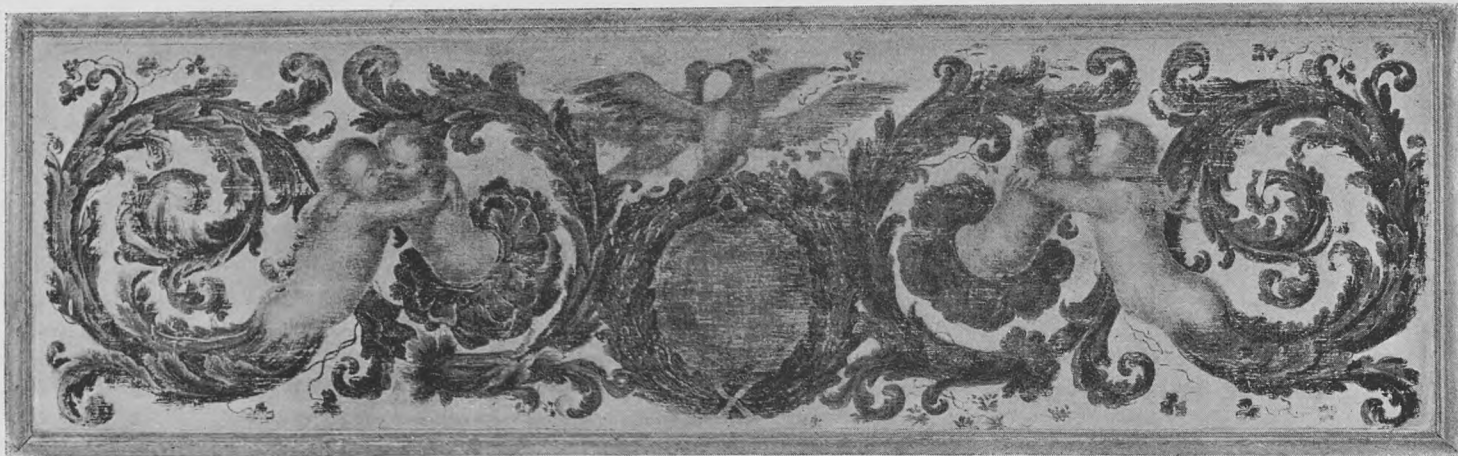
* Portiken er et af de Rum paa Charlottenborg, som i Tidens Løb har undergaaet de største Forandringer, særlig siden 1779, da Rummet blev overladt til Botanisk Have som Forelæsningsaal; herom senere.

* Nu Nr. 32, Professor Aksel Jørgensens Atelier.

Midten var det fladt og malet »med en blaa Runde«. Salette er altsaa en mindre Sal med hvælvet Loft. Gulvet var af Fliser og Væggene gipsede, dog med »Sylter« (Fodlister) af Brædder.

Derefter kommer Portiken (31)* eller, som der staar paa Planen. »Die Garten Portique«. Gulvet var af ølandske Fliser, Loftet hvælvet med Brædder og gipset, Væggene gipsede. Udstyrelsen var altsaa meget lignende Salettens, og man mærkede ikke meget til, at dette Rum var tænkt som en »Durchfahrt«. I Virkeligheden var det en Havesal, der indordnede sig i Rækken af de andre Sommerstuer. Porten til Gaarden holdtes lukket, og naar man lukkede Porten til Haven op for at lade Lys og Luft strømme ind, kunde man spærre Adgangen ved to halve Døre af Jernstakit. De andre fire Portaabninger var, som foran omtalt, tilslaaet med Brædder, hvori der var indsat ovale Vinduer, og indvendig var de maskeret med Nicher »til Brystbilleder«.*

Paa den anden Side af Portiken laa »den 2den Salette« (32),* der

var indrettet ganske som den 1ste; kun var der her en aaben Kamin med Marmorlister om. Rummet er ikke saa godt bevaret som den 1ste Salette. Det hvælvede Loft er allerede i Dronning Charlotte Amalies Tid* forandret til et fladt Loft. De indvendige Trapper, som Planen viser i Saletterne, fandtes ikke i Gyldenløves Tid. De blev først nødvendige, da Prins Carl lod anlægge Kældere under Hjørnestuerne og det store Sovekammer. Naturligvis forsvandt samtidig den Trappe, der fra Sovekammeret førte op til Forstuen ved Kanalporten, og den der førte ned til Parat- og Galant-Kælderen.

Derefter kommer »det 6te Gemak ud til Haugen« (33),* der var udstyret ligesom Nr. 29. Ogsaa her var der en malet Plafond med en stor Hovedliste omkring. Endelig kommer som det syvende »det store Hjørnegemak ud til Haugen«, der laa i den foran omtalte Tilbygning,* som dengang kun var i eet Stokværk, men havde samme Højde som de andre Havestuer. Her var der ligeledes malet Plafond under Loftet, Bræddegulv og Panel for neden.* Men ellers havde Værelset sin egen Karakter, nærmest som en stor Glasveranda. I Midten var der en Karnap med en Vindueskarm, der rummede 9 Vinduer, som naturligvis igen bestod af en Mængde smaa blyndfattede Ruder. Derpaa var malet 30 Fugle og 2 Elefanter; i det midterste Vindue for neden var der indsat et stort og to smaa Spejlglass, og i Vinduet derover »en blaa Glasramme om en Rude«. Foruden Karnappen var der to store høje Vindueskarme, hver med 6 Glasrammer og 16 Fugle paa Glassene.

Det lader til, at Gyldenløve har været Haveelsker og at han har holdt af at tilbringe en Del af Sommeren paa sit Palæ i København, hvor der jo ogsaa var baade frit og friskt med smuk Udsigt ud over Havnen. Han manglede ellers ikke gode Sommeropholdssteder. Fra 1672 til 1683 ejede han »den lille Dyrehauge ved Skovshoved« med et lille Landsted, som han kaldte Gyldenlund, det som senere, da Christian VI havde skænket det til sin Søster, Prinsesse Charlotte Amalie, fik Navnet Charlottenlund. Og i 1683 tilskød Kongen ham Skjoldnæsholm ved Ringsted »for tro Tjeneste og i Consideration af det til Kronen afstaaede Gyldenlund.*

Endnu staar tilbage at omtale det store Køkken,* hvortil der var

15-16. Paneler i det grønne Gemak.

* Da Saletten blev indrettet til Kirkegemak.

* Nu Nr. 23-24, Lille Foredragssal og Prof. Wanschers Værelse.

* Tilbygningen har nu Nr. 25-31, Rumudstyrs-kasse m. m.

* Det var maaske i denne Havestue, »unten neben dem Garten«, at Nicodemus Tessin i 1687 saa et Vægtræk af gult Atlask, hvorpaa var paatrykt Statuer og Vaser paa engelsk Manér. (R. Josephson: Tessin i Danmark, S. 178).

* Kronens Skøder, udg. af F. J. West, II, 519.

* Nu Nr. 22, Støberum.

Indgang fra Gaarden med et Vindfang bagved Indgangsdøren. Gulvet var næsten overalt lagt med Brosten. Der stod en mægtig Skorsten, »hvis Gewelbe gaar langt over det halve Køkken, staaende paa to Stenpiller«. En praktisk Indretning var, at der var ledet Vand ind i Køkkenet, hvor der stod en Opstander med »Pompe Redskab og alt Tilbehør«.

MELLEMSTE ETAGE

Vi er hermed naaet tilbage til den store Trappe i Sydporten og begiver os op i *Beletagen*, hvor Repræsentationslokalerne samt hans høje Excellences og hendes høje Naades private Værelser fandtes. Vi gaar, for at følge Inventariet, først ind i den østlige Del af Sydfløjen og videre rundt gennem Østfløjen, altsaa i modsat Retning af den, som vi fulgte i Stueetagen. Naar ikke andet bemærkes, er der Bræddegulve overalt.

De to første Værelser er Grevindens Forgemakker, begge med Gulv af brune Fliser. I Nr. 1 er Loftet »slet Dønnikeværk«, altsaa glat Gipsloft. Vægbeholdningen, ogsaa kaldet Omtrækningen, skal borttages; men Tabet er ikke stort, da det bestaar af gammelt sribet Terlomtey, her og der i Stykker. Der er to nagelfaste Skilderier, formodentlig Dørstykker. I Nr. 2 er der ligeledes Loft med Dønnikeværk, og Omtrækningen, som er af sort Bay, skal fjernes. Gemakket er større end det forrige, med to Vinduesfag.

Herfra kommer man ind i »hendes høje Naades eget Gemak ud til Haugen« (3), hvor der ligeledes er Gipsloft og Vægbeholdning af sort Bay. De tre Værelser (1-3) er nu slaaet sammen* og udgør en af Arkitekturskolerne; men man ser endnu Tredelingen paa Stukloftet.*

Fra Hjørnegemakket (3) er der Indgang til Østfløjen, som delvis ogsaa hører til Grevindens Lejlighed. Nr. 4 betegnes paa Volands Plan som: »die alte Schlafkammer«, hvilket vel nærmest gaar paa Enkedronning Charlotte Amalies Tid; men det er sandsynligt, at det ogsaa har været Grevinde Gyldenløves Sovegemak, skønt Inventariet ikke melder noget derom. Der var to Vinduer til Haven; de to til Gaarden var blændede. Loftet var »med malet Dønnikeværk, slette Streger«; Væggene havde Panel for neden,* derover en Omtrækning, hvis Beskaffenhed ikke angives; derimod bemærkes det, at den ikke var nagelfast og altsaa vilde blive borttaget, hvorefter de bare Vægge kommer til Syne.*

Ved Sovekammeret laa to smaa Kabinetter (5-6), der var helt forskellige i Udstyrelse.* Det lille til Gaarden (5) var ganske simpelt med glat Gipsloft og gammelt Terlomtey paa Væggene, som borttages. Kabinettet til Haven var derimod elegant udstyret. Loftet var malet, og Væggene havde for neden Panelværk, malet med Deviser. Dørene var forgyldte, og der var forgyldte Lister omkring tvende Skilderier, som desværre ikke var nagelfaste. Nr. 4-6 udgør nu eet Rum, Arkitekternes Forsal (Arkiv).

Vi træder nu ind i et af Palæets fornemste Rum, »det store Kuppel-Gemak«, paa Planen kaldet »die Cuppley« (7).* Her var Gulvet lagt af hvide Marmorstene med en sort Sten i Midten. Ud til Haven var der et seksdelt Vindue, i hvis ene Del der var et stort Spejlglas. Det almindelige Rudeglas var jo paa den Tid ikke egnet til at nyde Udsigten igennem. Der var Panel under Vinduet og udenfor det endnu bevarede Tralværk med Gyldenløves Navneciffer.*

Til Gaardsiden er der ligeledes et Vindue, og udenfor et Tralværk af Jern ligesom til Haven. Meningen dermed maa jo være, at Vinduerne skulde sidde i Balkondøre, der kunde lukkes op i godt Vejr, som det ogsaa nu er Tilfældet; men det er usikkert, om det har været saaledes indrettet fra først af. Flere Vinduer end disse to har man ikke ønsket, da Belysningen til Dels skulde komme fra Lanternen i Kuppeltaget. Og udvendig blev der paa den Maade Plads til de to Nicher paa hver Side.*

Det som gjorde Kuppelsalen til det skønneste Rum i Palæet og og til en Seværdighed i Datidens København, var den pragtfulde Stuk-

* Nu Nr. 7, 3die Bygningsklasse.

* Disse Stuklofter er dog først opsat ved en Ændring i Gyldenløves senere Aar. Oprindeligt var der Bjælkeloft, i hvert Fald i Nr. 2, se ved Nr. 1 i Mezzaninetagen.

* Dette Panel er delvis bevaret; det er bemalt med Rankeværk ligesom i »det grønne Gemak« (S. 20).

* Ogsaa et Skilderi (Maleri) over »Skorstenen« havde Gyldenløve forbeholdt sig, skønt det var nagelfast.

* Nr. 4-6 svarer til nuværende Nr. 11, Arkitekternes Forsal. Over Døren ind til Kuppelsalen er nu opsat et Portræt af Arkitekten Professor Hans J. Holm, malet af Julius Paulsen. Den udskaarne Ramme er tegnet af Hack Kampmann.

* Nu Nr. 12, Akademiraadets Mødesal.

* Det omtales ikke i Inventariet, at der var Udgang til en Altan, og den foran (S. 13) omtalte Altan, der ses paa Jacob Conings Billede, bliver derfor noget tvivlsomt. Det er ikke sjældent, at gamle Billeder viser noget, som ikke har været virkelig udført, men kun paa tænkt. At der i 1736 og senere var en Altan foran Kuppelsalen, er derimod sikkert; men den saa anderledes ud.

* De Buster af romerske Kejsere og Kejsersinder, som nu er opstillet i Nicherne, er opsat i 1892. De blev valgt efter forskellige Prøver af Akademiets daværende Direktør, Otto Bache, i Forening med Meldahl. Tidligere har der staaet andre Buster. Busterne forestiller: paa Gaardsiden Antoninus Pius og Marcus Aurelius som ung; paa Havesiden Marcus Aurelius og Plotina (?). De øverste Buster paa begge Sider synes at være moderne. Alle Busterne er Afstøbninger i Zink.

dekoration paa Loft og Vægge. Kun Loftdekorationen er bevaret, men Inventariet borger os for, at ogsaa Væggene var »rundt med lutter Gipsværk«, saa at hele Værelset har straalet af Stukkens lysende hvide Farve. Loftet er i den noget massive Stil, som hersker i Slutningen af det 17de Aarhundrede under Indflydelse af den pompøse Dekorationskunst i Louis XIV's Slotte. Dog er der ligesom en Dragning opad mod Lyset fra Lanternen, som gør, at Loftet ikke virker tungt. For neden ser man en Balustrade, hvorpaa legemsstore Figurer staar eller sidder; paa Kortsiderne de krigerske Guddomme, Mars og Minerva; paa Langsiderne Skjoldholderne med Gyldenløves og det Aldenburgske Vaabenskjold. I Hjørnerne Harnisker og Faner, bag hvilke Oliegrene rager op, medens Akanthusværk slynger sig hen over Sidefladerne.

Kuppelsalens Stukværk er enestaaende her i Landet. Det nærmeste Sidestykke er vel Loftet i Audienssalen paa Frederiksborg.* Men Forskellen i Stil og Motiver er dog saa stor, at de to Lofter næppe kan være udført af de samme Kunstnere. Det er saaledes ikke muligt at knytte Loftet til noget bestemt Kunstnernavn.*

Efter Kuppelsalen følger »det grønne Gemak«,* som ogsaa har været et smukt udstyret Værelse. Egentlig er det en 3 Fags Stue; men da der kun omtales to Vinduer til hver Side, maa det ene (det midterste?) have været blændet. Desuden var de to Vinduer mod Gaarden lukket med »Malings-Skilderier«, som ikke fulgte med ved Salget. I de to Vinduer til Haven var der Spejlglas i de nederste Rammer. I et af de blændede Vinduer blev i 1892 den oprindelige Egetræs Vinduesramme med blyindfattede Ruder genfundet. Den blev maalt og tegnet, men er senere forsvundet.* I Loftet var der en malet Plafond.

I 1907 blev de malede Dekorationer paa Panelværket afdækket. De ligner dem i Nr. 4, men er endnu finere udført. Akanthusværket løber ud i nøgne Børneskikkelser, der mødes i en øm Omfavnelse. Rankeværket afbrydes paa de større Fyldinger af omvundne Kranse; derover Fuglepar, som næbber. Meget dekorative er ogsaa Dørene, som ikke blot har malede Dekorationer paa Fyldingerne, men ogsaa flankeres af en Slags Karyatider, udskaarne i Træ. Disse »hvide Træbilleder«, som de kaldes i Inventariet, er dog ikke nogen original Opfindelse; de er komponeret efter en Kaminindfatning, der er afbildet i Vignolas »Regola delle cinque ordine«, et nyt Eksempel paa, at denne Bog, uden Tvivl i hollandsk Ud-gave, har været flittigt benyttet af Arkitekten. Det var et Held, at disse Figurer var nagelfaste.

Desværre giver Inventariet ikke nogen Oplysning om Kuppelsalens og det grønne Gemaks Bestemmelse eller Brug. De kan maaske sammen med det følgende Hjørnegemak betragtes som en Slags Fælleslejlighed for det højgrevelige Ægtepar. Et langt Galleri forbinder, som vi straks skal se, Hjørneværelset med Husherrens private Værelser i Nordfløjens Vestende. Det maa straks efter Indflytningen i 1679 være blevet Gyldenløve klart, at Forbindelsen mellem hans og hans Hustrus Lejlighed var altfor besværlig i det trefløjede Slot. Man forstaar derfor godt, at han har villet have Østfløjen bygget i to Etager, saa at der blev en fuldkommen Cirkulation i Beletagen. Hvad man undrer sig over, er kun det, at denne Tanke ikke har fundet Udtryk i en større Enhed af Østfløjens tre Dele. Der maa, som tidligere omtalt, have foreligget en ældre Plan, hvorefter Østfløjen skulde være i eet Stokværk med et forhøjet Midtparti.

I »Hjørnegemakket ved Stolen ud til Haugen« (9)* var Loftet »slet med Bjælker og Bræder med Kalk overdønniket«. Dersom dette skal forstaas saaledes, at Bjælkerne var synlige, har Værelset set noget gammeldags ud. Væggene var »ganske bare og hvide«. Der var to dobbelte Døre ud til »Stolen« eller Trappehuset, men ingen Vinduer til denne Side. Lyset kom fra de to nu blændede Vinduer mod Øst, der som sædvanlig var delt i 6 Rammer med blyindfattede Smaaruder. Dog var der af Hensyn til Udsigten over Haven to store Ruder af fransk Glas.

Nr. 10 var Trappehuset.

* Denne Lighed synes at støtte den foran (S. 7) fremsatte Formodning om Stenwinkel som Charlottenborgs Arkitekt. Ved Audienssalen havde Lambert van Haven den øverste Ledelse; men Udførelsen laa i Stenwinkels Haand. I Chr. V's »Tage-Register« læses nemlig følgende: »1681 April ist das neue prächtige Audients Gemach zu Friedrichsburg mit Stucator-Arbeit und sonsten durch den Königlichen Baumeister Steenwinckel ausgezieret worden.« Smlgn. Francis Beckett, Frederiksborgs Historie, S. 184.

* Det er mærkeligt, at Gyldenløves Vaabenskjold ikke var gjort færdigt; det er først sket i vor Tid. Deraf tør man vel slutte, at Loftet endnu har været under Arbejde, da han solgte Palæet.

* Nu Nr. 13, Malernes Forsal. Over Dørene er nu opsat Portræter af Legatstifterne.

* Opmaalingen, som blev udført af Arkitekt Aage Mathiesen, findes i Nationalmuseets Arkiv.

* Nu Nr. 14, Malerskole og Anatomiklasse.

Det lange Galleri (11) havde paa de tre Sider hvidmalede Bræddewægge. Baade denne Omstændighed og selve Galleriets Tilstedeværelse viser, at Skillerummene i Nordfløjen (og til Dels i Sydfløjen), selv om de indeholdt Skorstene, ikke var muret igennem. Hvor de nu er det, skyldes det senere Ændringer. Der var syv Vinduer til Nyhavn, men ikke af samme Bredde, som Følge af at Portpartiet her bryder Façadens Enhed. Loftet var »ganske slet, overdønniket«. Pillerne »langs op i Vinduerne« var beklædt med Brædder og ligesaa under det ene Vindue. Ruderne trængte til ny Blyindfatning, og man har Indtryk af, at Galleriet ved Overdragelsen saa noget uhyggeligt ud. Men i Gyldenløves Tid har det uden Tvivl været godt forsynet med Malerier og set helt farvestraalende ud.

* Nr. 11-15 svarer til nuværende Nr. 15-21; men Inddelingen er helt forandret.

Langs med Galleriet laa en Række smaa Kamre til Gaarden (12-15).^{*} De var fint udstyret, alle med malet Plafond, selv det lille Kabinet (12). I Nr. 12 og 15 var et Stykke afdelt til en Alkove. I Nr. 13 var der omkring Væggene en lille forgyldt Corniche. Nr. 14 var blot en Udgang til Vindeltrappen, som fra Kanalporten førte helt op til Loftet. De to Kamre med Alkover var formodentlig Gæsteværelser, og Trappen havde bl. a. den Betydning at skaffe Forbindelse med Tjenerskabet, der var indlogeret i Mezzaninen.

Vi kommer nu til Gyldenløves private Lejlighed (16-19), bestaaende af to Forgemakker, et Sovekammer og et stort Værelse. Den Rundgang, som vi har valgt, medfører, at vi kommer ind fra den forkerte Side. Besøgende kom naturligvis op ad den enkeltløbede Trappe og ind i det første Forgemak.

I »hans høje Excellences store Gemak ved Galleriet« (16) var Loftet forsynet med Plafondmaleri »med en stor og fire smaa forgyldte Rammer«. Inddelingen har været af samme Art som i Grevindens Forgemak (2), saa at der foruden det egentlige Plafondbillede var Plads til mindre Malerier i Hjørnerne.^{*} Der var en aaben Kamin med Corniche og anden Zirats, og foran den var der lagt ølandske Fliser, medens der ellers var Bræddegulv som overalt i denne Etage, naar undtages Kuppelsalen og de to Forgemakker i Sydfløjen (1-2). Der var i dette Værelse ogsaa en Vindovn, formodentlig indsat i Kaminen.

* Se Opmaalingen.

* Man har Billeder fra Slutningen af forrige Aarhundrede, hvor dette Plafondmaleri endnu ses; nu er det forsvundet. Se Afb. 29.

Sovekammeret (17) havde malet Plafond^{*} og »i Midten en hængende Alkove med Bildhuggeri udi Zirats«. Det lyder lidt gaadefuldt, men kan fortolkes ved Hjælp af det tilsvarende Rum i Sydfløjen (24), hvor Loftet endnu er bevaret. Alkoven har været i den inderste Del af Værelset, og det som var ophængt, var ikke Alkoven selv, men dens Overdel, der fungerede som Sengehimmel. Den hele Anordning var jo blot en Udvidelse af den almindelige Himmelseng. Hvis man gaar ud fra, at Sengekammeret i Sydfløjen (4) har været det fælles Soveværelse, har det lille fine Kammer i Gyldenløves Lejlighed kun været et Parade-Sengekammer. Efter Solkongens (Louis XIV) Eksempel var det blevet Skik i de højere Kredse at modtage Visitter i Soveværelset, som derfor ligger umiddelbart ved Forgemakket. Væggene har sikkert været betrukne med vævede Tapeter eller et andet fint Stof; men det tog Gyldenløve med sig.

* Nr. 16-18 er nuværende Nr. 22-25, Malerskole.

Det inderste Forgemak eller Hjørnegemakket (18) var et stort lyst Værelse i Fløjen ud til Torvet.^{*} Over Væggene hæver Loftet sig op i buede Flader mod et firkantet Midtfelt, hvori der sad »et Skilderi, som forbliver ved Gaarden«. Der var en aaben Kamin; men deri var indsat en Kakkellovn (Vindovn) saaledes, at Halvdelen vendte ind imod Sovekammeret. For at Skorstensfejeren kunde komme ind i den mægtig store Skorsten, var der indsat en Jerndør.

Det ydre Forgemak, der uden Tvivl var Lakajgemak (19), var meget simplere udstyret. Loftet var betrukket med Lærred, hvidt anstrøget. Mellem dette Gemak og Gangen laa der to smaa Rum, afdelte med Brædder. I det ene var der et Skab, i det andet en Vindeltrappe, der førte op til Mezzaninen.^{*}

* I Nr. 19 og 20 staar nu den store Hovedtrappe, som er opsat i Prins Carls Tid.

* Nu Nr. 1, Festsal.

»Den store Sal ud til Torvet« (21)^{*} gaar gennem to Stokværk og har som Følge deraf to Rækker Vinduer over hinanden. I den nu-

værende Tilstand, som stammer fra Klassicismens Tid (C. F. Hansen), ser denne Anordning ikke videre godt ud; men oprindeligt havde Salen et ganske andet Udseende.* Der var et omløbende Galleri, som markerede Etageadskillelsen og bidrog meget til at give Rummet Karakter af Festsal. Det er vist det første Eksempel af denne Art i Danmark. I det følgende Aarhundrede blev saadanne Sale almindelige paa Slottene (Christiansborg, Hirschholm).

Loftet var »med malet Plafond udi Perspektiver«, i alt 15; deraf 3 store i Midten, 4 halvrunde og 8 »kantigte« i Siderne. Perspektiverne var indfattet med Trælister; men om de mellemliggende Felter var af Træ eller Stuk, omtales ikke. Ved Perspektiver forstås sædvanlig Landskaber eller Prospekter; men her er der snarere Tale om mytologiske Scener, der tænkes at foregaa i Luften, saa at Loftet synes gennembrudt af Aabninger (»percées«). Forbilledet har været Le Bruns Arbejder i Versailles og Vaux le Vicomte.

Man betraadte Salen gennem tre Døre i den nordlige Endevæg. Der var nemlig foruden to enkelte Døre, hvoraf den ene førte ud til Gangen (20), en stor Fløjdør i Midten, og derover et rundt Hul i Muren »til at sætte en Buste udi«. Den modsatte Endevæg var behandlet paa en anden Maade. Der var i Midten lige overfor den dobbelte Dør, »forløren afdelt med Bræder, som kan borttages for at forlænge Prospekt«. Salen kunde paa den Maade udvides med det tilstødende Værelse (22).*

Salen har til hver Side fem Vinduesfag, hvoraf det midterste er en Balkondør. Gennem den vestlige kommer man ud paa Altanen, der oprindeligt var af Træ; til den anden Side kunde man komme ud paa den foran omtalte Trætrappe i Gaarden.*

Vægbeklædningen var ikke Tapeter men Træpaneler, inddelt ved Pilastre. Disse naaede dog ikke til Gulvet, men under dem var der Brystpanel, som fortsattes ind i Vinduesnicherne og var malet med Krigsarmatur. Af Pilastrene er nogle Rester tilbage, som er lagt paa Loftet. Det var blot Brædder, der var malet som Pilastre, uden Udskæring. Panelet mellem Pilastrene var malet med »Krigsfestoner«. Desuden var der paa Pillerne ophængt 8 store Skilderier, som blev borttaget. De blev dog af Enkedronningen eller Prins Carl erstattede med andre; thi i et Inventarium fra 1736 nævnes »8 Skilderier af Posturer (Figurbilleder), paa Lærred malet«.*

Over Pilastrene var der »en stor Hovedliste udarbejdet«; hermed menes sikkert det sædvanlige Overværk af Architrav, Frise og Krans. Derover kom saa Galleriet, der paa Undersiden havde Fyldinger, som var malet med Krigsarmatur. Paa Galleriet, der var forsynet med sædvanlige Dokkerækværk, var der »hvide Vægge«, altsaa blot pudsede og hvidtede. Der var, ligesom nu, fire Døre i Hjørnerne. Galleriet har jo nemlig ogsaa den Betydning, at det giver Forbindelse mellem den nordlige og sydlige Del af Mezzaninetagen.

Naar Værelset Nr. 22 ikke var forenet med Festsalen, tjente det Gyldenløve som Audiensgemak. Festsalen har i saa Fald været brugt som Forgemak. Loftet var et Stukloft med Festoner og tre ovale Malerier. I Vinduesforbygningerne til Gaardsiden var Panelet malet med Festoner.

Hjørneværelset Nr. 23 kaldes »Deres Maj^{tt}er Dronningernes Gemak«. Navnet stammer fra Tiden før 1685, da Dronning Sophie Amalie, Gyldenløves Stedmoder, endnu levede. Naar hun og den regerende Dronning, Charlotte Amalie, var bedt til Fest hos Statholderen, var der altsaa reserveret dem et af Palæets bedste Værelser til Aftrædelse. Loftet var beklædt med Brædder, »for neden som en Gallerie malet,* udi Midten en forgyldt Ramme, hvortil fire forgyldte Løver i Hjørnerne«. Loftet har altsaa været hvælvet i Kanterne med en stor Hukkel ligesom i det tilsvarende Værelse i Nordfløjen (18). Barokkens Trang til symmetrisk Anordning, selv hvor den ikke falder i Øjnene, røber sig her. Væggene var betrukne med malet Lærred, som dog paa fem Steder afbrødes af store Skilderier; men dem tog Sælgeren med sig. I Vinduesforbygningerne var der Panel, malet med Festoner.

* Riddersalens Omdannelse under C. F. Hansen vil blive omtalt senere.

* Ogsaa heri maa man se Indflydelse fra Frankrig; i Slottet Maisons (Lafitte) ved Paris kan man se en større og en mindre Sal forbundne paa samme Maade.

* Trappen maa være nedbrudt i Charlotte Amalies eller Prins Carls Ejertid. Den ses ikke paa Planerne fra 1721 (se S. 33).

* De oprindelige Billeder forestillede, efter hvad Tessin meddeler, »die itzigen Souverainen in Europa« (R. Josephson: Tessin i Danmark, S. 178). Ogsaa Thura taler i sin »Danske Vitruvius« (S. 55) om Portrætter af »dalevende Potentater«, som om de hang der endnu paa hans Tid, hvilket dog ikke er troligt. Smlgn. S. 40.

* Der var altsaa malet et Dokkerækværk ligesom det, der ses paa Kuppelsalens Loft, modelleret i Stuk. Ogsaa paa Frederiksberg Slot findes der i flere Værelser Stuklofter med saadanne Gallerier.

Medens der ikke er noget tilbage af Udstyret i Dronningernes Gemak, er i det følgende lille Værelse (24) en mærkelig Loftdekoration bevaret. Værelset ligger symmetrisk med Husherrens Sovekammer i Nordfløjen og var ligesom dette et Soveværelse, »Sengekammeret næst ved Dronningernes Gemak«. Man kunde undre sig over, hvad Dronningerne skulde med et Sovekammer, da de vel nok kørte hjem til Slottet, naar Festerne var forbi; men her maa man regne med den foran omtalte Skik at modtage Visitter i et »Parade-Sengekammer«. Alkoven stod i den inderste Del af Værelset, og der har sikkert derover været en ophængt Sengehimmel, ligesom i Gyldenløves Sovegemak. Loftet behøvede altsaa ikke nogen Dekoration paa dette Sted; den nuværende i Træ udskaarne Loftsbeklædning, hvori en Ørn med udbredte Vinger er Hovedmotivet, er først opsat paa en Tid, da Værelset ikke mere var Sovegemak. Det er, vistnok allerede i Gyldenløves Tid,* blevet omdannet til et Kabinet, og Alkoven borttaget. Dens Tilstedeværelse i ældre Tid forklarer imidlertid den uregelmæssige Komposition af Loftet. Den frie Del af dette var i Virkeligheden regelmæssigt delt i to Dele med Plafondbilleder, omgivne af en i Træ udskaaen Dekoration, der bestaar af Kranse og Akanthus-ranker. Malerierne er meget medtagne; paa det ene skimter man en hvilende kvindelig Skikkelse, som drager et Slør over sig, altsaa »Natten«; paa det andet en mandlig Figur, siddende eller kørende, formodentlig Solguden. Panelet var malet »à la grottesque«, altsaa paa lignende Maade som i det grønne Gemak; men deraf er intet tilbage.

* I de to inderste Hjørner af Loftet, under Ørnens Vinger, er der to Kartoucher med Navnecifre; men de er meget utydelige. Dog ser det snarest ud til, at det er Gyldenløves og hans Hustrus.

* Nr. 22-25 svarer til nuværende Nr. 2-5, Arkitekturskoler.

Den store Spisesal (25)* var meget praktisk indrettet, saaledes at den efter Behag kunde deles i to Værelser, idet der i Midten var »tvende Brædeflygler med sin Behør og Dør fastgjort paa Væggene, til at separere Salen, naar behøves«. Det er paa dette Sted, man ser Grænsen mellem Hovedbygningens Tværfløj og Sidefløjen, som det foran (S. 9) er forklaret, idet Muren er en Sten tykkere i den Del, der hører til Tværfløjen; og man skulde vente, at der netop her var et gennemgaaende Tværskillerum; men det er karakteristisk for Palæet, at kun faa Skillerum er bygget paa denne Maade. I de fleste er det kun de svære Skorstene, der markerer Inddelingen, medens man ellers nøjedes med Skillerum af Brædder. Det gav en vis Bevægelighed, som det viser sig baade her og i Nordfløjen, hvor det lange Galleri var ført igennem uden Hensyn til den Inddeling, der røber sig saa tydeligt i Stueetagens Plan og i Skorstenenes Placering. Dette Forhold er blevet tilsløret ved senere Ændringer. Galleriet blev saaledes afskaffet allerede i Prins Carls Tid.

Spisesalen havde Betræk af grønt Guldlæder, 6 Alen højt. Loftet var ganske simpelt, »med graa Farve slet anstrøgen«. Der er fire Vinduer mod Syd og tre til Gaardsiden, men to af dem var »fordækte« med Brædder og malede.

ØVERSTE ETAGE

Mezzaninetagen omfatter kun tre Fløje, og en Rundgang kan derfor ikke finde Sted, som i Beletagen. Synsmændene gaar op ad den store Trappe i Sydfløjen og saa først ind i de Værelser, som ligger over »hendes høje Naades trende Gemakker«, og som har fælles Nummer (1). Det var i alt fem med Brædder afdelte Kamre og en Gang. I et af disse Rum, nu Perspektivklasse, er der opsat et Bjælkeloft, bemalet over det hele, paa Bjælker og Brædder, med Ranker og andre Ornamente, hvori ses Gyldenløves og hans Frues Navnetræk, alt i en temmelig primitiv, rent haandværksmæssig Stil, som slet ikke er paa Højde med Panelerne i Beletagen. Loftet hører ikke til der, hvor det nu er; det er fundet over Gipsloftet i det underliggende Forgemak Nr. 2 i Beletagen. Det lykkedes at tage Loftet op fra oven uden at beskadige Gipsloftet, og det blev derefter anbragt i Mezzaninen. Loftet maa allerede i Gyldenløves Tid være blevet kasseret og tildækket med Gipsloftet; thi i Inventariet fra 1699 omtales Dønnikeværk paa Loftet (S. 19).

Paa den anden Side af Trappen var der ligeledes en Række smaa

Kamre (2-9) mellem Trappen og Façaden mod Torvet.* Om Anvendelsen hører vi intet. Paa Planen fra 1715 er tre af dem slaaet sammen til et stort Sadelkammer; men ogsaa Gyldenløve havde Sadelkamre og Pulterkamre i denne Fløj. Det fremgaar af en lille Spøgelsehistorie, som Lakajen Matthias Skaanlund fortæller i sine Erindringer.* En Nat kort før Grev Anton af Aldenburg, Gyldenløves Svigerfader døde (27. Okt. 1680) var der »en skrækkelig Allarm fra Rustkammeret nær ad den store Trappe med Heste-Redskab, Kufferter og deslige; der laa Narren næst ved Rustkammeret; han stod op og syntes, at denne Allarm var dernere, men saa intet. Hendes høje Naade lod Kammerpigen gaa ud paa Trappen og fornemme, hvad der larmede saa deroppe; men hun saa aldeles intet, thi da var det stilt, og naar de havde lagt sig, da larmede det ligedan igen. Men faa Dage derefter kom der en Expres fra Oldenburg og havde Tidender, at hendes høje Naades Fader Grev Antoni var død, og strax maatte drages ner for Trapperne Hestetøjet og Kufferter, ligesom forhen advaret var, saa at den 2. December rejste Hans høje Excellence og hun til Oldenburg«.

Bag om Kamrene 3-5 gaar en Korridor, som ved en Gang uden direkte Lys stod i Forbindelse med Værelserne 10-11, der beboedes af »Comtessen«, en af Gyldenløves tre Døtre, indtil 1676 formodentlig den ældste Charlotte Amalie, som i dette Aar blev gift med Christian Gyldenløve, en uægte Søn af Christian V og Sophie Amalie Moth. Han var sammen med sin yngre Broder Ulrik Christian vokset op hos Onklen paa Charlottenborg. Nr. 10 var Sovekammer, Nr. 11 Forgemak. Værelserne var, som alle i Mezzaninen, ganske tarveligt udstyret; men der har naturligvis, mens Comtessen boede der, været opslaaet Tapeter paa Væggene.

Riddersalen skiller den nævnte Gruppe af Værelser fra den Gruppe, der optager Nordfløjen og den tilstødende Del af Hovedfløjen;* men der var jo, i hvert Fald for Domestikkerne, en ret bekvem Forbindelse ad Salens Gallerier. Nr. 12, som gik gennem hele Fløjens Bredde, var et stort Klædekammer; her kom Vindeltrappen op fra Beletagen. I Nr. 13 logerede Postmesteren. Gyldenløve maa som Statholder have haft en stor Korrespondance med Vicestatholderen og andre Embedsmænd i Norge. Om Brugen af Nr. 14 er der ingen Oplysning; men om Nr. 15 erfarer vi, at det kaldtes Mons. Heidens Kammer.

Langs nedad Nordfløjen laa en lang Korridor, smallere, men længere end det nedenunder liggende Galleri. Der var, som man ser, i Mezzaninen sørget ret godt for det fornødne »Degagement«. I Nr. 20 stod »den store Vindeltrappe, som gaar fra Jorden til aller øverste Loft«. Nr. 21-22, der paa Volands Plan er eet stort Møbelkammer, var i 1699 endnu delt i to Rum. Nr. 21 var Møbelkammer, medens Nr. 22 blev benyttet af Bogholderen. I disse to Værelser var Gulvet undtagelsesvis af Mursten. Ellers var der i de fleste Værelser Brædegulv; i Nr. 3-5 og i Nr. 15 dog »Astrag«, altsaa Flisegulv.

TAGETAGEN

Om denne giver Inventariet den interessante Oplysning, at der var Udgangs »med Døre for« til de to Altaner mod Torvet,* tækket med Skifer, og desuden en Udgang til »Balkonen udi Midten«, hvormed vel menes en Platform bagved Balustraden. Altanerne var dækket med Kobberplader, derover Planker og Brædder; Balustraderne var af Egetræ. Paa Hovedfløjen var der tre Tagkviste til hver Side, tækket med Skifer. Næsten hele Loftet var i eet aabent Rum; dog var der i Fløjene fire Afdelinger af Brædder, hvoraf den ene var et Dueslag. Ud imod Kanalen var der en Hejsekvist, der beskrives som en stor Luge med to Døre, Udligere og anden Tilbehør. Taget, saa vel som Altanerne og Kvistene, trængte ved Afleveringen til en grundig Reparation.

* I Sydfløjen er der nu Perspektivskole i Lokalerne Øst for Trappen; Vest for denne 1ste og 2den Bygningsklasse.

* »Gyldenløves Lakaj«, S. 110 i Memoirer og Breve, udgivne af Jul. Clausen og P. F. Rist, XVII.

* I Nordfløjen er der nu Malerskole i den østlige Del, Kontorer i den vestlige.

* Vindeltrappen er først fjernet 1906, et Par Aar efter at den nye ligeløbende Trappe var opsat ved den modsatte Side af Porten.

* Julie Eckersberg fortæller i sine »Optegnelser om C. W. Eckersberg« (1917), at denne plejede at gaa ud paa en af Altanerne og lægge sig paa Ryggen for at iagttage Skyformerne.

TILBAGEBLIK

Forsøger vi efter denne Gennemgang at danne os et samlet Overblik over den Boligkultur, der finder Udtryk i Gyldenløves Palæ, falder det i Øjnene, at der mangler noget af den »bienséance« og »commodité«, som Baroktidens Bygningskunst paa dens Højde i det 18de Aarhundrede kunde yde. Der er for mange Tværmure, for faa Korridorer og Trappeforbindelser. Tilbygningen af en Trætrappe i Gaarden og af Trappehuset ved Nyhavn var jo kun en Nødhjælp, der altfor meget minder om de Svalegange og udvendige Trapper, der var saa almindelige i Datidens borgerlige Huse. Men der var dog store Fremskridt at notere i Sammenligning med den ældre Tids Byggemaade, og Byggherrens kongelige Slægtninge, der boede i det gammeldags og ubekvemme Slot, har haft Grund til at blive imponeret. Det store Galleri gav jo en ganske god Forbindelse i Nordfløjens Beletage; Ridder salen med dens omløbende Gallerier lettede Cirkulationen baade i Beletagen og i Mezzaninen; og de mange smaa Kamre i den sidste var forbundne ved flere Korridorer.

Vi har fra Tiden kort efter Opførelsen en Bedømmelse af en virkelig Autoritet, nemlig den svenske Arkitekt Nicodemus Tessin, Stockholms Slots Bygmester.* Han besøgte København i 1687 og blev modtaget »med al honnesteté«, som han selv siger, af Gyldenløve, der ofrede otte Timer paa at vise ham baade Haven og hele Huset med de deri værende Malerier og andre Kunstgenstande. Besøget synes at have haft varige Følger, idet de mange Opgaver, som Tessin senere fik i Danmark — Modellen til det paatænkte nye Kongeslot, Udkastet til Frederiksberg Have, Alteret i Frelser Kirke m. m. — efter hans Biograf Professor Ragnar Josephsons Mening især skyldes Gyldenløves Anbefaling. Tessin fik paa sin Side Indtryk af, at Gyldenløve var en Mand med Kunstforstand og en højt kultiveret Smag, som det fremgaar af det foran (S. 4) citerede Brev fra 1693. Men om Palæet udtaler han sig meget køligt. Det er kostbart nok bygget og har mange Værelser, »aber ist weder die schönheit aussen, noch die commoditet inwendig sonderlich observiret«. Tessin, som var Elev af Bernini, havde andre Idealer; han havde sin Inspiration fra Italien, ikke fra Holland. Han var for Resten ikke saa moderne, som han selv troede. I Frankrig havde han nok lært Havekunst af Le Nôtre; men han havde ikke i nogen synderlig Grad tilegnet sig de Idéer, som var ledende i den samtidige franske Bygningskunst. Gyldenløves Palæ havde alligevel i sin endelige Udformning noget af den store Stil; det smaaborgerlige, som ofte hænger ved den hollandske Barok, havde det for en Del strøget af sig; man saa straks, at det var Bolig for en grand seigneur.

Palæet blev Rammen om en Række straalende Fester. Lakajen Matthias Skaanlund fortæller om flere saadanne, hvor Kongen og hele Hoffet var Statholderens Gæster. Særlig pragtfuld var en Fest, som blev givet den 31. Juli 1687 til Ære for Prins Jørgen, der nylig var kommet paa Besøg fra England.* Skaanlunds Beretning** er ogsaa oplysende med Hensyn til Riddersalens Udseende ved saadanne Lejligheder.

»Den 31. dito gjorde Statholder et overmaade kosteligt Bal hos sig, hvis Lige jeg endnu ikke har set. Det ganske kgl. Hus var der med alle de fornemste. Efter Spisning var Dans og Lystighed, som varede langt over Midnat. Dansen holdtes oppe paa den store Galleri-Sal, hvilken var prydet med 3 Glas-Kroner og derudi en Mængde af tændte Vokslys, ligeledes udi Vægpladerne. Paa Væggene var 8 store forgyldte Spejler, som gav Genskin fra sig, saa det var lyst ligesom om Dagen. Oppe omkring Galleriet stod Instrumentisterne og mange bevilgede Anskuere. Paa begge Ender af denne Sal var 2 Gemakker for hver; paa den ene var de 2 Gemakker prydet, det ene med Sølvtaflet og mere rart, det andet med rare Glas, og de Lys, som var der inde, kunde ingen drømme, [end mindre] sige det. Mellem disse 2 Gemakker var der et grønt som Pommerans-Hus (var mørkt); derudi var et Vandspring trukket fra Canalen igennem de underste Gemakker og der op i; der var en invention, at Vandet gik ner igen uden at væde

* O. Sirén: Nic. Tessin d. y.s studieresor, S. 62 ff. Francis Beckett har i »Architekten« XVII, S. 115 f. givet et Referat af den Del af Rejsedagbogen, som angaar Danmark. Og saa hos R. Josephson: Tessin i Danmark, S. 15-18 og Bilag 3-4.

* Han var gift med Prinsesse Anna af England, der i 1702 besteg Tronen som Dronning.

** »Gyldenløves Lakaj«, S. 181 f.

Gulvet. [I] den anden Ende var iligemaade 2 Gemakker, hvor de kunde have anden Fornøjelse; der var ej heller nogen Lysfattelse, saa der var vel gaaet til den Nat nogle hundrede Voxlys, hvilket var en stor Bekostning for et Maaltids Skyld. Som jeg for Vidtløftigheds Skyld ikke vil opregne alt det, de vidste at gøre Prinsen til Fornøjelse.«

De nævnte to Gemakker for hver Ende af Salen var naturligvis kun Afdelinger, der var indrettet i Anledning af Festen; men det fremgaar ikke tydeligt af Beskrivelsen, om de fandtes i selve Salen eller i de tilstødende Rum. Vi har set, at Audiensgemakket (22) kunde sættes i Forbindelse med Salen »for at forlænge Prospekt«; og da der i den anden Ende af Salen var tre Døre, kunde her ogsaa indrettes to smaa Afdelinger i Nr. 19 og 20 og desuden i Nr. 19 midt for Salen det omtalte Pommeranshus med Springvand. Da Vandet kom fra Kanalen, maa Springvandet jo være i denne Side. Paa den Maade kunde der ganske vist ikke være Adgang til Salen fra Forgemakket Nr. 19, undtagen maaske for Domestikkerne, som maatte være allevegne og foruden Trappen i Nr. 19 ogsaa kunde benytte sig af Trætrappen i Gaarden, der førte lige op til Salen. Men Gæsterne er uden Tvivl steget af ved den store Trappe i Sydfløjen og først blevet modtaget i hendes høje Naades Forgemakker. Derfra er de blevet ført over i Spisesalen (25) og efter Taflet direkte ind i Audiensgemakket (22), som ved Fester var ud i eet med Riddersalen. De otte store Spejle maa have hængt paa Pillerne, hvor til daglig Portrætterne af Europas Suveræner hang.

III. Bygningerne i Baggaarden.

Som foran omtalt skar Sejlhuset paa Bremerholm sig paa en noget generende Maade ind i den Grund, som Kongen havde skænket Gyldenløve. Et Hjørne ragede endog ind paa den Del af Grunden, hvor Hovedbygningens Nordfløj skulde staa, som det meget anskueligt ses paa Planerne Afb. 3-4; og Gyldenløve fik den 26. Marts 1673 Bevilling til at nedbryde dette Hjørne.* Men paa Elovius Mangors Kort fra 1699 ser man, at han to Gange senere har faaet Lov til at klippe et Stykke af Sejlhuset. Den første Gang maa det være sket af Hensyn til Opførelsen af den lille Tilbygning i Syd-Øst, hvor Havestuen var (S. 13). Gavlen blev atter skraat afskaaret, men til modsat Side; det spidse Hjørne berører Palæets Sydmur. Til sidst er Gavlen blevet nogenlunde lige afskaaret — som den er endnu —, Sydmuren blev fri, og der blev en smal Passage bag om Havestuen ud til Haven.

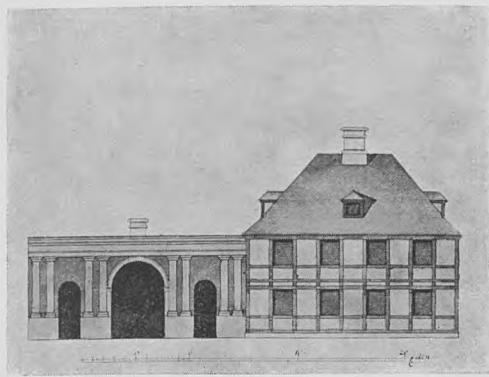
* Se S. 6.

Alligevel gjorde det skraatliggende Sejlhus den sydlige Del af Grunden ud imod Torvet mindre værdifuld; den kunde kun anvendes til Baggaard. Længst mod Syd blev der bygget et Vaskehus af Bindingsværk i 10 Bindinger, to Lofter (Etager) højt uden Kælder. Huset var temmelig dybt og havde »skraa Tag«, hvormed menes et Valmtag, som det ses paa Billeder fra det 18de Aarhundrede. I underste Etage var der foruden Vaskestuen to Kamre, et til Torvet og et til Gaarden. I det sidste var der adskilt et Sølvkammer med Hylde. Ad en »Stigetrappe« kom man op i øverste Etage, som var delt i en Gang og fire Kamre. Hvem der beboede disse Værelser i Gyldenløves Tid, kan ikke ses af Inventariet; men senere boede de skiftende Slotsforvaltere her, lige til 1779, da Huset blev nedbrudt for at give Plads for Harsdorffs nye Bygning.

Vaskehusets Façade laa i Flugt med Forsiden af Palæets fremspringende Fløje. Mere tilbagetrukket — i Flugt med selve Vestfløjen — laa en lavere Mellemløje, der forbandt Vaskehuset med Palæet.* Fløjen bestod af otte Fag Bindingsværk med en Port i de to midterste Fag. Den var kun i eet Stokværk med et Halvtag, der skraanede indad mod Gaarden. Muren ud til Torvet var altsaa forholdsvis høj; den var prydet med Pilastre, omtrent som det ses paa det ældste Projekt til Palæet (Afb. 5). Saaledes ses Façaden paa Billeder, der er ældre end

* Den derved skabte brudte Façadelinje har været bestemmende ogsaa for Harsdorffs Hus.

* F. Eks. paa et Prospekt af Kongens Nytorv, som hører til en Serie af Kobberstik, der i 1718 blev udgivet af Bygmesteren Christoph Marselis. Se Afb. 18.

17. Portbygning og Vaskehus. Tegning af E. D. Häusser 1736. Rigsarkivet.

* Sagen er den, at der i ældre Tid, før det store Gjethus paa Kongens Nytorv blev bygget, havde været Kanonstøberi i Sejlhuset. Dette kaldes derfor i Skødet til Charlotte Amalie »det gamle Giethuus«, og i Inventariet 1699 menes med »Giethuset« som Regel Sejlhuset. Et andet Navn, der ogsaa forekommer, f. Eks. i Kongens Skøde til Gyldenløve paa Grunden af 22. Marts 1669 (se S. 5), er »Questhuset« eller »det gamle Questhuus«, hvilket kommer af, at Bygningen fra Krigsaarene 1658—59 indtil 1675 havde været brugt som Militærhospital.

1736,* da baade Vaskehuset og Mellembygningen blev ombygget af Häusser; og en Tegning, som er vedlagt Häussers Forslag til Ombygningen, bekræfter det. Men i Inventariet fra 1699 nævnes Pilastrene ikke, og det bliver altsaa usikkert, om Porten har set saaledes ud fra først af, eller om den er blevet pyntet med Pilastrene i Dronning Charlotte Amalies eller Prins Carls Tid. Mellembygningen indeholdt kun to Kamre, et paa hver Side af Porten. I det ene, nærmest Palæet, var der en Trappe, der førte op til Hovedbygningen. Den gav Forbindelse med Værelset Nr. 4 i Palæets Stueetage, hvor der var »en dobbelt indlagt Dør til Baggaarden«. Det andet Kammer var Sukkerbageri.

I Gaarden var der, som det ogsaa ses af Elovius Mangors Kort, et langt Plankeværk, parallelt med Slottets Sydfløj. Op til dette var der bygget et Skur, hvori der foruden »Vedhammer« (Brænderum) var to Karlekamre samt en Port til Gennemkørsel, »item til Vandhus og anden Urenlighed«. Bagved var »Vedhaugen«, hvori der stod et Halvtags Skur til at hugge Brænde i.

Mod Syd-Vest, mellem Vaskehuset og det vestre Hjørne af Sejlhuset, var Baggaarden aaben. Her blev der opsat et Plankeværk med en Dør i Midten. Ifølge Inventariet stod det mellem Gjethuset og Hovedgaardens vestre Fløj. Det lyder noget gaadefuldt og har givet Anledning til den Misforstaaelse, at der skulde have staaet et Plankeværk ud imod Torvet, foran Vaskehuset og Mellembygningen. Men det kan ikke være muligt, da i saa Fald hverken Porten ind til Baggaarden eller Porten mellem Sejlhuset og Gjethuset vilde være til nogen Nytte. Den Bygning, som i Inventariet kaldes Gjethuset, er i Virkeligheden Sejlhuset, skønt det jo ikke var korrekt at benævne den saaledes, efter at det nye store Gjethus var bygget.* Men en saadan Unøjagtighed i Udtrykket er ikke sjælden i Vurderinger og gjorde ingen Skade, da der ikke kunde være nogen Tvivl om, hvilket Plankeværk der mentes. Og for os kan der heller ikke være nogen alvorlig Fare for Fejltagelse, da Plankeværket er tydeligt afsat paa Elovius Mangors Maalebrev. Det gik fra Sejlhusets vestre Hjørne i Flugt med denne Bygnings Gavl og bøjede med et Knæk ind imod det sydøstre Hjørne af Vaskehuset. Det har sin Interesse at konstatere dette, da Linjen endnu er kendelig i Façaden af Sidefløjen til Huset Nr. 5 paa Kongens Nytorv. Harsdorff maatte holde sig indenfor de Grænser, der var afstukne, da Gyldenløve fik Skøde paa Grunden, og Linjen er senere blevet bestemmende for Retningen af Tordenskjoldsgade.

Inden for dette Plankeværk var der »en liden Plads, hvorpaa en Stellage er opsat, med et stort Kar paa 60 Tønder Vand, med Jernbaand om, der ovenpaa, til tvende Fontæner indrettet, hvorfra Blyrør og Rendetræer er nedledt til Fontænerne udi Haugen, med alt Tilbehør«. Desuden var der i Baggaarden en Opstander til frisk Pumpvand med alt det behørig Redskab. Vandet kom fra en Hovedledning, som Gyldenløve og efter ham de følgende Ejere havde Raadighed over. Naboerne kunde købe en eller flere »Portioner« af Vandet; herom findes der en Mængde Kontrakter og Skrivelser i Dokumentpakken fra Sophie Hedevids Dødsbo.

IV. Haven og Staldgaarden.

Betragter man Kortet fra 1683*, ser man, at Bygningerne i Baggaarden ikke er afsat derpaa; de er altsaa først opført efter 1683. Haven er derimod anlagt samtidig med Slottets Opførelse, og der blev, som vi har set (S. 11), allerede i 1672 gennem Gabriel Milan bestilt Træer i Holland. Paa Planen fra 1683 ser man et Haveanlæg, som ikke helt stemmer med det, som Elovius Mangors og senere Planer viser, men dog har Hovedtrækkene fælles med disse. Nærmest Palæet ligger Lysthaven, regelmæssigt anlagt efter Akser, der paa en

* Se Afb. 10.

sindrig Maade synes at ophæve de Skævheder, der var en Følge af Grundens uregelmæssige Form. En Længdeakse, lagt gennem Palæets Porte, er ført igennem Lysthaven og videre forbi en Køkkenhave helt ned til Staldgaarden. Paa begge Sider af Aksen er der i Stedet for de aflange Blomsterparterrer, som de senere Planer viser, otte runde Bede. Vinkelret paa Længdeaksen peger en Tværakse op imod Spidsen af den Vinkel, som skærer sig ind i Bremerholms Grund og paa den ene Side er begrænset af Reberbanen. Lige i Toppunktet er der en Grotte og foran den en lille Dam.

Langs med Kanalen laa et Orangeri, der har dannet en ypperlig Baggrund for Haven, set fra dens sydligste Punkt ved Grotten. Indgangsdøren var naturligvis i Midten, lige for den Gang, der betegner Tværaksen. Paa Jacob Conings Billede fra 1694 ser man foran Døren en Søjleportal med trekantet Fronton. Men paa E. Mangors Plan fra 1699 og i det samtidige Inventarium finder man her et stort Glashus tilbygget, »af 16 smaa og 1 dobbelt Fag paa muret Grund«. Samtidig med denne Forandring maa Haven være blevet omlagt, som den ses paa Mangors Kort; thi paa Jacob Conings Billede ser man endnu de runde Bede. Orangeriet havde hvælvet Bræddeloft, og der var syv store Vinduer til Haven, som om Vinteren kunde dækkes med dobbelte »Træluger« (Skodder).

Fra Nyhavnssiden saa man jo kun den lange, bare Bindingsværksmur; men Gyldenløve havde dog, for at oplive Façaden og for at fornøje sine Bysbørn, ladet mure en Grotte i Midten »med behørig Muschelværk«. Grotten flankeredes af to »Termer«.* I Grotten var der opstillet »en liden Pog af Bly, som staar over Bassinet med en Snog under af Bly med videre Tilbehør udi fuldkommen Stand«; altsaa en køn lille Fontæne efter kendte nederlandske Forbilleder.

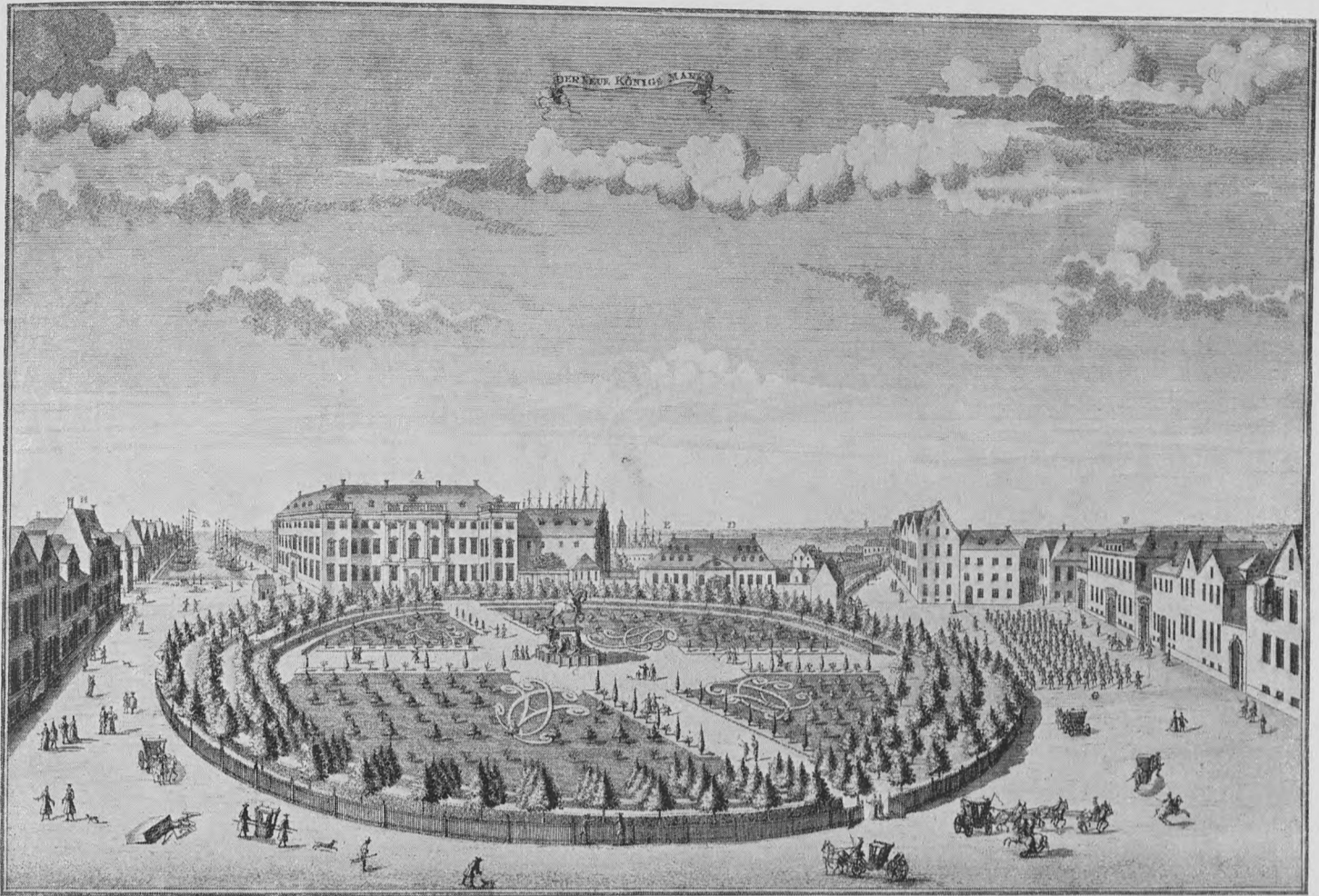
Orangeriet stødte ikke umiddelbart op til Palæet. Der var som et Mellemed bygget »en liden Salon«, hvortil der ikke blot var Indgang fra Haven, men ogsaa fra Trappehuset ved Nyhavn, saa at man altsaa ad den Vej kunde komme direkte fra Palæets Havestuer ud i Salonen. Til Salonen hørte »et aparte afdelt Fuglehus« i tre Afdelinger, af hvilke den største var »udbygget i Haugen af Bræder med sine Pilarer og Front«. Det er ikke let at bringe dette i Overensstemmelse med Conings Billede, hvor hele Bygningen synes at have »Pilarer og Front«; men det kan jo godt være, at Fuglehuset er tilbygget i Aarene mellem 1694 og 99.

Som et Modstykke til Salonen var der ved den østre Ende af Orangeriet tilbygget »en liden Haugestue«, der stødte op til det første af en Række Lejehuse ved Kanalen. I Loftet var der en malet Plafond, og der kunde fyres i en lille Jern-Vindovn. Man undrer sig over, at der var en Dør ind til det tilstødende Lejehus; men naar man hører, at de to første »Leiewohninger« beboedes af Hans høje Excellences Kammertjener Mr. Nachtegal, bliver det forstaaeligt.

Lejehusene var alle af Bindingsværk i eet Stokværk uden Kælder, men af to forskellige Typer. De 6 første var Halvtagshuse, som i deres Bygningsmaade faldt godt sammen med Orangeriet. De var paa 5, 6 eller 7 Fag, og de fire første havde intet Gaardsrum. Foruden de seks Numre nævnes »Nr. Nichts«, som beboedes af Urtegaardsmanden. De følgende 16 Huse var kun paa 4 Fag hvert, men det var »Heltag-Huse« med en Kvist over to Fag, altsaa af den bekendte fra Holland stammende Hustype, som var almindelig paa den Tid. Til hvert Hus hørte et langt Gaardsrum, afdelt med Planker, og alle Gaardsrummene var skilt fra Haven ved et langt Fjælleskur med Halvtag, der havde Fald mod Gaardene. De fleste af Husene var beboet af Skipere eller deres Enker.

Dette Naboskab mellem Stormænds Gaarde og Smaafolks Huse er karakteristisk for Tiden. Det var ganske almindeligt, at Ejerne af de store Adelsgaarde, der ofte indtog hele eller halve Karréer, udnyttede Façadelinjen til Sidegaderne ved at bygge »Boder«, som udlejedes til Haandværkere og andre Smaafolk. Naar blot Façaden til Hovedgaden var fri, var alt i Orden. Gyldenløve har ikke holdt sig

* Termer var det sædvanlige Navn for Figurer, hvis Underkrop ligesom vokser op af en Pille, det fra Børsen og andre Bygninger i hollandsk Renæssancestil velkendte Motiv. Navnet »Terme« synes at være opstaaet ved en Sammenblanding af »terminus«, det latinske Ord for Grænsesten, og Gudenavnet Hermes, der tillige bruges om firsidede Piller, der for oven bærer en Buste af Hermes eller andre Guder.

18. Kongens Nytorv 1718. Stik efter Tegning af Christoph Marselis.

* Se Noten til S. 5.

* Resolution af 17. April 1770. De nye Huse skulde opføres i Løbet af 4 Aar; men af Bygningsdirektionens Kopibog 1775 Nr. 424 ser man, at en Del af Grundene paa dette Tidspunkt endnu var ubebyggede.

for god til at følge denne Skik. Man kunde maaske tro, at Husene var bygget, før han blev Ejer af Grunden; men det kan ikke være Tilfældet; thi i Skødet fra Præsten ved Holmens Kirke, Lars Hansen Grønbech,* af hvem han havde købt Halvdelen af den Grund, hvorpaa Lejehusene stod, betegnes Grunden udtrykkelig som øde. Husene fik Lov til at staa, ogsaa efter at Slottet var blevet kongelig Ejendom. Først i 1770 blev de bortsolgt til private med Forpligtelse til at bygge nye Huse efter de gældende Byggeregler.*

Længere ude mod Havnen laa den rektangulære Plads, som paa Elovius Mangors Plan kaldes Byggepladsen. Den havde Gyldenløve selv ladet opfylde med den Jord, som blev opgravet ved Anlægget af Nyhavn. Den kunde derfor kun bebygges efterhaanden som Grunden blev fast; ved Affattelsen af Inventariet 1699 stod her tre smaa Huse. Alleryderst ved Havnen laa Kranpladsen, som paa Mangors Plan kaldes Fortouget.

Staldgaarden laa ved den østre Ende af Køkkenhaven, og Staldbygningen var lige saa lang som Køkkenhaven var bred. Paa Kortet fra 1683 er Bygningen kortere. Man ser heller ikke paa dette Kort den aflange Fiskepark, som gennemskærer Køkkenhaven i hele dens Bredde, og som præsenterer sig saa virkningsfuldt i Forgrunden paa Jacob Conings Maleri. Svaner glider majestætisk hen over Vandspejlet; en Rideknægt fører en hvid Hingst hen imod Broen, hvor en Drabant holder Vagt; Balustraden langs Kanalen bærer store Vaser, og bagved dem øjner man selve Statholderen og hans Frue, som er paa Morgentur i Haven.

Om Staldbygningen oplyser Inventariet iøvrigt, at det var et Heltags Hus paa 39 Fag tækket med Tagsten. I Midten var der en gennemgaaende Kvist paa 4 Fag; desuden tre 1 Fags Kviste. Der var Staldrum til 18 Heste, et Par Vognremiser, et Rustkammer, et »Geschirrkammer« (Seletøjskammer) og et stort Kammer paa 4 Fag, hvori vel Staldkarlene har logeret. I den søndre Ende var der en lille Lejlighed, hvor Trompeteren Diderich Sieler boede frit. Indgangen til Staldgaarden var ad et Stræde mellem det sidste Lejehus og Byggepladsen.

Den stærke Opdeling af den ikke særlig store Have i smaa Kvarterer røber Haveplanens hollandske Oprindelse. Det gjaldt om inden-

for den forholdsvis snævre Ramme — Længden indtil Staldgaarden var kun ca. 200 Meter — at byde den størst mulige Afveksling. Den rige Blomsterpragt i »Lystkvartererne« nærmest Orangeriet, de lange Lindealleer, af hvilke den, der laa i Palæets Midtakse, løb helt ud til Stranden,* den store Frugthave, der strakte sig imod Syd henimod Grotten og et derved liggende stort Lysthus, som spejlede sig i den lille, halvrunde »Park«, alt dette kunde give de besøgende nok at forundre sig over. Dertil kom rislende Fontæner og en Mængde Statuer af Bly, hvidt anstrøgne, saa at det lignede Sten; kun en enkelt Statue var af Gips. Tessin mener at have set henimod 40 Statuer og lige saa mange Buster »welche einen guten effect genug thaten«.* Det er maa-ske dog lidt for velvilligt. Synsmændene fandt i 1699 kun 28 Statuer, hvoraf de 17 var store, de 11 smaa, rimeligvis de saakaldte »Putti« eller »Kinders«, Børnefigurer, der symboliserede alt muligt, som Aars-tider, Sanser, Dyder og andre Egenskaber.

Af Fontænerne var den mærkeligste den, der var indrettet i Grotten. Der var fire store Hovedspringrør og »mangfoldige andre smaa« og inderst i Grotten et firkantet Spejl. Lige foran Grotten var en Bro lagt ud i Parken; derpaa stod Bænke og en Kobberløve, der ogsaa tjente som Springvandsfigur, idet der var lagt et Rør ud til den fra Grotten, men ak! den »bliver ikke ved Haugen«. Af Havens andre Fontæner kan nævnes een i Form af en Svane, der var opstillet ved den nordre Ende af Fiskeparken foran Staldgaarden. Ved den modsatte Ende var der et Andehus.

Umiddelbart ved Grotten laa det store kuppeldækkede Lysthus, »uden til med doriske Ornamenten anstrøgen«, altsaa med malede doriske Pilastre. Det ses paa Conings Maleri helt til venstre; men hvorledes dets Beliggenhed i Forhold til Grotten var, er ikke rigtig klart. Noget østligere (ved G paa Mangors Kort) laa det »3-anglede Glashus« i et særligt Kvarter, der var overladt Gartneren til Kaalhave. De tre i stumpe Vinkler sammenbyggede Fløje ses tydeligt paa Kortet.

Tilbygningen af den store Havestue ved Palæets sydøstre Hjørne (S. 13), som i Beskrivelsen af Haven kaldes »det nye Hus«, medførte Anlægget af en ny Allé, kendelig paa Elovius Mangors Kort ved den ovale Udvidelse straks ved dens Begyndelse. Den indeholdt adskillige Mærkværdigheder. Lige foran Havestuens Dør stod et Vandspring omgivet af »vilde grønne Træer« og i dets Midte en stor Statue af Bly. Den ovale Figur betegner et Bassin i Form af et mægtigt Trækar. I Midten var der et Postament af Sten, og derpaa stod to smaa Gips-figurer, der opsendte Vandstraaler. Længere fremme gik Alléen gennem et meget stort Tremmelysthus, bevokset med Lind (mørk Farve paa Mangors Plan); det ses ogsaa paa Conings Maleri. Alléen sigtede lige mod Midten af Staldbygningen. Det var dog ikke Meningen, at denne skulde gøre sig særlig bemærket. Udsigten var tværtimod spærret ved et for Enden af Alléen opstillet »Perspektiv af Brædder paa tre Opstandere og malet Landskab paa ved en Søkant«. Dette Arrangement maa forekomme os noget barnligt; men Gyldenløve fulgte kun en i den Tids Haver sædvanlig Fremgangsmaade.*

Haven maatte ved sin Inddeling i Kvarterer efter geometriske Linjer, ved de snorlige Alléer, de mange Fontæner og Statuer faa et stærkt Præg af Stilisering. Dette var jo ganske i Tidens Smag, og det var særlig paa sin Plads i denne Byhave med dens begrænsede Omfang og nære Tilknytning til Palæet. Bygningskunst og Havekunst indgaar her en intim Forening. Baroktidens storslaaede Opfattelse af Arkitektur aabenbarer sig i den Maade, hvorpaa Bygningerne udstrækker deres Magt over de nærmeste Omgivelser, idet deres Linjer forlænger sig ud i Haveanlæggene.

* Det ses bedst paa Kortet fra 1683 (Afb. 10).

* R. Josephson: Tessin i Danmark, S. 178.

* I Kongens Have ved Rosenborg var der endnu langt op i det 18de Aarhundrede malede Perspektiver opsat for Enden af Alléerne for at spærre Udsigten til Sidegadernes Baghuse og om muligt frembringe Illusion af, at Haven laa i landskabelige Omgivelser.

V. Dronning Charlotte Amalies, Prins Carls og Prinsesse Hedevigs Tid 1700-1735.

Efter at Gyldenløve havde solgt sit Palæ, følger der en Periode, hvor det vel tilhører Personer af Kongehuset, men ikke den regerende Konge. Først efter Sophie Hedevigs Død (13. Marts 1735) tilfaldt det ved Arv Kong Christian VI. Fra denne Mellemtid haves der ikke noget Inventarium, og det er derfor nødvendigt at behandle den under eet, da det ikke altid kan siges med Sikkerhed, om denne eller hin Forandring er sket i Dronningens eller i Prinsens og Prinsessens Ejertid. Det vil imidlertid fremgaa af det følgende, at langt de fleste og betydningsfuldeste Ændringer er sket i den Tid, da Prins Carl ejede Slottet (1714-29).

Efter at den Beskrivelse og Inventarisering var afsluttet, som har ydet os saa rigt et Stof til Skildringen af Palæets Udseende i Gyldenløves Tid, samlede hans »Betjente« alle Skøder og Adkomster, Maalebrev og Grundplaner sammen, og paa Grundlag heraf blev der den 5. Januar 1700 udstedt Skøde til Enkedronningen.* Forinden maatte dog Kong Frederik IV's Samtykke indhentes, da det i Skødet til Gyldenløve af 22. Marts 1669 var fastsat, at han og hans Arvinger, naar de igen vilde sælge, først skulde tilbyde Kongen Ejendommen.* Men da Køberen var Kongens Moder, gik denne Sag naturligtvis let i Orden.

Skødet til Enkedronningen* er et Dokument paa 12 Foliosider, skrevet paa Pergament og indbundet i sort Fløjl. Gyldenløve tager Forbehold med Hensyn til »den liden Platz«, som paa Maalebrevet er betegnet med KLM.* Der stod tidligere den skæve Gavlf af Sejlhuset; men »som Hans Kongl. May^{tt} Sal. og Høylovlig Ihukommelse Kong Christian dend Femte siden dend tid nog it stykke af det Gammel Giethuus har ladet afbryde, og derfor en stoer nye Gaufl er opført«, kan Gyldenløve ikke give Skøde paa denne Trekant uden Kongens Permission og Skøde. Med »det gamle Giethus« menes, som foran (S. 27) forklaret, Sejlhuset.

ÆNDRINGER FØR 1716

Slotsforvalter Volands ofte omtalte Etageplaner fra 1716 giver nogen Oplysning med Hensyn til det Spørgsmaal, hvilke Ændringer der er sket paa Charlottenborg i Tiden mellem Enkedronningens Overtagelse i Januar 1700 og Prins Carls Indflytning i 1716. Men da Dronningen døde 27. Marts 1714, bliver det noget usikkert, om det er Charlotte Amalie, der har ladet disse Ændringer foretage, eller om de er sket i Aarene 1714-16, hvor der jo har været Tid nok for Prins Carl til at gøre de Forandringer, som han ønskede. Det drejer sig især om følgende tre Forhold:

I den ene af Saletterne (32), Syd for Portiken, er der indrettet et Kirkegemak. Man vil paa Forhaand være tilbøjelig til at tilskrive Enkedronningen dette; hun havde som bekendt den reformerte Trosbekendelse og havde sin egen Hofpræst. Paa Volands Plan er Gemakket blot et ledigt Rum, og Häusser betegner det i 1736 som »die alte Kirche«. Deraf tør man vel slutte, at det ikke har været benyttet som Slotskapel i Prins Carls og Sophie Hedevigs Tid, skønt det i Slotsforvalter Bischoffs Inventarium fra 1735 kaldes for Kirke-Cammeret og endnu senere nævnes i Inventarierne som »det saakaldte Kirke-Gemak«. Den reformerte Gudstjeneste kræver en tarvelig Udstyrelse af Kirkerummet, og Forandringen bestod da ogsaa væsentlig i, at den fine Stukdekoration paa Loft og Vægge blev afhugget, og Værelset fik glat Loft, som det har den Dag idag.

Den anden Forandring var, at der blev udgravet Kældere (14-15 paa Volands Kælderplan) ved Østenden af Nord- og Sydfløjen, hvor der tidligere havde været Sommerstuer, som havde Gulvet i Jordhøjde og ingen Kælder (29 og 33 i »unterste Estage«).* Naar disse Kælderrum betegnes som nye, er det sandsynligvis en Forandring, som Prins Carl har ladet gøre forinden Indflytningen, saa meget mere som

* Købesummen var 50.000 Rdl.

* I Pakken SH, 1. Nummerering Nr. 8, findes Kopi af Gyldenløves Ansøgning til Kongen med følgende Paategning: »Ihre Königl. May^{tt}. lassen sich allernädigst wohlgefallen, dass von dem H. Stadtholder Guldenlew dieses Haus Ihrer May^{tt}. der verwittibten Königin verkauffet worden«.

* I Rigsarkivet (Kongehuset).

* Smlgn. hermed E. Mangors Bemærkning paa Maalebrevet (Afb. 5), at dette er det Stykke, som Gyldenløve siger sig ikke at kunne hjemle.

* Da Saletterne altsaa ikke mere laa i Niveau med de tilstødende Værelser, maatte der opsættes Trapper, som dels førte op til Stueetagen, dels ned i Kælderen. Trapperne ses paa Thuras Planer i »Den danske Vitruvius«. I Kirkegemakket (Nr. 32, nu Prof. Axel Jørgensens Atelier) er der ogsaa nu en Trappe; men den er moderne.

den ene (15) var bestemt til »Bouteillen-Keller«. Enkedronningen har vel nok kunnet nøjes med de Vinkældere, som der var fra Gyldenløves Tid.

Mere usikker er Tidsbestemmelsen ved den tredje Forandring, Ombygningen af Gyldenløves Havestue (»det nye Hus«) ved Palæets Sydøsthjørne til en Bygning i to Stokværk med Kælder, som vi kender den nu. Volands Plan viser, at der i 1716 ovenover »ein Garten Gemach« var flere Rum, der efter hans Forslag skulde anvendes til »Neben Cammern führ S. Exc. Bedienten«. Excellencen er Prins Carls »Ober-Cämmerer« Carl Adolf v. Plessen. Samtidig maa Trappen være opført; den ses paa Thuras Planer fra 1746. Men her faar man tillige den Oplysning, at Trappen ikke stod i Forbindelse med Baggaarden, som den nu gør, idet den lille Forstue dengang var et »Abtritt«. Det var altsaa en indvendig Trappe, udelukkende beregnet paa at lette Forbindelsen mellem Værelserne i Beletagen og Havestuerne i Stueetagen, saa vel som til den nævnte Bekvemmelighed. I Havefløjen laa jo ogsaa Enkedronningens Kirkegemak, og man kunde altsaa have nogen Grund til at antage, at Opførelsen af Trappen og den hele Ombygning stammer fra hendes Tid. Paa den anden Side vil man finde det mest naturligt, at Indretningen af Kælder i den lille Sidefløj er sket samtidig med, at der blev lavet Kælder under den tilstødende Sommerstue. Selv efter Ombygningen var denne Fløj i det væsentlige af Bindingsværk; kun ud imod Haven var der »Blandingsmur med 4re Piler og Stenhuggeri« samt en Frontispice.* Huset har altsaa, i det mindste til denne Side, i det væsentlige haft samme Udseende som det har endnu.

VÆRELSESNES BENYTTELSE

Til Volands Planer hører to Skrivelser, hvoraf den ene er en udateret »Liste von Ihr. Königl. Hoheit Printz Carlen Bedienten, so sich allhier zu Dronninglund befinden«.* Den anden Liste er tospaltet, skrevet med Volands Haand. Til venstre har han indført en »Copie der mir zugesandten Liste, dat. d. 6. Julii 1716«, nemlig den ovennævnte Liste over Prins Carls Hofstat, og til højre har han gjort Forslag til Domestikernes Indlogering i Overensstemmelse med Planerne. Disse kan altsaa med Sikkerhed henføres til Sommeren 1716. I hvor stor Udstrækning Prinsen har fulgt Slotsforvalterens Forslag, kan man ikke vide; men det er ogsaa af underordnet Betydning. Hovedsagen er, at det paa dette Tidspunkt har været afgjort, hvorledes Herskabet selv vilde bo. Prins Carl forbeholdt sig selv hele Beletagen; Prinsessen maatte nøjes med en mindre Lejlighed i Stueetagens Sydfløj.

Prins Carls private Lejlighed bestod af Værelserne 22-25 mellem Riddersalen og den store Trappe i Sydfløjen. De gamle Dronningeværelser var hans Audiensgemak (23) og Kabinet (24). Spisesalen (25) var delt, antageligt ved et fast Skillerum, i et Sovekammer og et »Neben-Gemach«. Der mangler altsaa en Spisestue; men dertil kunde man bruge ethvert Forgemak; og Gyldenløves Forgemak ved Riddersalen var jo en herlig Spisestue med Lys fra to Sider og med Udsigt over Torvet. Det er karakteristisk for den svagelige Prins, at Indgangen til hans Lejlighed ikke er fra den aabne Trappe i Sydfløjens Port, men fra Riddersalen, hvortil der var Adgang ad den lukkede Trappe i Nr. 19. Ganske vist var denne Trappe ikke saa fornem, som det kunde ønskes; men det varede heller ikke længe, før Prinsen lod en ny og meget større Hovedtrappe opsætte paa dette Sted.

Prins Carl var ugift, og han kunde saaledes overlade de fine Værelser i Sydfløjens Østende, hvor i sin Tid Grevinde Gyldenløve havde boet, og hvor vi ogsaa maa tænke os, at Dronning Charlotte Amalie har resideret, til sin højtbetroede Hofchef C. A. v. Plessen.* Som »Ober-Cämmerer« bestyrede Plessen, der selv var en meget rig Mand, Prinsens og hans Søsters Pengesager. Han laante dem Penge, naar de var i Forlegenhed; men der blev naturligvis sørget for, at han ikke led noget Tab derved; i 1729 tilskødede Sophie Hedevig ham Dronninglund, og i sit Testamente bestemte hun, at Lystejendommen Blaa-

19. Prinsesse Sophie Hedevig. Frederiksborg.

* Häussers Inventarium 1736 i Pakken SH.

* Dronninglund i Vendsyssel tilhørte Sophie Hedevig; men de to Søkende boede altid sammen, om Sommeren oftest paa Vemmetofte, der tilhørte Prinsen.

* En Biografi af C. A. v. Plessen ved E. Holm findes i Brickas »Dansk biografisk Lexikon« XIII.

gaard ved København skulde tilfalde ham. Han blev af de to Søskende betragtet som en Ven og uundværlig Raadgiver og forstod at optræde med en tilsvarende Værdighed. Bekendt er Anekdoten om, at Frederik IV engang, da Prins Carl, ledsaget af Plessen, kom til Hof-fet, udbød: »Der kommer Prins Plessen og min Broder Carl«.

Prinsesse Sophie Hedevigs Værelser laa som sagt i Stueetagen, lige under Prins Carls, og Lejligheden var, som Planerne viser, indrettet ganske paa samme Maade. I samme Etage boede Kammerjunker v. Linstow, der vistnok var i Prinsessens Tjeneste; i Mezzaninetagen boede derimod Rejsemarchallen, Kammerjunker v. Steuwen, efter Navnet at dømme en Hollænder, og Kammerjunker v. Bülow. Heroppe boede ogsaa Pagerne Linstow, Bülow og Powisch med deres Hofmester. Hofstaten bestod ialt af 37 Personer foruden Staldperso-nalet, der ikke er opført paa Listen. Nogle af dem har tyske Navne som Hofskriveren Woldenberg og Mundkokken Engelskirchen; Fyr-bøderen hed Cardinal.

En Mængde Værelser betegnes som ledige, især i Nordfløjen i alle tre Etager, enten fordi der ikke var Brug for dem, eller fordi der endnu ikke var taget Bestemmelse om deres Anvendelse. Alle Have-stuerne i nederste Etage staar ligeledes ledige. Prinsen boede kun paa Charlottenborg om Vinteren. Om Sommeren opholdt han sig dels paa sine egne Godser, Vemmetofte og Jægerspris, dels paa Dronninglund.

OMBYGNINGEN

De betydelige Ombygninger, som Prins Carl lod udføre paa Char-lottenborg, synes at være sket faa Aar efter Indflytningen, sandsyn- ligvis i 1721.* I dette Aar trak Prinsen og Prinsessen sig nemlig tilbage fra Hoffet, misfornøjet med at Kongen efter Dronning Louises Død havde ophøjet sin Elskerinde Anna Sophie Reventlow til Dronning. Resultatet af Ombygningen ses af tre Etageplaner, der findes i Rigs- arkivets Kortsamling. Det er ikke løse Rids, som Volands Planer fra 1716, men vel udførte Tegninger, der uden Tvivl skyldes den Arki- tekt, der ledede Ombygningen. Hvem det var, er ikke direkte over- leveret; men der har ikke været noget stort Udvalg paa dette Tids- punkt. Der kan i Grunden kun være Tale om een, nemlig General- bygmester *Johan Conrad Ernst*;^{*} og da man tilmed ved, at Ernst var Prinsens Bygmester ved Ombygningen af Vemmetofte i 1717-19, er det ikke for dristigt at antage, at han ogsaa har ledet Ombygningen af Charlottenborg.

Planerne kan kombineres med nogle Fortegnelser over Slottets Værelser, som findes i Rigsarkivet og nu er henlagt i den samme Pakke, hvor Sophie Hedevigs Papirer ligger.* To af Listerne har de samme Numre, som ses paa Planerne. De er skrevne med Kabinetssekretær Andreas Lüders's Haand og indeholder et Forslag til Slottets Benyt- telse som Kongebolig. Der maa altsaa have været Tale om, at Konge- familien vilde flytte til Charlottenborg, og Anledningen har uden Tvivl været den store Ombygning af Københavns Slot i Aarene 1724-27. En nøjere Tidsbestemmelse kan udledes af, at der er anvist Værelser til Frederik IV's og Anna Sophies lille Søn Prins Frederik Christian, som blev født 1. Juni 1726 og døde 15. Maj 1727. Flytningen omtales ellers ingen Steder og er sikkert ikke blevet til noget. Hoffet forblev paa Frederiksberg Slot, som ganske vist laa helt udenfor Byen, men dog ikke for langt borte for et Herskab, der raadede over saa mange Ekvi- pager.

De to omtalte Lister er ganske ens; kun er der i den ene (Nr. 1) gjort nogle Rettelser med en anden Haand, maaske af Kongen selv. Listerne Nr. 3-5 er for saa vidt mere interessante, som de oplyser os om, hvorledes Slottets Værelser blev benyttet af Prins Carl efter Ombygningen. De er skrevne af Slotsforvalter Voland og er altsaa saa autentiske, som det kan ønskes. Ogsaa disse Lister kan sammenholdes med Ernst's Etageplaner. Ser man nemlig disse nøjere efter, bemærker man, at der under de Numre, der svarer til Listerne 1-2, findes andre Numre, som er udraderede, men dog til Dels kan læses. Disse Numre

* Den 4. Maj 1720 blev nogle Tegninger til Indretninger paa Charlottenborg sendt til Prins Carl, som dengang opholdt sig paa Jægerspris; men om der allerede dengang var Tale om en større indvendig Ombygning, vides ikke. (C. H. Brasch: Vemmetoftes Hi- storie II, S. 117-18).

I Maj 1721 fik Prinsen og Prinsessen et Til- læg af 16.000 Rdl. til deres Apanager, da de nu vilde føre egen Husholdning. Hidtil havde de spist ved Kongens Taffel paa Københavns Slot. Samtidig blev deres Bohave flyttet fra Slottet til Charlottenborg. Men kort efter blev de begge syge; og da Prins Carl vedblev at være svagelig, forlod de kun sjældent Vemmetofte. (Brasch: Vemmetofte, smst.).

* J. C. Krieger, den senere Overlandbyg- mester, var i Aarene 1720-22 fuldt optaget af Opførelsen af Fredensborg, Slottet i Odense og flere andre Arbejder.

* Se Noten S. 2 om Pakken SH i Rigsarkivet.

20. Prins Carl. Rosenborg.

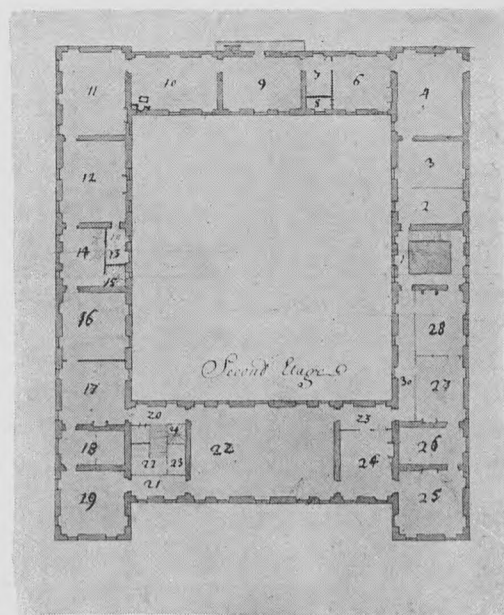
svarer til Volands Lister, og man kommer derved til det Resultat, at Etageplanerne ikke er tegnet i Anledning af Kongefamiliens paatænkte Flytning til Charlottenborg, men fandtes i Forvejen, paategnet med de Numre, som benyttedes, da Prins Carl boede paa Slottet. Det er derfor sandsynligt, at de tilhører Tiden omkring 1721, og at de er udført i Anledning af Ombygningen; men i hvert Fald viser de, hvilke Ændringer der er sket som Følge af denne, og det er for os Hovedsagen.

Formaalet med Ombygningen var at indrette Beletagen saaledes, at der kunde blive to symmetrisk beliggende og i Hovedsagen ens inddelte Lejligheder, i Nordfløjen for Prins Carl, i Sydfløjen for Prinsessen. Det lange Galleri i Nordfløjen maatte altsaa afskaffes, hvilket næppe har voldet Prinsen noget Savn. Hans Helbred tillod ham ikke at spadserere op og ned i det daarligt opvarmede Rum, hvor der aldrig kom en Solstraale. Tværskillerummene paa begge Sider af Kanalporten blev ført op igennem alle Etager, saa at ikke blot Galleriet i Beletagen, men ogsaa den lange Korridor i Mezzaninetagen blev delt i flere Stykker. I Beletagen kunde der nu, efter at Længdeskillerummet var bortfaldet, komme Sol ind i alle Værelser med Undtagelse af et Forgemak over Porten.

Plessen flyttede med over i Nordfløjen og fik Bolig i de Værelser (18-19), som i sin Tid havde været Gyldenløves. Nr. 17, som staar i Forbindelse med Trappen, og Nr. 18 var Forgemakker, der formodentlig benyttedes af Prinsen og Plessen i Fællesskab. Derefter følger Prinsens egentlige Forgemakker, Nr. 12 og 14, det sidste i Forbindelse med et Kabinet (13) til Gaardsiden og den lille Vindeltrappe. Yderst i Fløjen ligger hans Audiensgemak, det solrige Hjørneværelse (11) med Udsigt over Haven. Endelig har han Sovekammer i »det grønne Gemak« (10), som i 1716 var »neu bekleidet« (se Volands Plan), et overmaade hyggeligt Værelse, hvor han ligeledes kunde nyde Morgensolen og glæde sig ved Udsigten over Haven.

Kuppelsalen skilte eller snarere forenede Prinsens Lejlighed med Sophie Hedevids. Her mødtes de til Frokosten for at spise »en eremitage«. Denne Oplysning faar vi gennem Häussers Besigtigelse fra 1736, hvor det meddeles, at »Gulvet er af Marmorfliser med en 4-kantet Lem i Midten til Eremitagen«. Vi kender disse paa den Tid saa yndede Maskiner, dels fra Thuras Tegninger og Beskrivelse af Eremitagen i Jægersborg Dyrehave, dels fra Slotte i Udlandet, hvor Maskinerne endnu staar i fuldt brugbar Stand (f. Eks. Belvedere ved Weimar).* Et cirkelrundt Bord blev dækket i Kælderen eller Stueetagen — i dette Tilfælde altsaa i Portiken — og derfra med Lodder og Trækværk hejset op i den øvre Etage, hvor der stod et ringformigt Bord (»Dormant«) med Tallerkener. Den runde Bordplade, der sædvanlig var dækket af en Sølvbakke, skulde passe nøjagtigt til Ringen. Den Del af Maskinen, der bar den runde Bordplade, kaldtes Postillon. Formaalet med den hele Indretning var, at Herskaberne kunde spise alene uden at være generet af opvartende Domestiker. Bordene var som oftest smaa; paa større Slotte kunde de dog være temmelig store, men Formen maatte saa være oval. Paa Christiansborg stod der saaledes i Eremitagegemakket — det senere Billardværelse ved Siden af Kongens Galleri — et Bord til 24 Personer. Under Frederik V gik Eremitagebordene af Brug.

Hvornaar Kuppelsalen paa Charlottenborg er blevet Eremitagegemak, kan ikke siges med Bestemthed; men det er sandsynligt, at det er sket samtidig med Prins Carls øvrige Ombygninger, altsaa omkring 1720. Man kan ikke godt tænke sig, at det skulde være den aldrende Prinsesse Sophie Hedevid, der har ladet Maskinen installere efter Broderens Død. Et Bevis paa, at Kuppelsalen har spillet en vis Rolle i de to Søskenes daglige Husførelse, kan man ogsaa finde deri, at den foran (S. 13) omtalte Altan, der ses paa Jacob Conings Maleri, blev yderligere udbygget. Den beskrives nu (1736) som »et lidet Tilbyg af Tømmer og Brædder med en Bue imellem, derover en Altan«. I den ene Side var der en Trappe op til Altanen, i den anden en Hejsestol.

21. Beletagen ca. 1720.

* Her faar de besøgende den Forklaring, at Maskinen er indrettet af Goethe, for at han og Hertugen kunde spise i Enrum; men det er en Misforstaaelse; paa Goethes Tid var Eremitagemaskiner gaaet af Brug. Bordet er for øvrigt indrettet til otte Personer. (Fr. Weibach: Architekten Lauritz Thura, S. 47-48).

Der var et »Galleri« af Dokker rundt om Altanen og over den et Tag af Brædder, beklædt med Jernblik og støttet af Jernstænger; »og gaar fra Galleriet paa Altanen et lidet Jernverk at sætte Urtepotter paa«.

Den store Trætrappe, der i Gyldenløves Tid stod i Gaarden med Opgang til Riddersalen, er derimod borttaget.

Prinsessens Lejlighed bestaar af Værelserne 2-8, altsaa de samme, som i sin Tid var Grevinde Gyldenløves, og hvor en Tid C. A. Ples- sen havde boet. Lejligheden var jo blevet udvidet med nogle Kamre i Tilbygningen over Gyldenløves Havestue (S. 32); de betegnes nu som »afdelte Kamre for Prinsessens Garderobe og Kammerpiger«. Det andet Forgemak (3) tjener tillige som Spisestue. Dette var som sagt almindeligt paa Slottene og bekræftes yderligere af Listerne 1-2, som angiver, hvorledes Værelserne skulde benyttes, hvis Kongefamilien var flyttet ind. Her staar der om Riddersalen: »Nr. 22 ist der grosse Sahl, alwo man speisen kan, wenn es guht Wetter ist, sonsten aber kan es sein No. 16«, et Værelse i Nordfløjen, der var bestemt til at være Dronning Anna Sophies Forgemak.

Den tidligere store Spisestue Vest for Hovedtrappen er nu delt i en Korridor (30) og to Værelser, hvoraf det ene (27) er Spisegemak for Kavallerer og Damer, det andet (28) »Reserve-Spisegemak«. Det er omtalt, at Rummet i Gyldenløves Tid kunde deles ved to »Brædde- Flygler«, og at Prins Carl, da han boede her, havde et Sovegemak og et Nebengemak, som antagelig var adskilt ved en fast Væg; men Korridoren var en stor Forbedring. Prinsessen kunde nu, naar der var stort Taffel i Riddersalen, begive sig direkte over i Festlokalerne uden at gaa igennem Kavallerernes Spisestue. Korridoren fortsættes med en lille Gang i Vestfløjen (23), som fører lige ind til Riddersalen.*

De gamle Dronningeværelser (25-26) har nu faaet en lignende Anvendelse som i Gyldenløves Tid, idet de betegnes som »Entrées, für fremde Dames gebraucht«. Til denne Gruppe hører ogsaa det tidligere Forgemak ved Riddersalen* (24).

Paa den anden Side af Riddersalen træffer vi den for Nutiden inter- essanteste af de Ombygninger, som skyldes Prins Carl. Det er den pompøse nye Hovedtrappe, som han lod opsætte samtidig med at han flyttede over i Nordfløjen.* Planerne røber tillige, at Trappen ikke straks blev ført op til Mezzaninetagen. Paa Stueplanen ser man alle tre Trappeløb, men i Beletagen kun det midterste. Den gamle Vindeltrappe benyttes endnu som Forbindelse med Mezzaninetagen. Fortsættelsen er dog vistnok bygget før Prins Carls Død (1729), i hvert Fald inden 1735. Naar man sammenligner den nye Trappe med den gamle Hovedtrappe i Sydfløjens Port, ser man klart, hvor meget Ti- den var gaaet frem i Boligkultur i et forholdsvis kort Spand af Aar, og hvor meget Fordringerne var steget til *bienséance* og *commodité*. Trappen er lun og hyggelig med brede, magelige Trin, og i Stedet for de tørre og magre Dokker i Sydtrappens Rækværk finder vi her Ba- rokkens svulmende Former, der ligesom strutter af Rigdom og Vel- være.

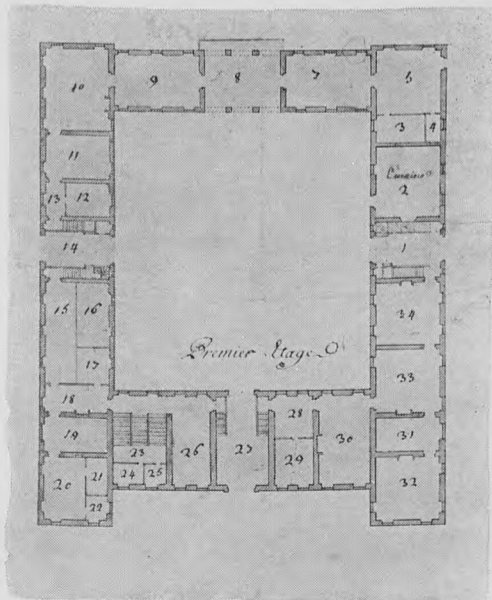
Rundgangen i Beletagen er til Ende. Om de andre Stokværk er kun lidt at sige. Om Kælderen giver hverken Tegningerne eller Li- sterne nogen Oplysning. Stueetagen har kun eet Sæt Numre, og Li- sten Nr. 5 oplyser kun, at denne Etage »durchgehens« bruges til Deres kgl. Højheders Domestiker, allehaande Møbelkamre, Arkiv- og Brev- kamre samt andre »vorbehaltene Sachen«, og at det store Køkken staar ledigt; det kunde nemlig ikke forenes med den af Tiden krævede *bienséance* at have Køkken lige under de daglige Opholdsværelser.*

I Mezzaninetagen bor Prinsens Sekretær, Prinsessens Hofmester- inde og andre Hofffunktionærer; endvidere Pagerne og deres Hof- mester. Prinsen førte jo virkelig et lille Hof. Bygningsmæssigt er der ikke sket Forandringer udover den allerede omtalte Deling af den lange Korridor i Nordfløjen, som var en Følge af, at Skillerummene ved Kanalporten blev ført op igennem alle Etager. Men de tre Dele tjener stadig som Korridorer; ogsaa i Sydfløjen er der gode Korri- dorer (2 og 7), og »Degagementet« er i det hele tilfredsstillende. I Vest-

* I Riddersalen var der endnu i 1736 to blinde Døre, een paa hver Endevæg, som et Minde om den ældre Tid, da der var en stor Fløjdør midt paa den nordlige Endevæg og »forløren afdelt med Bræder« paa den modsatte Væg (S. 22). Hvornaar de to blinde Døre er blevet tilmuret, kan ikke ses af Inventarierne.

* De Numre (21-24), som ses i Trapperum- met paa Planen af Beletagen, er de gamle Numre fra ca. 1720, som her ikke er udraderet.

* Hvor Køkkenet var i Prins Carls og Prin- sessens Tid, kan ikke ses; det var maaske i et af Kælderrummene.

22. Stueetagen ca. 1720.

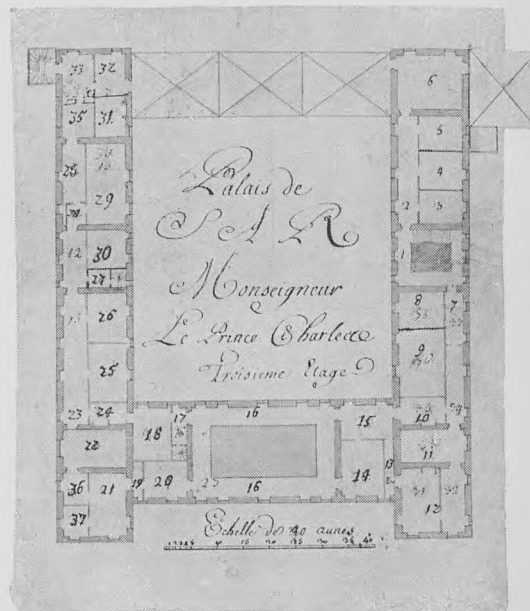
fløjen havde man jo god Kommunikation ved Hjælp af Riddersalens Galleri (16).

Prins Carl har ikke haft megen Glæde af de store Bekostninger, han anvendte paa Charlottenborg; han boede som oftest med sin Søster paa Vemmetofte. Dog havde han ikke forladt København og Charlottenborg for bestandig. Den Misstemning, der herskede mellem Kongeparret og Hoffet paa Vemmetofte, veg undertiden for en venligere Stemning, som i Efteraaret 1724, da Prinsen og Prinsessen, som dengang opholdt sig paa Jægerspris, modtog en Indbydelse til Fredensborg, hvor Prins Carls Fødselsdag, den 26. November, blev fejret »med al magnificence og Fryd«. Og til sidst udsonede Prins Carl sig med Kongen og indvilgede endog i at staa Fadder til Anna Sophies yngste Søn, der blev opkaldt efter ham. Denne Prins, Carl den yngre, der var født den 16. Februar 1728, døde imidlertid, som alle Dronning Anna Sophies Børn, i en spæd Alder (10. December 1729). Men det, som interesserer os her, er at Udsoningen mellem Kongen og hans Broder kan sættes i Forbindelse med et fornyet Ophold af denne paa Charlottenborg. I et Møbelinventar fra 1735, som senere vil blive nærmere omtalt, har nemlig nogle af Værelserne i Beletagen nye Navne, som viser, at de er taget i Brug af Prins Carl.* Prinsen har udvidet sin Lejlighed i Nordfløjen med de Værelser, som tidligere beboedes af C. A. Plessen; han har nu i Nr. 17-19 et Forgemak, et Audiensværelse og et Hjørnegemak til Torvet. Hvor Plessen er flyttet hen, kan ikke direkte ses; men hvis han er blevet boende paa Slottet, er der næppe nogen anden Mulighed end at han har faaet de gamle Dronningeværelser i Sydfløjens Vestende. Det kan imidlertid ogsaa tænkes, at han er flyttet ud af Slottet. Han var en Mand, der selv havde Raad til at bo i et Palæ, og man ved, at han nogle Aar efter, i 1733, af Grev Christian Friis købte det Palæ paa Købmagergade, som Oversekretær Chr. Møinichen havde begyndt at opføre efter Københavns store Brand i 1728, men som hverken han eller Grev Friis havde fuldendt. Plessen byggede det færdigt, men solgte det snart efter (Marts 1734) til Kong Christian VI, som vilde bruge det til Bolig for Overhofmarskallen. Det er den nuværende Postgaard.*

SOPHIE HEDEVIGS TID

Efter Prins Carls Død (8. Juli 1729) blev Prinsesse Sophie Hedevig endnu nogle Aar boende paa Charlottenborg. Tronskiftet i 1730 ved Frederik IV's Død (12. Oktober) forbedrede i høj Grad hendes Position ved Hoffet, idet Christian VI og Dronning Sophie Magdalene altid havde stillet sig venligt til hende, medens Enkedronning Anna Sophie maatte trække sig tilbage fra Hoffet og tilbringe Resten af sine Dage paa Clausholm.

Sophie Hedevig beholdt sine gamle Værelser i Sydfløjen og kunde nu udvide Lejligheden med en Suite Værelser i Østfløjen helt hen til Hjørneværelset ved Nyhavn (11). Dette havde Prins Carl i den sidste Tid, efter at han havde faaet Audiensværelse ud til Kongens Nytorv, benyttet til Soveværelse, og det blev nu Prinsessens Sovegemak. Det grønne Gemak (10) kaldes nu »det lange Kammer«. I det tidligere Soveværelse (6) med de smaa Kabinetter (7-8) blev Skillerrummene fjernet, hvorved der vandtes et smukt Rum af Størrelse som det lange Kammer.* De tre Værelser i Sydfløjen er stadig Forgemakker og Audiensgemak. Stuklofterne beskrives i Häussers Inventarium noget tydeligere end i det gamle fra 1699, hvor der blot tales om »Dønnikeværk«. I det første Gemak (2) var Loftet glat gipset, i det andet (3) var der Kvadratur og Løvværk og i Audiensgemakket (4) Kvadratur. Med dette Ord betegnes Ornamentter efter geometriske Linjer i Mod-sætning til frit komponerede Ornamentter med Figurer, som i Kuppel-salen. Beskrivelsen passer paa de nuværende Lofter, og der kan næppe være Tvivl om, at det er de samme, som blev opsat i Gyldenløves Tid, efter at det oprindelige Træloft var tildækket (S. 23). Men besynderligt er det, at Skillerrummet paa Planen fra ca. 1720, alt-saa efter Prins Carls Ombygning, staar saaledes, at en Del af det

23. Mezzaninetagen ca. 1720.

* Eller i hvert Fald, at det var hans Hensigt at tage dem i Brug. Prinsens Svagelighed tillod ham kun sjældent at forlade Vemmetofte; ved den lille Prins Carls Daab kunde han saaledes ikke være personlig tilstede. (Brasch: Vemmetoftes Hist. II, S. 139).

* Udførlige Oplysninger om Postgaarden findes i Artiklen »Marskalsgaarden paa Købmagergade og dens Bygmester« i Hist. Meddelelser om København, 2. Række II, S. 181 ff.

* Det kaldes nu »det nye Sovegemak«; det har maaske været benyttet som Parade-senge-kammer.

smukke Loft i Nr. 3 er blevet afskaaret og har været synligt i Audiensgemakket. Hvorledes man har skjult denne »Uzirlighed«, kan ikke mere ses. Nu er alle tre Rum slaaet sammen til et stort Lokale (Arkitekturskole).

De to Dronningeværelser og de tidligere Spisegemakker, altsaa hele Suiten fra den gamle Trappe og ud til Torvet, beboes af Prinsessens Hofmester, Geheimeraad Hans Frederik Holstein og hans Frue, der var Hofmesterinde. Nr. 24 ved Siden af Riddersalen kaldes »Rosen«, hvilket betyder, at dette Rum nu var blevet Spisestue for Kavalerer og Hofdamer. Prins Carls tidligere Værelser i Nordfløjen stod vistnok ubenyttede. De Tapeter, som havde været ophængt her, tilhørte for største Delen Plessen.*

* Dette fremgaar af Bischoffs Inventarium 1742-44, hvor Tapeterne er ført til Afgang sammen med en Del Malerier, som ogsaa tilhørte Plessen.

* Prinsessen har derimod en Sekretær ved Navn Voland, maaske en Søn af Slotsforvalteren.

I Prinsessens Hofstat træffer man en Del af de gamle Navne fra Indflytningen i 1716. Kammerjunker Engelke Bülow er avanceret til Hofmarskal (fra 1721), og en af Plessens Tjenere ved Navn Bischoff er blevet Slotsforvalter efter Voland.* Af nye Navne maa mærkes Kammersekretær E. U. Dose, der har overtaget Plessens Forretninger som Regnskabsfører og Kasserer. Plessen var efter Tronskiftet af Kong Christian udnævnt til Overkammerherre og Medlem af Konseillet.

Møbelinventariet fra 1735 giver nogle Oplysninger om Værelsernes Udstyrelse med Vægtapeter, Kakkellovne m. m. Man faar Indtryk af en noget falmet Pragt; de fleste af Tapeterne var gamle, nogle endog »ganske gamle«. I Prinsessens Forgemakker var der saaledes gamle Guldlæders Tapeter, i Audiensgemakket et gammelt blaåt Fløjels Betræk med Aurora Bander. Det lange Kammer Nord for Kuppelsalen var trods Navneforandringen stadig grønt; der var nemlig Betræk af »Celadon Damask«; ved Dørene og Vinduerne var der dog hvidt Taft med paasatte »Blommer« (Blomster). Det var altsaa et forholdsvis elegant Værelse; men det var jo ogsaa, som Volands Plan viser, »neu bekleidet« i 1716. Betræk af malet Voksdug forekommer ogsaa, som i »det buntede Kammer«, der laa i Tilbygningen mod Sydøst ved Siden af Prinsessens Audiensgemak. I Stueetagen og i Mezzaninen var Væggene beklædt med gammelt Terlumtey og lignende simplere Stoffe. Prinsessen havde heller ikke ofret meget paa Bygningens Vedligeholdelse, og da hun lukkede sine Øjne paa Charlottenborg den 13. Marts 1735, efterlod hun Slottet i en temmelig forfalden Tilstand.

VI. Charlottenborg som kongeligt Slot.

Prinsessens Arvinger var Kong Christian VI og hans Søster Prinsesse Charlotte Amalie. Boet var ret vidtløftigt,* da Sophie Hedevig havde arvet sin Broders Ejendomme, deriblandt Charlottenborg. Det var Kongens Mening at overtage Slottet; men først fik Generalbygmester Häusser og Hofbygmester Thura Ordre til at lade dets Bygninger, Haver og Pladser efterse, taksere og vurdere ved nogle Haandværksmestre, »paa det der kunde have en Vished, hvor meget samme efter den Stand, som det nu befinder sig udi, kunde være af Værdi«. Efter at 13 Mestre havde udført dette Arbejde, opgav Häusser og Thura den 16. Maj 1735 Værdien til 48300 Rdl.

MAGESKIFTE MED HOLMEN

Med Grunden skete der kort efter en Forandring ved et Mageskifte, hvorved et stort Areal ud til Nyhavn, omfattende »Byggepladsen« og »Kranpladsen« eller »Fortouget«, blev afstaaet til Bremerholm, medens Charlottenborg fik et mindre Stykke ved Reberbanen, som blev lagt til Køkkenhaven.* Et af Häusser udarbejdet Kort viser Forandringen.* Chefen for Søetaten, Grev Fr. Danneskjold-Samsøe, ønskede imidlertid endnu en mindre Udvidelse, saa at Holmen fik alt, hvad der laa nedenfor Staldgaarden og Indkørslen til denne. Dette opnaaede han dog først flere Aar efter ved et Reskript af 9. Maj 1740.

* Skifteprotokollen er et Værk paa ca. 1600 Foliosider, indbundet i karmoisinrødt Fløjl.

* Reskript af 12. December 1735 til Renteskammeret, Nr. 262.

* Häussers Kort er ved en Fejltagelse henlagt ved Partikulærkamrets Bygningsresolutioner for 1724 (Rigsarkivet).

Derved fik Charlottenborgs Grund de Grænser, som den i det væsentlige beholdt indtil Gammelholmskvarteret blev anlagt i 1860-erne.

ISTANDSÆTTELSE

Da Boet var sluttet, overtog Kongen Slottet, og der blev straks taget fat paa dets Istandsættelse. Generalbygmester Häusser modtog den 24. September 1735 gennem Rentekammeret Kongens Befaling, at »Charlottenborg Slot med Vaaningshuse, Kranplads og hvis (o: hvad) videre dertil hører ved rigtig Syn og Besigtigelsesforretning skal annammes«; og i samme Skrivelse paalægges det ham at indsende Overslag over Reparationerne, da Slotsforvalter Bischoff har indberettet, at Tage, Blyrender, Vinduer og Altaner behøver Istandsættelse og der tillige er en Del Brøstfældighed paa Vaaningshusene, Glas-huset i Haven, Bolværket og Sandkisten. Fire Haandværksmestre, deriblandt den bekendte Tømrermester Johan Boye Junge, Petri Kirkes Spirs Bygmester, blev udmeldt til at foretage Besigtigelsen, og de afsluttede deres Arbejde den 27. Januar 1736. Over Havens Planter og Træer blev der affattet et særligt Inventarium af Slotsgartneren Heinrich Egidius Gercken og to andre Gartnere, sluttet den 29. December 1735. Häusser indsendte den 31. Marts 1736 begge Forretninger med Attest om, at Besigtigelsen var sket i hans Nærværelse, og at alt var rigtigt anført.*

Desuden havde Slotsforvalter Bischoff forfattet et Inventarium over de Møbler (derunder Tapeter), som var tilfaldet Kongen ved Skiftet efter Sophie Hedevig, og som »Hofmarskal v. Gram efter Hans Majestæts Ordre har antegnet at skulle følge Charlottenborg Slots Bygning«. Dette Inventarium blev sluttet 17. November 1735.*

Häussers Inventarium er naturligvis ikke meget forskelligt fra den Beskrivelse, der findes i den kort i Forvejen under Skiftet afholdte Vurdering, dog noget udførligere. Den hele Fremgangsmaade er karakteristisk for den overordentlige Omhu, hvormed alle kongelige Bygningssager blev behandlet under Christian VI. Skønt Kongen var stærkt optaget af sine egne Nybygninger, Christiansborg og Hirschholm, lod han intet af de bestaaende Slotte forfalde, og over alle Byggeforetagender blev der ført nøjagtigt Regnskab. For os er denne Omhu, selv om den til Tider falder noget vidtløftig, værdifuld, idet vi ikke blot kan gøre os fuldstændig Rede for Charlottenborgs Tilstand og Udseende under Christian VI, men ogsaa i Inventariet finder mange Oplysninger om den nærmest foregaaende Tid. Endelig kan vi minde om, at den Pakke med Skøder og andre Dokumenter, som efter Sophie Hedevigs Død af hendes Sekretær, E. U. Dose, blev afleveret til Rentekammeret, er Hovedkilden til Skildring af Charlottenborgs ældre Historie. Den af Dose den 19. September 1735 affattede Specifikation over Dokumenterne, som fandtes i Sophie Hedevigs Brevkammer, ligger endnu i Pakken.

Til Reparationsarbejdet blev den 1. Maj 1736 bevilget 5793 Rdl.* Over Malerarbejdet blev der senere udarbejdet et særligt Overslag paa 790 Rdl., som blev approberet 15. Januar 1738.* Endvidere blev der i Haven opført et nyt Drivhus »til Gevexternes Conservation«,* Orangetræerne fik nye Ballier, og der blev sat et nyt Plankeværk om Haven.* Der vedblev naturligvis at forefalde aarlige Reparationer; men egentlige Forandringer synes der ikke at være sket ved Bygningerne i de første Aar. Paa Thuras Planer fra 1746 ser man vel nogle faa Ændringer i Værelsernes Inddeling; men disse er snarere sket i 1742, da Slottet blev indrettet til Bolig for Kronprinsen.* I Virkeligheden havde Kongen ikke nogen Brug for Slottet; det stod indtil 1742 som oftest ledigt. Courantbanken, der blev oprettet den 29. Oktober 1736, havde sine første Lokaler paa Charlottenborg; men den blev snart flyttet til Børsen.

OMBYGNING AF VASKEHUSET

Medens selve Slottet saaledes blev uforandret, undergik Vaskehuset en større Ombygning under Häussers Ledelse for at tjene til »den

* Disse Inventarier findes i Pakken SH.

* Inventariet er indført i Skifteprotokollen.

* Rentekmr. Resol. 1736, Nr. 272.

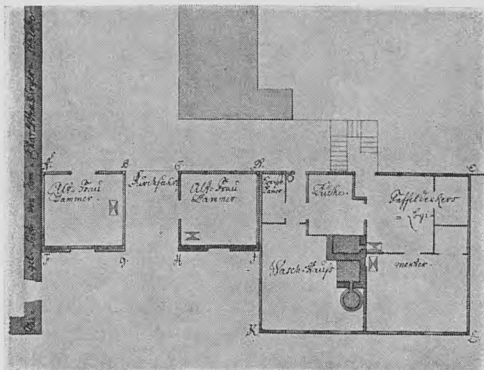
* Rentekmr. Resol. 1738, Nr. 317 b.

* Rentekmr. Resol. 1737, Nr. 302.

* Rentekmr. Resol. 1739, Nr. 351 og 1738, Nr. 321.

* Under Thuras Ledelse blev Charlottenborg istandsat i 1742 med en Bekostning af 2152 Rdl. Rentekmr. Resol. 30. Jan. 1743 Nr. 431. Hof- og Civiletatens Assignationsprotokol Lit. K. K. K. Fol. 11-13.

* Rentekmr. Resol. 1736 Nr. 267 med to Tegninger af Häusser (Afb. 17 og 24).

24. Plan til Ombygning af Port og Vaskehus. Tegning af E. D. Häusser 1736. Rigsarkivet.

* Se herom Artiklen »Hvorledes Prinsens Palæ blev til« i »Fra Arkiv og Museum«, Serie 2, I, S. 380-406.

* Efter Tronskiftet (1746) blev Moltke Overhofmarskal og Direktør for Partikulærkassen. Ved sit nære personlige Forhold til Frederik V havde han under hele dennes Regering en meget stor Indflydelse.

kgl. Hof-Vaskning« og til Bolig for Oldfruen. Hertil blev ved Resolution af 26. April 1736 bevilget 1559 Rdl.* Hjørnesteedet blev repareret og fik en ny indre Indretning; Mellembygningen, som kun var et Halvtags Hus i eet Stokværk (S. 26), blev derimod helt ombygget, Pilastrene forsvandt, og det fik nu Udseendet af et almindeligt Hus i to Stokværk med fem Vinduesfag, medens det tidligere blot var en Portbygning. Oldfruen fik Bolig i Hjørnesteedetets øverste Etage, hvor hidtil Slotsforvalter Bischoff havde boet. Til Gengæld fik han de Værelser i Stueetagen af Slottets Nordfløj, som hidtil havde været beboet af Justitsraad Dose, og som var indrettet til »en partikulær Hus-holdning«. Oldfruen fik tillige Raadighed over alle Lofterne paa Slottet for at kunne tørre Tøjet der. Den hele Ordning varede dog kun faa Aar. Da Christiansborg blev taget i Brug, blev der indrettet et andet Vaskehus paa Hjørnet af Ny Vestergade, og Bischoff kunde atter flytte ind i den gamle Slotsforvalterbolig.

KRONPRINS FREDERIK TAGER BOLIG PAA CHARLOTTENBORG I 1743 holdt Kronprins Frederik Bryllup med den engelske Prinsesse Louise. I den Anledning ombyggede Eigtved i 1743-45 Prinsens Palais paa Hjørnet af Ny Vestergade til den Skikkelse, hvori det nu staar, efter at Grunden langs Frederiksholms Kanal var blevet udvidet.* Men da Prinsessens Indtog og »det høje Bilager« skulde finde Sted den 11. December 1743, kunde Ombygningen umulig bringes til Ende inden den Tid, og det ledige Charlottenborg blev saaledes det unge Pars første Bolig. De Møbler og Vægbe-træk, som Kongen havde arvet efter Sophie Hedevig, var for en stor Del saa medtagne af Alder, at de ikke kunde bruges. Slottets Montering maatte næsten helt fornyes. Et Inventarium, der omfatter Tiden fra 1. Januar 1742 til 10. August 1744, giver udførlige Oplysninger om Værelsernes Brug og Ud-styrelse. Der er Grund til at gaa lidt nærmere ind herpaa, da den Indretning, som Værelserne dengang fik, for en stor Del forblev uforandret, efter at Kunstakademiet havde faaet Lokaler paa Slottet. Thuras Planer i hans »Danske Vitruvius« svarer hertil; men da de ikke er forsynet med Numre, benytter vi Numrene fra Prins Carls Tid (Afb. 21).

Kronprinsens Lejlighed omfatter Sophie Hedevigs tidligere Værelser i Beletagens Sydfløj og de tre store Rum i Østfløjen (6-10) med Kuppelsalen i Midten. Kronprinsessen bebor hele Nordfløjen, og hendes Hofmester Carl Juel har de Værelser (25-27) i Sydfløjen, der tidligere beboedes af Geheimeraad Holstein. I det sidste Værelse (28) ved den store Trappe bor Kammerfrøken Holck. Kronprinsens Hofmarskal, Adam Gottlob Moltke,* bor i Nordfløjens Stueetage i de Værelser, som havde været Justitsraad Doses og efter 1736 Slotsforvalter Bischoffs. Denne er altsaa nu flyttet tilbage til Boligen i Vaskehuset.

I Kronprinsens Værelser, som var den mest velholdte Del af Beletagen, finder vi en Del gamle Sager fra Sophie Hedevigs Tid. I Lakajgemakket (2) er der dog kommet et nyt Betræk af lakeret Voksdug i Stedet for et »ganske gammelt Betræk af Guldlæder«. Nr. 3-4 er Forgemakker; det første har beholdt det gamle Guldlæders Betræk, og i det andet, Hjørneværelset til Haven, er der et Betræk af karmoisinrødt og grønt Damask, som tidligere sad i Sophie Hedevigs Sovekammer. I Tilbygningen mod Syd er der, som Thuras Plan viser, tre Rum, nemlig Bibliotheket, »det lidet Kammer ved Bibliotheket« og en Gang. Begge Værelser har de gamle Betræk af »buntet« Voksdug. I Audiensgemakket (6-8 i Østfløjen) er der et »virket« (vævet) Betræk med en Bort. Der er en blaa og hvid Sten- (Fajance?) Kakkellovn, og paa Gulvet staar en karmoisinrød Baldakin med Rygstykke. I Kuppelsalen omtales Eremitagebordet ikke mere; det var gaaet af Brug at spise paa den Maade. Det sidste Værelse i Kronprinsens Lejlighed er det grønne Gemak eller »lange Kammer«. Det betegnes nu som Kronprinsens Retirade, d. v. s. Dagligstue. Betrækket er det foran omtalte af Celadon Damask og hvidt Taft.

For at komme rigtigt ind i Kronprinsesse Louises Lejlighed maa

vi begynde ved den nye, store Trappe i Vestfløjen. Nr. 17-19 er Forgemakker, dog saaledes at Hjørneværelset til Torvet benyttes til Spisestue, og Nr. 18, Gyldenløves gamle Sovekammer, synes at være Lakajgemak. Vægbeholdningerne i disse Værelser, saa vel som i Audiensgemakket (16), de to Kabinetter (13-14) og Soveværelset (12) er alle sammen nye. De gamle tilhørte nemlig, som foran omtalt,* C. A. Plessen og blev ført til Afgang mod hans Kvittering, udstedt 6. Juni 1743 »paa min Hauge udenfor Kiøbenhavn«, d. v. s. Blaagaard, som han havde arvet efter Prinsesse Sophie Hedevig.* Kvitteringen omfatter ogsaa en Del Malerier og Møbler. De nye Betræk er fine, naar undtages Spisegemakket, hvor der var Guldlæder, hvilket ikke var moderne, og Lakajgemakket, hvor Betrækket var af rød- og gulstribet tysk Lærred. Forgemakket og Audiensgemakket har vævede Tapeter; i det sidste staar, ligesom i Kronprinsens Audiensgemak, en Baldakin af karmoisinrødt Fløjl. Det store Kabinet (14) er betrukket med karmoisinrødt Damask, hvorfor det ogsaa kaldes det røde Gemak; det lille Kabinet har Betræk af gult, skildret (malet) Taft. I Soveværelset er Betrækket af rødt, blommet Fløjl med Guld i Bunden. Der staar en fransk Seng, som beskrives udførligt, og under den ligger et Tæppe, vævet af den indkaldte franske Tapetmager (tapissier en haute lice) François Leger.* Hans Væveri var før Kronprinsens Indflytning paa Charlottenborg. Kronprinsessens Retirade, det store Værelse i Fløjens Østende, var det eneste Værelse, hvor der var et Guldlæders Betræk fra Sophie Hedevigs Tid.

I Riddersalen fandtes ingen Møbler, og der nævnes kun et enkelt Billede, et Portræt af Frederik IV. Thura fortæller ganske vist i »Hafnia hodierna«, som udkom 1749, at Væggene indtil for nylig var »zirede med 8 Skilderier i Legems Størrelse af de paa den Tid levende største og fornemste Potentater i Europa«;* han nævner endog Navnene: Frederik III, Kejser Leopold, Louis XIV, Carl II af England, Carl X Gustav, Philip IV af Spanien, den russiske Storfyrste (Tsar) Alexius Michailovitsj og den polske Konge Johan Casimir. Man skulde herefter tro, at det var de gamle Portrætter, der havde hængt her i Gyldenløves Tid; men dem havde han forbeholdt sig ved Salget til Charlotte Amalie, og i 1736 hang der i Stedet for dem »Posturer« (Positurer), hvorved menes Figurbilleder af mythologisk eller allegorisk Art. Man faar Mistanke om, at Thura har afskrevet en eller anden litterær Kilde eller fulgt en mundtlig Tradition uden selv at have set Billederne.

I Rosen var der et gammelt, vævet uldent Tapet, og Hofmester Juel maatte ligeledes nøjes med gamle Betræk af trykt Lærred med Guld og røde eller blaa Blomster. I Hjørneværelset til Torvet var der dog et saakaldt »Saft-Tapet«. I Frøken Holcks Gemak var der et gammelt Betræk af trykt Lærred med Guld og røde Blomster. Frøkenen havde en dobbelt (!) Skakseng* med komplet Omhæng af rødt Taft.

I Værelserne i Sydfløjen og Østfløjen var der en Mængde Portrætter, som ogsaa nævnes i Inventariet fra 1735 og maa være endnu ældre, da de næsten alle forestillede Charlotte Amalies Slægt i Danmark og Hessen. Nogle af dem var i ovale Rammer; men de fleste var nagelfaste, anvendt som Dørstykker eller over Kaminerne. De nævnes derfor ogsaa senere, efter at Kunstakademiet var flyttet ind paa Charlottenborg, og da de saaledes hører til Slottets faste Inventar i det 18de Aarhundrede, skal de omtales her.

I Lakajgemakket (2) to Portrætter af Fyrsten og Fyrstinden af Anhalt, Dørstykker. I Forgemakket til Haven (4) Prinserne Carl, Christian og Vilhelm,* Christian V's og Charlotte Amalies Sønner, ligeledes Dørstykker. I Kuppelsalen (9) hang over Dørene fire Portrætter af Prinsen af Orleans* og hans Børn i ovale Rammer, og i det grønne Gemak to Portrætter, ligeledes i ovale Rammer. I Kronprinsessens Retirade (11) var som Dørstykker opsat Portrætter af Frederik IV, Dronning Louise og Sophie Hedevig; over Kaminen et Landskab. I Kronprinsessens andre Værelser i Nordfløjen nævnes ingen Malerier. De, som havde hængt der tidligere, tilhørte som sagt Plessen og var afleveret.

* Se S. 37, L. 12 med Noten.

* Prinsessen havde allerede før sin Død givet Plessen en Forskrivning paa »Prinsens Have«, som Ejendommen dengang kaldtes. Plessen ønskede ikke at gøre denne Fordring gældende efter Prinsessens Død; men Kong Christian VI nødte ham til at modtage Gaven. Bygningen havde Skifertag, hvilket gav Anledning til, at den blev kaldt Blaagaard. (Brasch: Vemmetoftes Historie II, S. 216).

* I Inventariet 1742—44 kaldes han »Monseigneur Le Chaire«. Om Leger og hans Tapetvævning se Mario Krohn: Frankrigs og Danmarks kunstneriske Forbindelse i det 18. Aarh. I, S. 20.

* Smlgn. S. 22 L. 35 med Noten. Sagen synes at hænge saaledes sammen, at der endnu da »Dansk Vitruvius« udkom (1746) hang otte store Billeder i Salen; men Thura forveksler de gamle Potentat-Billeder med de i Teksten omtalte »Posturer«.

* Ved »Skakseng« forstaas en Seng med Baldakin over Hovedgærdet i Modsætning til de egentlige Himmelsenge.

* Prinserne Christian (1675-95) og Vilhelm (1687-1705) døde begge i en ung Alder.

* Christian V havde paa sin Udenlandsrejse (1662-63) gjort Bekendtskab med Hertug Philip af Orleans, Louis XIV's Broder (A. P. Tuxen i »Museum« 1892).

I Hofmester Juels Værelser i Sydfløjen er der derimod adskillige; i hans Gemak til Torvet (25) over Dørene Portrætter af Christian V, Charlotte Amalie, Sophie Hedevig og Prins Christian; desuden et Søstykke over Kaminen. I Sovekammeret (26) to Portrætter af svenske Prinsesser, Dørstykker, og i Hofmesterindens Gemak (27) en hessisk Prins og to do. Prinsesser som Dørstykker samt over Kaminen to Knæstykker af en Prins og en Prinsesse. Endelig havde Frøken Holck i sit Værelse (28) tre gamle Portrætter af hessiske Prinser over Dørene og over Kaminen to af en hessisk Prins og Prinsesse.

Inventariets Meddelelser om Mezzaninen og Stueetagen har mindre Interesse. Kun Hofmarskal Moltkes Værelser i Nordfløjens Stueetage var godt udstyret; i to af dem var der malede Lærredstapeter, i de to andre »Safttapeter«.* I Vestfløjen var der mellem Hovedtrappen og Porten Kontorer for Hofskriver Smidt og hans Fuldmægtige, og paa den anden Side af Porten havde Slotsforvalteren sit Kontor. Derefter kommer Pagehofmesterens Kammer; Pagerne boede nemlig i de tilstødende Værelser i Sydfløjen.

CHARLOTTENBORG SOM OPERAHUS

Da Kronprinsen i 1745 flyttede ud for at tage Bolig i Prinsens Palæ, tog han naturligvis alle de nye Tapeter og Møbler med sig. Det gik især ud over Nordfløjen, hvor Værelserne i Beletagen nu stod med bare Vægge. Charlottenborg stod atter ledigt; i nogle Aar blev det nærmest benyttet som et Slags Operahus. Allerede mens Frederik V som Kronprins residerede der, blev der givet Koncerter i Riddersalen, og efter sin Tronbestigelse overlod han i 1747 Salen til »Det musikalske Societet«, som afholdt offentlige Koncerter en Gang om Ugen. Men allerede næste Aar, da Thura skrev Teksten til »Hafnia hodierna«, var Salen indrettet til et »Theatrum for italiensk Opera«.* Italienerne blev i 1750 afløst af et fransk Skuespillerselskab, som forblev til 1753. En kort Tid, i 1751, holdt ogsaa den franske Sprogmeister L. A. de la Beaumelle Forelæsninger for en adelig Kreds i et Lokale i Beletagen. I Stueetagen fik det af Jacob Langebek stiftede »Danske Selskab til den nordiske Histories og Sprogs Forbedring« nogle Lokaler til Møder og til Opbevaring af »Danske Magazin«. Det første Møde blev holdt den 21. September 1747.

VII. Charlottenborg som Kunstakademi. Salys Direktorat.

AKADEMIET

En ny Æra oprandt for Charlottenborg, da det i 1753 blev bestemt, at den største Del af Slottet skulde overlades »Det kgl. Skildrer-, Billedhugger- og Bygningsakademie«.* Denne Institution havde allerede fungeret i en Del Aar; dens Oprindelse gaar tilbage til 1701, da Maleren Hinrich Krock med flere Kunstnere fik Tilladelse til at danne et Societet, der ligesom tilsvarende Akademier i Udlandet stillede sig under St. Lucas's Patronat. Men først i 1738 gav Christian VI Akademiet en saadan Form, at en regelmæssig Undervisning kunde finde Sted under Ledelse af lønnede Hofkunstnere: Maleren Hinrich Krock, som dog døde kort efter, Billedhuggeren Le Clerc og Maleren Miani, senere ogsaa Malerne Marcus Tuscher, J. F. Gerhard og Carl Gustav Pilo. Skolen, som først havde Lokaler i Postamtets Bygning bag Børsen (nu Krigsministeriet), sygnede dog hen, og der blev en Tid kun givet Undervisning i et Hus ved Gammelstrand, hvor Miani boede; men i 1748 fik Skolen Lokaler ovenover Kronprinsens Stald paa Christiansborg, omtrent hvor nu Thorvaldsens Museum ligger, og samtidig fik Undervisningen en fastere Form ved at Ledelsen blev lagt i Hofbygmester Eigtveds Haand. Der blev nu ogsaa givet Undervisning i Bygningskunsten af Eigtveds Tegner og Medhjælper G. D. Anthon. En udmærket Støtte fik Akademiet, da Overhofmarskal A. G. Moltke, Kong Frederiks uundværlige Raadgiver, i 1751 blev udnævnt til Aka-

* Med »Safttapeter« menes vistnok gennemfarvede Tapeter.

* Der blev ogsaa i 1749 af Tømmermester Zuber bygget en »Schene« i Slotsgaarden for Theatraleren Jacopo Fabris, 16 Alen i Kvadrat. I en Skrivelse fra Eigtved betegnes denne Bygning som et Skur, som Fabris har forlangt »zu Verfertigung der allernädigst anbefohlenen Decorationen und Machinen«. Der blev altsaa ikke spillet paa denne Scene; det var blot en Theatermalersal. Se Dr. Torben Kroghs Udgave af Jacopo Fabris's »Instruction in der Teatralischen Architectur und Mechanique«. S. 27.

* Om Akademiets Historie, som ikke behandles her, maa henvises til det bekendte Værk af F. Meldahl og P. Johansen, »Det kgl. Akademi for de skjønne Kunster« 1904.

demiets Præses. Der kan ikke være Tvivl om, at det er Moltke, der har Fortjenesten af at have skaffet Akademiet det Hjem, hvor det nu har haft til Huse i næsten 180 Aar.

Eigtved maatte først give Slottet en ret grundig Istandsættelse.* Derefter kunde Undervisningen begynde i December Maaned 1753. Akademiets Stiftelse i den nye Form regnes dog først fra den 31. Marts 1754. Dagen før havde Kong Frederik, efter at have spist til Middag hos Moltke i dennes nyopbyggede Palæ paa Amalienborg,* aflagt Besøg paa Akademiet, hvor han blev modtaget af Pilo med en Tale. Eigtved var ikke tilstede, formodentlig paa Grund af Sygdom; han døde kort efter (7. Juni 1754). Pilo udbad sig, at Kongens Fødselsdag, som var den næste Dag, den 31., maatte regnes for Stiftelsesdag, og saaledes blev det.

Efter Eigtveds Død blev den franske Billedhugger Jacques Saly, som var indkaldt i Efteraaret 1753 for at modellere Kongens Rytterstatue, udnævnt til Akademiets Direktør (13. Juli 1754), og han fungerede som saadan lige til 15. Juli 1771, da han trak sig tilbage som Følge af det nye Reglement, som Struensee havde udstedt den 21. Juni. Saly's Direktorat danner en afsluttet Periode, som karakteriseres ved, at Akademiet ikke havde Raadighed over hele Slottet, men navnlig i de første Aar maatte dele Pladsen med forskellige andre Institutioner.

En af dem var Klasselotteriet, som blev trukket her lige til 1787. En anden Institution, som i en Aarrække (1759-72) optog en Del Plads var et naturhistorisk Institut, som blev installeret her, fordi Universitetet dengang fandt det under sin Værdighed at dyrke Naturvidenskaberne. Dets Leder var Professor Peder Ascanius. Professor Paul Henri Mallet, de la Beaumelles Efterfølger, holdt ogsaa sine Forelæsninger over fransk Litteratur paa Charlottenborg; han forlod dog Danmark 1760. Langebeks Selskab, ogsaa kaldet »Det danske Magazins Societet«, havde ogsaa stadig et Lokale paa Slottet, skønt dets Virksomhed, efter at Langebek indtil 1752 havde udgivet seks Bind af Magazinet, næsten var ophørt.

PROFESSORBOLIGER

Kunstakademiet raadede dog over langt den største Plads, særlig i de to Hovedetager. Hele Stueetagen bruges til Professorboliger eller Boliger for Hofkunstnere undtagen et Par Værelser i Vestfløjen, der benyttes af Slotsforvalteren, fra 1755 Chr. Æmilius Biehl, og Kokken Reefeldt. Der er fire Lejligheder, adskilt ved de fire Porte. De to bedste ligger i Sydfløjen med tilstødende Værelser i Øst- og Vestfløjen. Saly har Lejligheden i det sydøstlige Hjørne med tre store Værelser til Haven, hvoraf det ene, som ligger i Tilbygningen, dog var delt i to eller tre mindre Rum. Han har ogsaa Værelserne paa første Sal i Tilbygningen. Slotskøkkenet ved Sydporten hører derimod ikke med til hans Lejlighed. Begge de franske Kunstnere, Saly og Jardin, var ugifte; men den sidste havde sin Broder med, og Saly havde baade sine Forældre og to Søstre hos sig. Det er muligt, at de har faaet deres Kost fra Slotskøkkenet, og at det er af den Grund, at Kokken Reefeldt er ansat.

Portiken er Saly's Værksted. Rytterstatuen kunde dog ikke modelleres der; til den blev der bygget et stort Værksted i Haven. Portikens Sideaabninger til Gaarden var, ligesom tidligere, lukket med Brædder med et ovalt Vindue i hver. Den midterste Aabning kunde lukkes med dobbelte Portfløje.

Pilo har Lejligheden i det sydvestlige Hjørne undtagen det store Rum nærmest Sydporten, som kaldes »forrige Møbelkammer« efter dets Anvendelse under Kronprins Frederiks Ophold, men nu benyttes af Langebeks Selskab til Opbevaring af dets Bibliothek og Magazinet. Desuden har Pilo to Malerstuer i Beletagen, som vi straks kommer til at omtale.

Kobberstikker Johan Martin Preisler har Lejligheden i den østlige Ende af Nordfløjen med det tilstødende Værelse i Østfløjen. Han

* En større Reparation under Eigtveds Ledelse fandt Sted i Foraaret 1751 (Rentekmr. Resol. Nr. 693); det er dog ikke sikkert, at den var foranlediget ved den paatænkte Flytning af Akademiet. Umiddelbart før dets Indflytning synes der ikke at være foretaget nogen Istandsættelse.

* Palæet Nord for Kolonnaden, som nu kaldes Christian VII's Palæ.

25. Kongens Nytorv 1746. Efter Thuras
»Den danske Vitruvius«.

* Af dette Værk, som er i 5 Dele, udgør den ovenfor nævnte »Instruction in der Teatralischen Architectur und Mechanique« den 4de Del. (Det kgl. Bibliothek, Thott 295. Fol.).

er den af de første Beboere, som boede længst paa Charlottenborg; han døde her 1794, næsten 80 Aar gammel.

I den vestlige Del af Nordfløjen boede først Theatremaleren Jacopo Fabris, som ikke var Professor ved Akademiet; han gav sig dog af med Tegneundervisning og forfattede en »Instruction in den geometrischen, perspektivischen und architectonischen Lectionen«.* Efter hans Død (1761) finder vi her Schweizeren Reverdil, Christian VII's bekendte Lærer. Han var nemlig først ansat ved Kunstakademiet som Lærer i Fransk og Mathematik. Et Værelse nærmest Kanalporten var dog afgivet til Danske Magazin, som havde maattet overlade »forrige Møbelkammer« ved Sydporten til Professor Ascanius. Efter Reverdil fulgte Maleren Peder Als, som i 1766 blev Professor ved Akademiet. Han døde paa Charlottenborg 8. Juli 1776, dog ikke i denne Lejlighed, men i Pilos i Sydfløjen, som han havde faaet, da denne i 1772 blev afskediget og vendte tilbage til sit Fødeland Sverige.

Endnu maa nævnes, at Ascanius foruden »forrige Møbelkammer«, som var hans Auditorium, ogsaa lagde Beslag paa Slotskøkkenet, som blev Laboratorium. Denne Forandring maa være sket 1759.

I Beletagen var der kun een Kunstnerlejlighed, som var tildelt den franske Arkitekt Nicolas Henri Jardin, Marmorkirkens Bygmester. Han har de Værelser i Sydfløjen, som tidligere benyttedes af Hofmestrene Hans Fr. Holstein og Carl Juel. Lejligheden var i Begyndelsen kun lille; den bestod af det store Hjørneværelse til Torvet (22),* Sovekammeret med Ørnen i Loftet (21) og en stor Stue, som vistnok var Spisestue (19). Det sidste Værelse nærmest den gamle Trappe (17) fik Jardin først efter Professor Mallets Bortrejse 1760. Det blev da delt i et Kabinet og et Køkken. Paa dette Tidspunkt har Jardin altsaa kunnet føre selvstændig Husholdning.

Rosen ved Siden af Riddersalen (23) og »Gangen udenfor Rosen« (24) tilhørte ogsaa Mallet, men gik efter hans Bortrejse over til Ascanius, som her indrettede sig et Naturaliekabinet.

Klasselotteriet raader over de fine Værelser i den østlige Del af Sydfløjen (26) og det tilstødende Værelse i Østfløjen (14), altsaa Sophie Hedevigs tidligere Værelser, sidst beboet af Kronprins Frederik. De tre Værelser i Sydfløjen udgør i vore Dage eet stort Lokale, en

* Numrene henviser nu til Planen Afb. 26.

af Arkitekturskolerne. Denne Forandring er sket endnu mens Lotteriet blev trukket her, senest 1777. De to Værelser i Tilbygningen hørte som sagt til Saly's Lejlighed i Stueetagen; der var jo bekvem Trappeforbindelse.

SKOLERNE

Resten af Beletagen, altsaa hele Nordfløjen og de tilstødende Værelser i Øst- og Vestfløjen, deri indbefattet Riddersalen og Kuppelsalen, er overladt Akademiet til dets Møder og til Undervisningslokaler. Rummene var ved Afleveringen tomme; de fleste Tapeter og Møbler er ført til Afgang, efter at Kronprins Frederik var flyttet til Prinsens Palæ i 1743; Resten blev i de følgende Aar foræret til Bischoff, hans Eftermand Biehl og Oldfruen; hvad der derefter var tilbage, blev delt imellem Portneren, Vægteren og Arbejdskarlen.

Riddersalen (1) er Akademiets Festsal. Eigtved har uden Tvivl fjernet hele Theaterindretningen og ført Salen tilbage til den Skikkelse, som den tidligere havde. Efterhaanden erhvervede Akademiet en Del Afstøbninger af antike Statuer, som blev opstillet her, hvorfor Salen helt op til vore Dage er blevet kaldt Antiksalen eller Figursalen; nu er det almindelige Navn Festsalen.

Skolelokalerne ligger i Nordfløjen. Naar vi begynder ved den vestlige Ende, har vi først Pilos to Malerstuer (3-4), derefter Gipskolen (5) og Modelskolen (6). Nr. 7 og 8 er Arkitekturskolen, hvor først G. D. Anthon, senere Hans Næss underviste som Informator. I Hjørneværelset (10) er 2den »Fritegningsstue« (Frihaandstegneskole), hvor Informator Hans Clio underviser. Endelig hører ogsaa det grønne Gemak i Østfløjen til Akademiets Skoler. Her sidder Ernst Heinrich Løffler som Informator i 1ste (øverste) Fritegningsstue.* Kuppelsalen (12) er Medlemmernes Forsamlingsal.

I Mezzaninetagen bor Saly's Medhjælper, Billedhuggeren Joseph Journet og »Mouleur«en Beauvalet. Professor Ascanius har en Lejlighed paa 6 Værelser og Kunstammerforvalter Morell 7 Værelser. Desuden finder vi her Kapelmester Scalabrini, Botanikeren Dr. Oeder og andre Akademiet uvedkommende Personer. Der finder jævnlig nogen Vekslen Sted.*

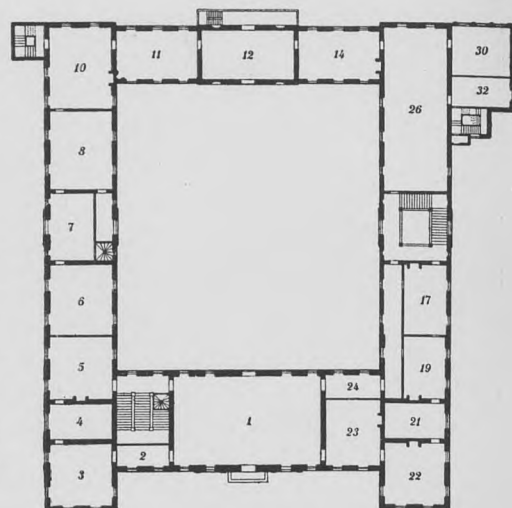
VIII. Harsdorffs og Abildgaards Tid 1771-1809.

AKADEMIET UDVIDER SIG

Efter det Reglement, som Struensee udstedte 21. Juni 1771, skulde der oprettes en Ornamentskole ved Akademiet, hvor Haandværkslærlinge kunde faa Undervisning i Tegning, en Ordning, der bestod indtil 1857. Akademiet maatte altsaa have mere Plads, og dette blev opnaaet 1772 ved at Ascanius's Naturaliekabinet blev flyttet til Universitetet. Som Følge deraf finder vi betydelige Forandringer i det Inventarium, som gælder for Aarene 1772-77.

Efter at Saly i 1771 havde nedlagt sit Direktorat, var Pilo bleven Direktør; men han maatte allerede næste Aar efter en Kontrovers med Regeringen forlade Danmark. Peder Als fik nu baade hans Lejlighed i Stueetagens Sydfløj og Malerstuerne paa 1ste Sal i Nordfløjen; men da Als døde 1776, blev disse Stuer taget i Brug til Ornamentskolen, som siden 1772 havde haft Lokale i Ascanius's Auditorium ved Sydporten, ogsaa kaldet »forrige Møbelkammer«. Man fandt det nemlig uheldigt, at Ornamentskolen var »langt fraliggende fra de øvrige Akademiets Skoler«.

Pilos Lejlighed ansaas for den bedste af de to Malerboliger i Stueetagen. Peder Als flytter derfor efter Pilos Bortrejse ind her, medens Mandelberg rykker ind i Als's tidligere Lejlighed i Nordfløjen. Efter Als's Død synes Mandelberg at have arvet den gode Lejlighed, medens Miniaturmaleren Cornelius Hoyer, der tillige — efter Biehls Død 1777 — var Akademiets Sekretær, fik Lejligheden ved Nyhavn.* Han havde hidtil boet i Mezzaninetagen. Egentlig skulde denne Bolig

26. Plan af Beletagen c. 1770. Rekonstruktion.

* Baade Clio og Løffler havde været Lærere ved det ældre Kunstakademi.

* Kilden til Fremstillingen af Akademiets Benyttelse af Charlottenborg til Skolelokaler og Professorboliger i den første Tid er de Inventarier, som er ført af Slotsforvalter Chr. Æmilius Biehl, der tillige var Akademiets Sekretær. De findes i Rigsarkivet. Desuden findes, ligeledes i Rigsarkivet, et særligt Inventarie-Regnskab for »Det kgl. Tegne- og Maler Akademi«, ført fra 1748 til 1767, altsaa baade i det ældre og det nye Akademi. Det indeholder kun de »Sortementer«, som tilhørte Akademiet, saasom Bøger, Tegninger m. m.

* Efter 1777 svigter til Dels den Vejledning, som man kunde hente af Inventarierne, idet Værelserne blot betegnes med Numre uden Angivelse af Beboerne eller Benyttelsen.

vel være tilfaldet den nye Professor i Malerkunst; men Professoratet stod ubesat i to Aar, da man vilde afvente Abildgaards Hjemkomst fra Udlandet, og da denne i 1778 blev udnævnt til Professor, fik han Bolig paa Prinsens Palæ.

Preisler bor stadig i sin gamle Lejlighed i Nordfløjen. Salys Lejlighed tilfaldt Billedhuggeren Weidenhaupt, da Wiedewelt, som var ældre Professor, havde Bolig og Atelier paa Materialgaarden. Weidenhaupt benyttede ikke Portiken som Atelier; han fik nemlig Ascanius's Laboratorium, det tidligere Slotskøkken ved Sydporten, til dette Brug. Portiken blev i 1778 overladt den botaniske Have til Forelæsnings-sal;* Charlottenborgs Have var nemlig i 1777 blevet skænket til Universitetet som botanisk Have og tjente som saadan lige til den nye botaniske Have blev anlagt i Voldterrainet i Begyndelsen af 1870erne.

* Herom nærmere i det følgende (S. 46-47).

I Beletagen er Akademiets Skoler i Nordfløjen uforandrede; kun kom som sagt Ornamentskolen til i 1776. I Riddersalen var i 1768, i den Tid, da Peder Als her malede Kongens Portræt, den store Lysekroner faldet ned og gaaet i mange hundrede Stykker. Frederik IV's Portræt blev sat paa Møbelkamret.

Harsdorff, som fra 1766 havde været Professor i Perspektiven, og i Marts 1771 blev Jardins Efterfølger som Professor i Arkitektur, fik i December s. A. dennes Lejlighed i Sydfløjen. En Del af det gamle Udstyr var endnu i Behold. I »Salen«, det store Hjørneværelse til Torvet, sad som Dørstykker de fire Portrætter af Christian V, Charlotte Amalie, Sophie Hedevig og Prins Christian; ogsaa Søstykket over Kaminen fandtes endnu paa sin Plads. Soveværelset (med Ørnen) havde det gamle Tapet og de gamle Dørstykker; Spisestuen ligesaa. Kun et Par hessiske Prinsesser fra Kabinettet maatte vandre paa Møbelkammeret.

Harsdorff fik snart sin Lejlighed betydelig udvidet, da Ascanius flyttede ud. Han fik for det første de to Værelser ved Riddersalen, som Ascanius havde brugt til Naturaliekabinetter. Det mindre til Gaarden blev Tegnestue; det større (Rosen) var Harsdorffs Dagligstue. Dog skulde det tillige tjene som »Retirade for Hans kgl. Højhed Prins Friderich, naar Højstsamme kommer paa Akademiet«. Arveprinsen var nemlig i disse Aar Akademiets Præsæs. I 1776, da Ornamentskolen blev flyttet op i Pilos, senere Als's Malerstuer, fik Harsdorff ogsaa det rummelige Værelse i Stueetagen ved Sydporten, som havde været Ascanius's Auditorium, overladt »til en Teigne-Stue og Contoir for hans dagligen tilvoksende Dokumenter, Modeller og øvrige Ting«. Her arbejdede hans Konduktører, Peter Meyn og Boye Magens, senere C. F. Hansen. Lotteriet er indtil 1787 stadig i de samme Værelser i Syd- og Østfløjen; men den Omstændighed, at de tre Rum i Sydfløjen er opført under eet Nummer, viser, at de er slaaet sammen til eet Lokale, som de er endnu.

Mezzaninetagen er i 1772-77 delt imellem Miniaturmaler W. A. Müller, Medaillør Adzer, Cornelius Høyer og Informator Løffler. Hele Etagen er altsaa nu til Akademiets Raadighed. Ikke sjældent fik de Kunstnere, som havde Bolig her, senere ved Vakance en af de bedre Lejligheder i Stueetagen. Dette var saaledes Tilfældet med Cornelius Høyer, der synes at have boet i den Lejlighed, der først tilhørte Jacopo Fabris, fra 1777 til sin Død 1804. Maleren Jens Juel boede i Mezzaninetagen 1786-1800; derefter fik han Harsdorffs Lejlighed i Beletagen, men døde kort efter i 1802.

HARSDORFFS NYE HUS

I denne Periode skete der vigtige Forandringer i Palæets nærmeste Omgivelser. Vaskehuset, der tillige var Bolig for Slotsforvalter og Sekretær Chr. Emilius Biehl, var ved dennes Død saa forfaldent, at Regeringen tænkte paa at nedbryde det og indhegne Pladsen med en Mur eller et Plankeværk. Harsdorff gav ogsaa Tegning til en Mur, men foreslog samtidig, at man skulde sælge Grunden til en Privatmand med Forpligtelse til at opføre »en anstændig Façade«; og i Oktober 1778 indgik han selv med en Ansøgning om, at man vilde over-

lade ham Grunden mod at han byggede et smukt Hus efter en vedlagt Tegning. Forslaget fik en gunstig Modtagelse i Rentekammeret, hvis Chef var Joachim Godske Moltke, en Søn af A. G. Moltke, og den 1. Februar 1779 blev Ansøgningen bevilget mod at Harsdorff betalte 400 Rdl. for de gamle Bygninger.*

Æmilie Biehls Datter, den bekendte Forfatterinde Charlotte Dorothea Biehl, som nødig vilde forlade sit Fædrenejem, havde for-gæves søgt at blødgøre J. G. Moltke. Hvorledes Sagen tog sig ud i hendes Øjne, ser man af en Udtalelse i hendes Breve.* »I 1778 gav jeg en Ansøgning til Godske Moltke om, at Hans Majestæt vilde for-unde mig Huuset paa min Leve Tiid, saa vilde jeg selv bekoste alle Reparationerne; dette var sikkert bleven mig bevilget, dersom Harsdorff ikke havde haft Øye paa det; men han sladrede saa meget om den Vanziir, denne Bygning var Torvet, og den herlige Bygning, der kunde opføres, saa han omsider ved Dronningens Understøttelse be-kom det, endskiønt min Fader ikke havde fortjent det af ham, at han skulde betage mig den Smule Huusly.«

Harsdorffs Hus, som blev opført 1779-80, er egentlig et Dobbelt-hus. Han ønskede at vise sine Bysbørn baade hvorledes et mindre Borgerhus (Nr. 3) og en mere herskabelig Bolig (Nr. 5) efter hans Mening burde se ud, og han har haft den Glæde at se, at hans Huse blev Mønster for en Mængde gode Huse, der i de følgende Aar blev bygget af Haandværkere, som havde nydt godt af hans Undervisning paa Akademiet. Ved en aandfuld Benyttelse af den Byggelinje, som var givet ved det gamle Vaskehus's Façade, har han givet hvert af Husene en vis Selvstændighed, samtidig med at de danner et vel sammenstemt Hele. Det store Hjørnested solgte Harsdorff til den kgl. Hofjægermester Grev Rantzow; det mindre Hus beholdt han; men han har aldrig selv boet deri; han blev boende til sin Død i den gode Professorbolig paa Slottet.

DEN BOTANISKE HAVE

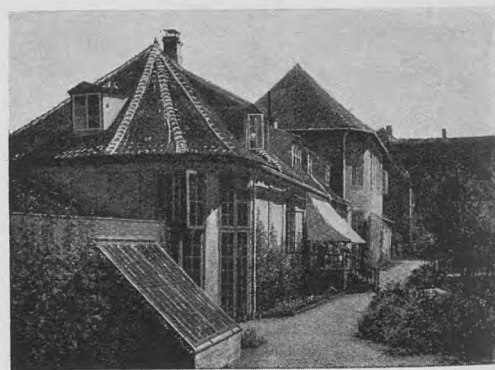
I de samme Aar skete der store Forandringer med Haven og Leje-husene ved Nyhavn. Allerede i 1758 havde Haven mistet en Del af sine Prydelser, idet 18 Blybilleder med deres Fodstykker blev flyttet til Fredensborg.* Endnu blev den dog drevet som en Slags Slotshave, hvorfra Blomster, Meloner og andre Frugter leveredes til Hofholdnin-gen; men i 1768 blev det ved en Resolution af 12. April bestemt, at Haven skulde bortforpagtes og Orangeriet og Drivhuset med de deri værende Træer og »Gevæxter« saavel som alt andet Inventar i Haven sælges ved Auktion. Slet saa galt gik det dog ikke; Orangeriet blev staaende og delvis ombygget til Sprøjtehus og Konsumptionskontor; men Lejehusene blev efter en Resolution af 17. April 1770 solgt til Nedbrydning med Forpligtelse for Køberne til at bygge grundmurede Huse efter de gældende Byggeregler; og Haven blev bortforpagtet. Den sidste, der havde den i Forpagtning, var Admiral Rømeling († 1775).

I September 1777 blev Haven ved Charlottenborg overdraget til Universitetet som botanisk Have. Den tidligere botaniske Have,* som laa ved Enden af Amaliegade, var nemlig bleven for lille, efter at den Del, der laa mellem Gaden og Havnen, var skaaret fra for at anvendes til Opførelsen af de store Pakhuse, som Harsdorff byggede i 1777 og følgende Aar.* Nu var et stort Væksthus igen nødvendigt, og Kongen overlod derfor »det ved Charlottenborg hidtil værende Sprøjtehus og Consumptions Comptoir« til Universitetet. En Kommission, der var blevet nedsat for at forestaa Indretningen af den nye Have, henvendte sig til Harsdorff om at give Tegning til en Ombygning, hvorved der dels kunde blive Værelser for den botaniske Professor og Bolig for Gartneren, dels Væksthuse for Planter, som har hjemme i varmere Egne. Tegningen og Overslaget blev approberet den 8. Juli 1778 og Ombygningen blev straks sat i Værk.* Man kunde delvis benytte Mu-rene af Gyldenløves gamle Orangeri; men Bygningen fik dog et ganske andet Udseende, navnlig til Haven. Væksthusene laa naturligvis til

* Om Harsdorffs Bygning, Kongens Nytorv Nr. 3-5, se Fr. Weilbach: Architekten C. F. Harsdorff, S. 153-63.

* L. Bobé: Interiører fra Fr. V's Hof, S. 229.

* Rentekmr. Resol. 19. Juni 1758 Nr. 882. Thura havde først foreslaaet, at de skulde flyttes til Rosenborg eller Frederiksberg. Han kalder dem »meget smukke Blybilleder«.

27. Væksthuset i den botaniske Have ved Charlottenborg. Maleri af J. C. Larsen 1845. Johan Hansens Samling.

* Se herom H. Hansen: Natural- og Husholdningskabinettet paa Charlottenborg (Hist. Meddelelser om København V, S. 181 ff.).

* H. Hansen: Den botaniske Have paa Amal-lieborg (Hist. Meddelelser om København III, S. 537 ff.).

* Sjæll. Tegnelser 1777, Nr. 615 og 1778, Nr. 441. Rentekmr. Resol. 23. Novbr. 1778, Nr. 162. Københavns Journal pro 1778, Nr. 710.

28. Midtparti af Væksthuset.

* Et nyt Sprøjtehus blev først bygget ved Aarhundredskiftet efter Resol. af 20. Decem-ber 1799.

* Akademiets Dagbog C, Pag. 226, 235.

* General-Postamtets kgl. Resol. 1779, Pag. 262.

* At denne Dekoration ikke er moderne, som det har været antaget, ses af en Opmaaling fra C. F. Hansens Tid, der opbevares i In-denrigsministeriets Bibliotek. Men den er for-nyet i 1904 (Albert Jensen).

* Rentekmr. Resol. 27. Febr. 1788, Nr. 36.

denne Side for at nyde godt af Sydsolen, medens Professorens og Gartnerens Værelser vendte ud til Nyhavn. Den midterste Del af Bygningen var i to Etager; i den øverste var der en Bogsal og fire smaa Værelser til forskelligt Brug. Billeder fra ældre Tid viser, at Huset, set fra Haven, havde et venligt og tiltalende Ydre. Façaden mod Nyhavn gjorde derimod nærmest Indtryk af at være Husets Bagside og var ikke nogen Forskønnelse af Gadebilledet; den lille Fontæne, som Gyl-denløve havde opsat midt i den lange Mur for at oplive dens Ens-formighed, var forsvundet; til Gengæld gav Forhøjelsen af Midt-partiet lidt Afveksling. Ved Enden af »Charlottenborg Haugemur« blev der bygget et nyt Konsumptionskontor, men ikke noget Sprøjte-hus;* Brandredskaberne maatte fra nu af opbevares i Slottets Kældere.

PORTIKEN OG ALTANEN

Den botaniske Professor skulde ogsaa have en Forelæsnings-sal, og det var først Tanken at opføre en lille Tilbygning til Slottets Øst-fløj udenfor Portiken, som jo nu maatte lukkes. Her stod endnu den gamle Altan med sin Trappeopgang, dog i forfalden Tilstand; men Professorerne ved Akademiet vilde nødigt undvære den, da den var et Slags Tilbehør til deres Forsamlingssal (Kuppelsalen), »ved hvilken intet andet Værelse til nødvendig Bequemmelighed findes, saa den er dem baade til Nytte og Fornøjelse«. Da nu Opførelsen af en Tilbyg-ning tilmed vilde koste 900-1000 Rdl., foreslog Kommissionen, at Portiken skulde indrettes til Læsesal, hvorved ca. 700 Rdl. kunde spa-res og Altanen kunde bevares. Portiken hørte egentlig til Weiden-haupts Lejlighed; men som foran omtalt benyttede han den ikke, da han havde faaet et andet Atelier. Den brugtes kun »af Artisterne til at hensætte adskillige Haandteringer« og til Gennemgang for Weiden-haupt og Preisler. Akademiet, som paa denne Tid havde faaet Raa-dighed over hele Slotsbygningen med Undtagelse af de Lokaler, som benyttedes af Lotteriet, var ikke meget tilbøjeligt til atter at se sin Brugsret indskrænket; men Kommissionens Forslag blev af Kancel-liet indstillet til Approbation,* og Akademiet fik gennem sin Præses, Arveprins Frederik, Meddelelse om, at det skulde afstaa »Slottets Hauge-Sahl« til den botaniske Have.

Dette foregik i 1778; men endnu i Foraaret 1779 var Sagen ikke kommet videre, da man manglede Penge til Indretningen og til Reparation af den brøstfældige Altan. Et Medlem af Kommissionen, Konfe-rentsraad Theodor Holm (senere adlet Holmskjold) fandt imidlertid paa Raad. Holm var General-Postdirektør i København, og da en Mand ved Navn Niels Munck tilbød at betale 2000 Rdl. til et eller andet Formaal mod at faa et Embede under Postvæsenet, foreslog Holm, at disse Penge skulde skænkes til »den botaniske Anstalt« og anvendes til Foredragssalen m. m.;* og dette blev approberet i Ge-hejme-Statsraadet den 19. Maj 1779.

Indretningen skulde ske efter en Forslaget vedlagt Tegning, som desværre ikke er bevaret. Da det var Harsdorff, der havde givet Teg-ning til Væksthuset, kan der næppe være Tvivl om, at ogsaa Tegnin-gen til Foredragssalen var af ham, og man vil derfor med Interesse søge efter Spor af hans Haand i Portiken. Stukdekorationen i Loftet synes at hentyde til Salens Brug.* I Midten ser man en Bog og en Palmegren; paa Hulkelen Vaser og Guirlander. De to Døre, som fører ind til de tilstødende Værelser, dengang altsaa til Weidenhaupts og Preislers Lejligheder, ser med deres Gittermønster foroven godt nok ud til at være af Harsdorff. De to Døre til Gaarden i de tilmurede Buer var af samme Slags; i den midterste Bue var der ingen Dør, kun et højtstående Vindue med Gittermønster.

Altanen, som man efter Tegningen skønnede vilde blive »en Ziir for Slottet og Haven«, blev istandsat paa den Maade, at der under den blev opført en »Colonnade« af bornholmske Sandsten. Udgiften var ret betydelig; alene til Stenene medgik 698 Rdl.;* men noget nær-mere om Altanens Udseende har ikke kunnet oplyses, heller ikke om Tidspunktet for dens Nedbrydelse.

KUPPELSALEN

Det var kun i Charlottenborgs Omgivelser, at Harsdorff havde Lejlighed til at gøre sig gældende som Bygmester. Selve Slottet sorterede under Hofbygmester Anthon indtil hans Død (1781), og heller ikke derefter var der Anledning til at ændre noget ved Bygningen. Harsdorff maatte derimod i sin Egenskab af Medlem af Bygningsdirektionen gribe ind overfor en uheldig Ændring, som Anthon vilde gøre i 1776. Anthon havde ikke megen Sans for Værdien af vor ældre Bygningskunst fra Renæssancen og Baroktiden, og han havde navnlig en mærkelig Lyst til at sløjfe Spir og andre opstaaende Prydelser. Det er bekendt, at han i 1772 foreslog at nedtage Spirene paa Børsen og det store Taarn paa Rosenborg. Børsen skulde i Stedet have en Kuppel, Rosenborgs Taarn en Altan. Begge Dele blev dog forhindret ved en kraftig Indgriben af Harsdorff. Paa samme Maade havde Anthon i 1776 i sit Overslag over Reparationer indstillet, at Lanternen over Kuppelsalen paa Charlottenborg skulde nedbrydes. Biehl indberetter den 19. April — formodentlig paa Foranledning af Harsdorff — til Bygningsdirektionen, at »Løgten« over Kuplen i Akademiets Forsamlingsaal efter Anthon's Overslag »ikke mere skal have Sted, men plat tillukkes«, og gør opmærksom paa, at dette vil borttage alt Lys fra Salen, saa at den ikke mere kan bruges som hidtil.*

Efter at Direktionen havde overgivet Sagen til Harsdorffs Betænkning, udtaler han den 19. Juni, at det med Kuplen forholder sig ganske som Sekretær Biehl i Kunstakademiets Navn har andraget, og at det ikke vil være passende, at Lanternen nedbrydes. Direktionen gav derefter Anthon Ordre til at gøre Overslag over Lanternens Istandsættelse, og lod ham samtidig vide, at naar han giver Forslag til nogen Dekoration's Afbrydelse af de kongelige Slotte eller Bygninger, bør saadant særskilt forestilles med dertil hørende Aarsager og ikke simpelthen indføres i Overslagene. Overslaget, som indkom den 12. Juli, blev paa 332 Rdl., men Udgiften blev noget større, 351 Rdl. 48 Sk.

POLITIKAMRET

Charlottenborg blev af Regeringen stadig betragtet som et kongeligt Slot, skønt Hoffet, efter at Haven var afgivet til Universitetet, ikke havde nogensomhelst Interesse i det. Endnu i 1781, da Akademiet fik et nyt Reglement, udtales det i Reskriptet* (14. Februar), at »Charlottenborgs Bygninger ville Vi fremdeles have Os selv forbeholden«, og Reparationer paa Tag og Fag skulde derfor betales af Zahlkassen udenfor det »Fond« (aarligt Budget), som var tillagt Akademiet. Da Klasselotteriet i 1787 flyttede ud, blev det vel tilsagt Akademiet, at det skulde »ene og aleneste være i Besiddelse af denne Bygning«; men det blev ikke overholdt. Ikke alene beholdt den botaniske Have Portiken lige til 1832; men efter, eller rettere midt under Byens Brand 5.-7. Juni 1795, da saa mange offentlige Institutioner blev husvilde, blev det efter en mundtlig Ordre af Kronprinsen til Kammerpræsident Chr. Reventlow forlangt af Akademiet, at det skulde skaffe Plads til Politikamret med dets Arrester.* Akademiet svarede den 7. Juni paa en Skrivelse, det Dagen før havde modtaget fra Kancelliet, at det ikke kunde tilbyde andet end den Lejlighed, som var blevet ledig ved Preislers Død i November 1794, og som nu var bestemt for Professor Meyn. Denne havde hidtil haft Bolig paa Prinsens Palæ og maatte altsaa blive der. Harsdorff maatte tage sig paa at indrette Arrester i nogle Kælderrum, et ret betydeligt Arbejde, som strakte sig ind i Aaret 1796 og kostede 1849 Rdl.

Endvidere blev Tallotteriet efter Branden trukket paa Charlottenborg, hvilket varede til 1818.* Før Branden var det blevet trukket paa Raadhuset under Klang af Trompeter og Pauker fra Altanen, og paa samme Maade fik nu Musiken Plads paa Slotsaltanen over Porten, hvor Trækningen foregik, medens Justitsdirektionen, der overvaagede Trækningen, havde et Aftrædelsesværelse paa Slottet.

Ogsaa senere skete der uventede Indgreb i Akademiets Brugsret,

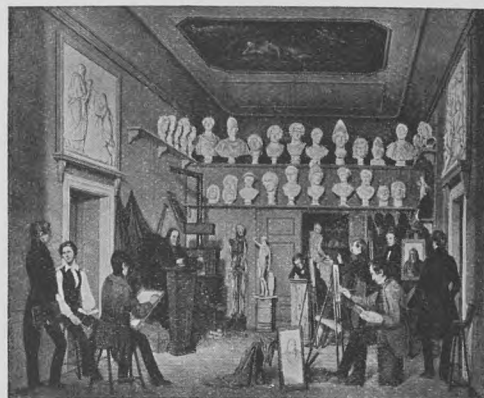
* Bygningsdirektionens Journal 1776, Nr. 295, og 1779, Nr. 113.

* Sjællandske Tegnelser 1781, Nr. 109

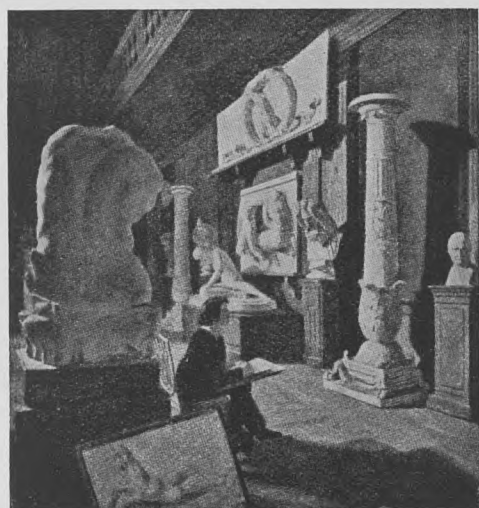
* Rentekmr. Resol. 1795 Nr. 168 og 1797 Nr. 47.

* Rentekammerets Forestillingsprotokol 1818.

* Bygningskontorets kgl. Resol. 16. Oktober 1816.

29. F. Richardt: Malerstue, Thorvaldsens Museum.

30. M. Rørbye: Antiksalens Endevæg, Privatstue.

* Akademiets Dagbøger, som er ført fra dets Stiftelse i 1754, opbevares paa Kontoret.

* Nemlig paa Endevæggene. Desuden er der, maaske ved samme Lejlighed, opsat to større firkantede Relieffer, vistnok begge Afstøbninger efter Antiker. I det ene en Ørn, i det andet Griffen samt andre Ornamentter. Originalen til det sidste findes paa Faustinatemplet i Rom.

* Efter Arveprins Frederiks Død (1805) var hans Søn, Prins Christian Frederik, senere Kong Christian VIII, blevet Akademiets Præsæs (1809).

* Rentekmr. Resol. 1827, Nr. 323. Københavns Kontors Journal 1827, Nr. 732, og 1130; 1828, Nr. 846. Hornbechs Overslag ligger i Akademiets Brevarkiv 1827, VIII, 8.

som under Bombardementet 1807, da Professor Lorentzen maatte afstaa et af sine bedste Værelser — han boede i Lejligheden mod Nord-Vest i Stueetagen — til Hovedvagt for Brandkorpset. Da Krigen var forbi, blev det benyttet til Lokale for forskellige Kommissioner, og Lorentzen fik det først tilbage i 1816.* Endnu i 1832, det Aar, da Akademiet fik Portiken tilbage, taler Rentekammeret af gammel Vane om »det Akademiet allernaadigst overlodte Lokale paa Charlottenborg Slot«, hvormed menes samtlige af Akademiet benyttede Lokaler.

De Lokaler, som Akademiet benyttede til sin Undervisning, har næppe undergaaet nogen kendelig Forandring i denne Periode; men Riddersalen, der tidligere maa have set noget øde ud, fik under Abildgaards Direktorat (1789-91) et andet Udseende, idet han gjorde et stort Indkøb af Gipsafstøbninger efter antikke Statuer. Fra den Tid blev Navnet »Antiksalen« eller »Figursalen« almindeligt.

IX. Den nyere Tid.

C. F. HANSEN

Medens det i den foregaaende Periode især er Navnene Harsdorff og Abildgaard, der har sat sig Spor i Akademiets og dermed i Charlottenborgs Historie, er det i den første Halvdelen af det 19de Aarhundrede C. F. Hansens Personlighed, der gør sig kraftigst gældende. Han blev i 1808 Professor efter Meyns Død og blev otte Gange valgt til Akademiets Direktør, i alt i 21 Aar, nemlig 1811-18, 1821-27 og 1830-38. Desuden blev han i 1808 udnævnt til Overbygningsdirektør, en Slags Konsulentstilling hos Regeringen, som gav ham Indflydelse paa alle vigtigere Bygningssager. Det egentlige Tilsyn med Charlottenborg var dog overdraget Hofbygmester Magens, som døde i 1814, hvorefter hans Konduktør Jessen blev konstitueret i Embedet. Nye Hofbygmestre blev først udnævnt i 1823; det var Bygningsinspektør Christian Bernhard Hornbech og Arkitekt Jørgen Hansen Koch. Charlottenborg blev nu lagt under Hornbech.

Det var ikke store Forandringer, der skete i denne Periode; dog var der i 1827 et større Reparationsarbejde, som navnlig medførte at Hovedporten ved Kongens Nytorv og Antiksalen fik et nyt Udseende. Det var jo indvendige Arbejder, og de skulde egentlig bestrides af Akademiet; men da Udgiften var for stor til at »Fondet« kunde bære den, gik Regeringen ind paa at tilskyde Halvdelen. Som Følge deraf har vi Oplysninger om denne Sag baade fra Rentekammeret og fra Akademiet, og vi maa søge at klare det Spørgsmaal, om det er C. F. Hansen eller Hornbech, der har det kunstneriske Ansvar for disse Ændringer, der bragte et Pust af Klassicismens Aand ind i det gamle Slot.

Som Akademiets Direktør forelagde C. F. Hansen Sagen i Mødet den 31. Januar 1827. Herom læser vi i Dagbogen* følgende:

»Directøren glædede Akademiet med at fremlægge Tegning til den forestaaende Istandsættelse af Figursalen og Charlottenborg Port. I Henseende til førstnævnte blev det bestemt, 1) at Væggene skulle beklædes med en varmgraa Glit med Aarer, 2) at Afstøbningerne af Thorvaldsens fire runde Basrelieffer skulle anbringes i Højden,* og 3) at Vinduerne skulde have fire Ruder istedetfor 8te. Directøren anmodedes om at gøre Overslag over Bekostningen derved og et Forslag til hvad man kunde vente, at Rentekammeret vil overtage paa dets Regning.

Efter at Forsamlingen var hævet, behagede det høje Præsæs* med Akademiet at tage Figursalen i Øjesyn med Hensyn til det af Directøren fremlagde Udkast til dens Istandsættelse.«

Det blev dog ikke C. F. Hansen, men Hofbygmester Hornbech, der kom til at udarbejde Overslaget. Det har formodentlig netop sin Grund deri, at Rentekammeret paatog sig Halvdelen af Udgiften, som efter Overslaget var 5125 Rdl. 46 Sk.. Men i den Resolution,* hvori

Bevillingen gives, præciseres det udtrykkeligt, at Reparationsarbejdet i det hele skal udføres under Akademiets Bestyrelse, altsaa paa den af C. F. Hansen foreslaaede Maade. Det er ogsaa hans Profiler, man finder paa Dørene i Antiksalen. Det har imidlertid haft sine praktiske Fordele, at Udførelsen skete under Ledelse af Hornbech, idet denne havde Bolig paa Charlottenborg, medens C. F. Hansen boede paa Prinsens Palæ.

Hornbechs Overslag af 26. Marts 1827 giver god Besked om, hvad der blev udført. I Porten blev der under Loftet indlagt to dobbelte og to enkelte Dragere og derpaa forskallet til Gipsning. Loftet blev glat afpudset, Gesimser trukket og Gipsornamenter opsat; til de sidste var anslaaet 150 Rdl. Væggene i Porten blev glat pudset, til Dels med Rustik. De to gamle Trapper i Porten blev borttaget og to nye opsat paa den Maade som de nu er, indføjjet i Sidegangene. To nye Bænke med Konsolfødder blev opstillet i Porten, og der blev lavet en ny sammenstemt Port til Gaarden med Vindue over. Der blev sat en ny Trappe til Nedgang i Kælderen under Eckersbergs Lejlighed syd for Porten.

Paa den store Hovedtrappe blev det gamle Tapetloft nedtaget og Lofterne i alle tre Etager beklædt med nyt sammenstemt og afkelet Panel. De gamle Gesimser blev derefter opslaaet paany.

I Antiksalen blev først de gamle Balustrader og Pillebeklædninger nedtaget; ligeledes Loftet med dets Plafondmalerier og forgyldte Lister. Loftet skulde derefter røres og pudses efter den foreviste Tegning, Ornamenterne opsættes og Gesimser trækkes. Det viste sig imidlertid, da Loftet var taget ned, at Bjælkerne var sunkne 5-6 Tommer i Midten.* Hornbech blev derfor nødt til at lade 3 Tom. Planker nagle paa Siderne for at styrke Bjælkerne og lægge et nyt Loft ovenpaa det gamle, der var saa maadeligt, at den mindste Regn vilde løbe igennem og beskadige Gipsdækket.* De Ornamente, som der er Tale om, maa være Rosetterne, som er fastgjort i Loftet, der er malet som et Kasetloft.

Paa Gallerierne blev der opsat to nye Balustrader, hver 18 Alen lange med 90 Balustre. Der var altsaa nu kun Gallerier paa Salens Endevægge, som ogsaa Billeder fra den følgende Tid viser, og man har Indtryk af, at Gallerierne paa Langsiderne har været nedtaget tidligere. Der blev lavet 92 Alen ny Arkitrav, 18 Tommer høj, med udkelede »Gliders« og Blade, og den gamle Arkitrav blev opsat som Hovedgesims. Vinduerne fik nye Chambranler og Rammer til store Ruder.

De fire Døre i Salens Endevægge, som hidtil havde været enkelte, blev nu forandret saaledes, at der blev udhugget til større Døre paa den Side, som vender ind imod Salen, og her blev indsat dobbelte Døre med 10 Fyldinger, medens der udvendig blev sat nye enkelte Døre med to Fyldinger. Væggene blev udhugget og pudset. Pudsen glat afslebet.

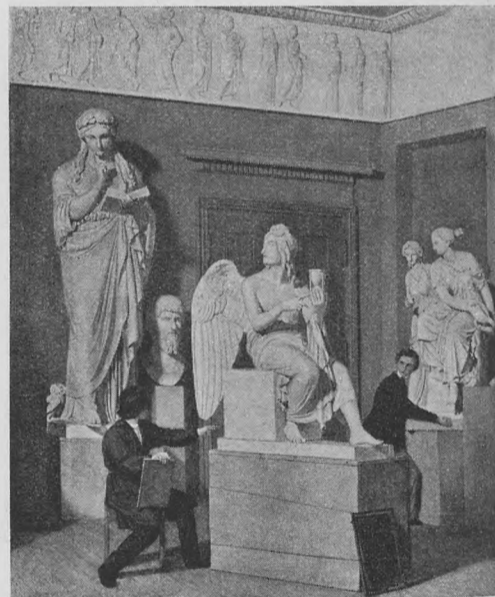
C. F. Hansen blev i Foraaret 1827 som Direktør afløst af Eckersberg; men det har for denne Sag været uden Betydning, da Overslaget er gjort i Marts, altsaa i Hansens Direktørtid, og Tegningerne forelaa færdige. Af disse er kun en usigneret Tegning til Portrummet bevaret;* men man har adskillige Billeder af Antiksalen fra den nærmest følgende Tid, som viser, hvorledes den nu tog sig ud. En Særstilling indtager et Billede af Arkitekturmaleren Ditlev Martens,* som hænger paa Thorvaldsens Museum. Det giver et mere fuldstændigt Billede af Salen end de andre; men det stemmer ikke med, hvad vi ellers ved om dens Omdannelse. Paa Martens' Billede ser man Pilastre med forgyldte Kapitæler, og under Loftet er Alexanderfrisen opsat paa en ubegribelig Maade, hældende skraat fremad og dækkende Gesimsen.* Nu maa det tages i Betragtning, at Martens i Juli 1825 rejste til Italien og først kom tilbage mange Aar efter, i 1855. Han kan altsaa ikke have set Salen efter Omdannelsen; han har kun hørt noget derom og har maaske villet glæde Thorvaldsen ved at gøre den lidt mere pragtfuld end den virkelig var. Han har desuden maattet arbejde efter sine

31. Ditlev Martens: Antiksalen. Thorvaldsens Museum.

* Københavns Kontors Journal 1828, Nr. 931 og 1044. Akademiets Brevarkiv, 1828, VI, 4.

* Salen har som bekendt to Etagers Højde og naar helt op til Loftsetagen. Staten betalte Ekstraudgiften, 330 Rdl., til Bjælkerne i Antiksalen.

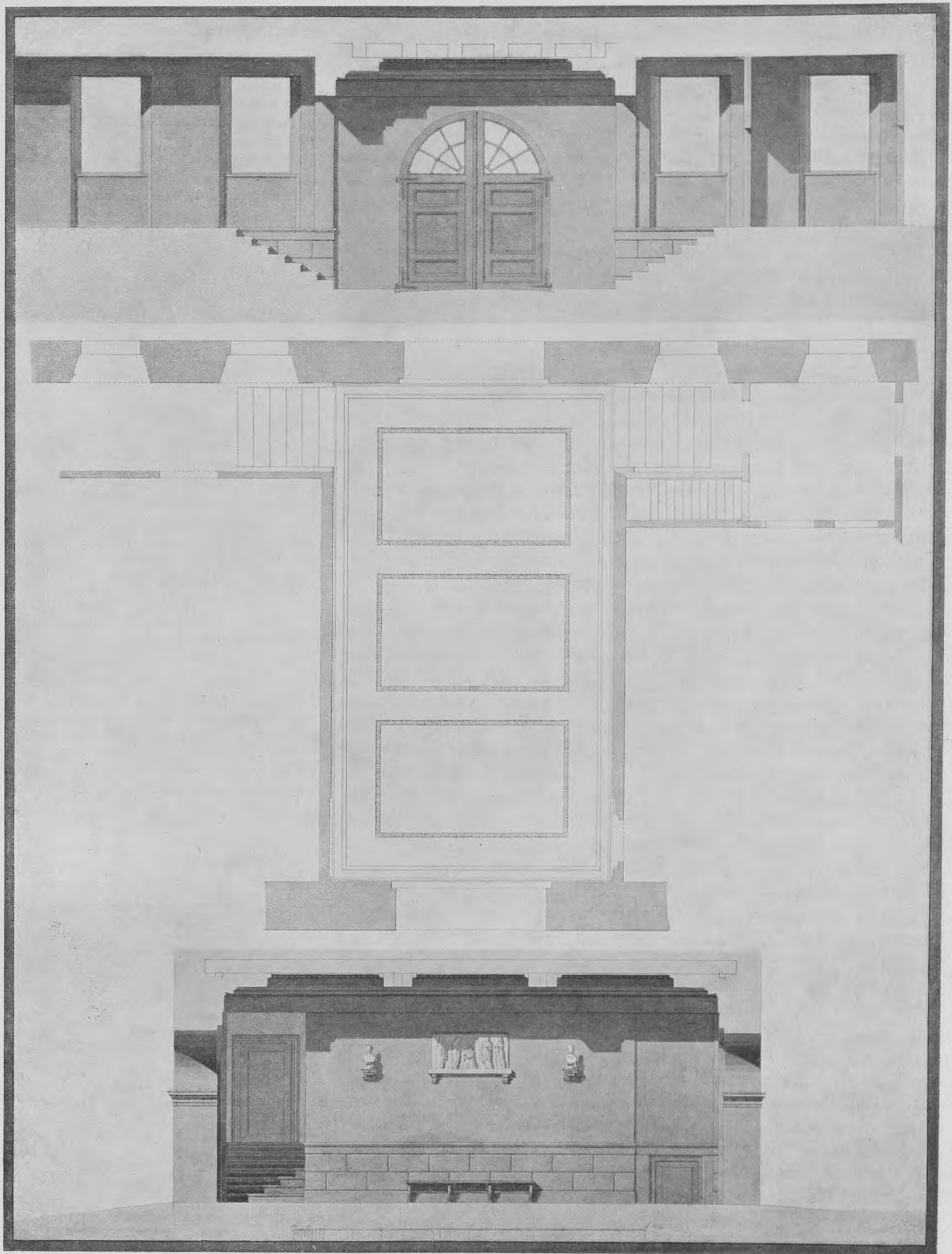

32. Jul. Exner: Et Hjørne af Antiksalen. Kunstmuseet.

* I Nationalmuseets Arkiv; Tegningen er maaske en Kopi. (Afb. 33).

* Hans Ditlev Christian Martens, født i Kiel 1795, død smst. 1864.

* Ovenstaaende Billede af Julius Exner viser, at Frisen sad under Cordongesimsen.

33. Tegning til Omdannelse af Hovedporten.
Nationalmuseets Arkiv.

egne Tegninger af den gamle Sal og har vel ikke villet undvære Pila-
strene, som han kendte. Det falske Kasetteloft er ogsaa urigtigt gen-
givet som et virkeligt.

I 1832 fik Akademiet endelig fuld Raadighed over Charlottenborg,
idet Universitetet, som havde faaet en ny Læsesal bygget i den bo-
taniske Have, afstod Portiken. Politikamret var allerede tidligere flyt-
tet ud (1816). Der blev bevilget 787 Rdl. Sedler til Istandsættelse af
Portiken, som paa denne Tid kaldtes »det akademiske Forelæsnings-
værelse«, og til flere andre Forbedringer. Arbejdet blev udført efter

Hornbechs Overslag og under hans Ledelse.* Til Gaardsiden blev Portikens Ydre ikke forandret; den midterste Bue var siden Harsdorffs Tid tilmuret, og i de to andre Buer var der Døre af samme Slags som de, der endnu findes i Salens Endevægge. Men ud til Haven maatte der lukkes forsvarligt. Der blev sat dobbelte Døre udenfor Glasdøren og to Fag indvendige Vinduesskodder.

De øvrige Forandringer var ved Nyhavnsporten, hvor en Trappe op til Stueetagen blev borttaget, Porten fik Gipsloft, og der blev indrettet et Auditorium i et Værelse vest for Porten. Desuden et Par mindre Reparationer. Professor Hetsch, som nu boede i Preislers gamle Lejlighed, altsaa den, der i en Aarrække havde været brugt til Politikammer, fik samtidig bevilget et Beløb til Istandsættelse af Lejligheden.*

F. MELDAHL

I den sidste Halvdel af Aarhundredet har F. Meldahl spillet en lignende Rolle som C. F. Hansen i den første. Han var Professor fra 1864 (efter Hetsch) og i en lang Aarrække (1873-90) Akademiets Direktør. I hans Tid falder Opførelsen af den nye Udstillingsbygning, som blev indviet 1883.* Før den Tid blev den aarlige Udstilling holdt i Skolelokalerne paa selve Slottet. Den nye Bygning aflastede ogsaa paa anden Maade Charlottenborg, idet den rummer Akademiets Bibliothek og Afstøbningssamlingen.

Da der skulde være Gennemgang til Udstillingen gennem Charlottenborgs Gaard og Østfløjen, medførte de nye Forhold ogsaa en Ændring af Portiken. Den midterste Bue blev brudt igennem, og Stenhuggerarbejdet paa alle tre Buer blev fornyet. Meldahl gik i sine Restaureringer ikke altid frem med den Omhu og Hensyntagen til det historiske, som nu kræves. Man har fundet de ældre Profiler under det moderne Stenhuggerarbejde, og det viste sig, at de var anderledes end de nye. Det er ogsaa en Afgivelse fra det oprindelige, at hele dette Façadeparti er udført i hugne Sten; tidligere stod Sviklerne mellem Buerne og det retlinede Murværk i røde Sten. Endelig er det ogsaa noget nyt, at den udvendige Portal nu blev bygget af hugne Sten ligesom den indvendige; men det var jo ret godt motiveret ved den nye Gaard, der opstod mellem Slottet og Udstillingsbygningen.

KUNSTNERBOLIGER

Hele Projekteringen af det nye Kvarter, der blev anlagt paa Gammelholms og Botanisk Haves Grund, var lagt i Meldahls Haand, og han benyttede Lejligheden til at skaffe Akademiet en Udvidelse mod Syd ved at det, der blev tilbage af Reberbanen og Garnmagasinet (det gamle Sejlhus), efter at Tordenskjoldsgade var udstykket, blev indlemmet i Charlottenborgs Grund. Derved blev det muligt at skaffe et Par nye Professorboliger, hvilket var højligt tiltrængt, da de voksende Krav til større Undervisningslokaler havde medført, at der kun var blevet faa Boliger tilbage paa Slottet. Det vil ikke være muligt indenfor den her givne Ramme at gøre Rede for alle Ændringer i Lokalernes Brug, der har fundet Sted i den nyere Tid; men en kort Oversigt over Kunstnerlejlighedernes Beboere i Tidernes Løb vil formentlig have Interesse, da vi jo her træffer de største Navne indenfor vor Maler-, Billedhugger- og Bygningskunst.*

Stueetagen. Som tidligere omtalt deles Etagen ved de fire Porte, saa at der bliver en Lejlighed i hvert Hjørne.

Syd-Øst. Efter Salys Bortrejse i 1774 tilfaldt Lejligheden Billedhugger Weidenhaupt, som var Professor i Anatomi og tillige (efter Pilos Afgang) ved Modelskolen. Han boede her til sin Død 1805. Derefter blev Lejligheden reserveret Thorvaldsen, som man haabede vilde komme hjem og overtage Professoratet ved Modelskolen; men da han blev i Italien og kun var hjemme paa et kort Besøg i 1819-20, blev Værelserne benyttet paa anden Maade, og i 1820 blev Lejligheden givet til Maleren J. L. Lund, der boede her i en meget lang Aarrække († 1867), dog med en Afbrydelse i Aarene 1840-44, de fire Aar fra

* Rentekmr. Resol. 1832, Nr. 352. Bygnings Administrationens Journal 1832, Nr. 668, 812 og 1096.

* I Nationalmuseets Arkiv er Tegninger bevaret saavel til Indretningen af Hetsch's Lejlighed som til Auditoriet ved Nyhavnsporten og Portiken. Et Sæt Tegninger, ligeledes i Nationalmuseet, hvis Tid ikke nøje kan bestemmes, viser, at der ogsaa har været et lille Auditorium i Beletagens Sydfløj i det lille Værelse med Ørnen i Loftet.

34. Portiken efter 1883. Fot.

* Om Udstillingsbygningens Opførelse, som ikke behandles her, findes der en Del Dokumenter i Rigsarkivet, Cultusministeriets 3. Exped.-Kontor, S. Nr. 513/1874. Paa en Plan af Meldahl fra 1878, hvor man tillige ser en Del af Charlottenborg, er Portiken betegnet som Udstillingslokale.

35. F. Richardt: Thorvaldsens Atelier. Thorvaldsens Museum.

* Som tidligere bemærket (S. 44 Note) giver Inventarierne efter 1777 ingen Oplysning om Beboelsesforholdene. Til Gengæld har man fra 1770 Københavns Vejviser, hvoraf O. Krak har meddelt Uddrag i Bogen »Minde- rige Huse«, samt Syns- og Overleveringsfor- retninger i Akademiets Arkiv. Desuden er benyttet nogle Optegnelser, som Malermester A. C. Johansen har gjort i en lang Aarrække, mest om Reparationer (nu i Akademiets Studiesamling).

* I det gamle Slotskøkken, som var Prof. Holms Spisestue, er der nu Støberum (Nr. 22). I Fortsættelse deraf ligger Prof. Wanschers Værelse (23) og en mindre Foredrags-sal (24). Kirkegemakket er Prof. Aksel Jørgensens Atelier (32). I Tilbygningen er der Møbel- og Rumudstyrsklasse (31) samt Værelser for Lektor Steen Eiler Rasmussen (29) og Docent Kaare Klint (30).

36. Vilh. Marstrand: Familiebillede. Kunstmuseet.

* Flere Værelser i denne Lejlighed er i Marstrands Tid dekoreret af G. Chr. Hilker, hvis Tegninger findes i Akademiets Bibliothek.

Thorvaldsens Hjemkomst til hans Død. Thorvaldsen havde Atelier i Portiken, som i 1832 var faldet tilbage til Akademiet; Malerier af J. F. Richardt og P. J. Larsen (Afb. 35 og 37) viser Atelierets Udseende paa den Tid. Efter J. L. Lund fulgte Maleren N. Simonsen 1867-83, Arkitekten H. J. Holm til 1908 og endelig Billedhugger Julius Schultz til 1924, hvorefter Lokalerne er taget i Brug af Akademiet.*

Syd-Vest. De berømte Maleres Lejlighed. Efter Pilo, som forlod Landet i 1772, fulgte Peder Als († 1776) og Mandelberg († 1786), derefter Abildgaard († 1809). Efter et Mellemrum, hvor Lejligheden var overladt Arkitekten Magens († 1814) og efter ham Kobberstikkeren Georg Haas († 1817), blev den atter Bolig for Professorer i Malerkunst. Eckersberg boede her fra 1818 til sin Død 1853. Hans Eftermand var Marstrand* († 1873), derefter Jørgen Roed til 1887, Fr. Vermehren til 1901, Frants Henningsen til 1909, Viggo Johansen til 1921, Ejnar Nielsen til 1930 og nu Aksel Jørgensen. De to sidstnævnte har dog maattet afgive Lokalet nærmest Sydporten til Akademiets grafiske Skole, men har til Gengæld faaet Atelier i Østfløjen.

Eckersberg og hans Efterfølgere indtil Vermehren benyttede Hjørneværelset mod Torvet som Atelier. Marstrand lod Gulvet sænke, som man ser det paa det bekendte Billede af hans Familie; i 1901 blev Gulvet igen hævet i Højde med de andre Stuer, og samtidig blev de to til Ateliervinduer omdannede Fag mod Kongens Nytorv bragt tilbage til deres rette Størrelse.

Nord-Vest. Efter Theatermaler Fabris fulgte først Als og Mandelberg, som senere flyttede over i Pilos Lejlighed. Derefter Miniaturmaler Cornelius Højer, som tillige var Akademiets Sekretær, til 1804. Efter ham Maleren C. A. Lorentzen til 1828 og i 45 Aar (1829-74) Akademiets Sekretær J. M. Thiele. Siden den Tid har her saa godt som uafbrudt været Bolig for en Arkitekturprofessor, først Meldahl 1874-1906, derefter en kort Tid (til 1908) Maleren August Jerndorff, efter ham Martin Nyrop til 1919, Carl Petersen til 1923 og nu Edvard Thomsen.

Nord-Øst. Efter Kobberstikker Preislers Død mistede Akademiet, som foran (S. 48) omtalt, for en Tid denne Bolig, idet den blev taget i Brug af Politiretten. Da det nye Raadhus paa Nytorv var saa vidt færdigt, at Politiet kunde flytte ind her, faldt Boligen tilbage til Akademiet og blev givet til Kobberstikkeren J. F. Clemens, der boede her 1816-31. Efter ham fulgte Arkitekterne G. F. Hetsch (1832-64) og Chr. Hansen til 1883, hvorefter Lejligheden er blevet inddraget til Akademiets Brug som Modelskole og Billedhuggerskole.

I *Beletagen* har der aldrig været mere end een Kunstnerbolig, som først var beboet af N. H. Jardin og derefter af Harsdorff 1771-99. Efter ham tilfaldt den Maleren Jens Juel, og da han kort efter døde (1802), Arkitekten Boye Magens, som flyttede (se ovenfor) 1811, da Ornament-skolen fik Lokaler her; nu er der Arkitekturskole.

Mezzaninen. Det er omtalt, at i den ældre Tid boede her en Del Personer, som var Akademiet uvedkommende; men efterhaanden blev ogsaa denne Etage helt stillet til Akademiets Raadighed og benyttet til Boliger for Kunstnere eller Embedsmænd. Lejlighederne laa paa samme Maade som i Stueetagen, een i hvert Hjørne. En fuldstændig Redegørelse er her ikke nødvendig, da de fleste kun boede her midlertidig, indtil en bedre Bolig blev ledig.

Syd-Øst. Her har efter hinanden Billedhuggerne Peters, Stein, Vilhelm Bissen og Aarsleff boet.* De fik alle senere Bolig i Heibergsgade (se nedenfor). Fra 1911 har Perspektivklassen haft Lokale her.

Syd-Vest. Her boede Jens Juel 1786-1800. Derefter har der været Bibliothek og Bolig for de skiftende Forvaltere, i nyere Tid P. Truelssen og Kaptajn D. Bruhn. Siden 1911 har Akademiets Bygningsskole haft disse Lokaler.

Nord-Vest. Beboedes af Arkitekten Chr. B. Hornbech 1816-55. Derefter har der boet Malere, bl. a. F. C. Kiærskov, August Schiøtt og sidst Julius Exner, som døde 1910. I 1911 flyttede Kaptajn Bruhn

* Vilh. Bissen overlod dog sin Lejlighed til Akademiets Sekretær, som først 1894 selv fik Fribolig.

herover og boede her til sin Død (1916), hvorefter Lejligheden blev indrettet til Kontorer.

Nord-Øst. Her har boet Malere, af hvilke de mest bekendte er C. A. Jensen († 1870) og Jørgen Sonne († 1890). Den sidste Beboer var Akademisekretær Philip Weilbach (1894-1900). Nu benyttes Lokalerne til Malerskole.

Paa selve Charlottenborg er der altsaa nu kun to Professorboliger, begge i Stueetagen ud imod Torvet; men dertil kommer *Boligen i Heibergsgade*, som blev indrettet i 1867, da Akademiet havde faaet den gamle Reberbane, hvor der blev indrettet to Billedhuggerateliers. Professorboligen ligger ved Enden af Reberbanen med Indgang fra Heibergsgade. Her har stadig boet Billedhuggere: Peters, Stein, Vilhelm Bissen, Aarsleff og nu (fra 1920) Utzon Franck.

Samtidig blev der indrettet en Bolig for den yngste Professor i Malerkunst i *Garmagasinet*. Fr. Vermehren, Julius Exner og Anton Dorph har efter hinanden haft Bolig her. I den nyeste Tid har Lejligheden været tildelt Akademiinspektøren, 1923-31 E. Spang-Hanssen, nu A. Bohn.

KUNSTVÆRKER I AKADEMIETS EJE

I Tidernes Løb har Akademiet erhvervet en stor Samling af Kunstværker, især Billedhugger- og Malerkunst. Det var i ældre Tid en fast Regel, at Guldmedaillearbejder og Medlemsstykker blev Akademiets Ejendom. Ogsaa Arkitekternes Medlemsstykker beholdt man. Der findes saaledes Arbejder af Brødrene Jardin, Harsdorff, Peter Meyn, Boye Magens og C. F. Hansen. Af Billedhuggere kan nævnes H. V. Bissen, af Malere Abildgaard, Jens Juel, Eckersberg, Marstrand, Rørbye, Købke og flere.

For Portrætmalernes Vedkommende var det i ældre Tid en Regel, at de som Medlemsstykker skulde male Portræter af to »Officiales«, d. v. s. Professorer eller andre Embedsmænd ved Akademiet samt Æresmedlemmer. Derved er der tilvejebragt en stor og udmærket Samling af Portræter, hvoraf de fleste findes i Akademiraadssalen (Kuppelsalen) og Forværelset dertil (»det grønne Gemak«). I Kuppelsalen hænger saaledes Pilsos Billeder af Saly og Le Clerc, C. A. Lorentzens af Abildgaard, Jens Juels af Naturforskeren Charles Bonnet, Nattiers Portræt af Svigersønnen Toqué og Toqués af Nattier og Wasserschlebe. I Forsalen finder man Eckersbergs Portræt af Thorvaldsen, Gertners af Eckersberg og Købkes af H. E. Freund. Endvidere i Marmor Thorvaldsens Buste, udført af ham selv, en Gentagelse af hans Buste af Eckersberg, udført af O. Evens, og Friends Buste af C. F. Hansen.

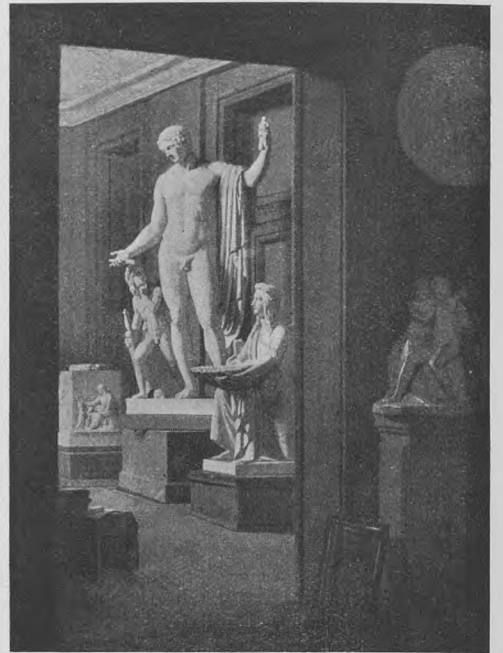
Akademiet ejer ogsaa Buster af dets Stifter, Kong Frederik V, og dets første Præsides, Grev A. G. Moltke, begge af Saly. Den første, som er af Bronze, staar i Festsalen, den sidste, af Gips, i Akademiraadssalen. En Afstøbning af Frederik V's Buste er, vistnok i Meldahls Direktørtid, opstillet i Nichen over Indgangsporten fra Kongens Nytorv.

En nærmere Redegørelse for Samlingen er ikke nødvendig paa dette Sted, da der i en nær Fremtid udkommer et særligt Værk om dette Emne af Museumsinspektør V. Thorlacius Ussing.

SLUTNING

Efter Aarhundredskiftet er der kun sket een Forandring ved Charlottenborg, som har sat Spor i Bygningens Ydre. Det var i 1922, da Kongen af Italien, Vittorio Emanuele II, besøgte København. Der blev da holdt en Fest i Charlottenborgs Gaard, og i den Anledning aabnede Bygningsinspektør Magdahl Nielsen alle tre Buer i Portiken, saa at den fra Gaardsiden fik Udseende af en florentinsk Loggia, hvori Thorvaldsens Jason blev opstillet.* Festen blev iøvrigt arrangeret af Anton Rosen.* Ved denne Lejlighed forsvandt en stor Lygte, der tidligere stod midt i Gaarden.

Af indvendige Forandringer maa omtales den nye ligeløbede Trappe, som blev opsat i 1903 paa den østlige Side af Nyhavnsporten,

37. P. J. Larsen: Thorvaldsens Atelier. Johan Hansens Samling.

* Samtidig blev Døren fra Portiken ind til Billedhuggerskolen (34) aabnet, medens den Dør, der tidligere fra Gaarden førte direkte ind til Skolen, blev tilmuret.

* A. Rosens Tegning til Festarrangementet findes i Akademiets Arkiv.

38. Østfløjen med Thorvaldsens Ateliervindue.
Fot. ca. 1880.

da Brandvæsenet ikke vilde nøjes med den gamle, snævre Vindeltrappe paa den modsatte Side. Vindeltrappen blev et Par Aar efter borttaget og Pladsen benyttet til Indretning af Toiletrum i de øvre Etager; i Stueetagen blev der indrettet Badeværelse til Professorboligen.

De følgende Opmaalinger vil give et tydeligt Indtryk af, hvad Charlottenborg betyder som Monumentalværk. Det er, som det for nylig er udtalt, det stærkeste og bedst placerede Hus paa Kongens Nytorv.* Charlottenborg er et stolt Minde om, hvad Bygningskunsten evnede i det 17de Aarhundredes Slutning. Den helt uforandrede Façade taler endnu sit magtfulde Sprog. Slottet har ogsaa altid været højt vurderet af Kendere. Den tyske Rejsende Ramdohr, som ellers stiller sig meget kritisk til vor Bygningskunst, regner Charlottenborg for en af de bedste Bygninger i København.* Han mener, at det maa være bygget af en italiensk Mester. Naar Kunstakademiet nu har sat saa stort et Arbejde ind paa at gennemføre Opmaalingen og har ønsket at udgive denne, er det ikke blot af Pietet overfor det gamle Slot, der i saa mange Aar har været et Kunstens Hjem, men ogsaa af Hensyn til den høje Værdsættelse, som Slottet finder hos Nutidens Arkitekter.

* »Arkitekten« 1931, S. 174.

* Studien zur Kenntniss — — — der schönen Künste — — — auf einer Reise nach Dänemark, I (1792).

AKADEMIETS STIFTER
FREDERIK V

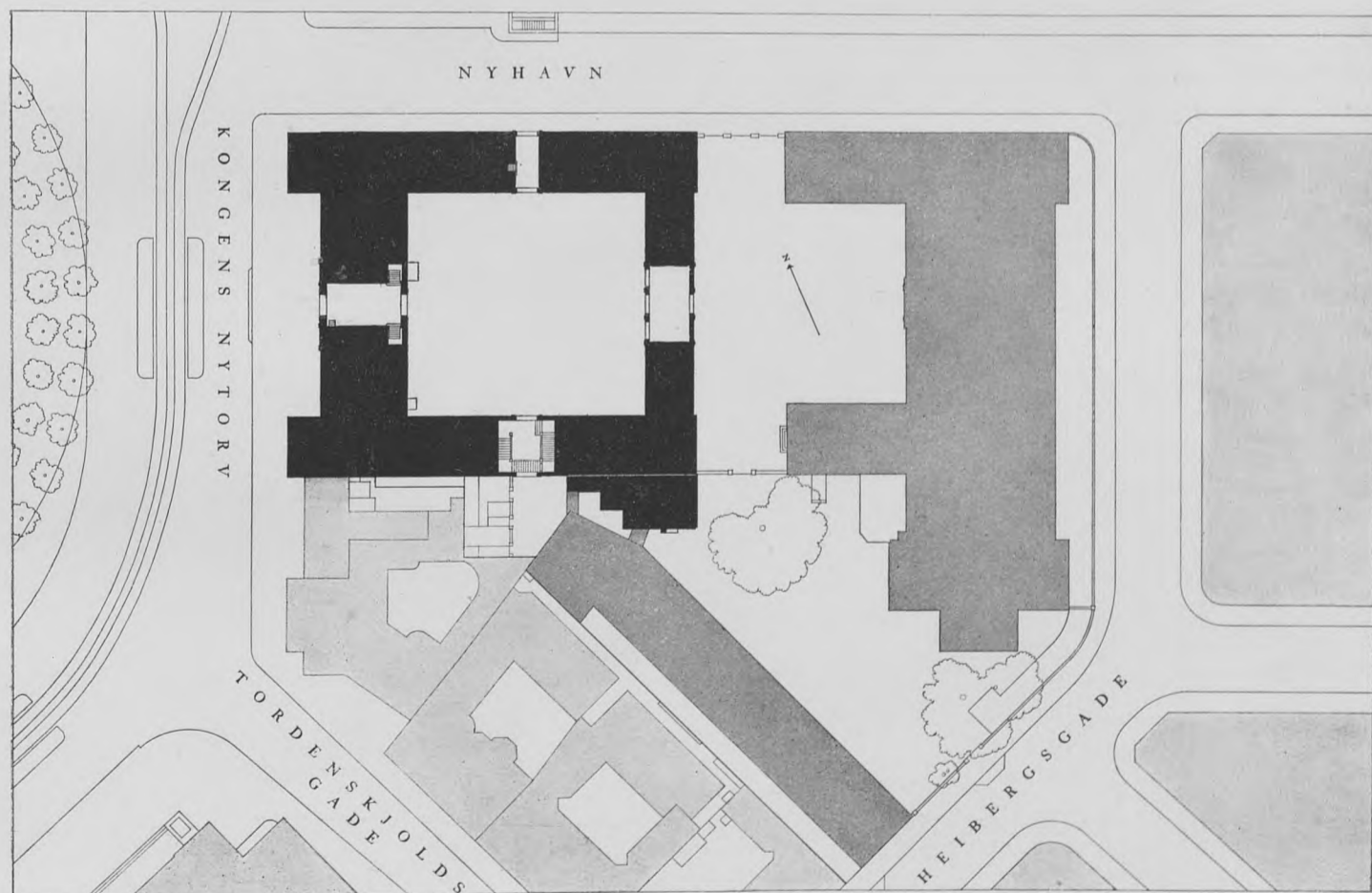
Buste af Saly

OPMAALINGER

Situationsplan	1 : 1000 . . .	Tavle 1
Plan af Kælder	1 : 200 . . .	— 2
Plan af Stue	1 : 200 . . .	— 3
Plan af 1ste Sal	1 : 200 . . .	— 4
Plan af 2den Sal	1 : 200 . . .	— 5
Plan af Tagetage	1 : 200 . . .	— 6
Façader. Vestfløj	1 : 200 . . .	— 7
Façader. Nordfløj	1 : 200 . . .	— 8
Façader. Østfløj	1 : 200 . . .	— 9
Façader. Sydfløj	1 : 200 . . .	— 10
Midterparti af Façade mod Kongens Nytorv	1 : 50 . . .	— 11
Resalit mod Kongens Nytorv	1 : 50 . . .	— 12
Midterparti af Sydfløjens Gaardside	1 : 50 . . .	— 13
Gavl mod Udstillingsbygning	1 : 50 . . .	— 14
Sidepavillon. Façade mod Udstillingsbygning	1 : 50 . . .	— 15
Portik. Façade mod Gaarden	1 : 50 . . .	— 16
Portik. Tværsnit	1 : 50 . . .	— 17
Portik. Langsnit og Loft i Kuppelsal	1 : 50 . . .	— 18
Portrum i Portik. Plan og Loft	1 : 50 . . .	— 19
Portrum i Portik. Snit	1 : 50 . . .	— 20
Trappe i Vestfløj. Plan og Snit	1 : 100 og 1 : 50 . . .	— 21
Trappe i Vestfløj. Snit	1 : 50 . . .	— 22
Trappe i Sydfløj, Snit	1 : 50 . . .	— 23
Festsal. Plan og Snit	1 : 100 . . .	— 24
Forsal til Festsal. Plan og Snit	1 : 50 . . .	— 25
Nordre Forsal til Kuppelsal. Plan og Snit	1 : 50 . . .	— 26
Sengekammer. Snit	1 : 50 . . .	— 27
Sengekammer. Loft	1 : 20 . . .	— 28
Loftsgesimser	1 : 5 . . .	— 29
Vindue. Oprindelig Type	1 : 10 og 1 : 1 . . .	— 30
Enkeltheder af Vinduer	1 : 5 . . .	— 31
Døre. Forskellige Typer	1 : 20 . . .	— 32
Dør i Festsal	1 : 5 og 1 : 20 . . .	— 33
Enkeltheder af Døre	1 : 5 . . .	— 34

Luftfotografi. Kongens Nytorv og de omliggende Kvarterer.
Den hvide Ramme angiver nedenstaaende Plans Størrelse og Beliggenhed.

Situationsplan 1 : 1000.

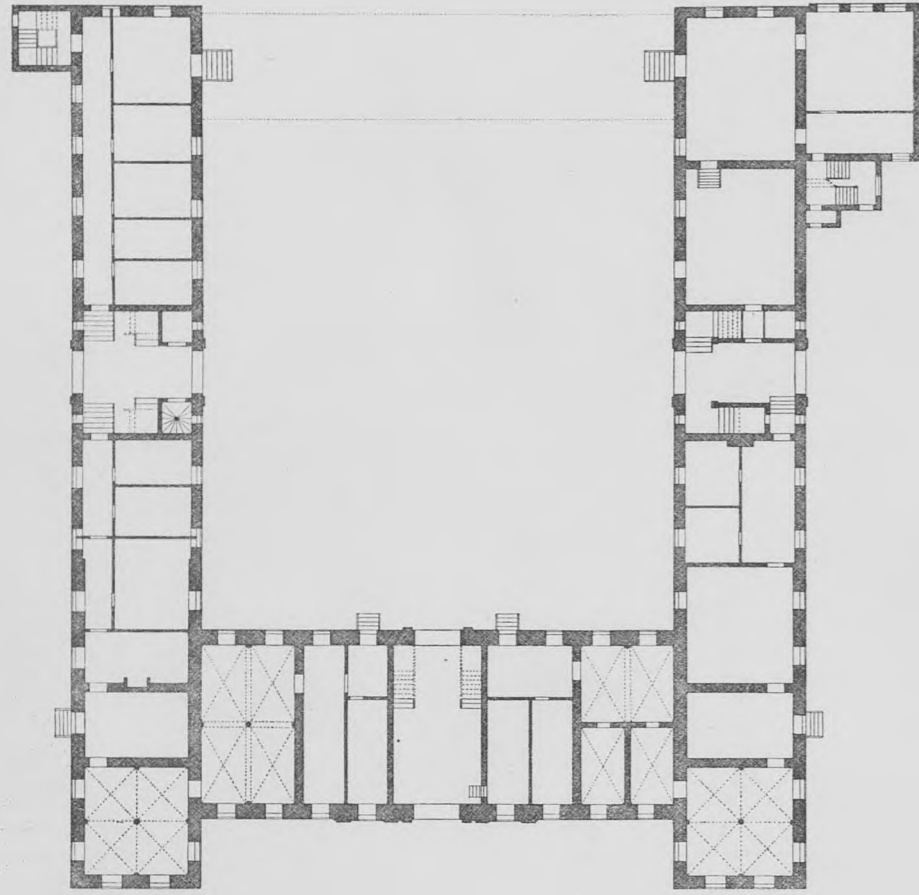
TAVLE 2. Plan af Kælder 1:200.
Maalt og tegnet af Bak-Jensen 1927.

Tekst: Side 14, 17, 31.

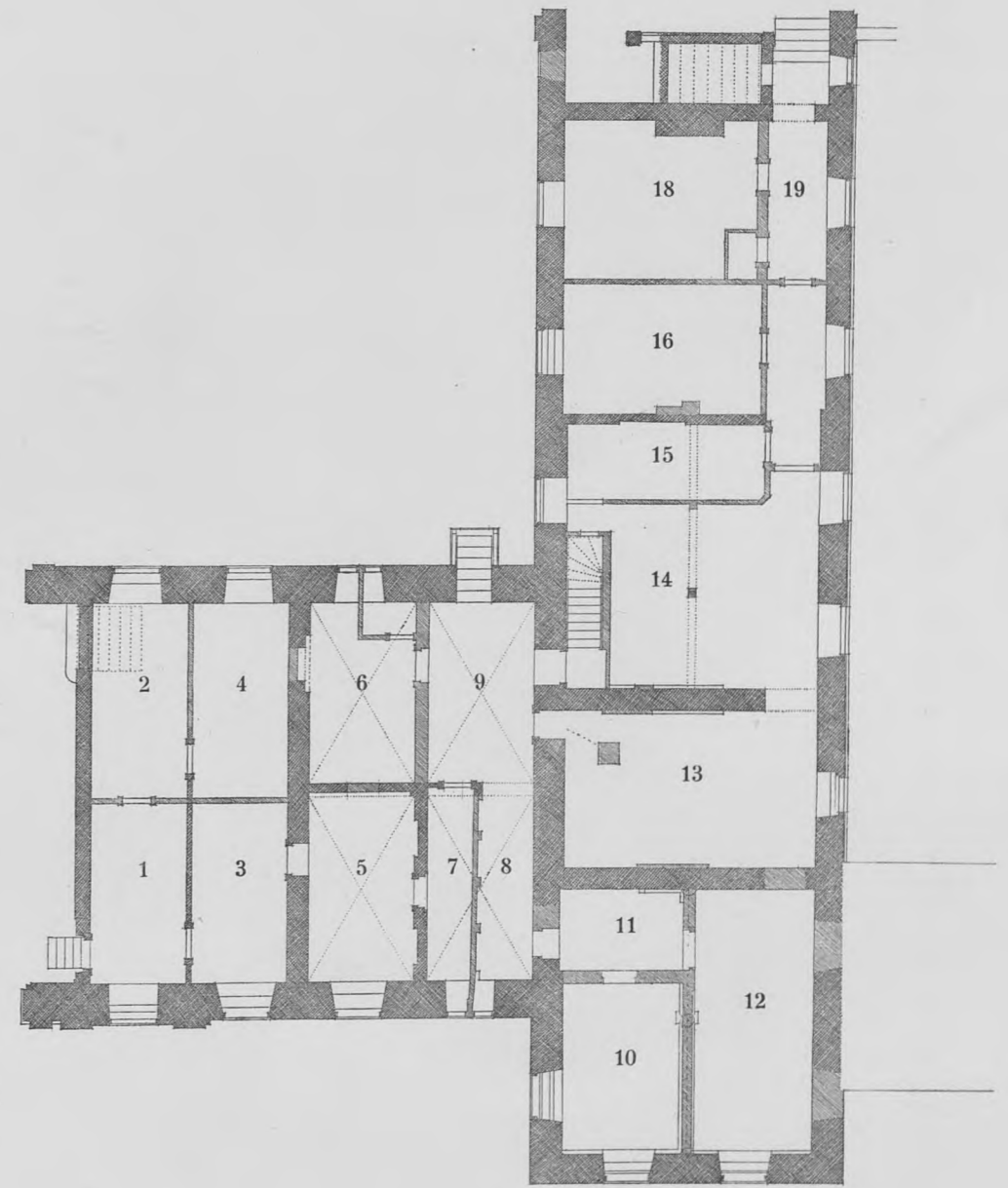
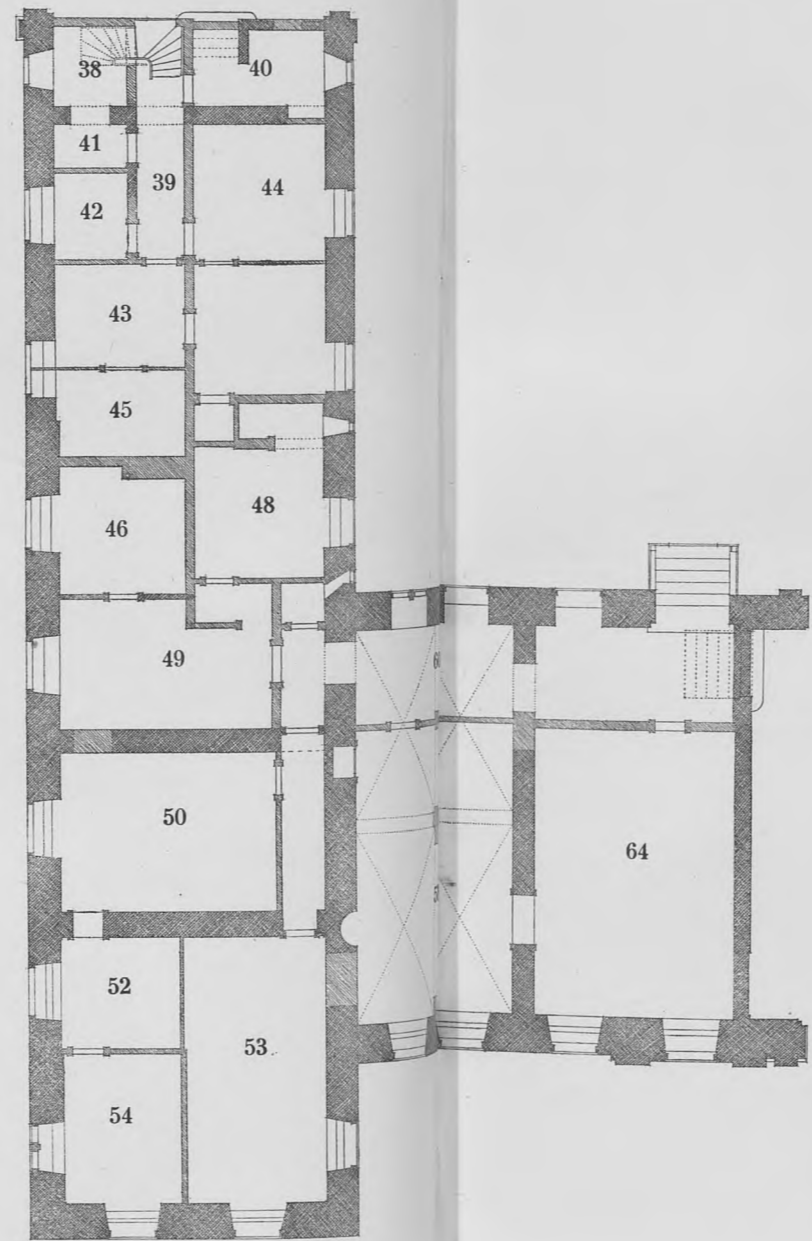
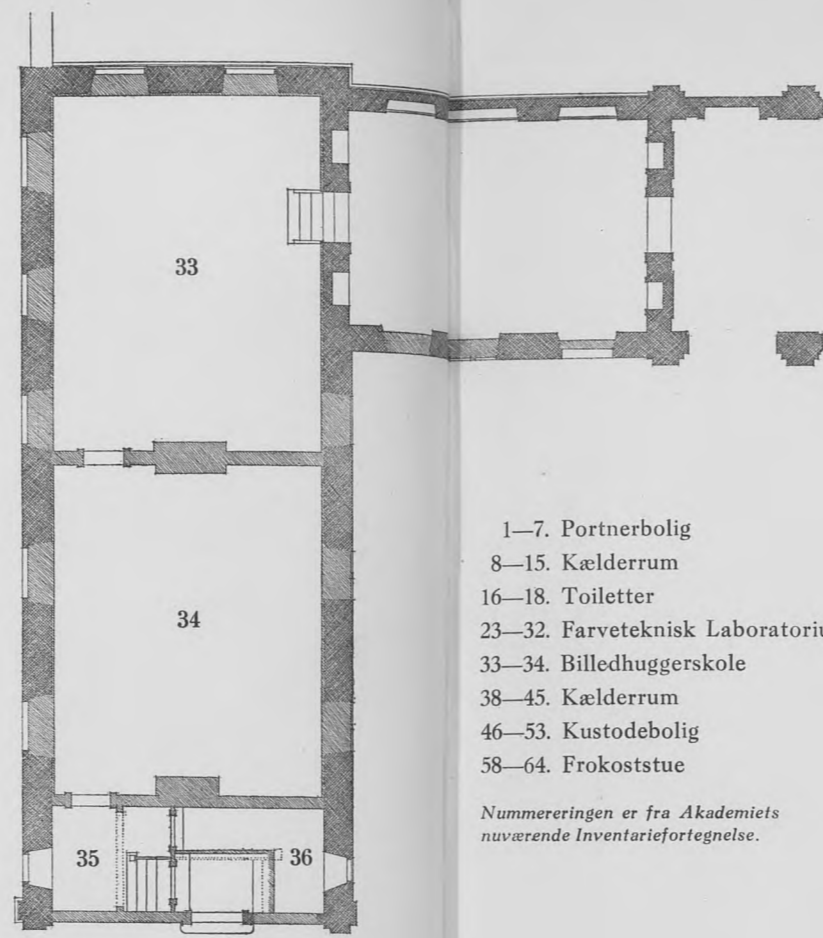
Supplerende Planer: a. Planen ca. 1720 Rekonstruktionsforsøg
(Brauer-Christiansen).

b. Planen i Thura's Danske Vitruvius.

a.

b.

- 1—7. Portnerbolig
- 8—15. Kælderrum
- 16—18. Toiletter
- 23—32. Farveteknisk Laboratorium
- 33—34. Billedhuggerskole
- 38—45. Kælderrum
- 46—53. Kustodebolig
- 58—64. Frokoststue

*Nummereringen er fra Akademiets
nuværende Inventarfortegnelse.*

TAVLE 3. Plan af Stuen 1:200.

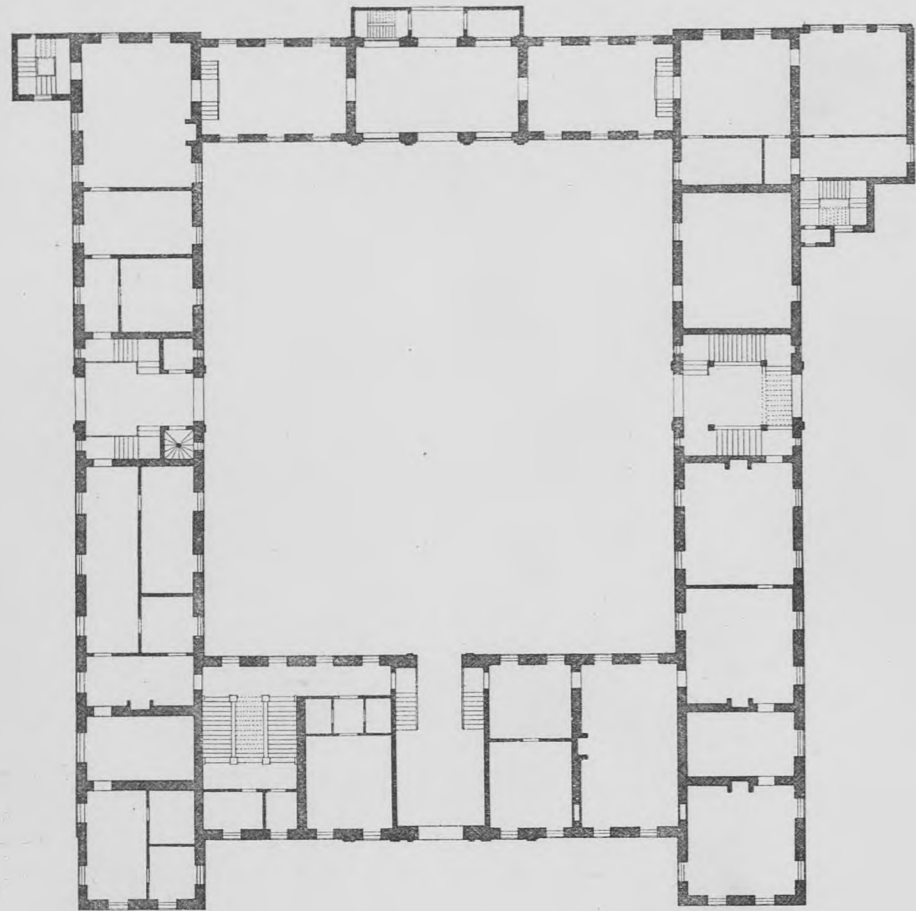
Maalt af Brauer-Christiansen og Harald Krogsgaard, tegnet af Harald Krogsgaard 1927.

Tekst: Side 15, 17, 35, 42, 51-52.

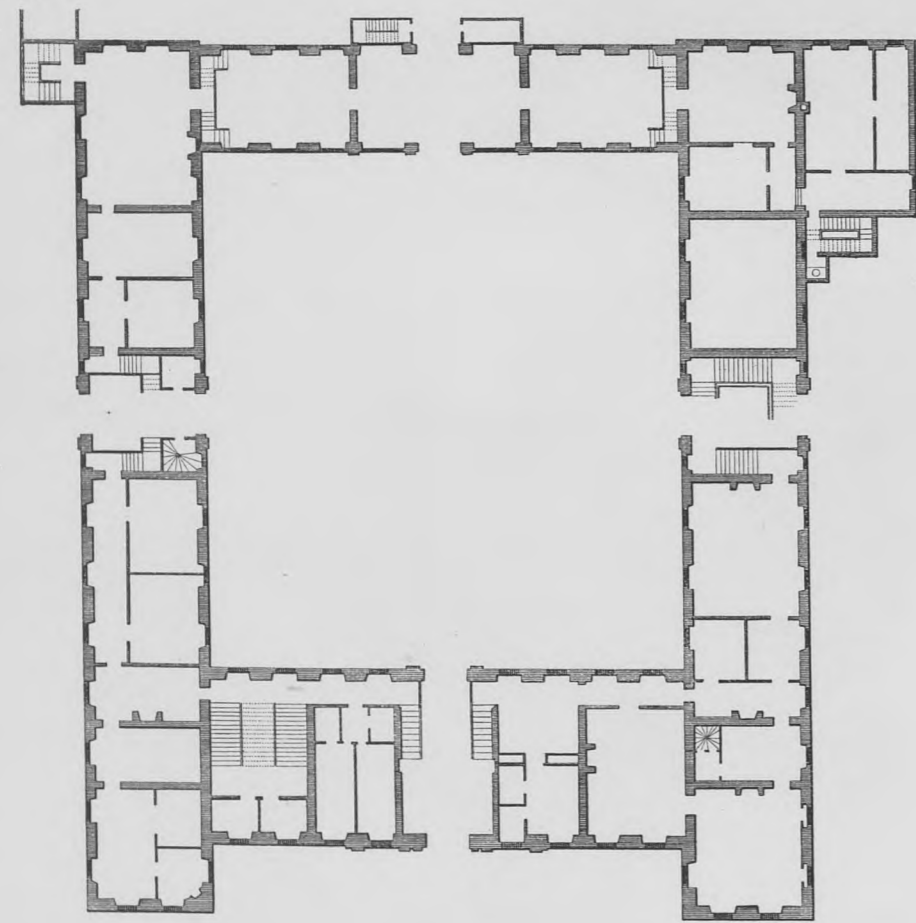
Supplerende Planer: a. Planen ca. 1720 Rekonstruktionsforsøg.

b. Planen i Thura's Danske Vitruvius.

a.

b.

- 1—15. Professorbolig
- 16. Grafisk Skole
- 22. Støberum
- 23. Lærerværelse
- 24. Foredragssal
- 29. Lærerværelse
- 30—31. Møbelskole.
- 32. Atelier
- 33. Portrum
- 34. Billedhuggerskole
- 35—50. Professorbolig

TAVLE 4. Plan af 1ste Sal (Beletagen) 1:200.

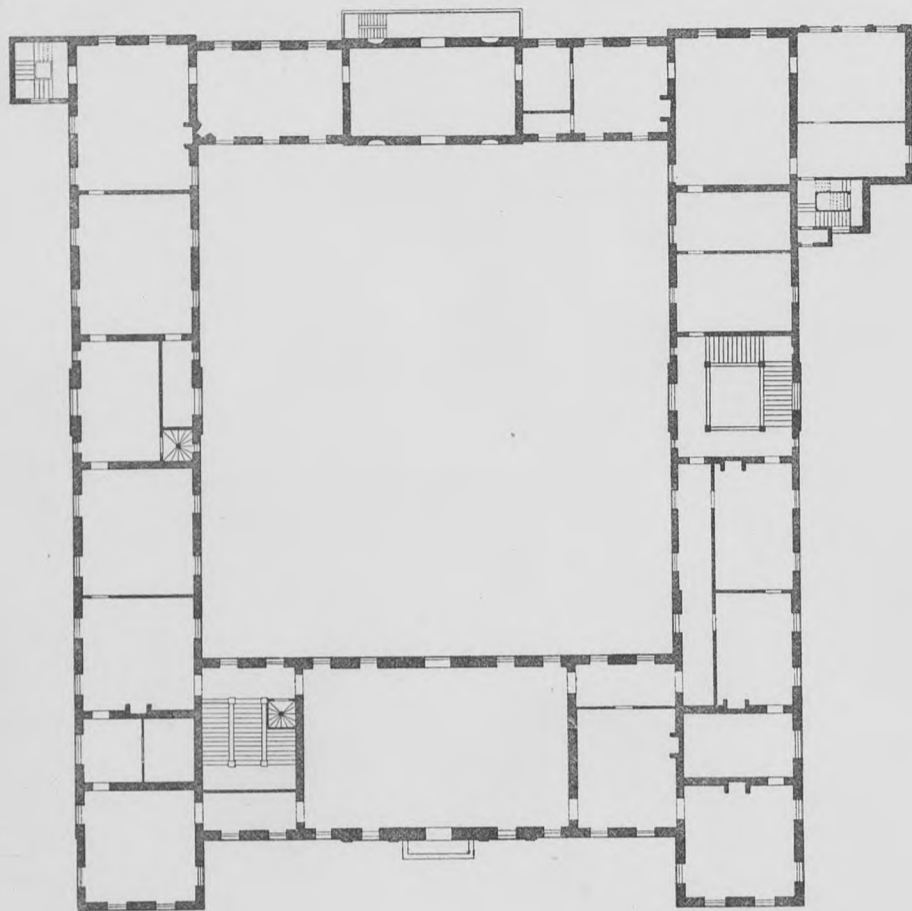
Maalt og tegnet af Chr. Boubjerg Hansen 1926.

Tekst: Side 17, 19, 34, 43-44, 52.

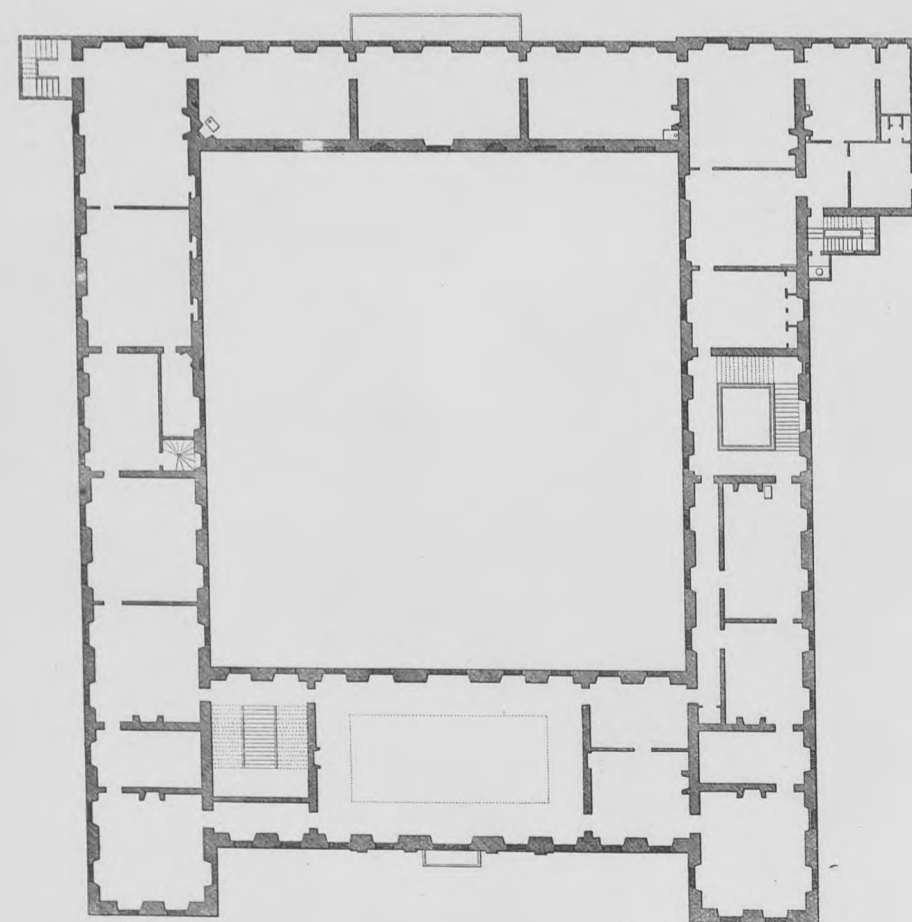
Supplerende Planer: a. Planen ca. 1720 Rekonstruktionsforsøg

b. Planen i Thura's Danske Vitruvius.

a.

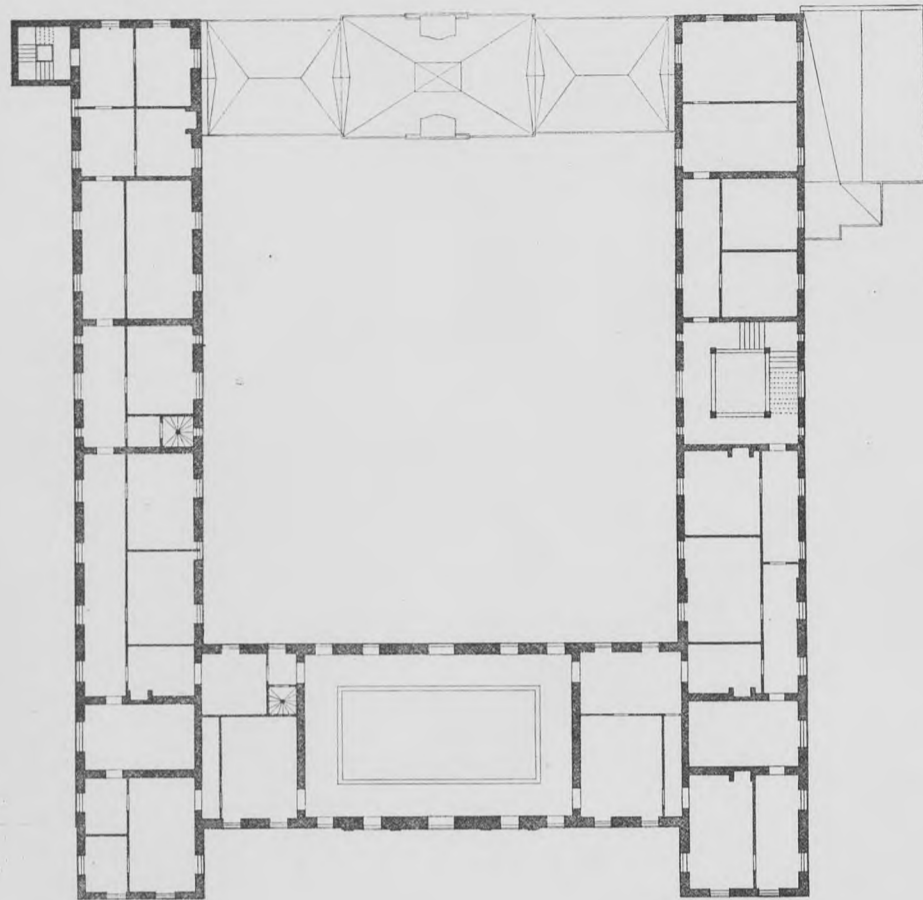

b.

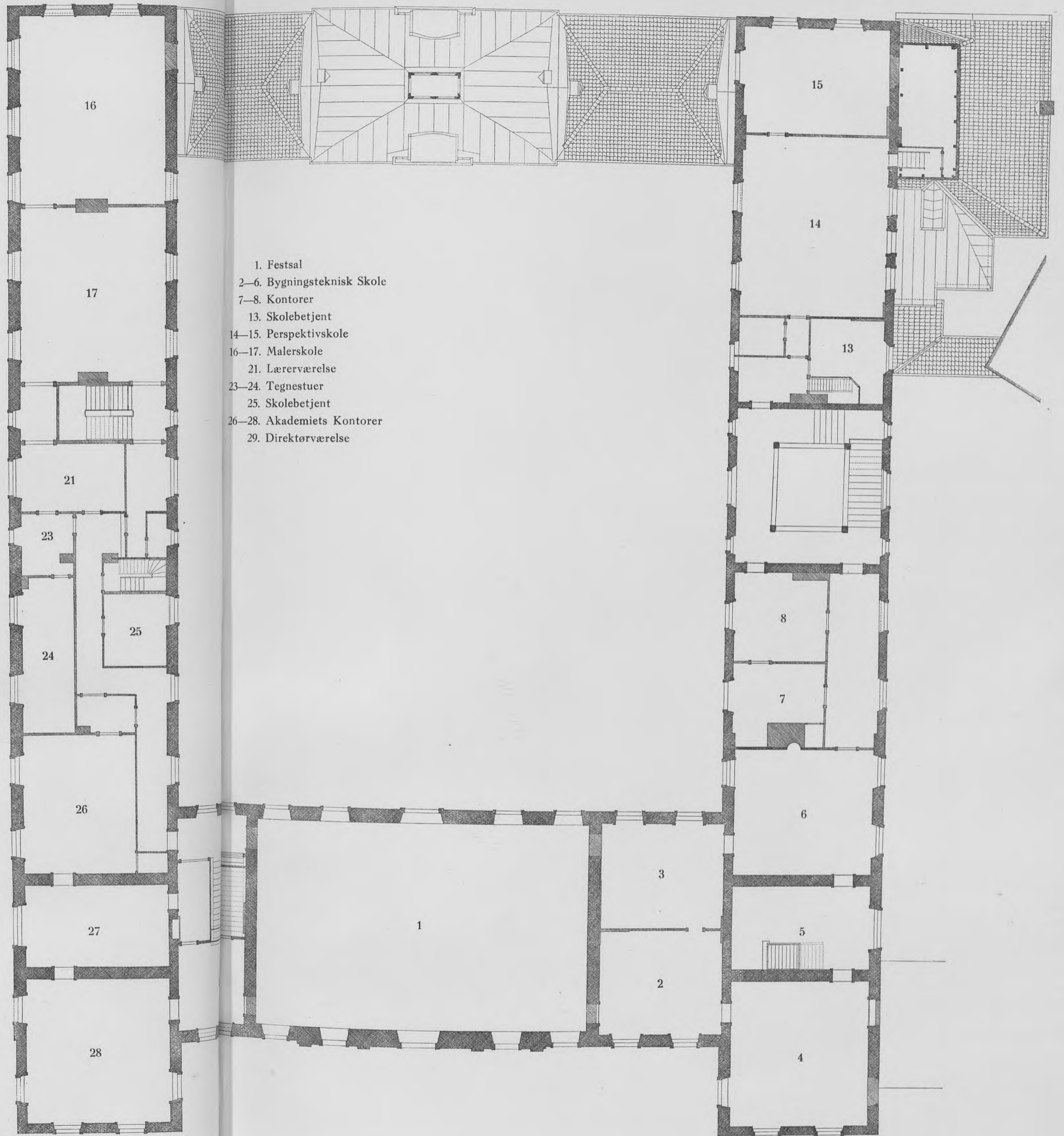
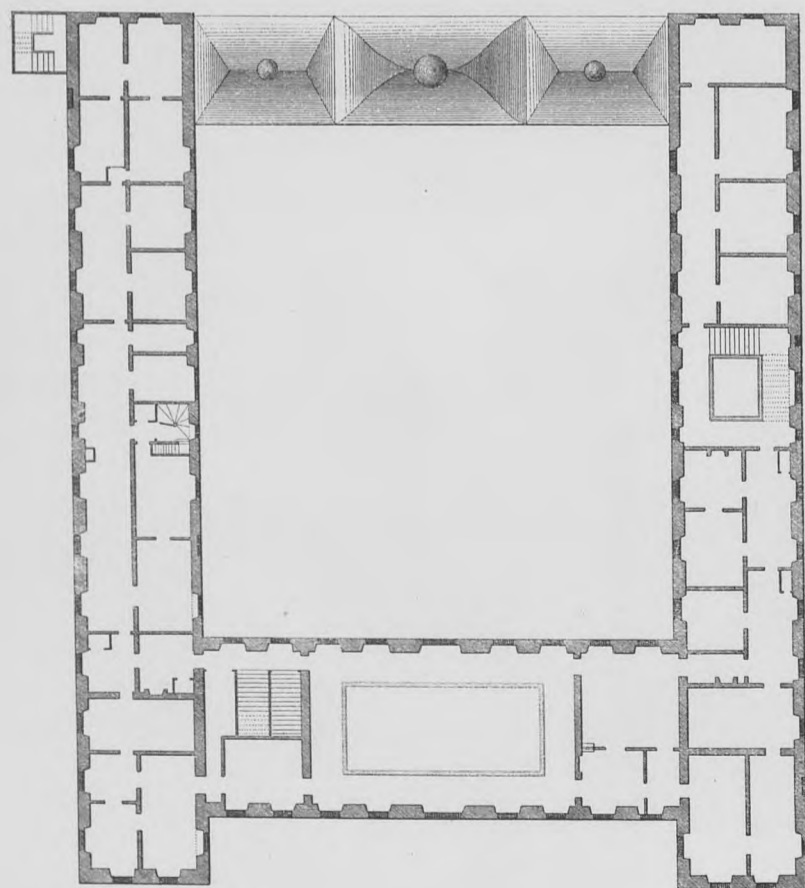

TAVLE 5. Plan af 2den Sal (Mezzaninetage) 1:200.
 Maalt af Harald Larsen og Dreves Andersen, tegnet af Dreves Andersen 1928.
 Tekst: Side 17, 23, 35-36, 52-53.
 Supplerende Planer: a. Planen ca. 1720 Rekonstruktionsforsøg.
 b. Planen i Thura's Danske Vitruvius.

a.

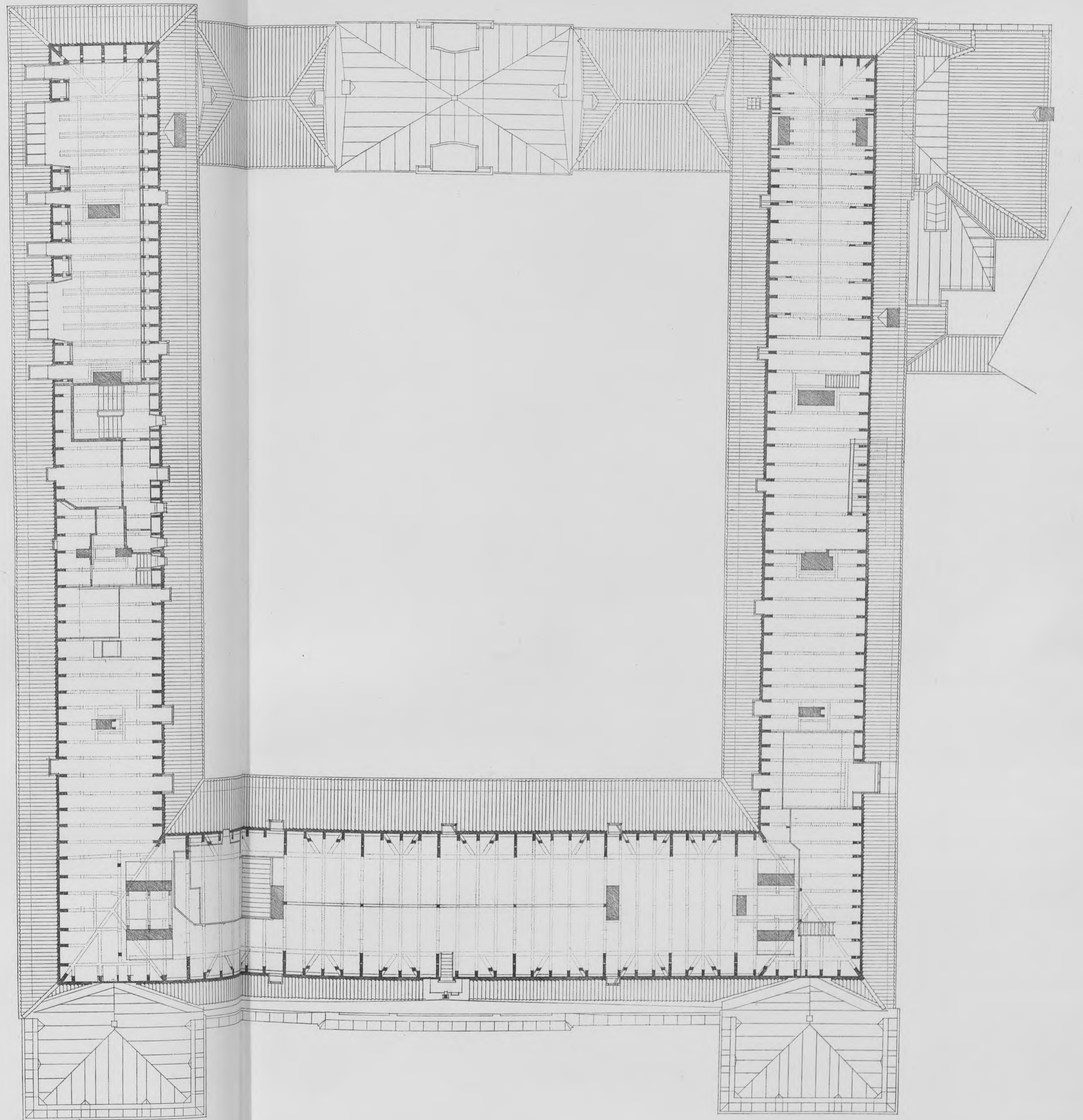

b.

- 1. Festsal
- 2-6. Bygningsteknisk Skole
- 7-8. Kontorer
- 13. Skolebetjent
- 14-15. Perspektivskole
- 16-17. Malerskole
- 21. Lærerværelse
- 23-24. Tegnestuer
- 25. Skolebetjent
- 26-28. Akademiets Kontorer
- 29. Direktørværelse

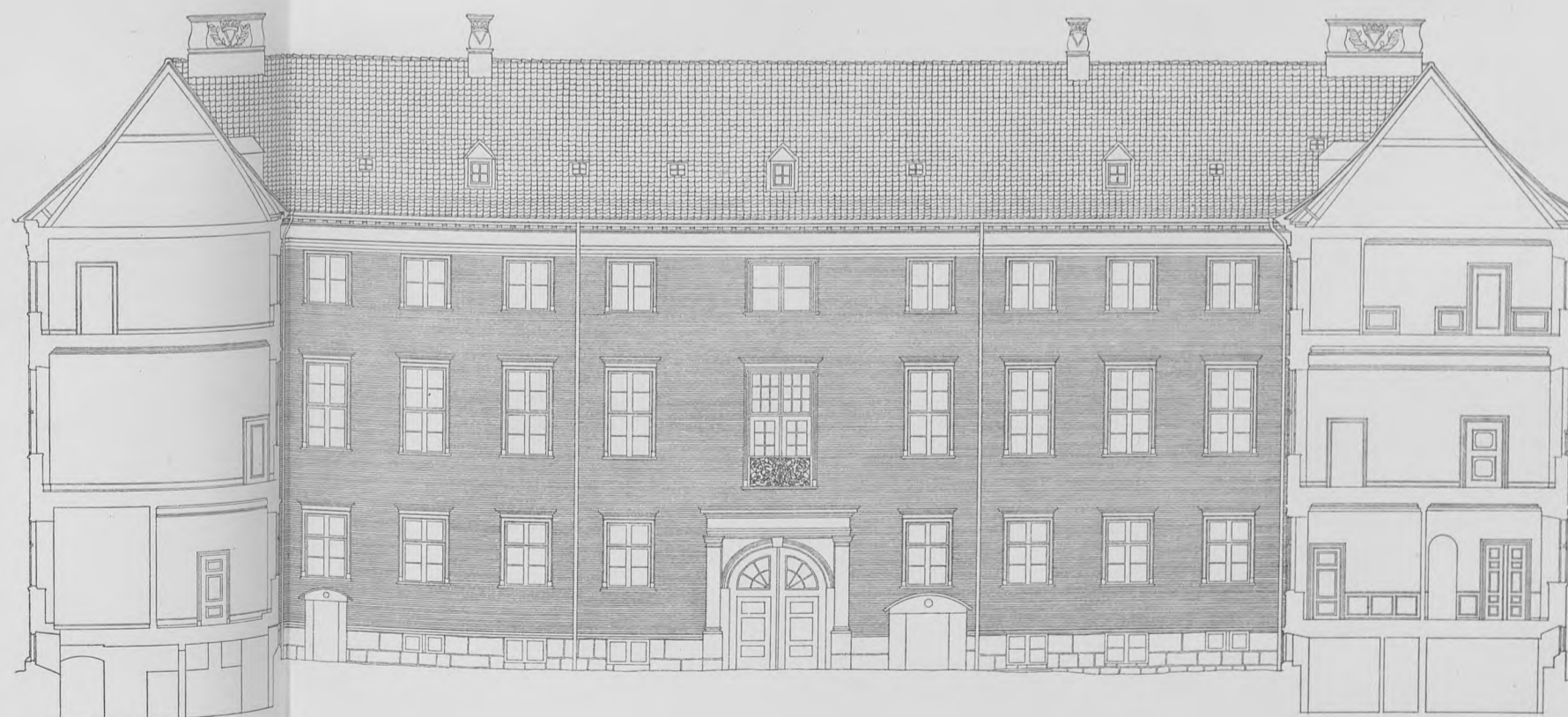
TAVLE 6. Plan af Tagetage. 1 : 200.
Maalt og tegnet af A. M. Richardt Christiansen 1927.
Tekst: Side 24.

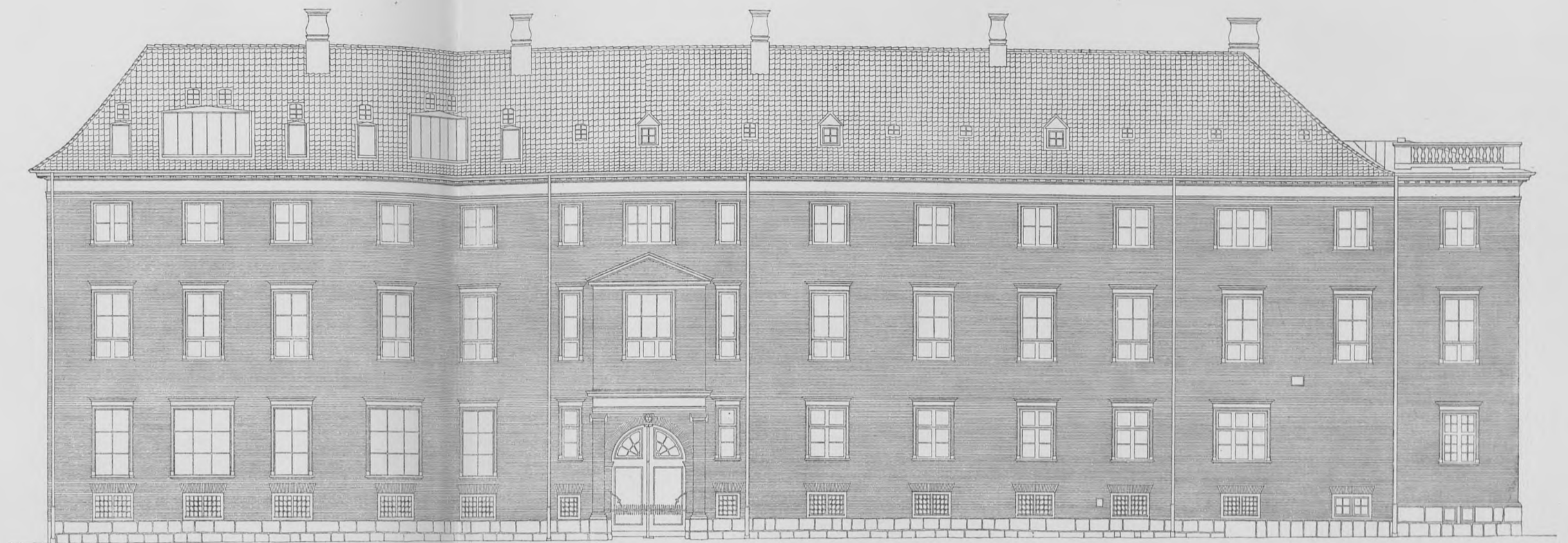
TAVLE 7. Vestfløj. Façade mod Kongens Nytorv. 1 : 200.
Maalt og tegnet af Carl Christensen.
Se Fot. Tv. 35, 36, 37.

Vestfløj. Façade mod Gaarden. 1 : 200.
Maalt og tegnet af Rigmor Andersen.
Se Fot. Tv. 42.

TAVLE 8. Nordfløj. Façade mod Nyhavn. 1 : 200.
Maalt og tegnet af Olaf Litske-Petersen.
Se Fot. Tv. 38.

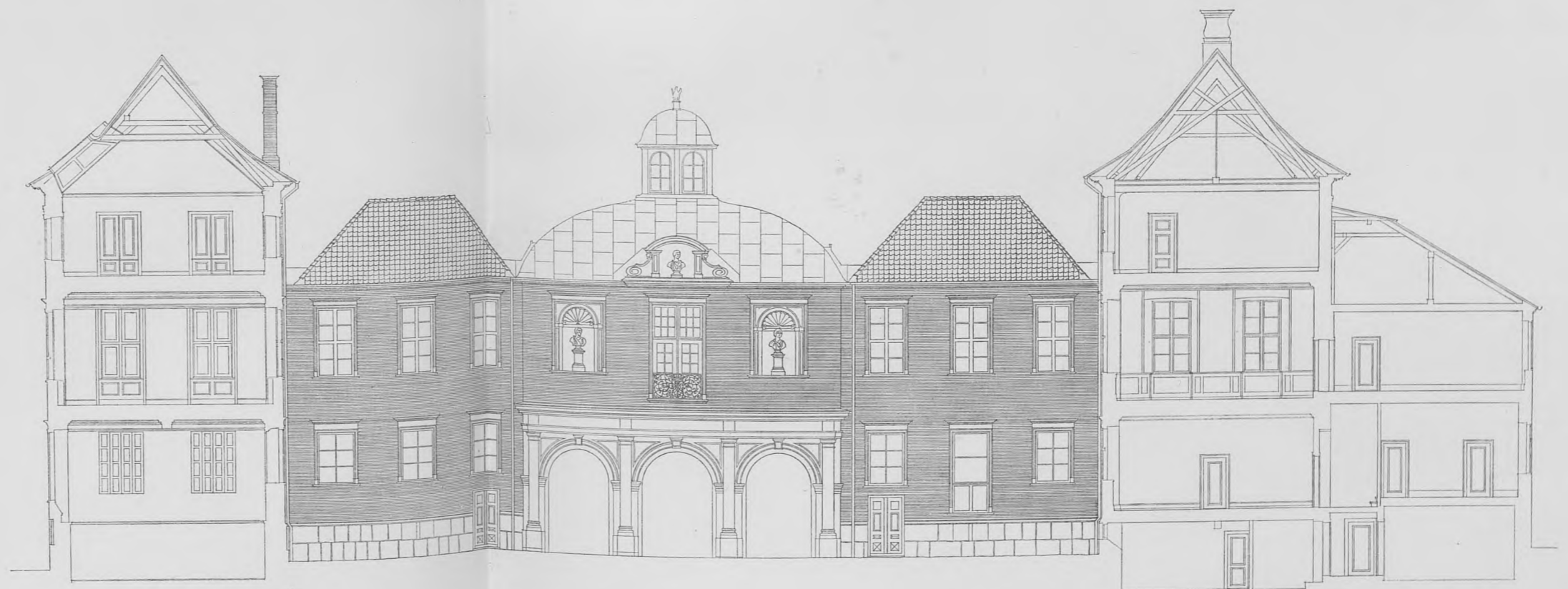
Nordfløj. Façade mod Gaarden. 1 : 200.
Maalt og tegnet af Aa. Taaning.
Se Fot. Tv. 43.

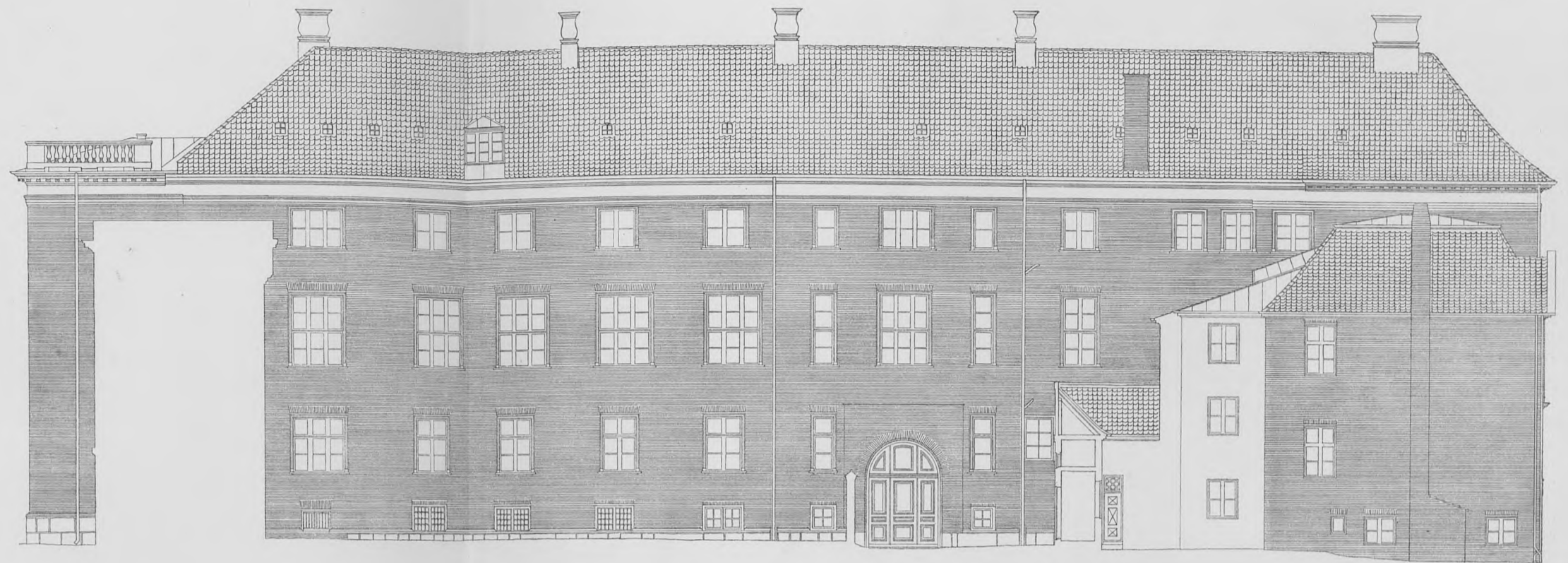
TAVLE 9. Østfløj. Façade mod Udstillingsbygning. 1 : 200.
Maalt og tegnet af Chr. Laursen.
Se Fot. Tv. 37, 38, 39, 40.

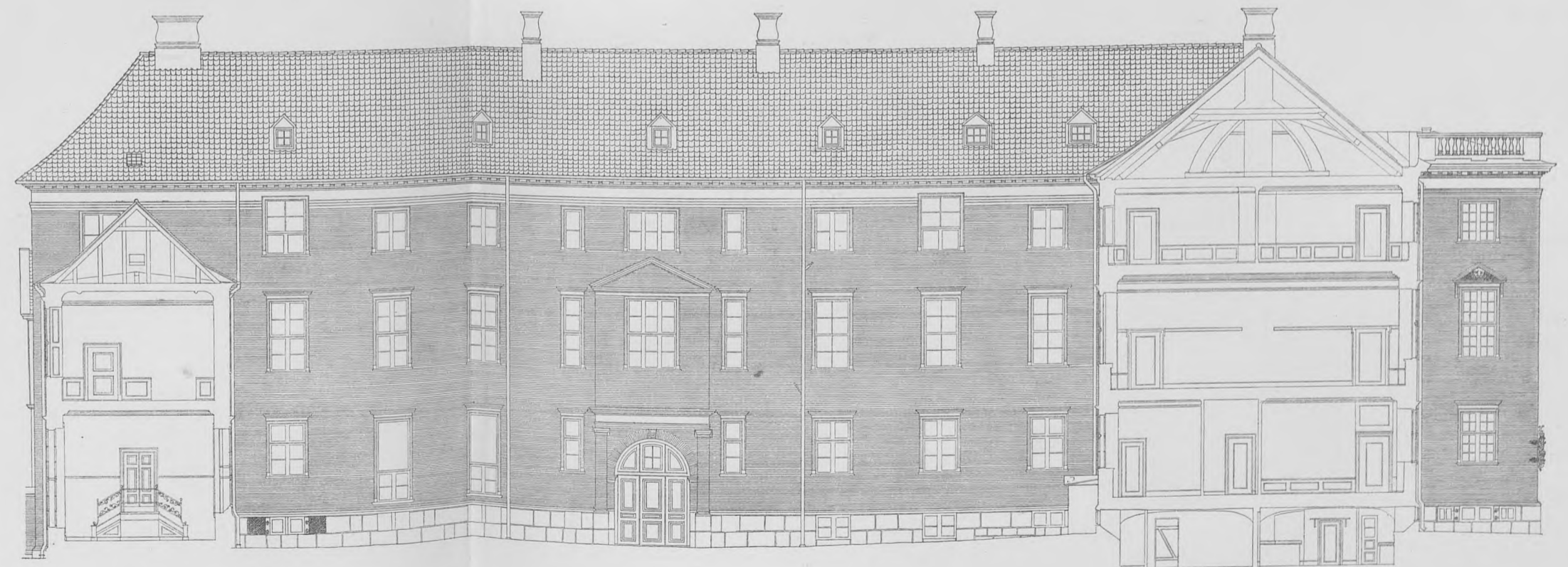
Østfløj. Façade mod Gaarden. 1 : 200.
Maalt og tegnet af Ingvar Madsen.
Se Fot. Tv. 42, 43, 44.

TAVLE 10. Sydfløj. Façade mod Nabogrund. 1 : 200.
Maalt og tegnet af J. H. Jørgensen.

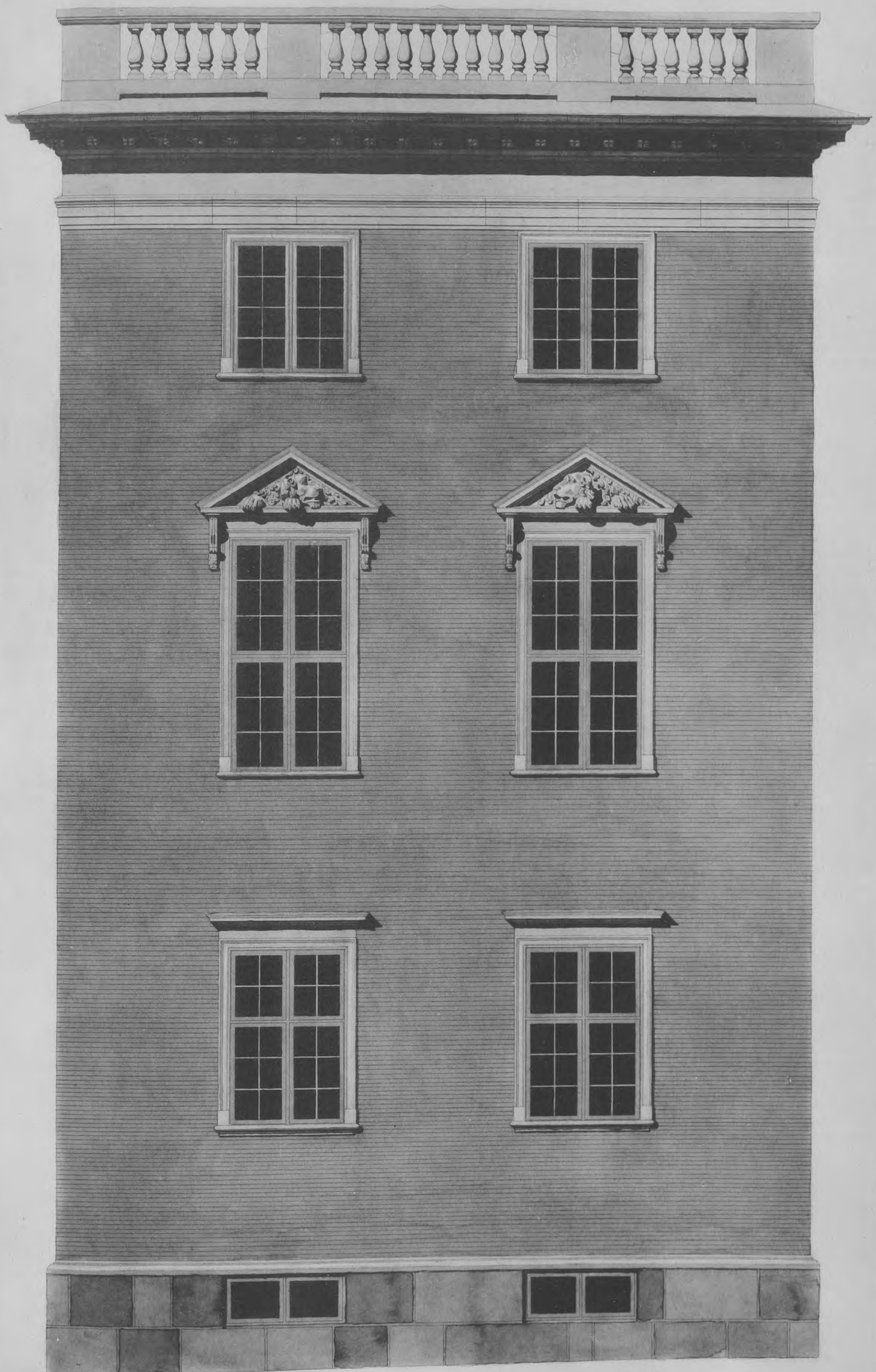

Sydfløj. Façade mod Gaarden. 1 : 200.
Maalt og tegnet af A. Kjergaard.

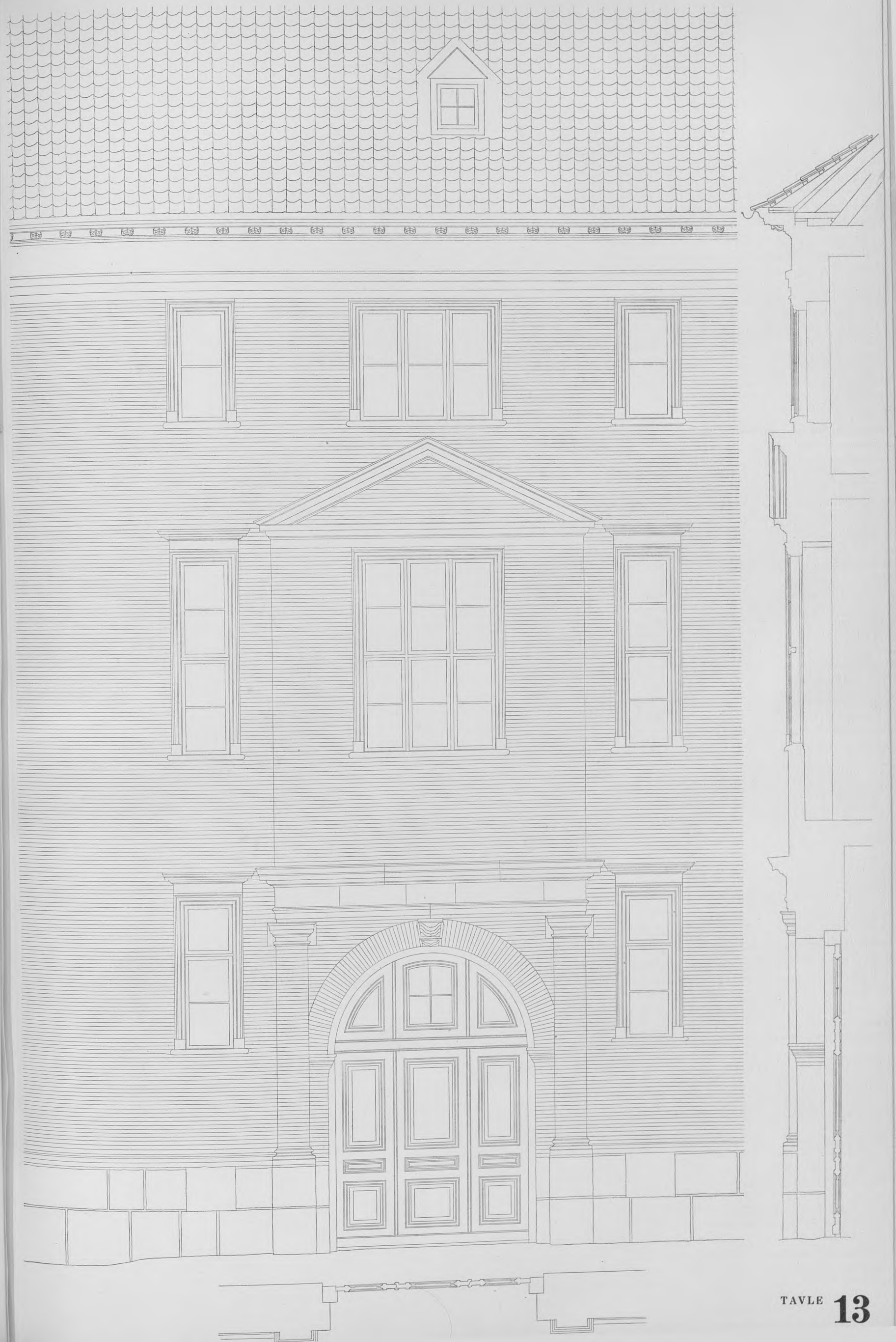

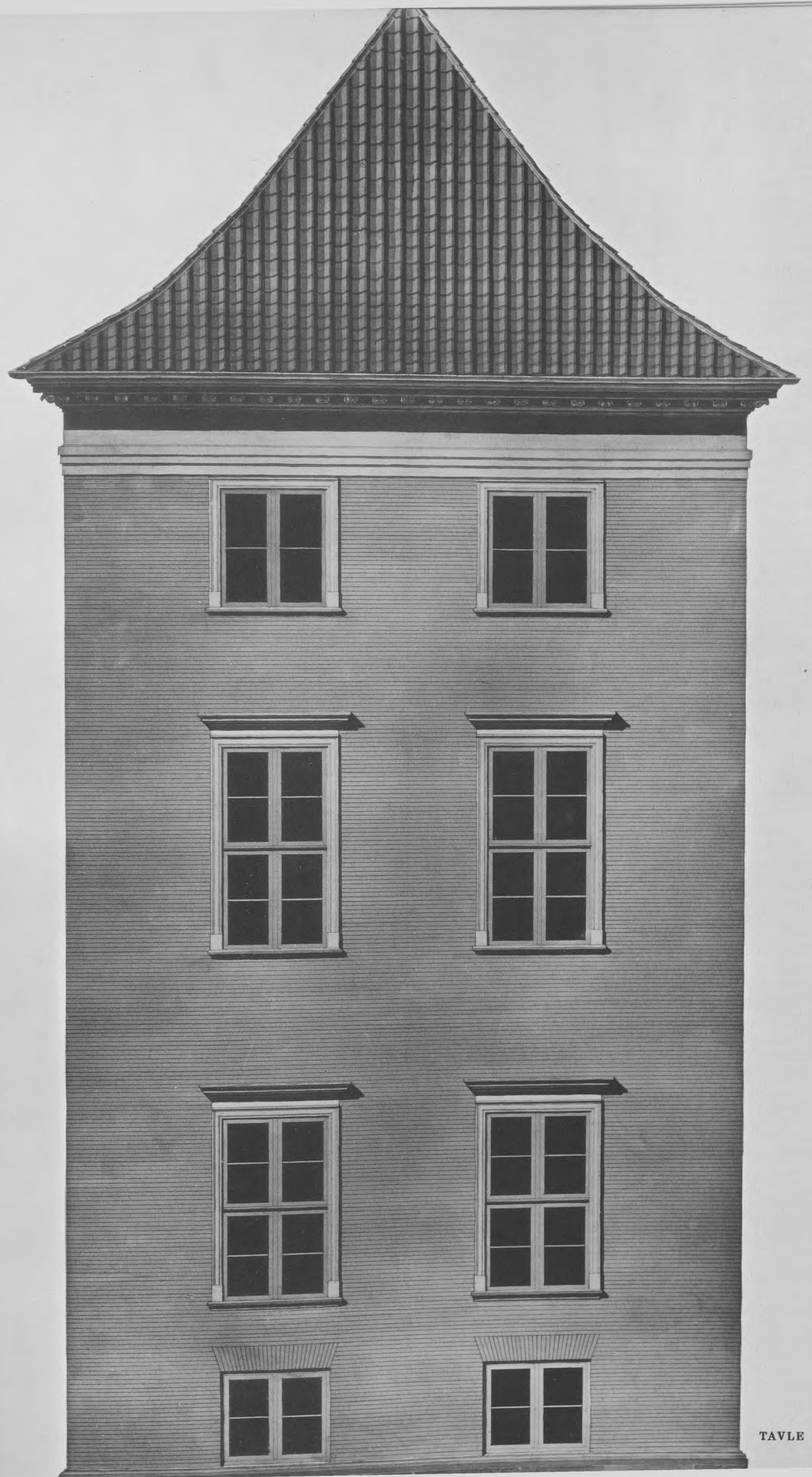
Midterparti af Façade mod Kongens Nytorv. 1:50.
Maalt og tegnet af P. Nyboe Pedersen.
Se Fot. Tv. 36.

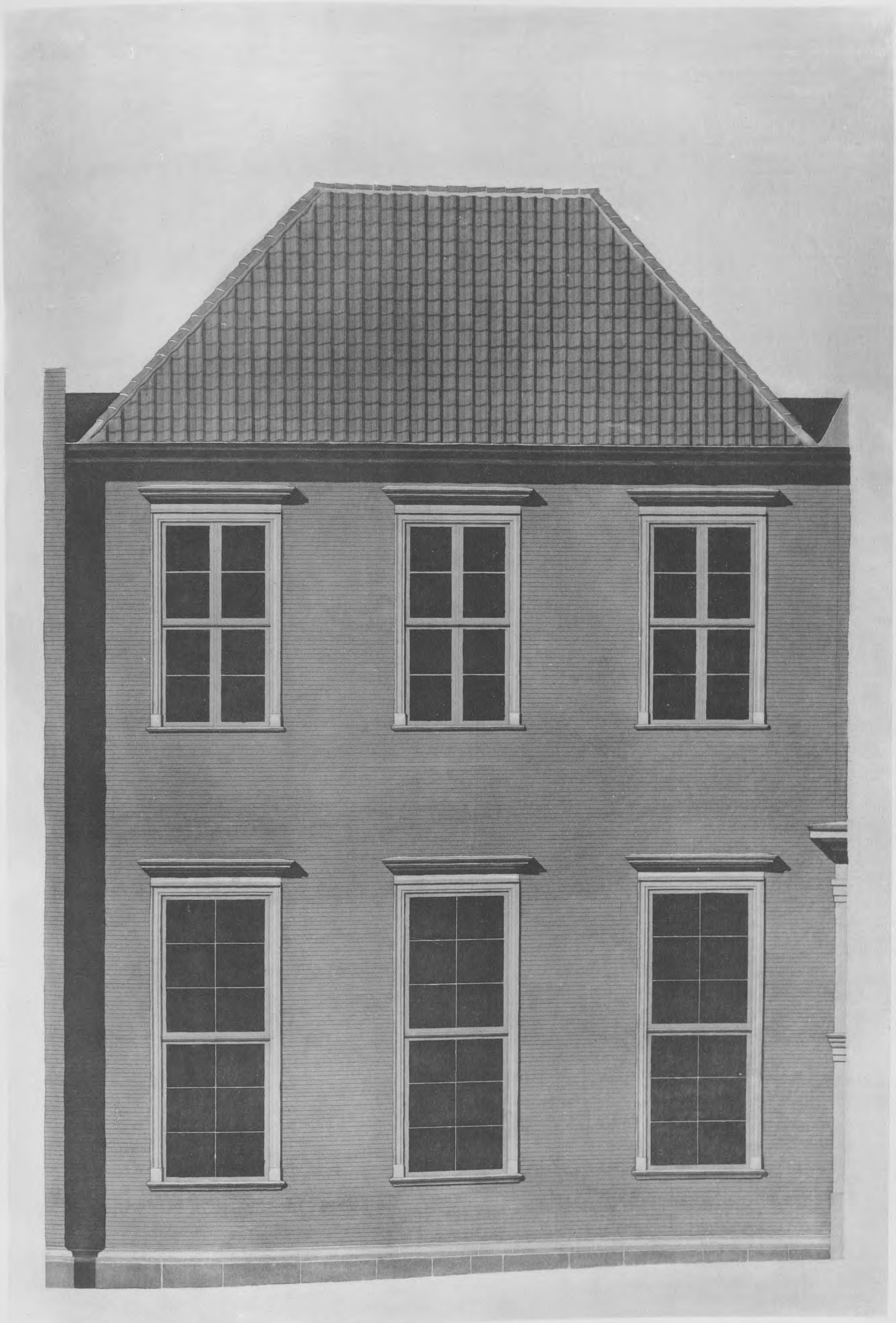
Resalit mod Kongens Nytorv. 1 : 50.
Tuschering af B. Billund.
Se Fot. Tv. 35.

TAVLE 13. Midterparti af Sydføjens Gaardside. 1 : 50.
Maalt og tegnet af Karen Margr. Horstendahl.
Se Fot. Tv. 46.

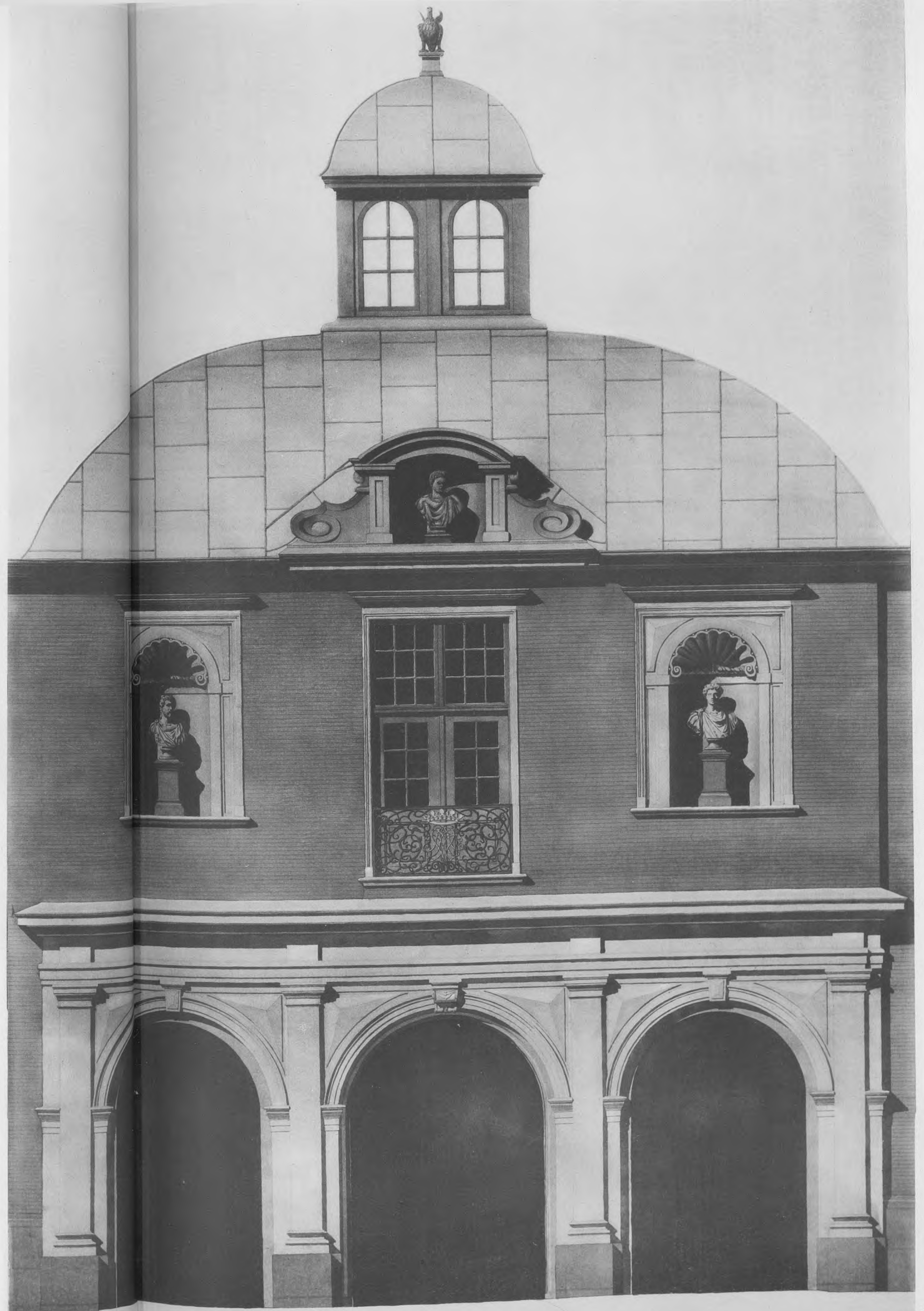

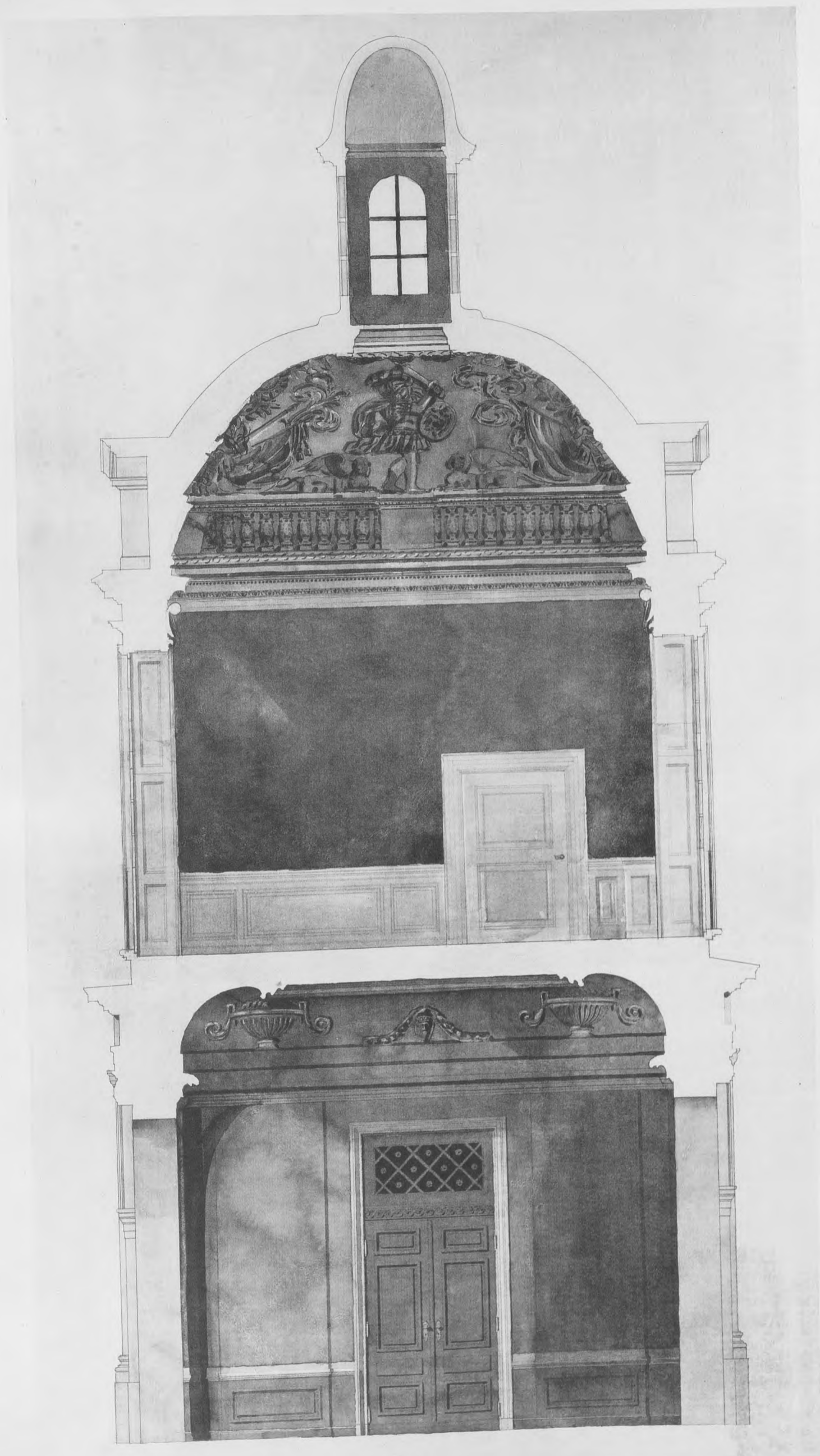
TAVLE 14. Gavl mod Udstillingsbygning. 1 : 50.
Tuschering af Erik Petri.
Se Fot. Tv. 38, 39.

Sidepavillon. Façade mod Udstillingsbygning. 1 : 50.
Tuschering af Bodil Bohn-Jespersen.
Se Fot. Tv. 40.

TAVLE 16. Portik. Façade mod Gaarden. 1:50.
Tuschering af Jørgen U. Berg.
Se Fot. Tv. 42, 44, 56.

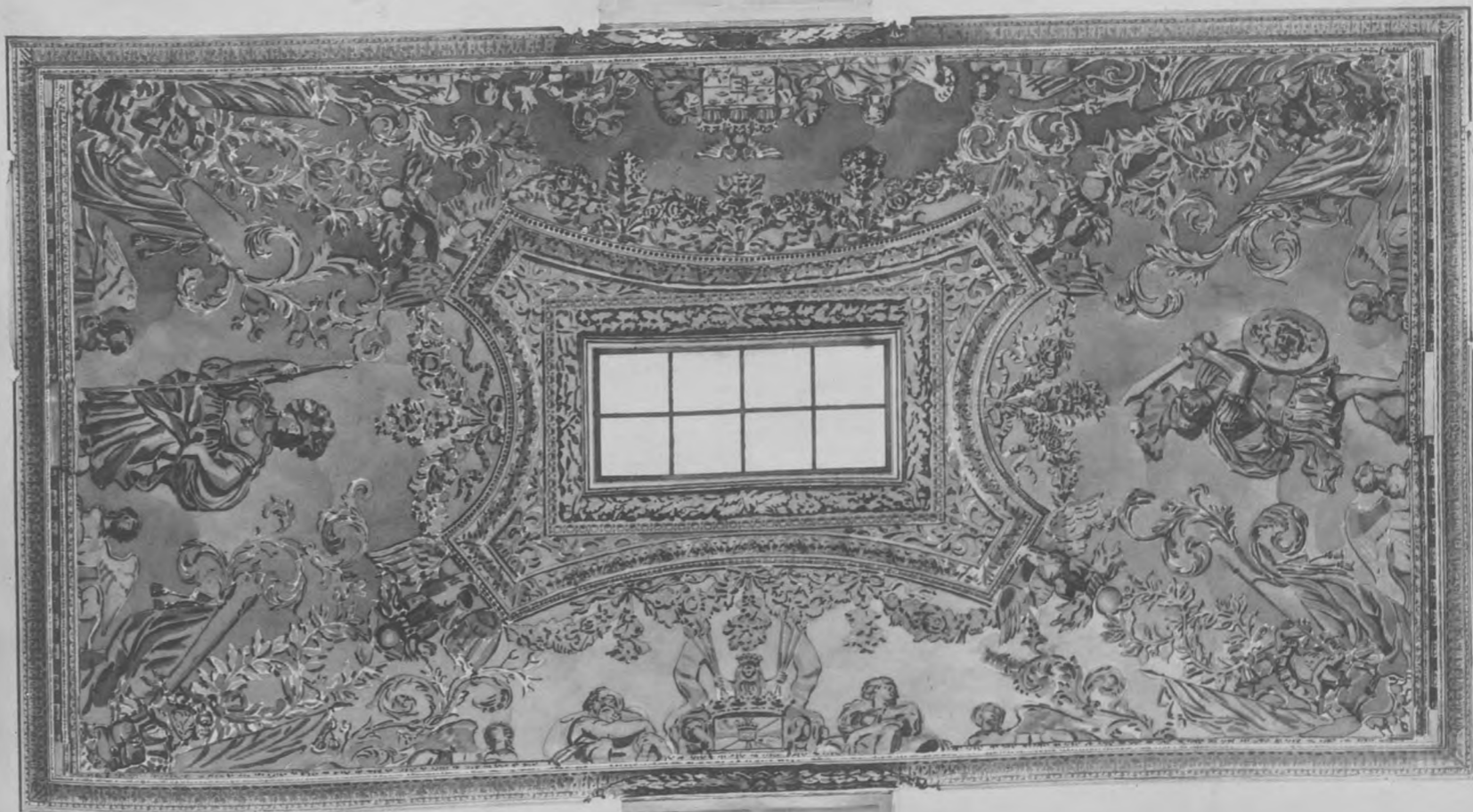

TAVLE 17. Portik. Tværsnit. 1:50.
Tuschering af Sophus Hvilsum.
Se Fot. Tv. 46, 52.

Langsnit

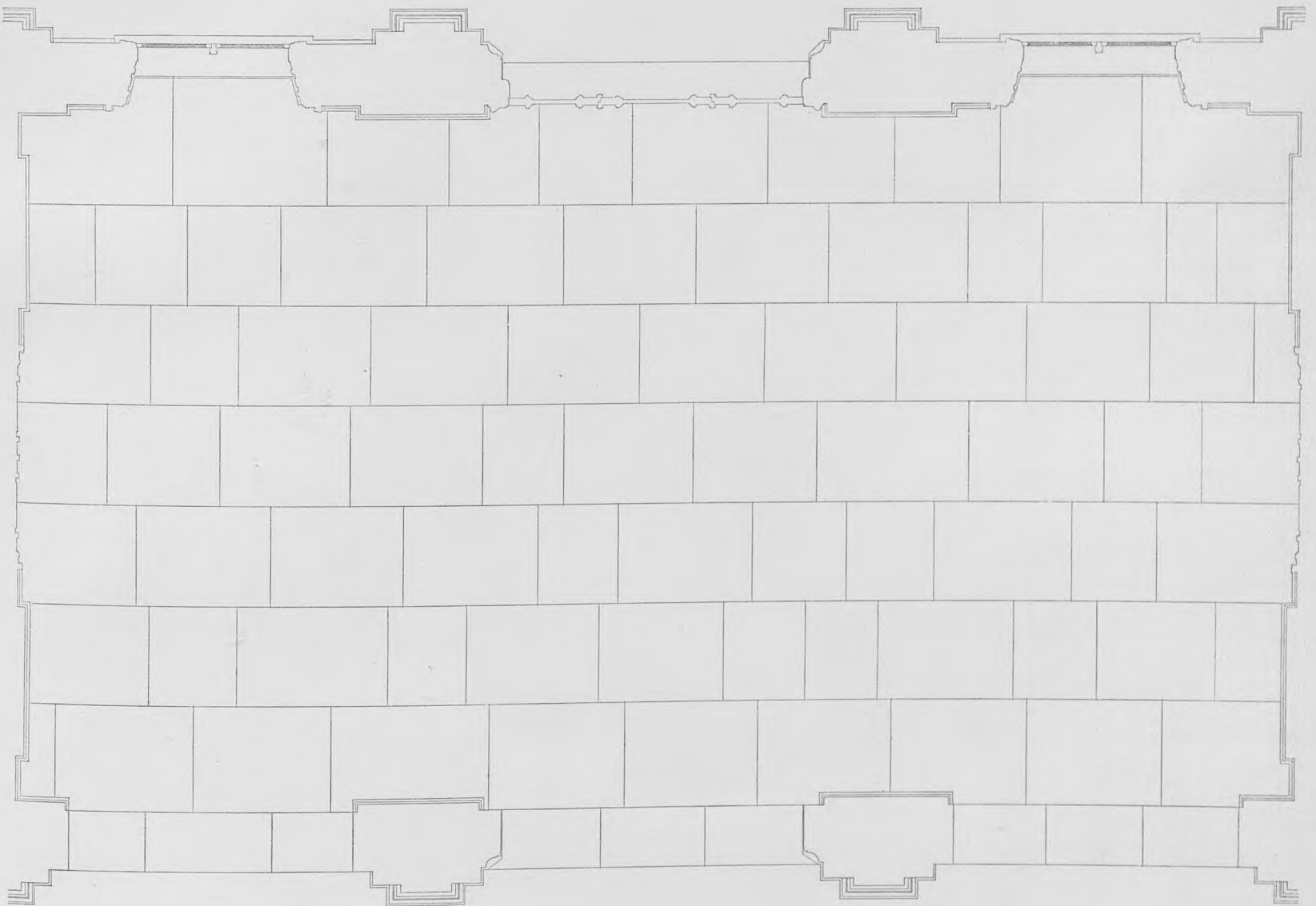

Loft

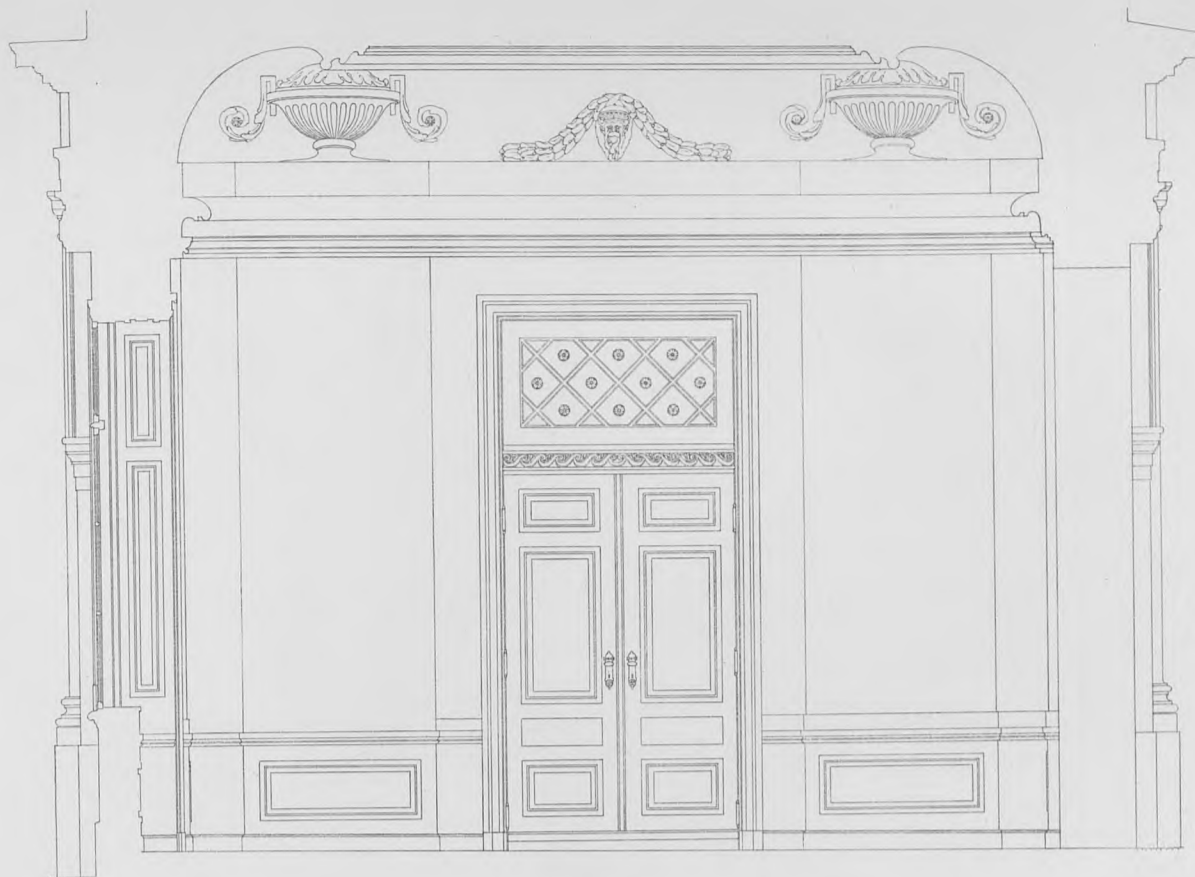
TAVLE 18. Kuppelsal. 1:50.
Tuschering af Sophus Hvilsom.
Se Tv. 4 Nr. 12 og Fot. Tv. 52.

Loft

Gulvplan

Sydvæg

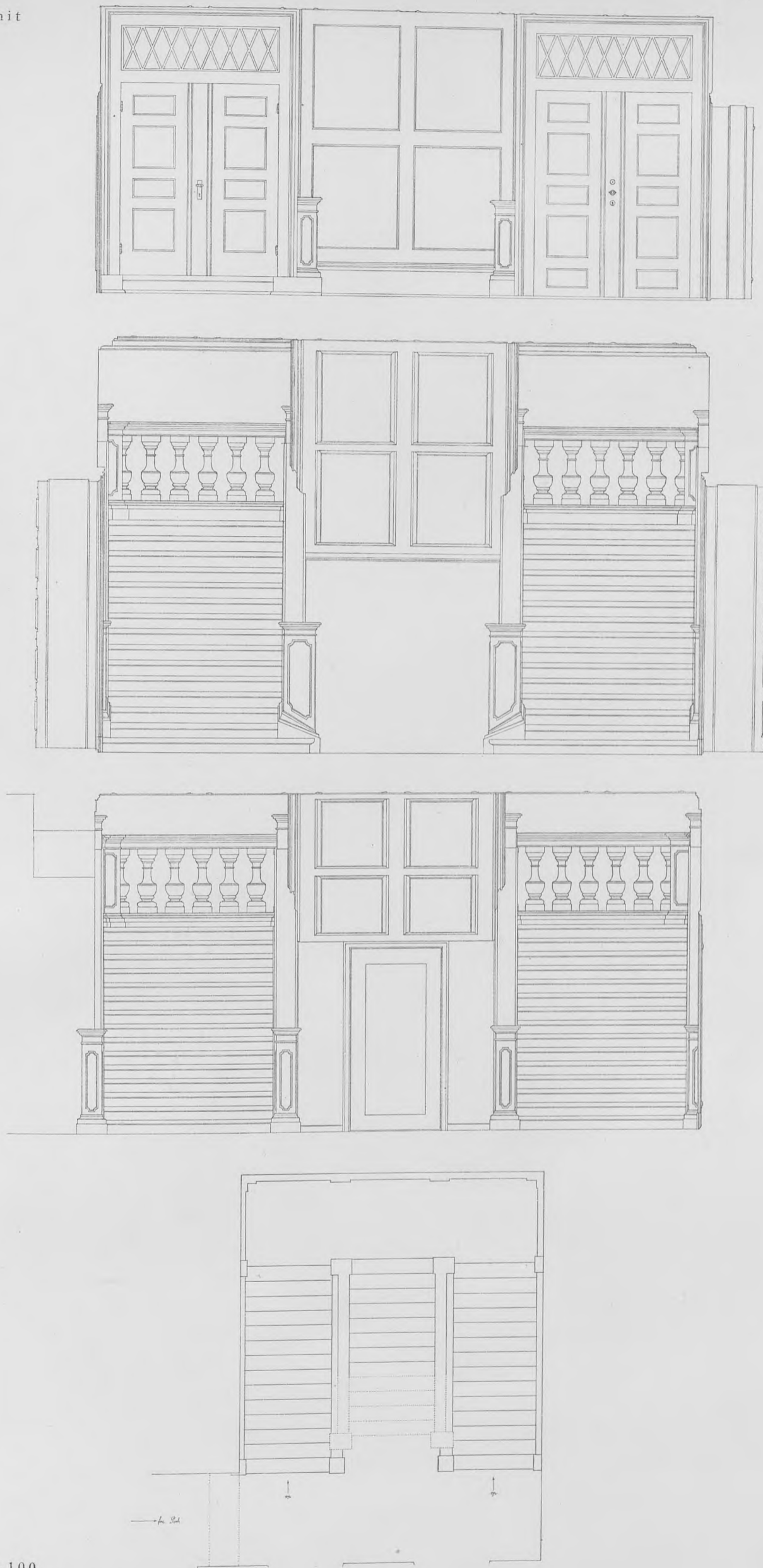

Vestvæg

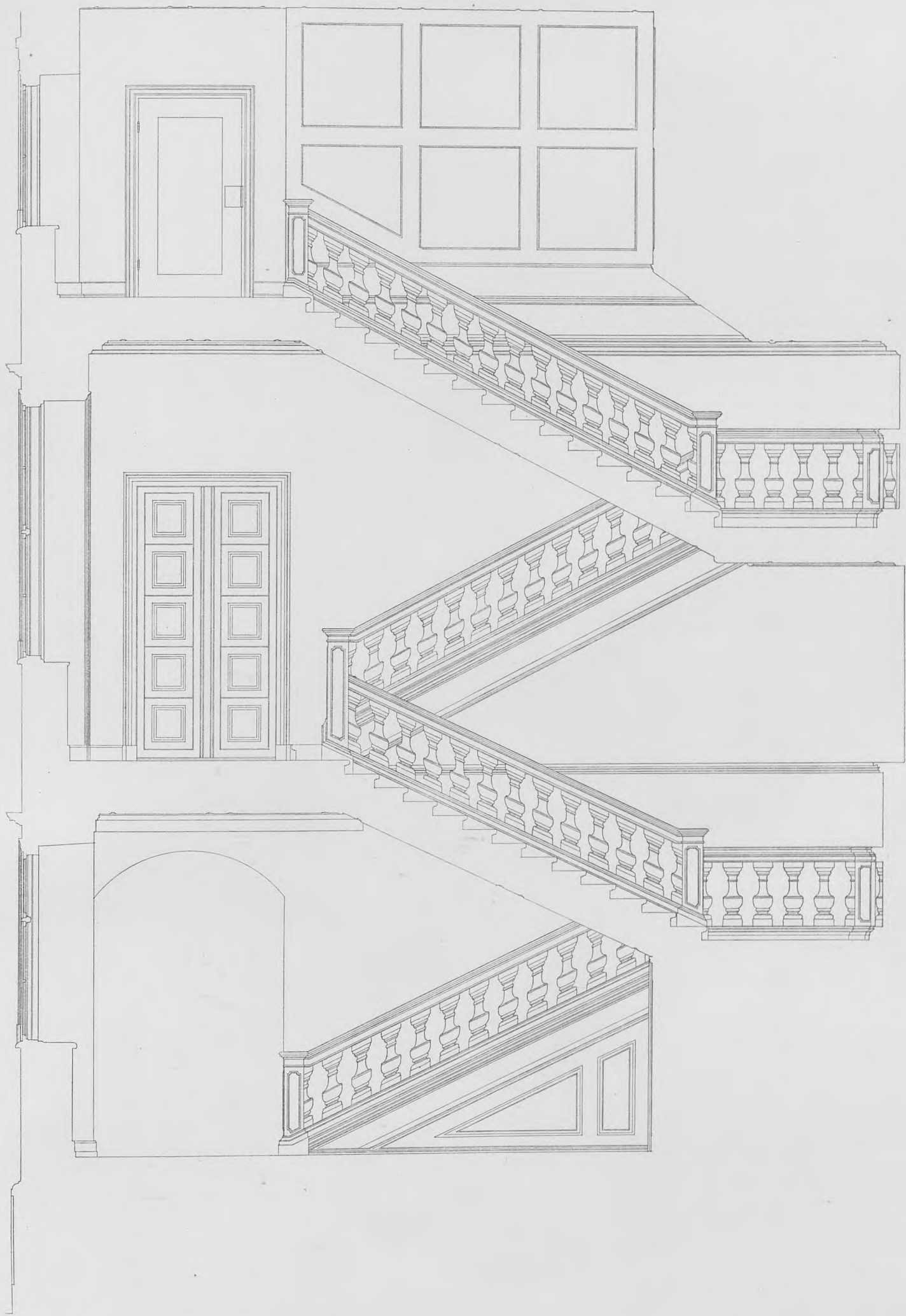
Østvæg

Tværsnit

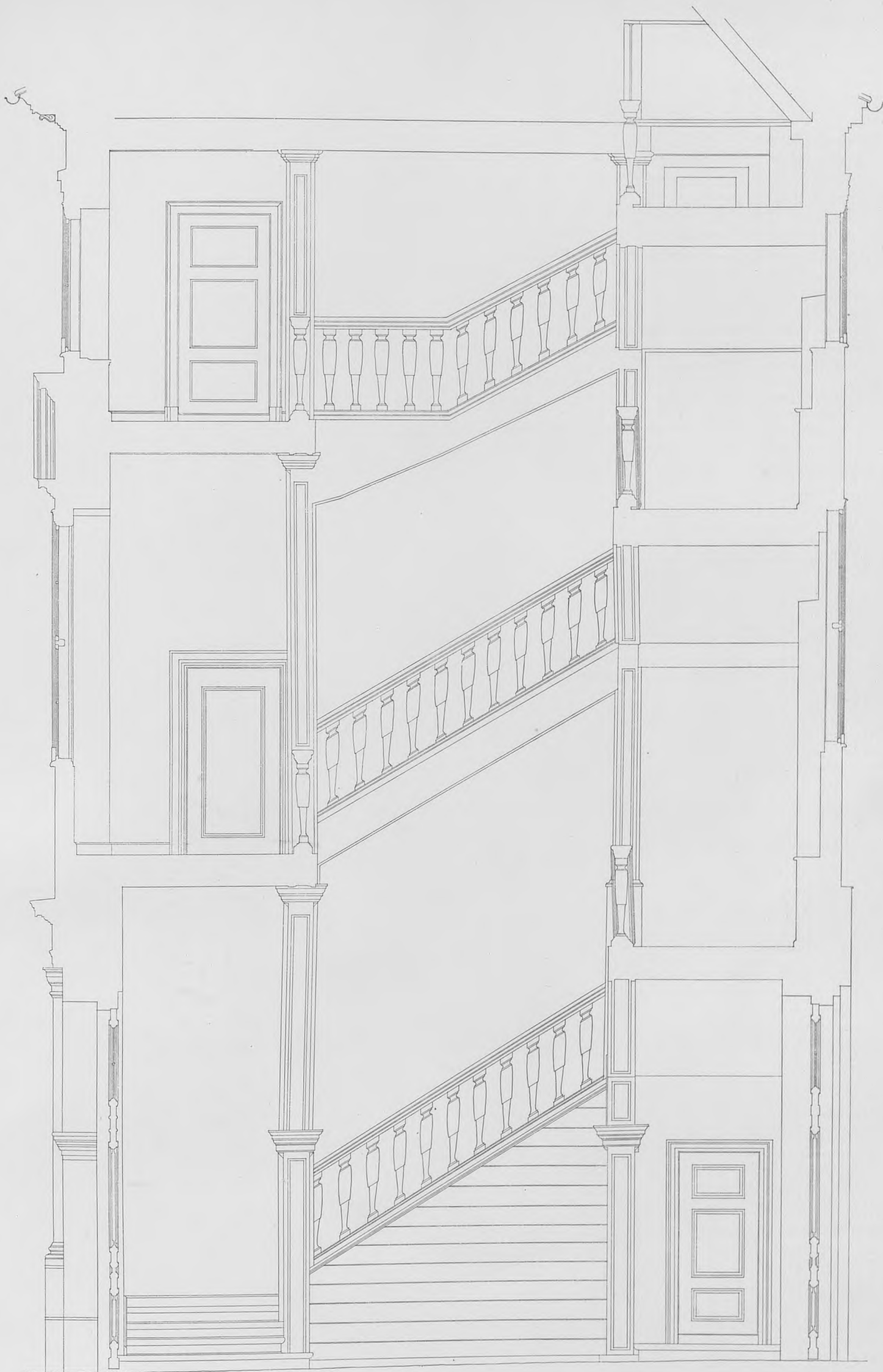

Plan 1 : 100

Trappe i Vestfløj. 1 : 50.
Maalt og tegnet af Erik Findsen.
Se Fot. Tv. 47.

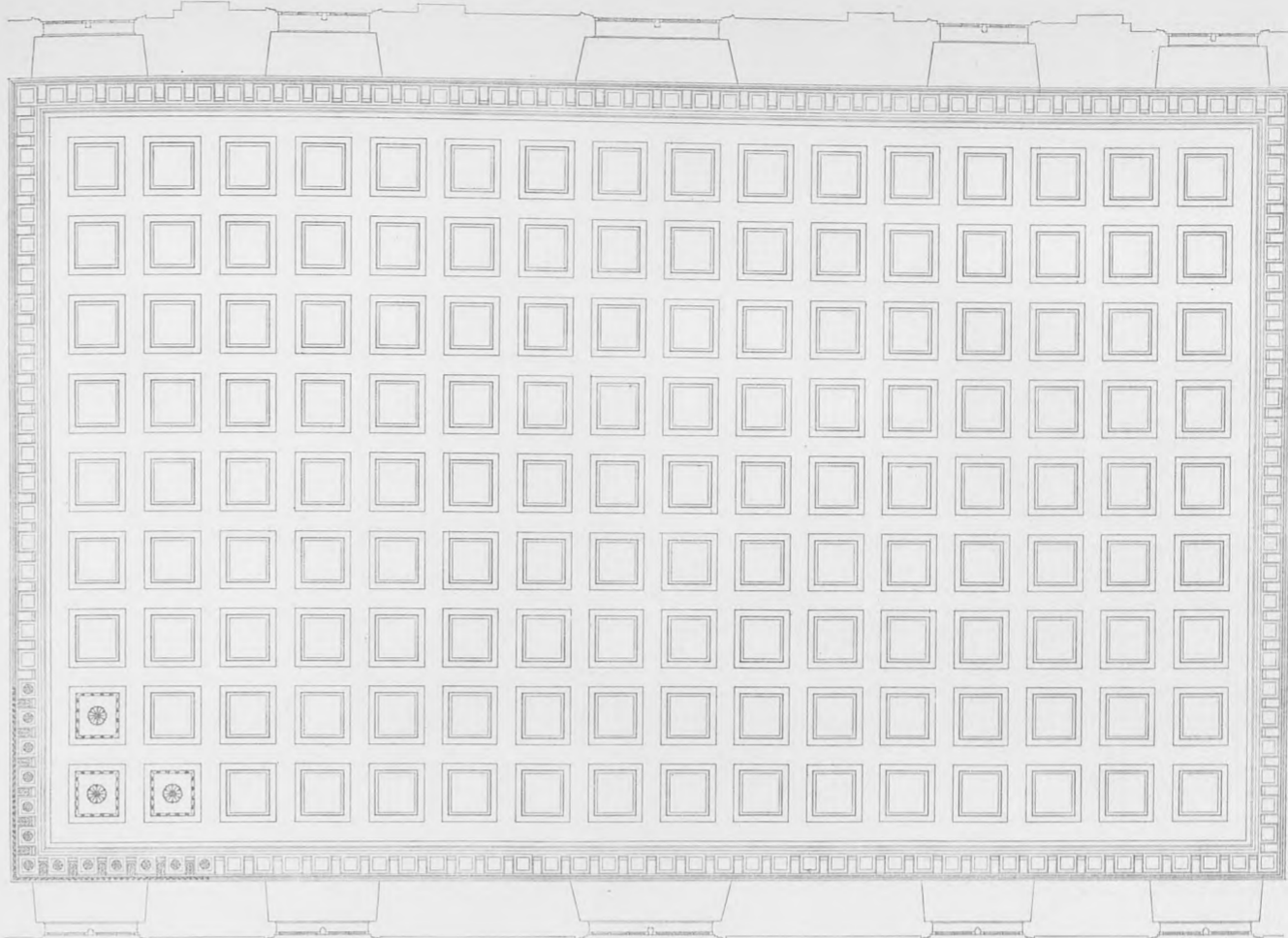

Langsnit

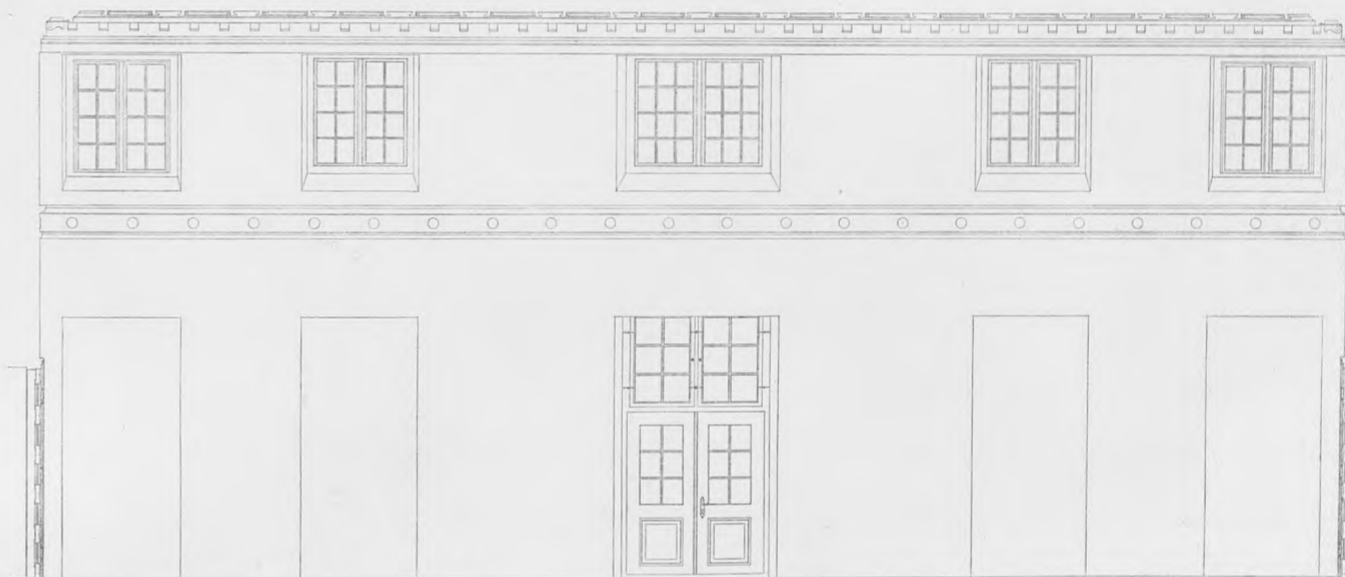

Snit

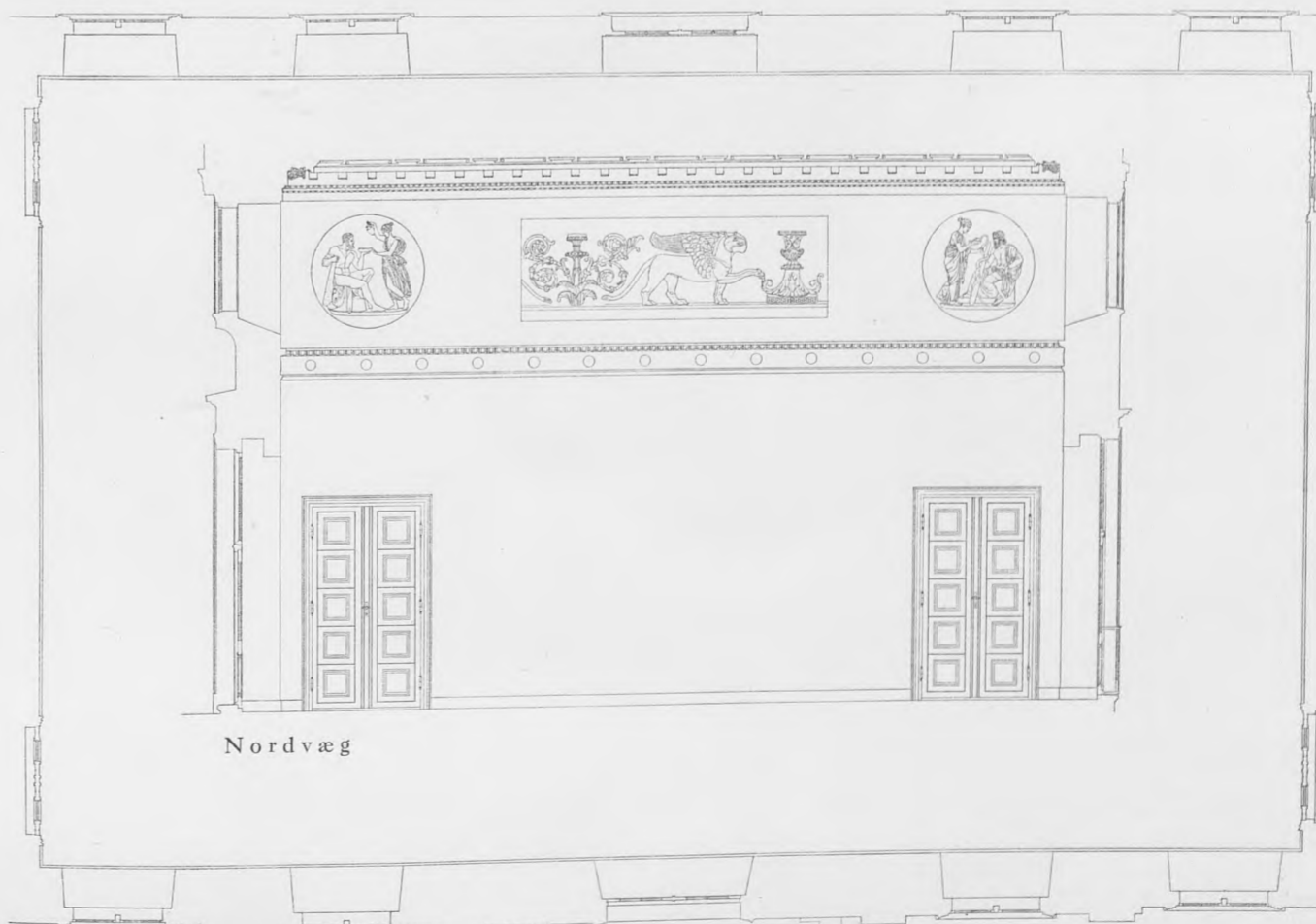
Trappe i Sydfløj. 1 : 50.
Maalt af K. W. Orland og Albinus Risom, tegnet af K. W. Orland.
Se Fot. Tv. 50.

Loft

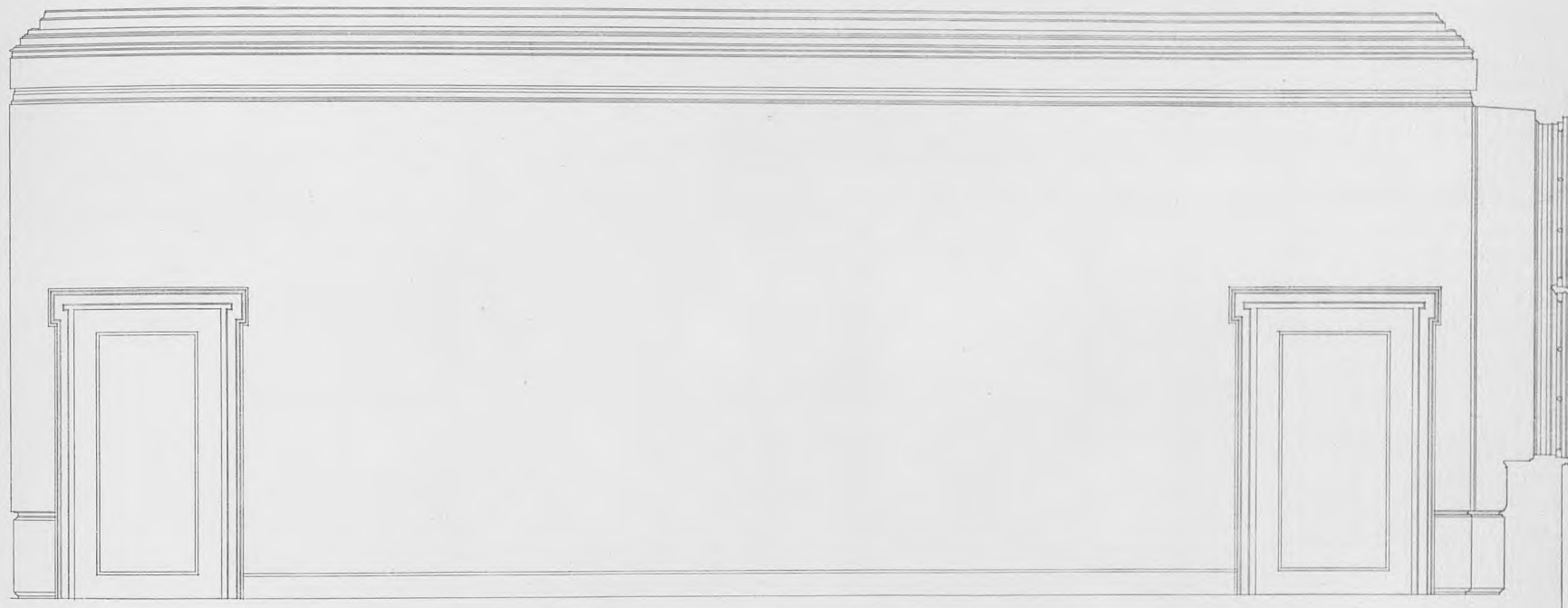
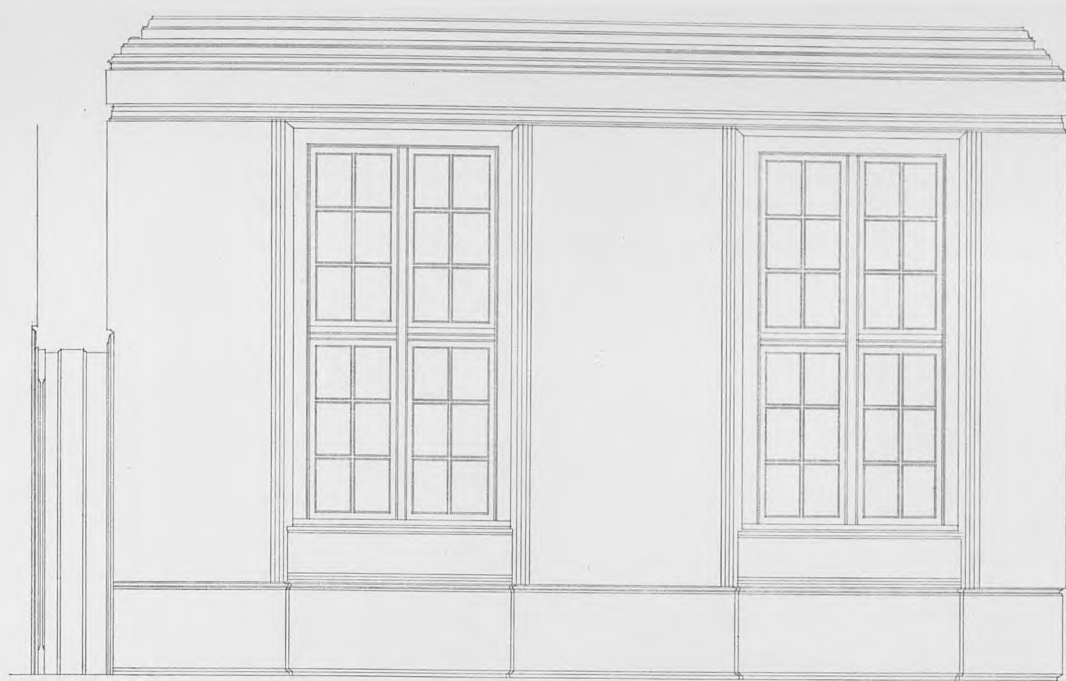
Østvæg

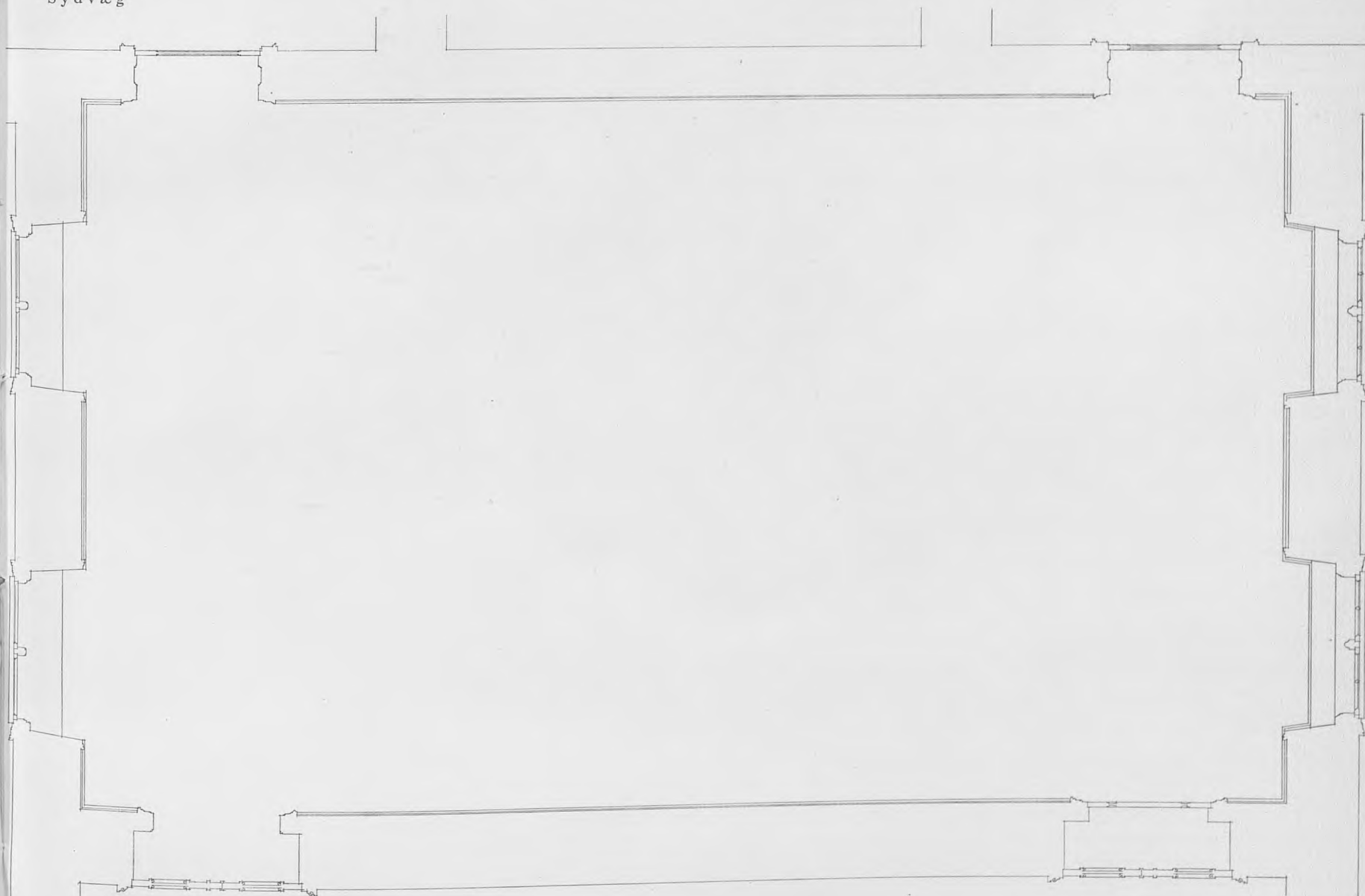
Nordvæg

Gulvplan

Vestvæg

Sydvæg

Gulvplan

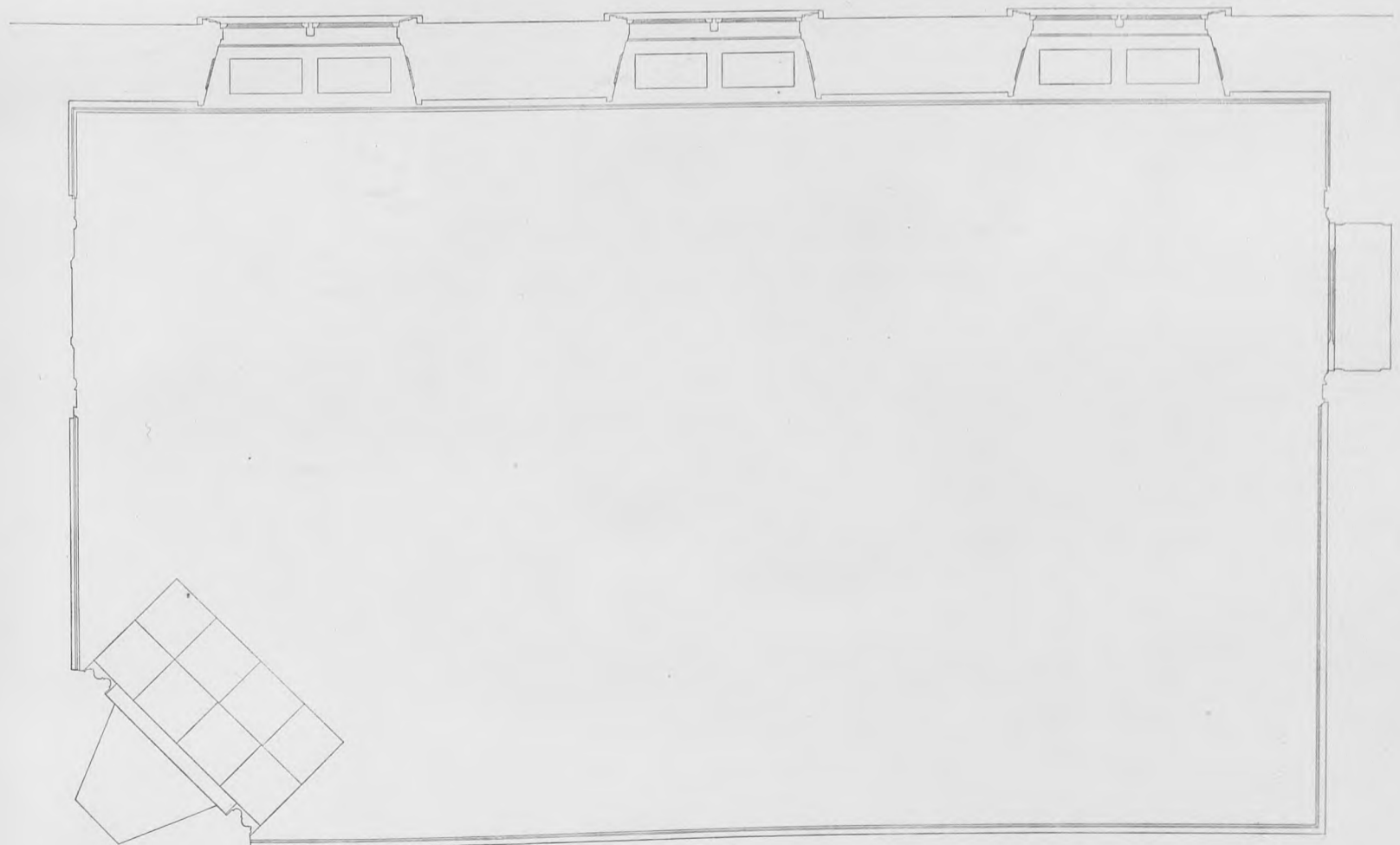
TAVLE 25. Forsal til Festsal. 1:50.
Maalt og tegnet af Einar Olsen.
Se Tv. 4 Nr. 2 og Fot. Tv. 55.

Sydvæg

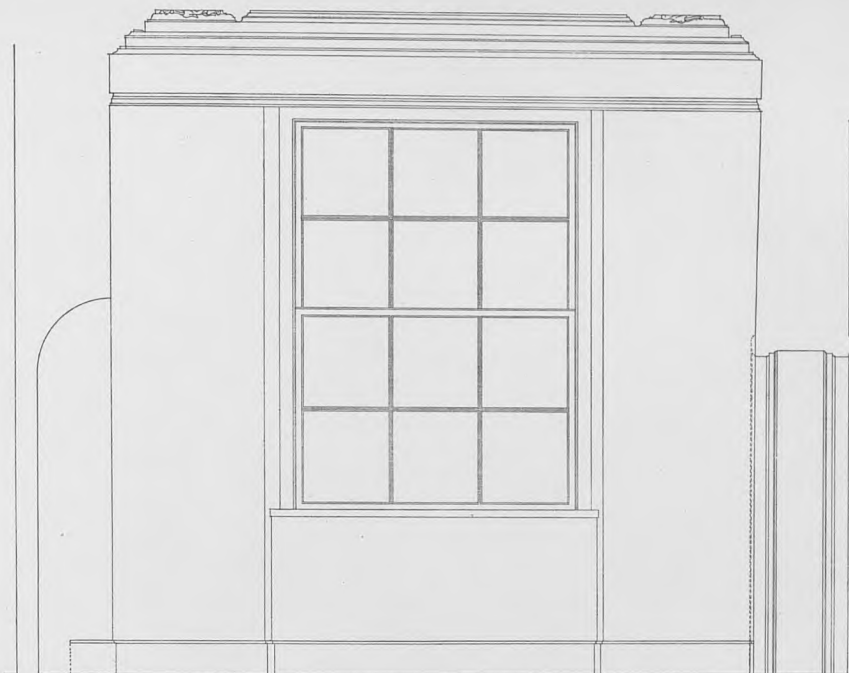

Østvæg

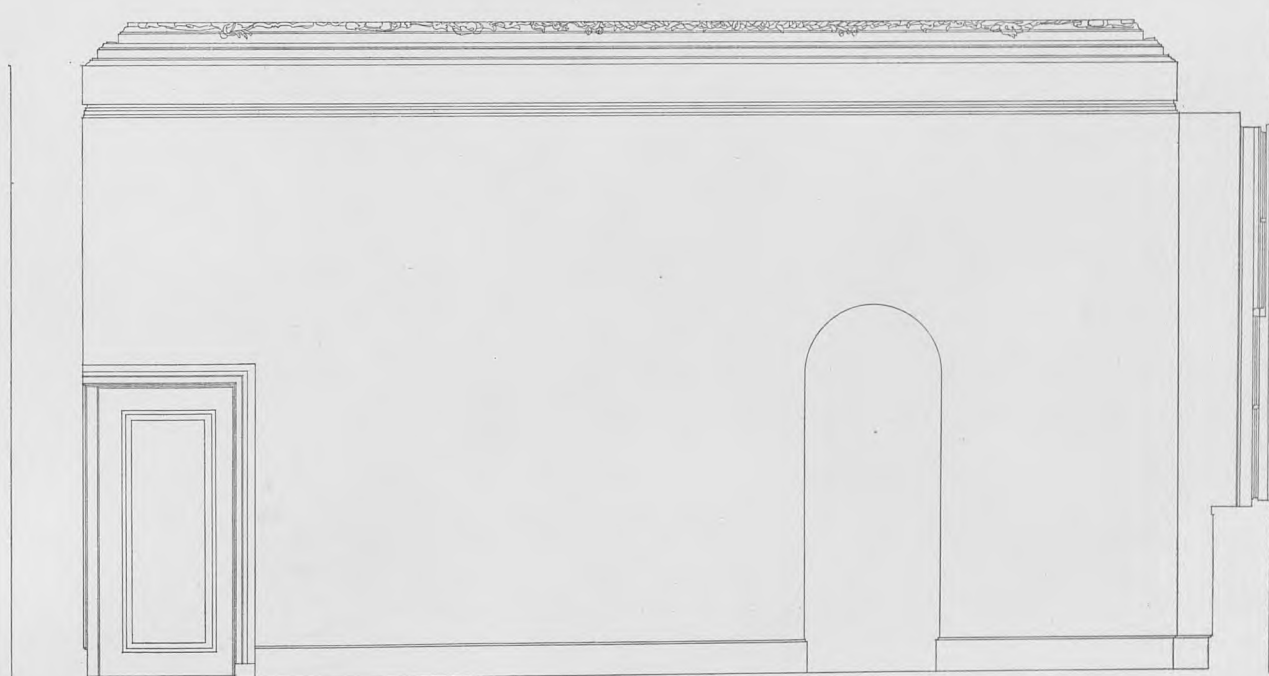

Gulvplan

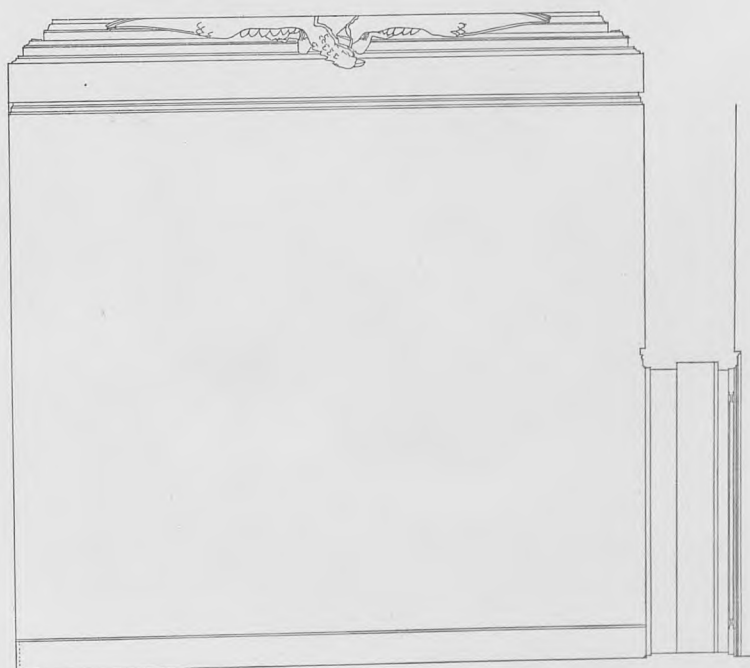
Nordre Forsal til Kuppelsal 1 : 50.
 Maalt og tegnet af M. Strøm-Tejsen.
 Se Tv. 4 Nr. 13 og Fot. Tv. 51.

Syd væg.

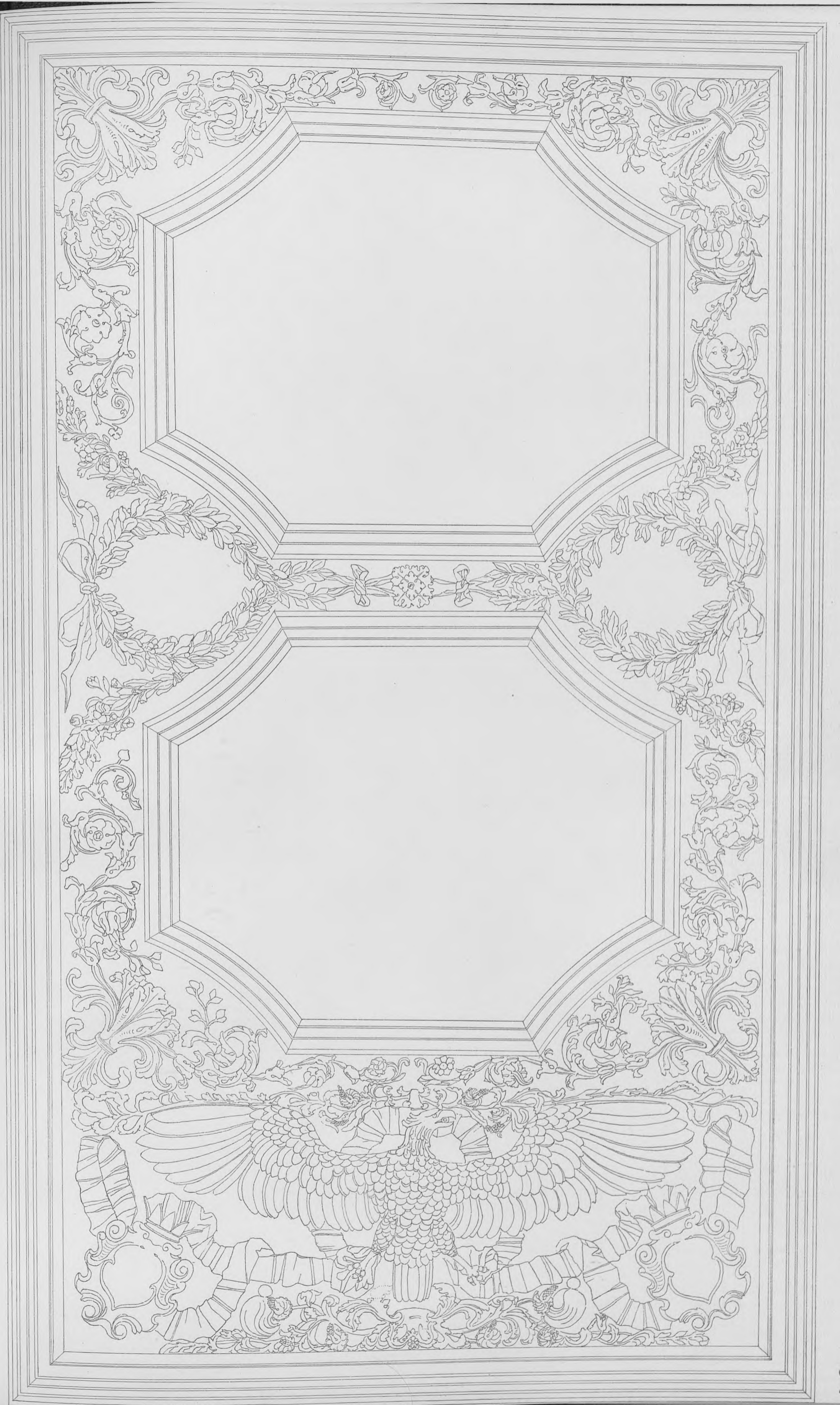
Østvæg.

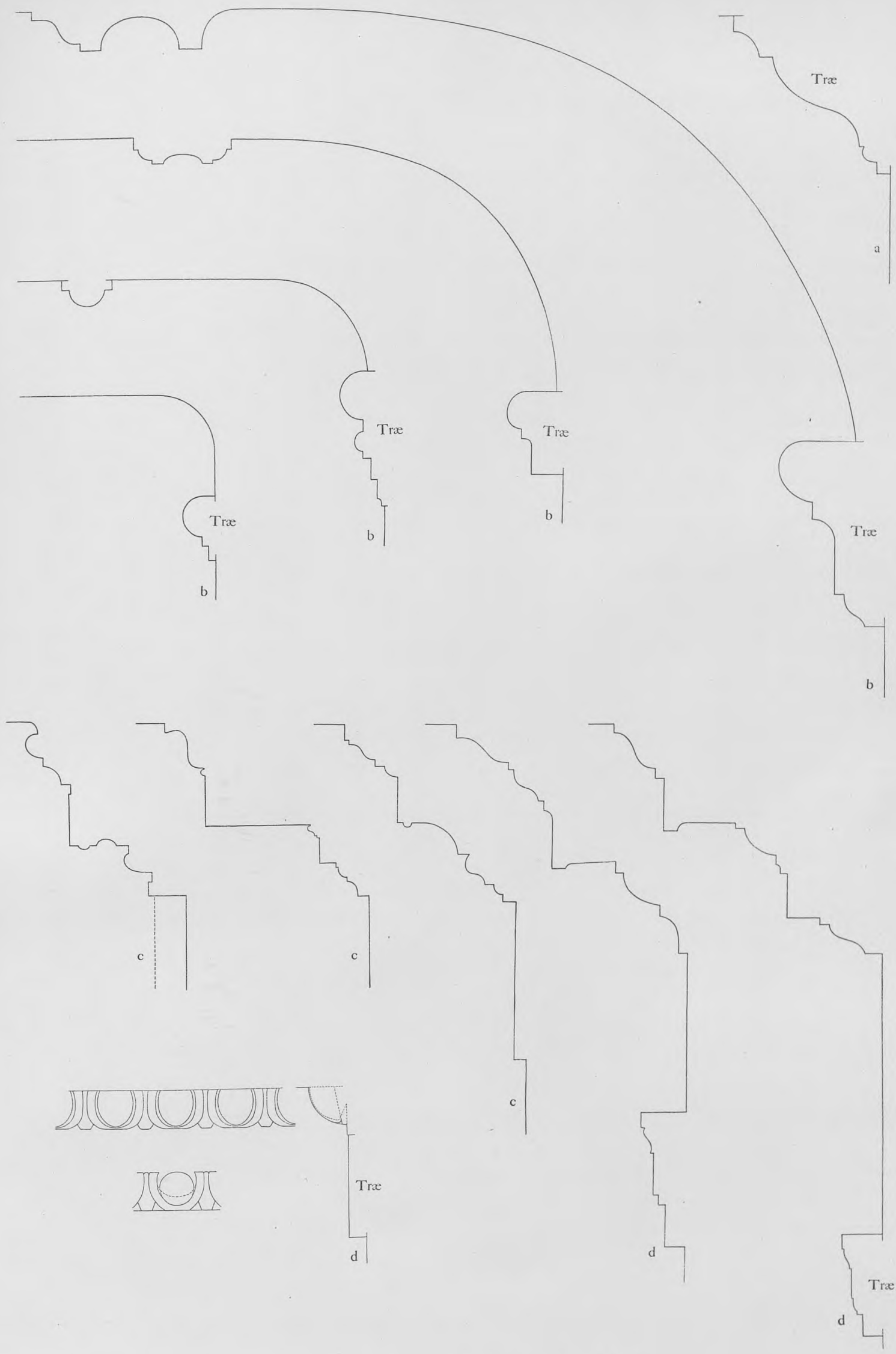

Nordvæg.

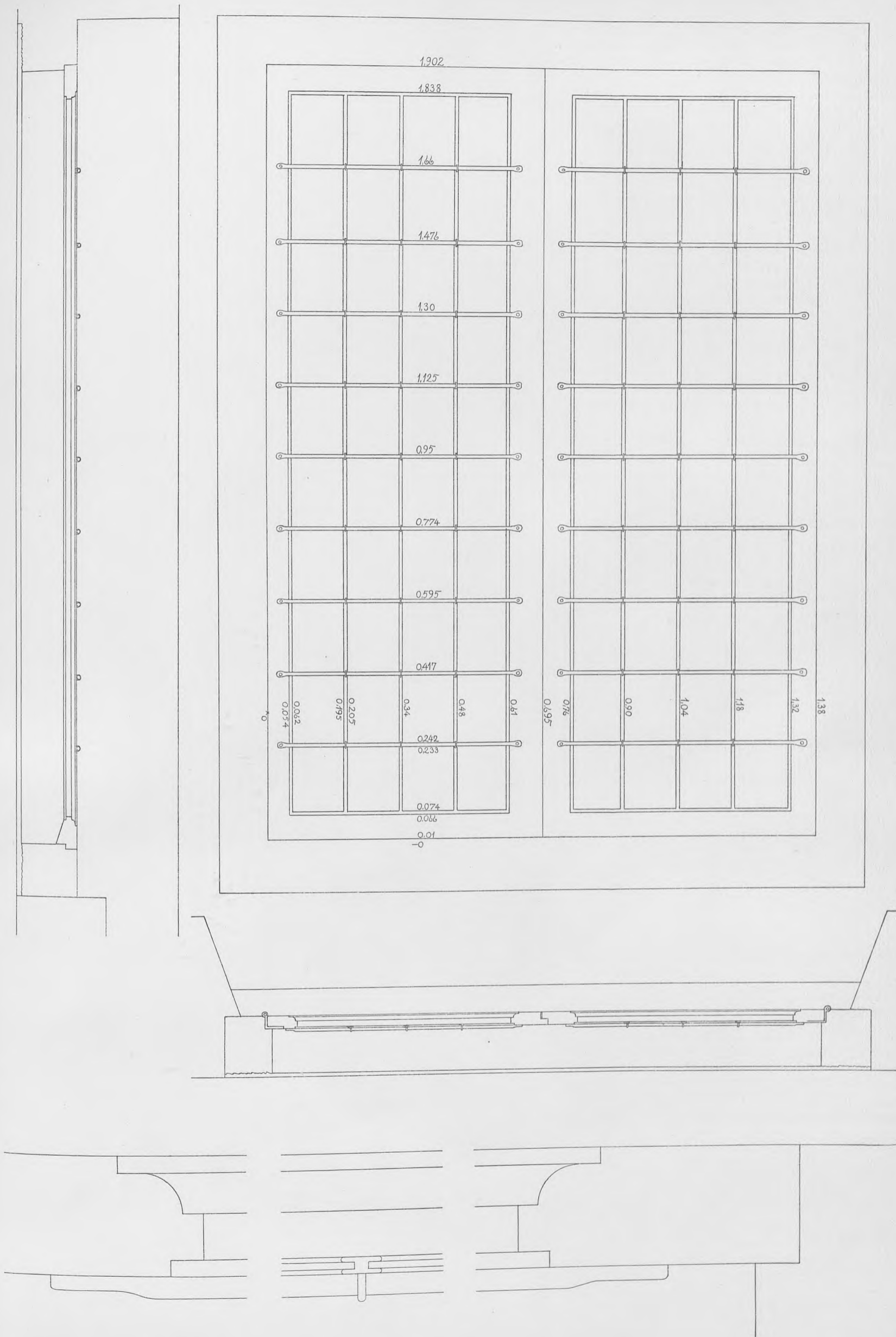
Sengekammer. 1 : 50.
Maalt og tegnet af Christian Laursen.
Se Tv. 4 Nr. 4 og Fot. Tv. 54.

TAVLE 28. Loft i Sengeskammer. 1 : 20.
Maalt og tegnet af Christian Laursen.
Se Fot. Tv. 54, 59.

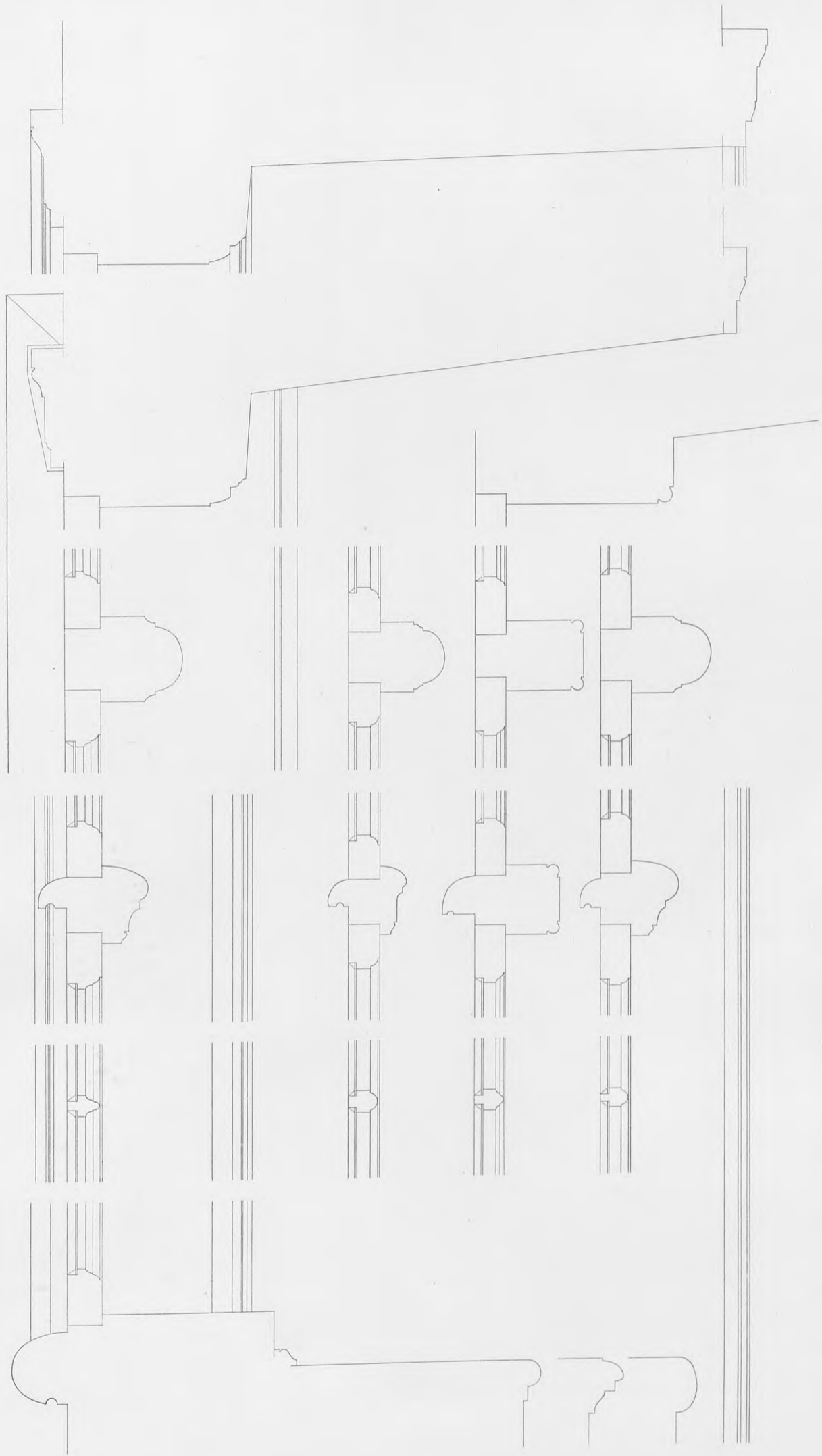

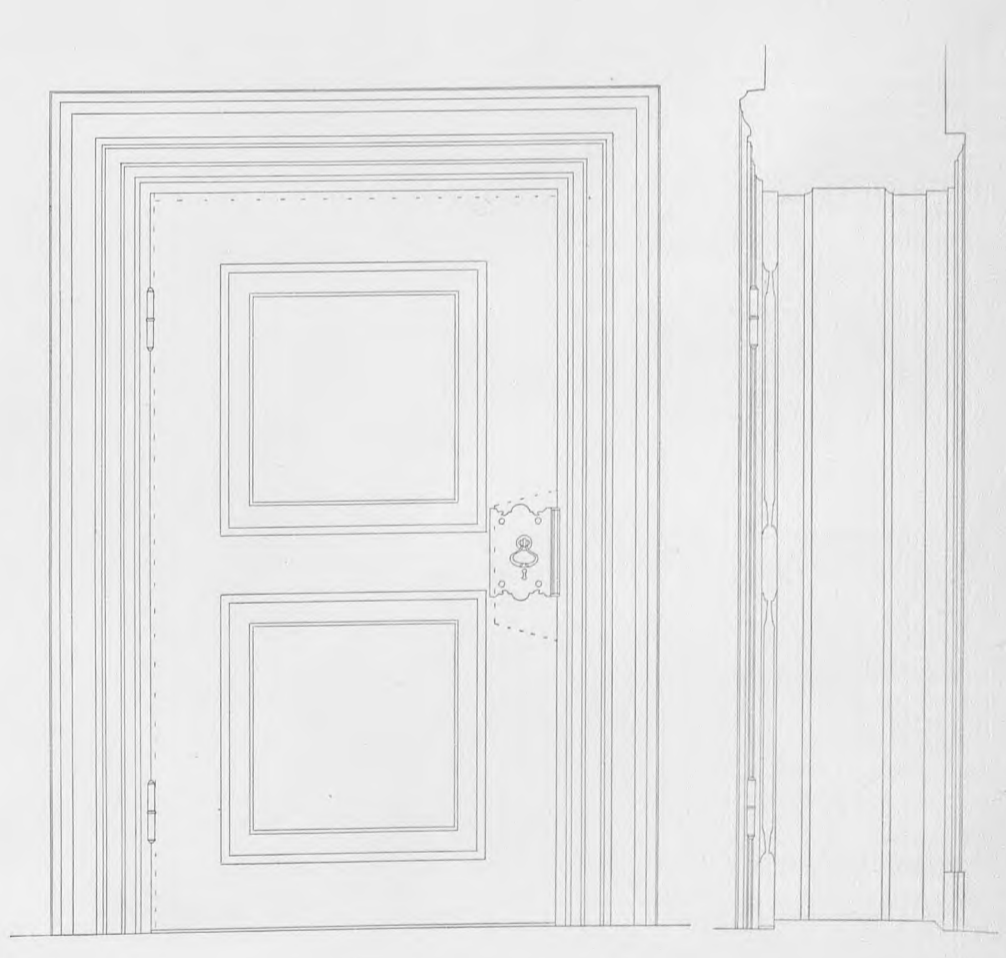
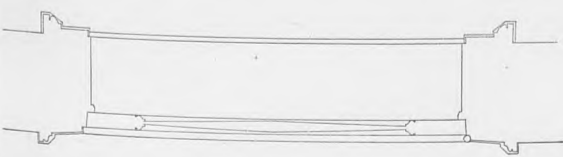
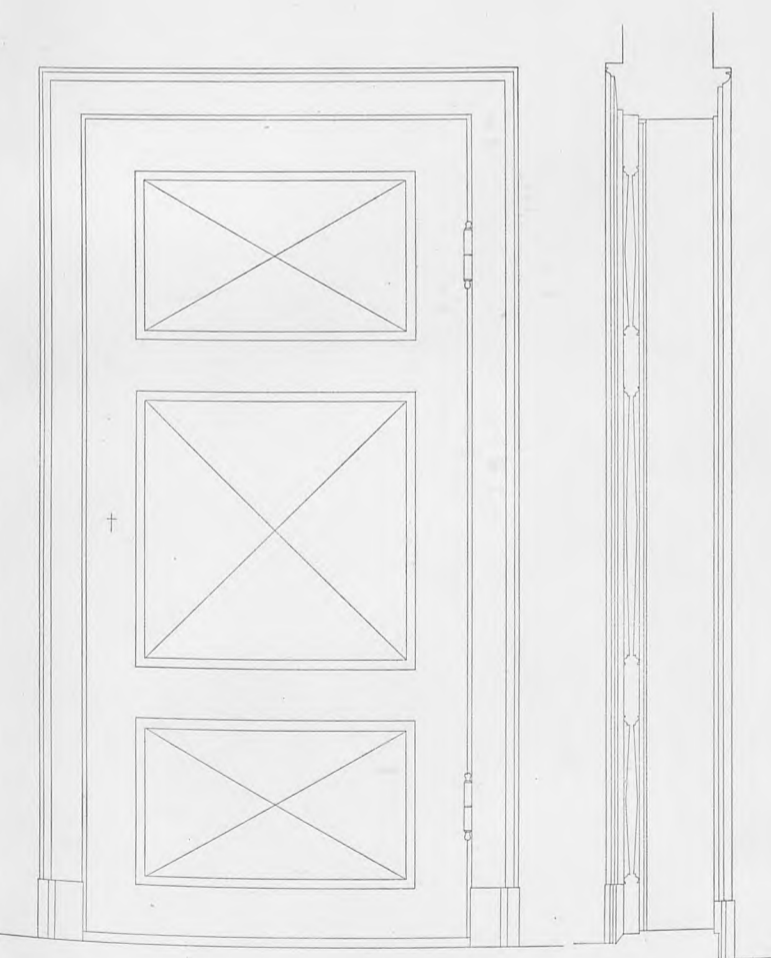
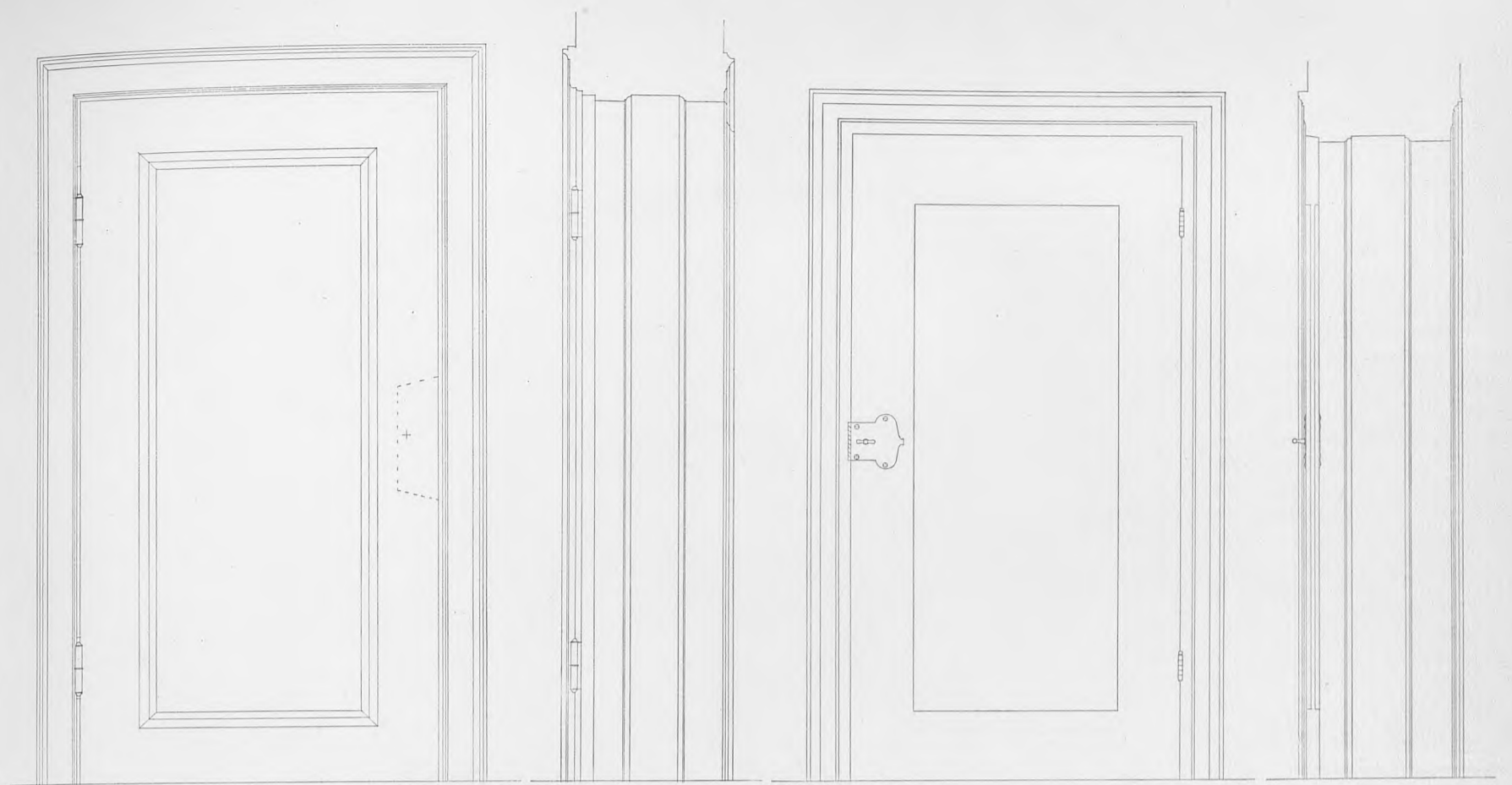

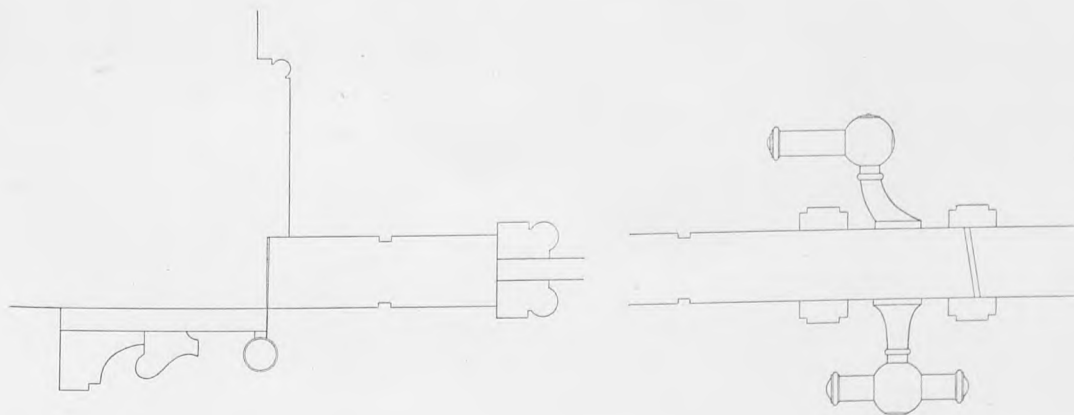
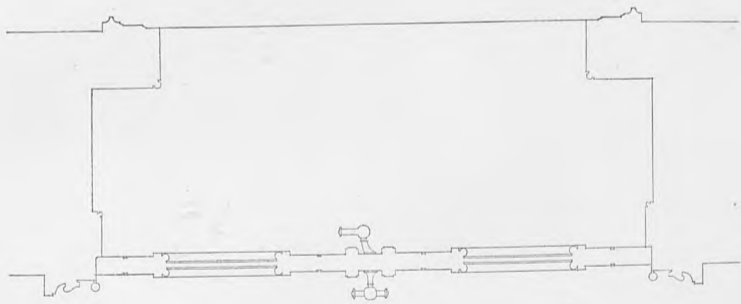
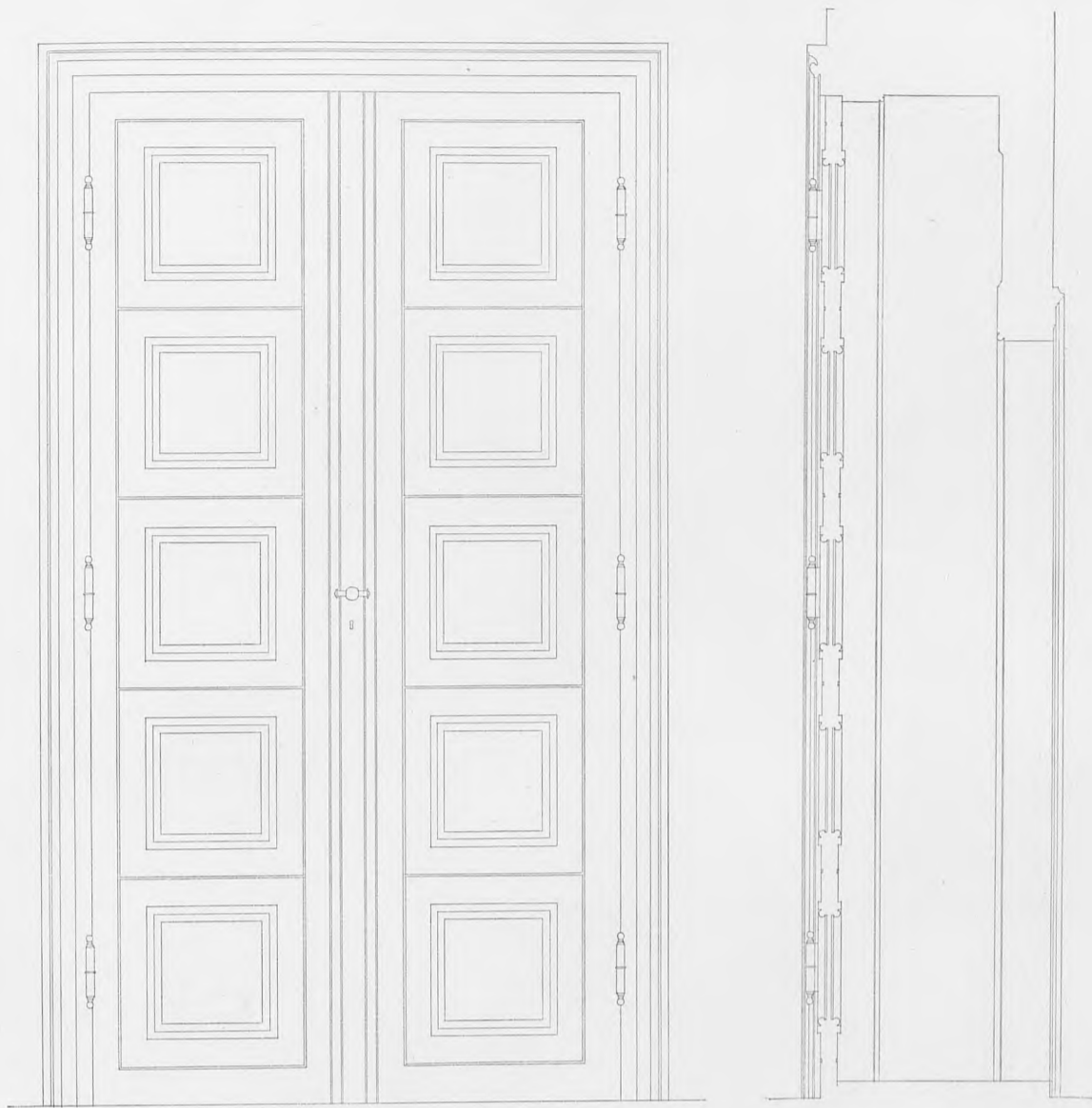
a ca. 1700, b og c ca. 1700—1770, d ca. 1770.

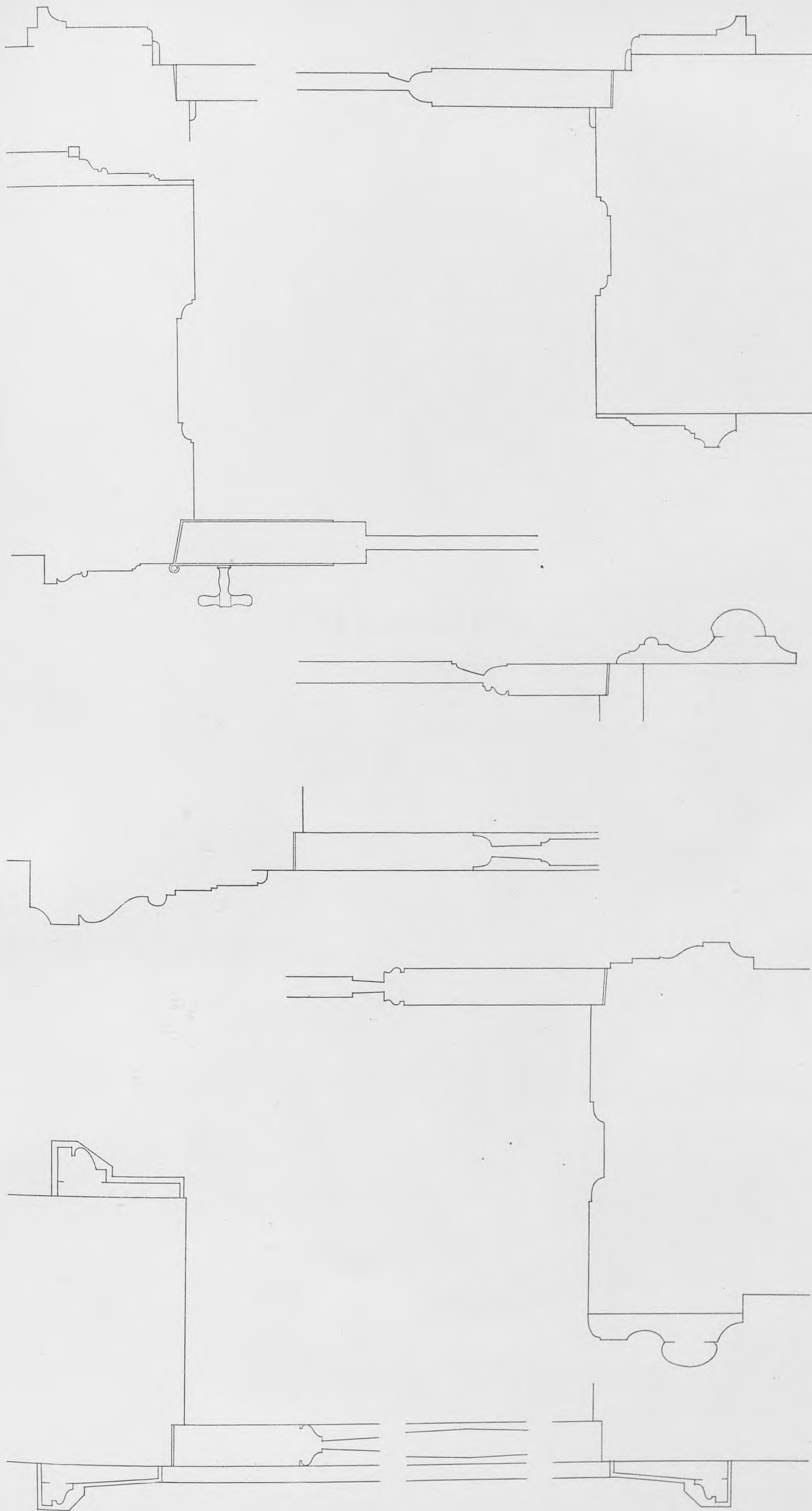
Blyndfattet Vindue fra Østfløjens Vestside. 1:10.
 Enkelthed af samme. 1:1.
 Maalt i 1892 af Langeland Mathiesen.

Dør i Festsal. 1 : 20.
Enkelthed. 1 : 5.
Maalt og tegnet af S. Vett Larsen.

Fotografier

optagne i 1932-33

Ved Interiørfotografierne henvises til Rummenes Beliggenhed paa Etageplanerne.

Facade mod Kongens Nytorv.

Kongens Nytorv set fra Hjørnet af Tordenskjoldsgade mod Bredgade.

Brudstykke af Facaden mod Kongens Nytorv set fra Taget. I Baggrunden Bredgade.

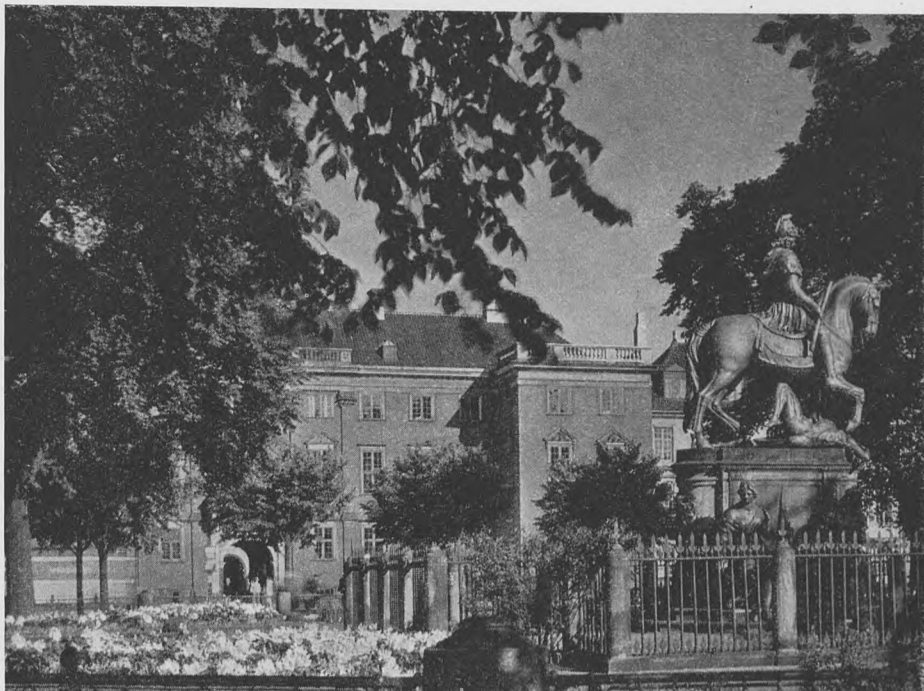
Midterparti af Facaden mod Kongens Nytorv.

Lygtebærer paa Facaden mod Kongens Nytorv.

Facade mod Kongens Nytorv.

Facade mod Kongens Nytorv. Sne.

Charlottenborgkomplekset set fra Taget af Udstillingsbygningen.

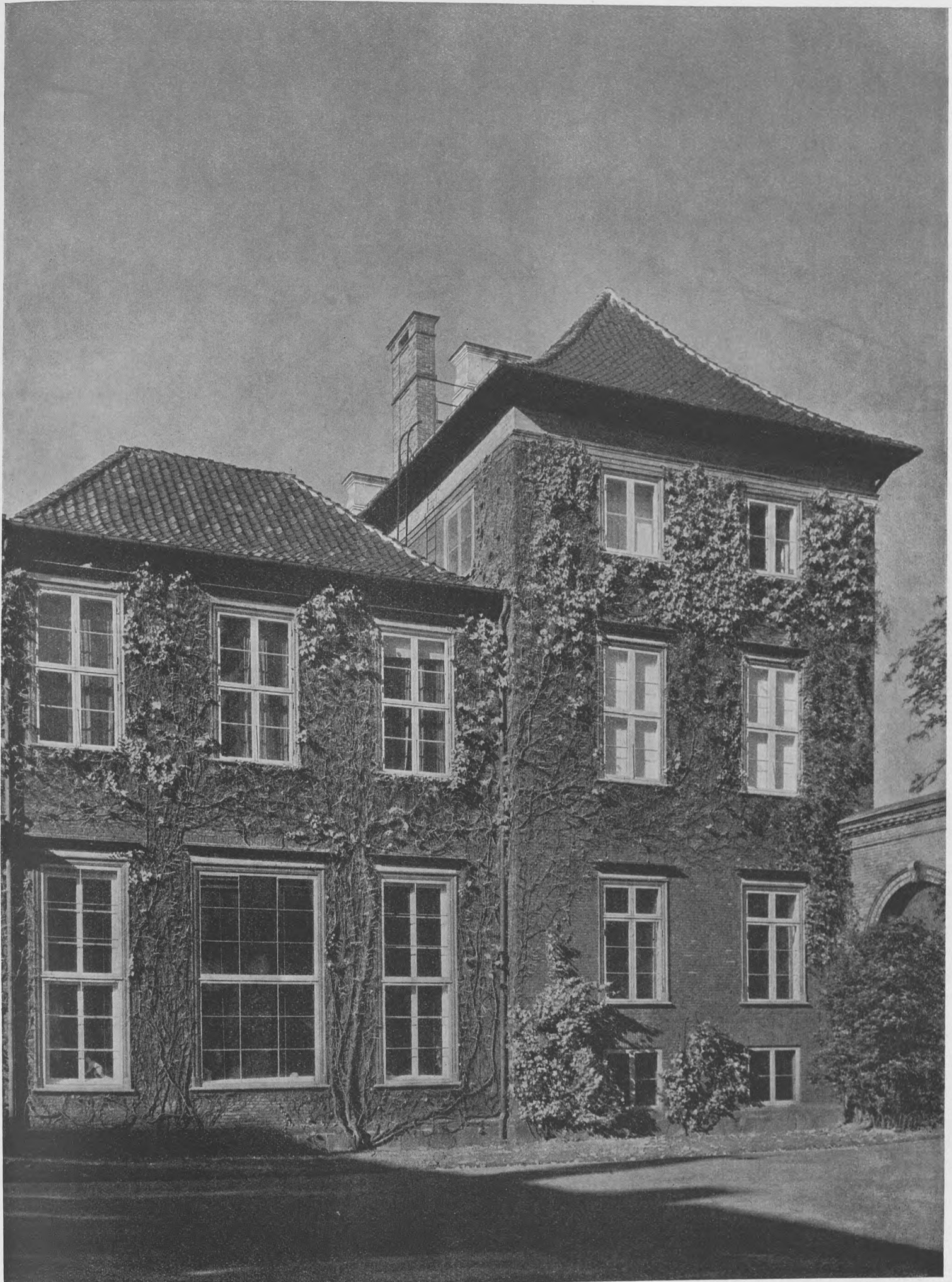

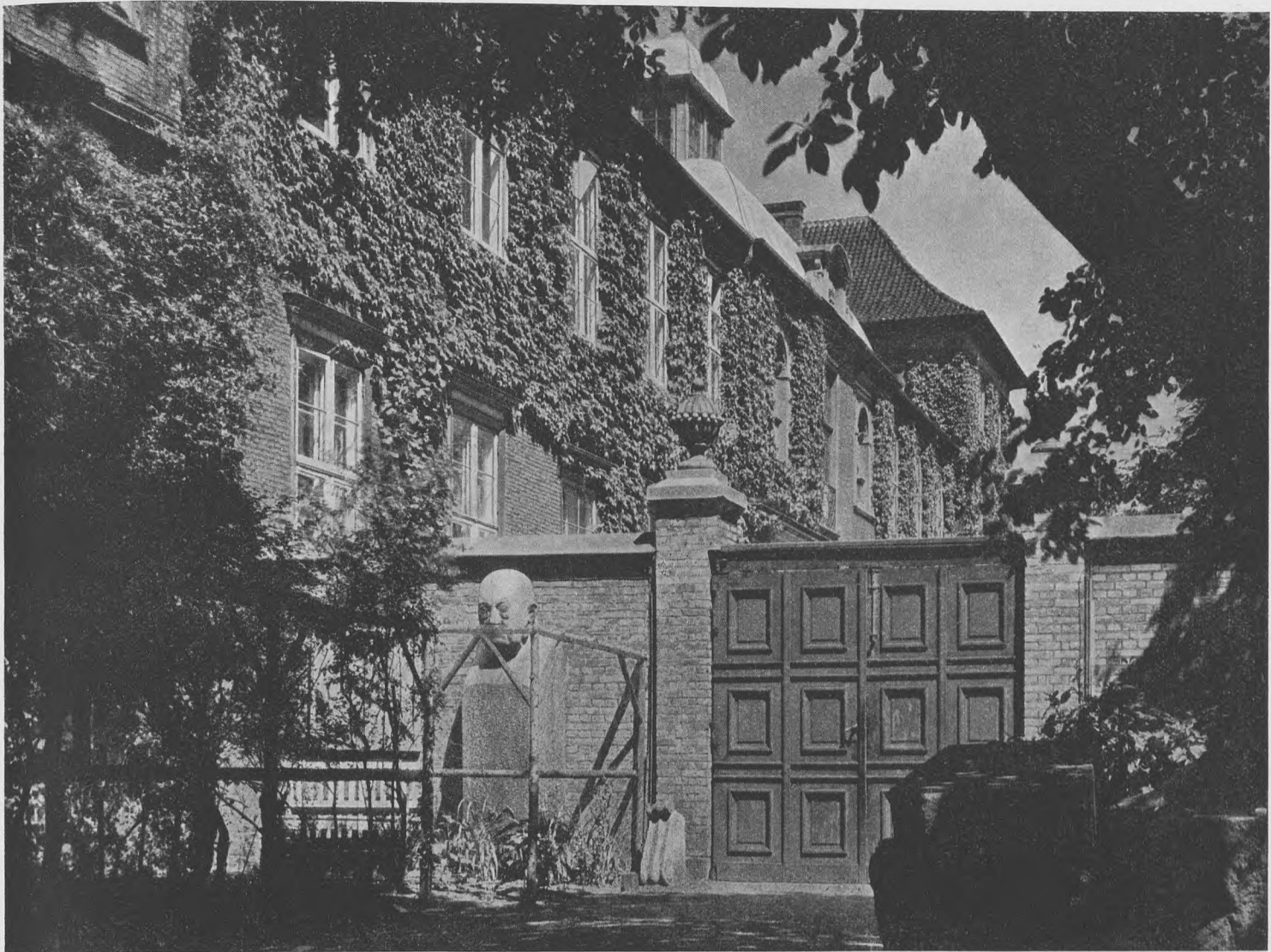
Nordfløjen set fra Nyhavn.

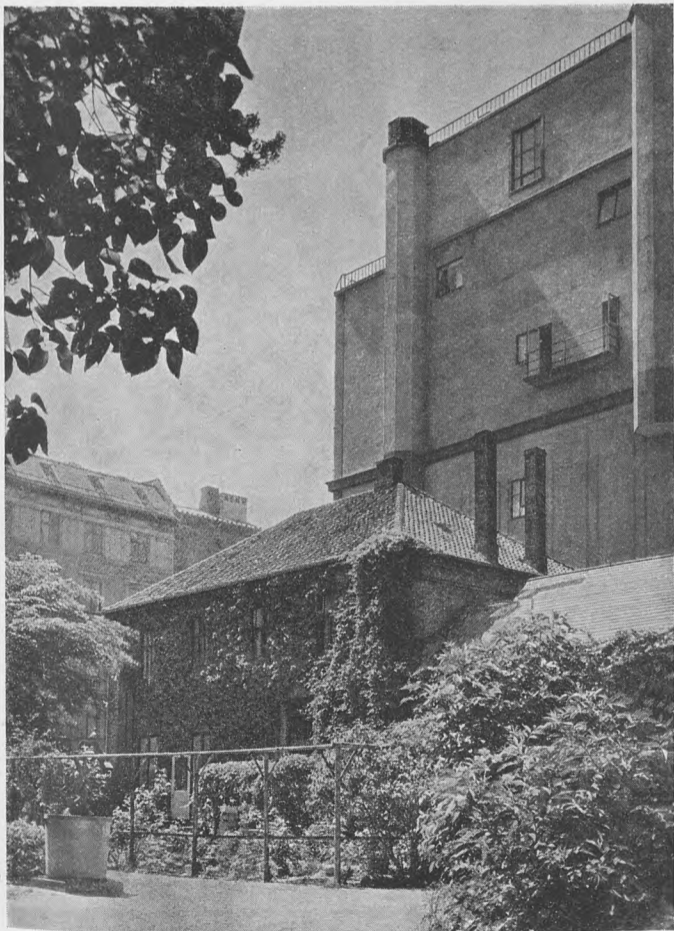
Østfløjen set fra Udstillingsgaarden.

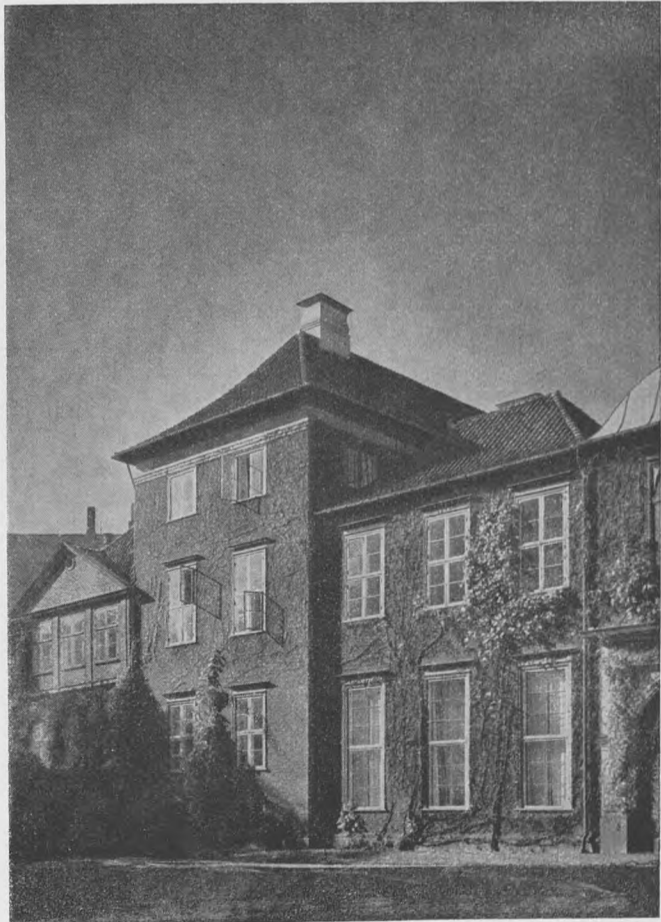
Nordre Gavl og Sidepavillon set fra Udstillingsgaarden.

Østfløjen set fra Billedhuggerhaven.

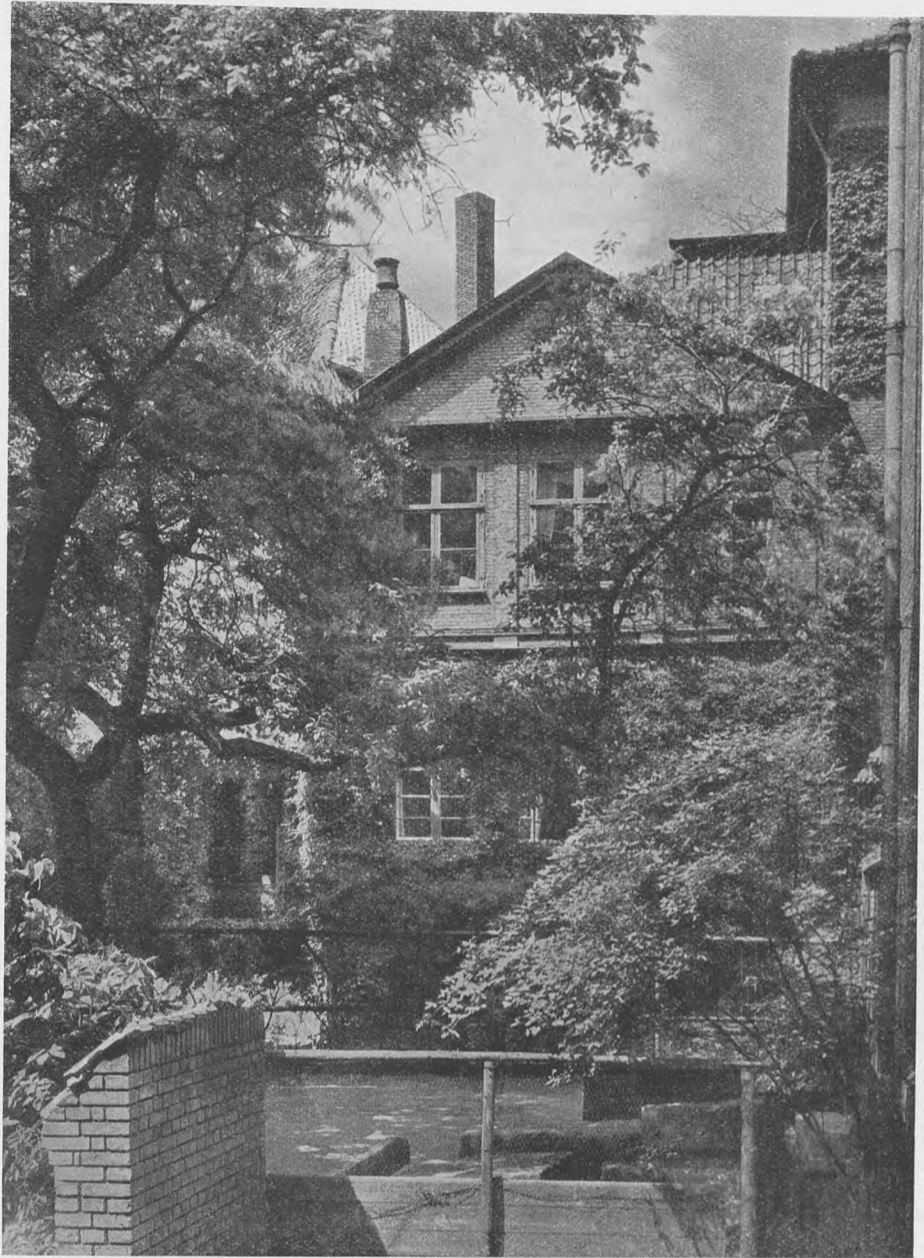

Professorbolig ved Heibergsgade.

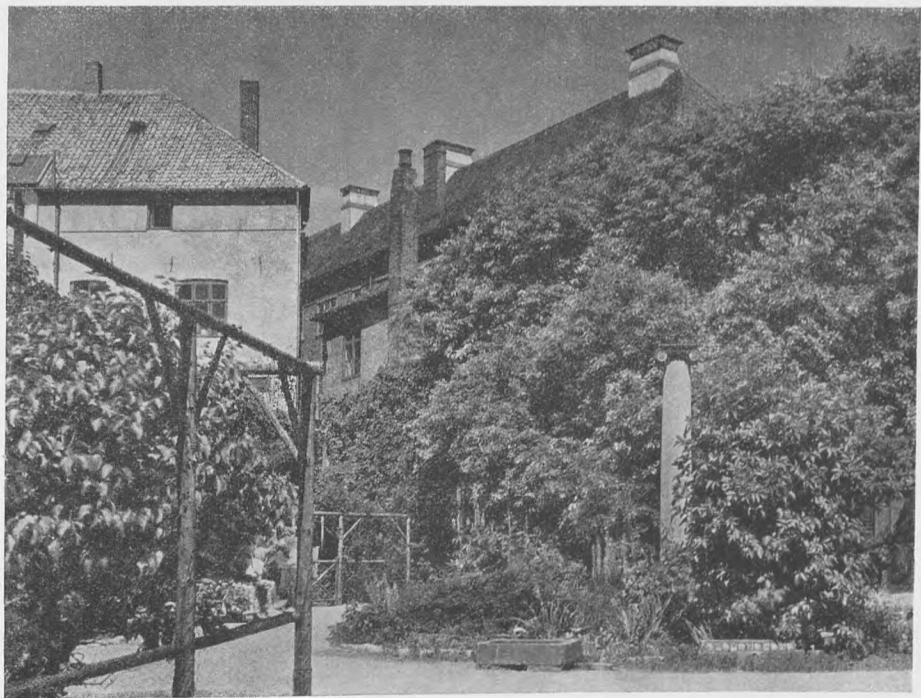

Søndre Gavl og Sidepavillon set fra Udstillingsgaarden.

Tilbygningen til Sydfløjen, set fra Billedhuggerhaven.

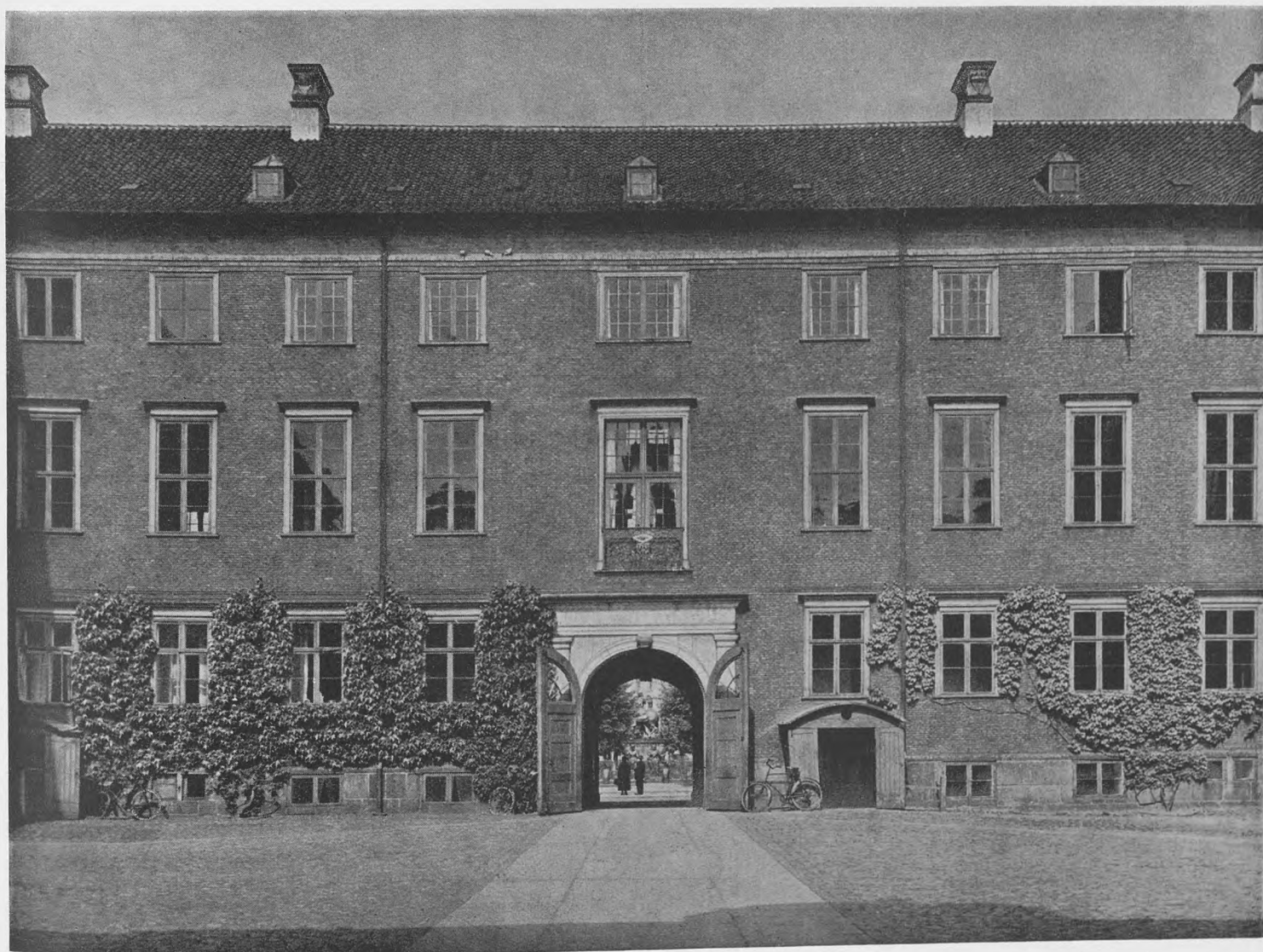

Billedhuggerhaven.

Østfløjens Gaardside

Vestfløjens Gaardside.

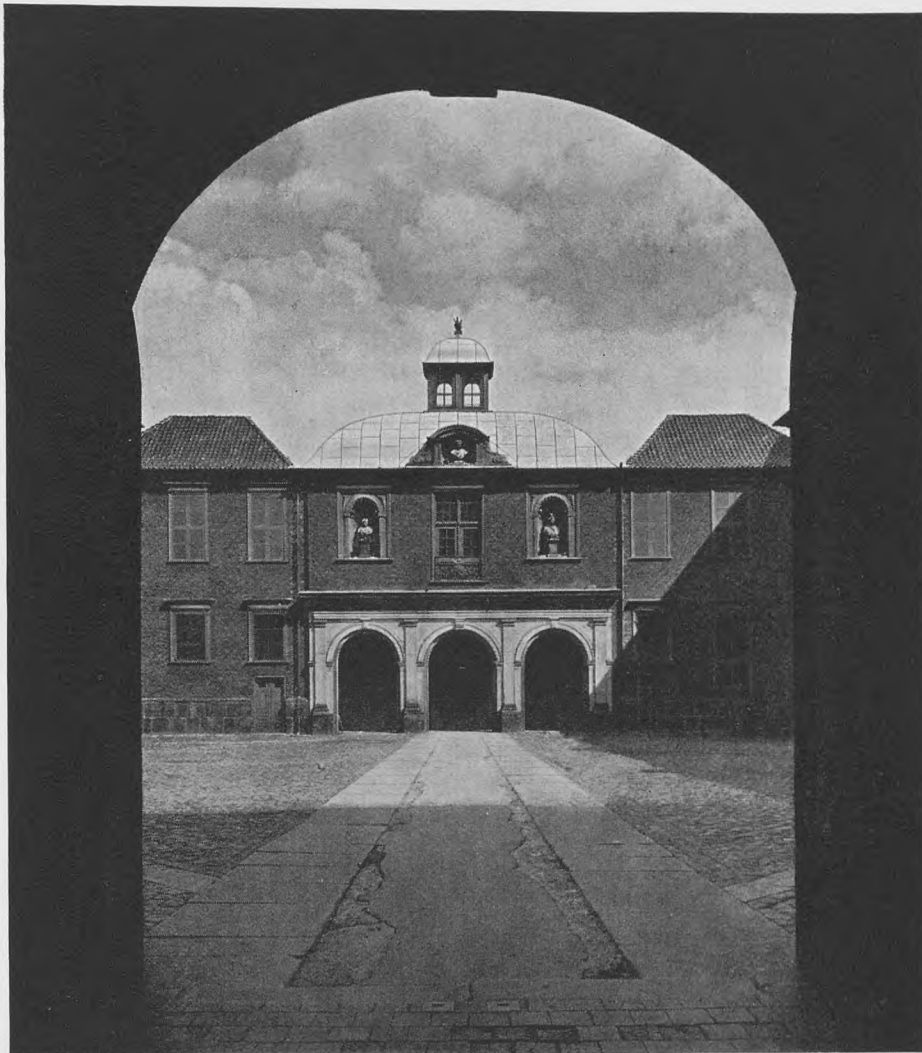
Midterparti af Nordfløjens Gaardside.

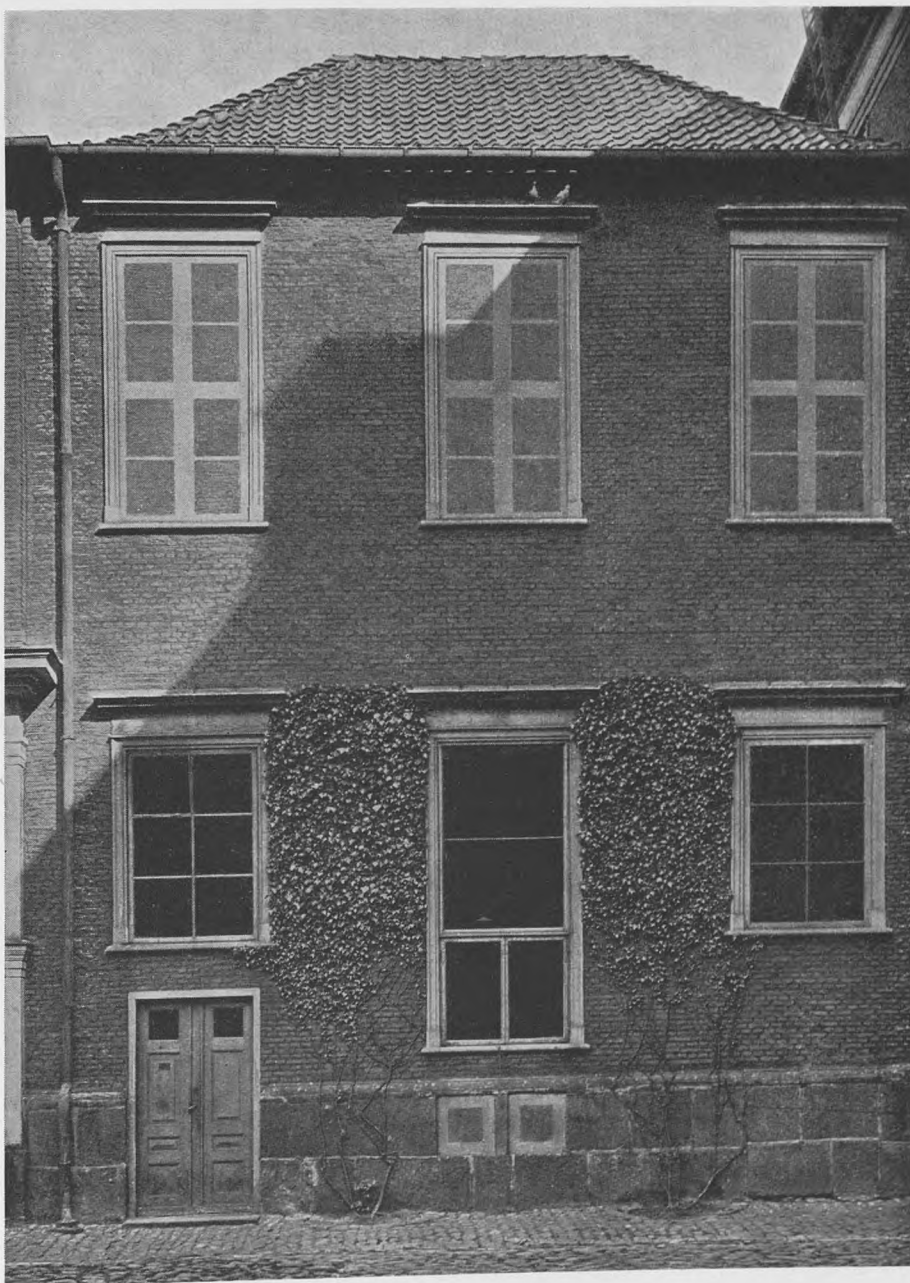
Hjørne i Gaarden.

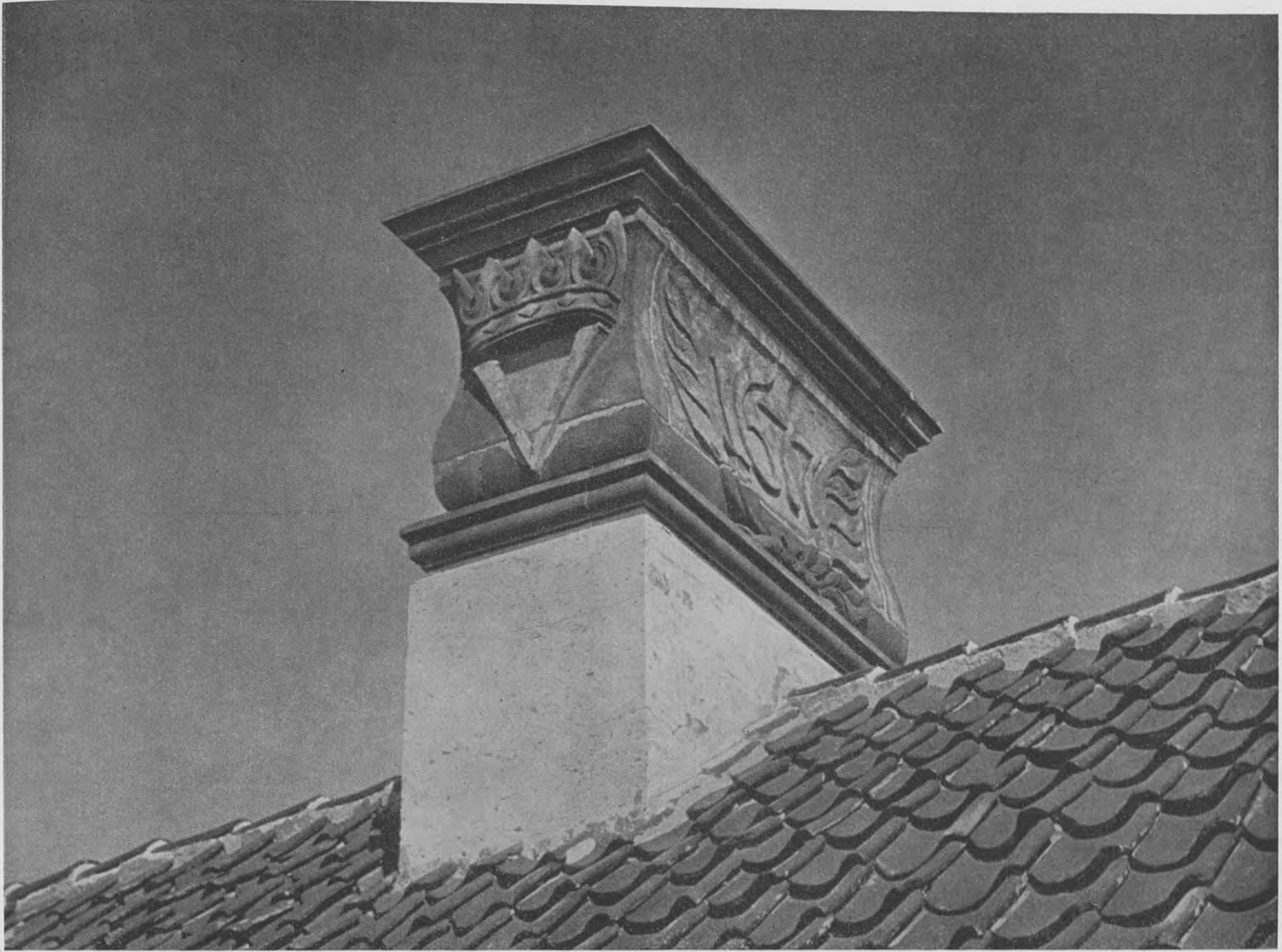

Østfløjen set fra Porten i Vestfløjen.

Sidepavillon set fra Gaarden.

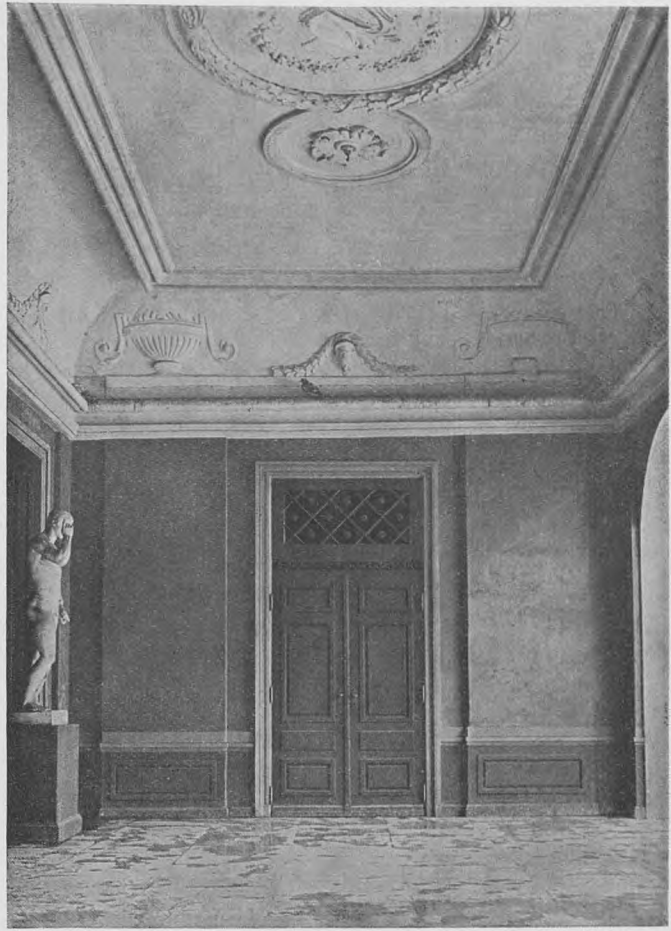
Skorsten med Gyldenløves Monogram og Aarstallet for Hovedfløjens Færdiggørelse.

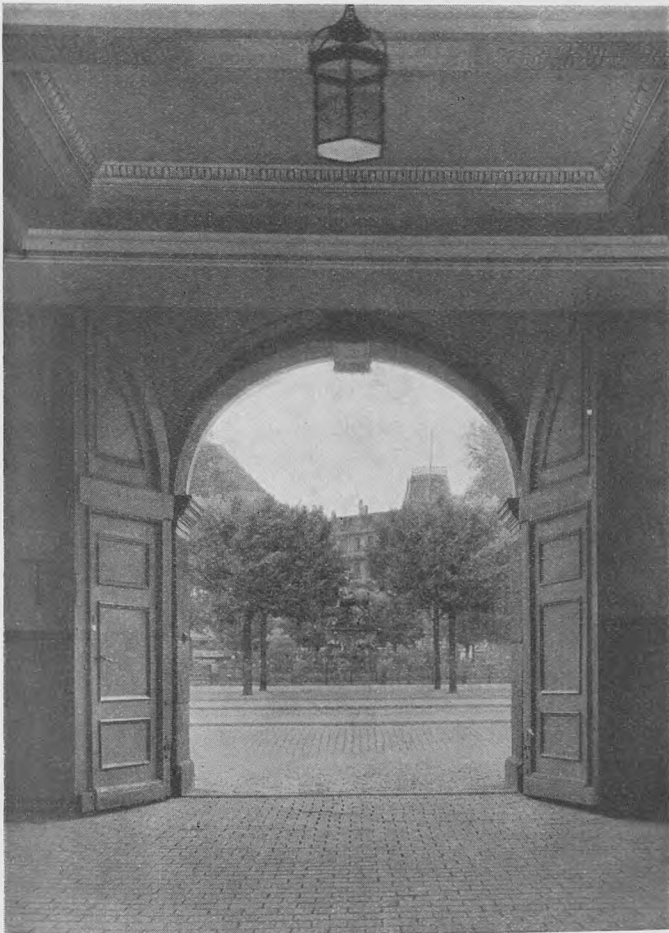
Skorsten.

Portbue i Portiken.

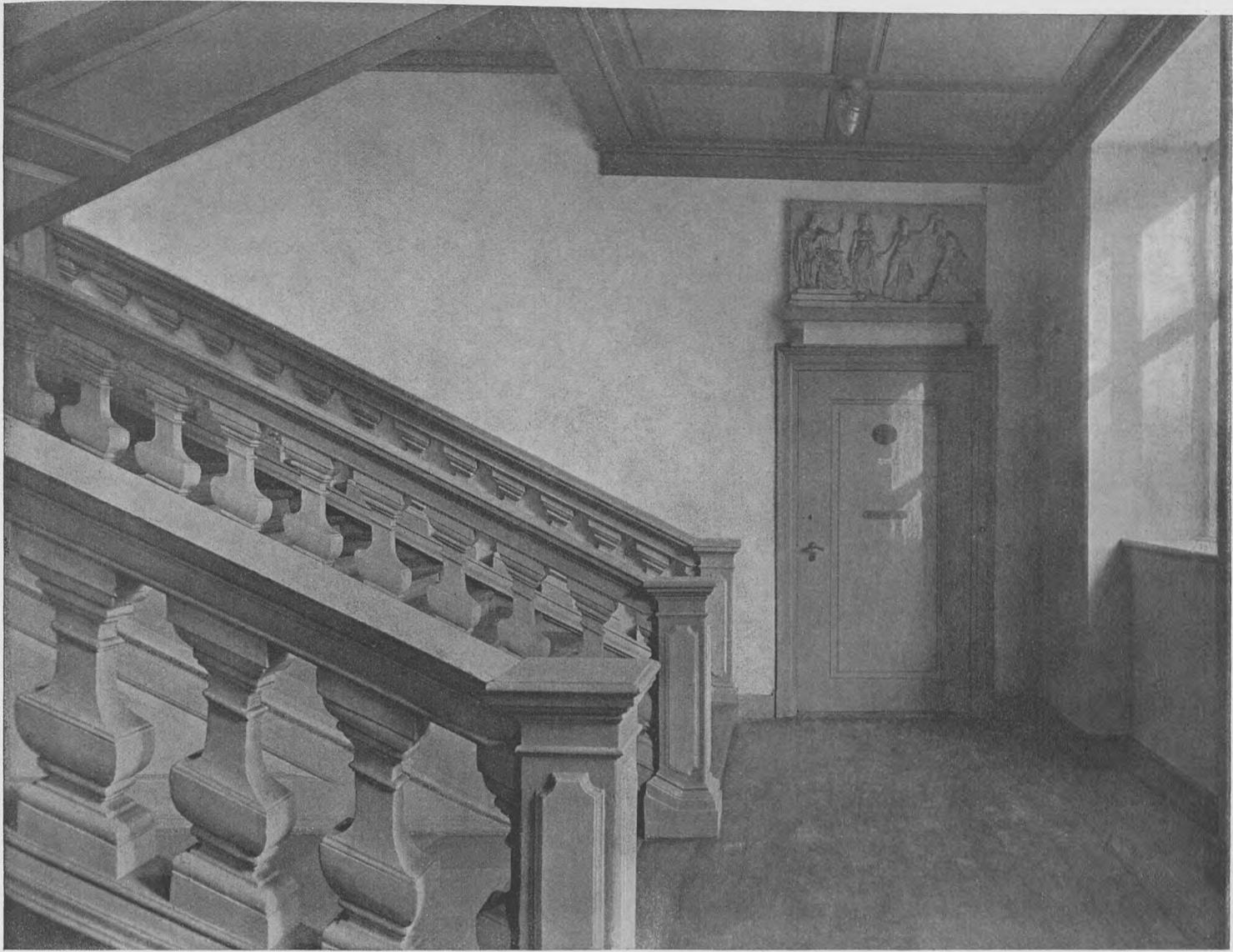
Portrum i Portiken.

Port mod Kongens Nytorv.

Stue i Professorlejlighed. Loftsdekoration af Hilker. Stuen.
Se Opm. Tv. 3, Rum 6.

Trappe i Vestfløj. Stuen.

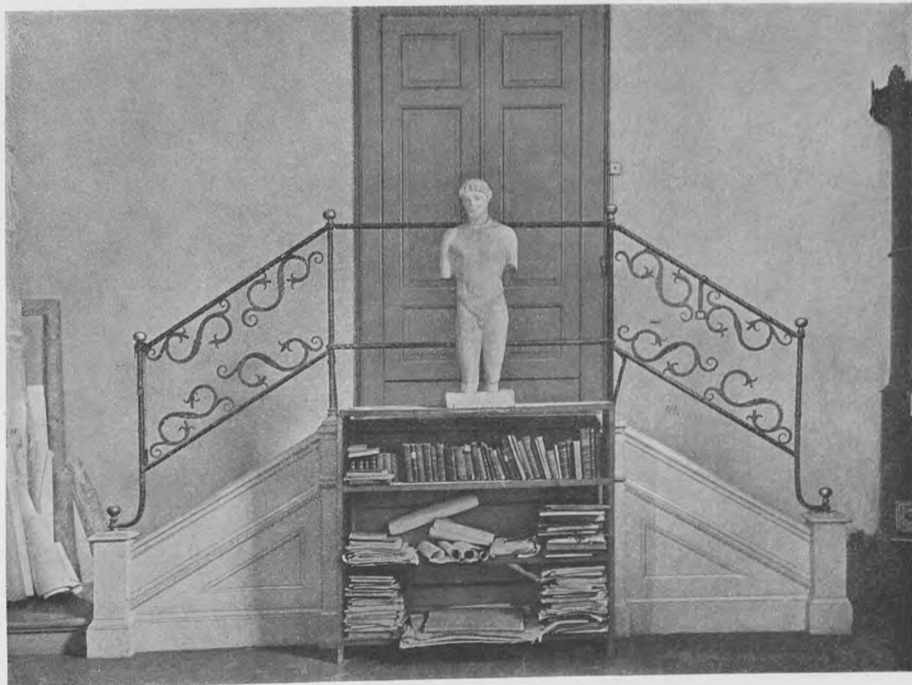

Stue i Professorlejlighed. Stuen. Se Opm. Tv. 3, Rum 47.

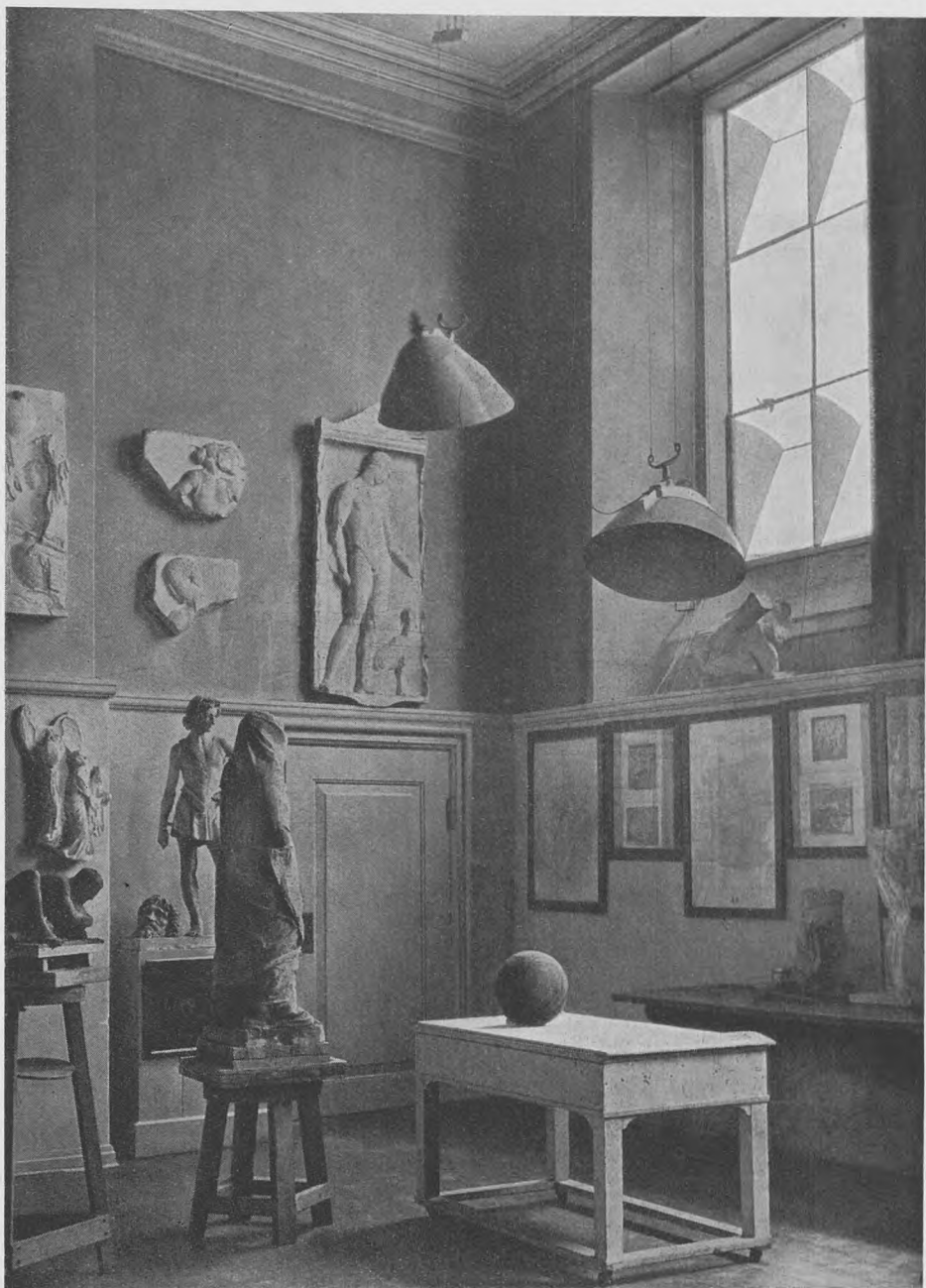
Atelier i den nordre Sidepavillon. Stuen.
Se Opm. Tv. 3, Rum 34.

Trappe i Atelier i den søndre Sidepavillon.
Stuen. Se Opm. Tv. 3, Rum 32.

Atelier i Nordfløjens Kælderetage. Se Opm.
Tv. 2, Rum 34

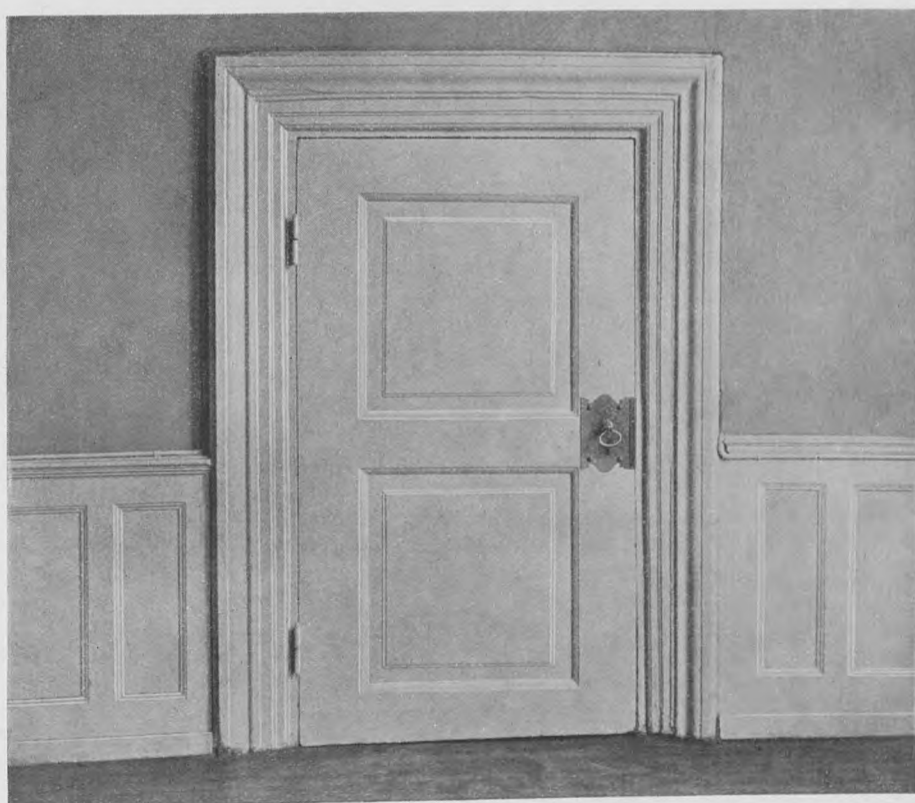
Frokostkælder. Se Opm. Tv. 2, Rum 58.

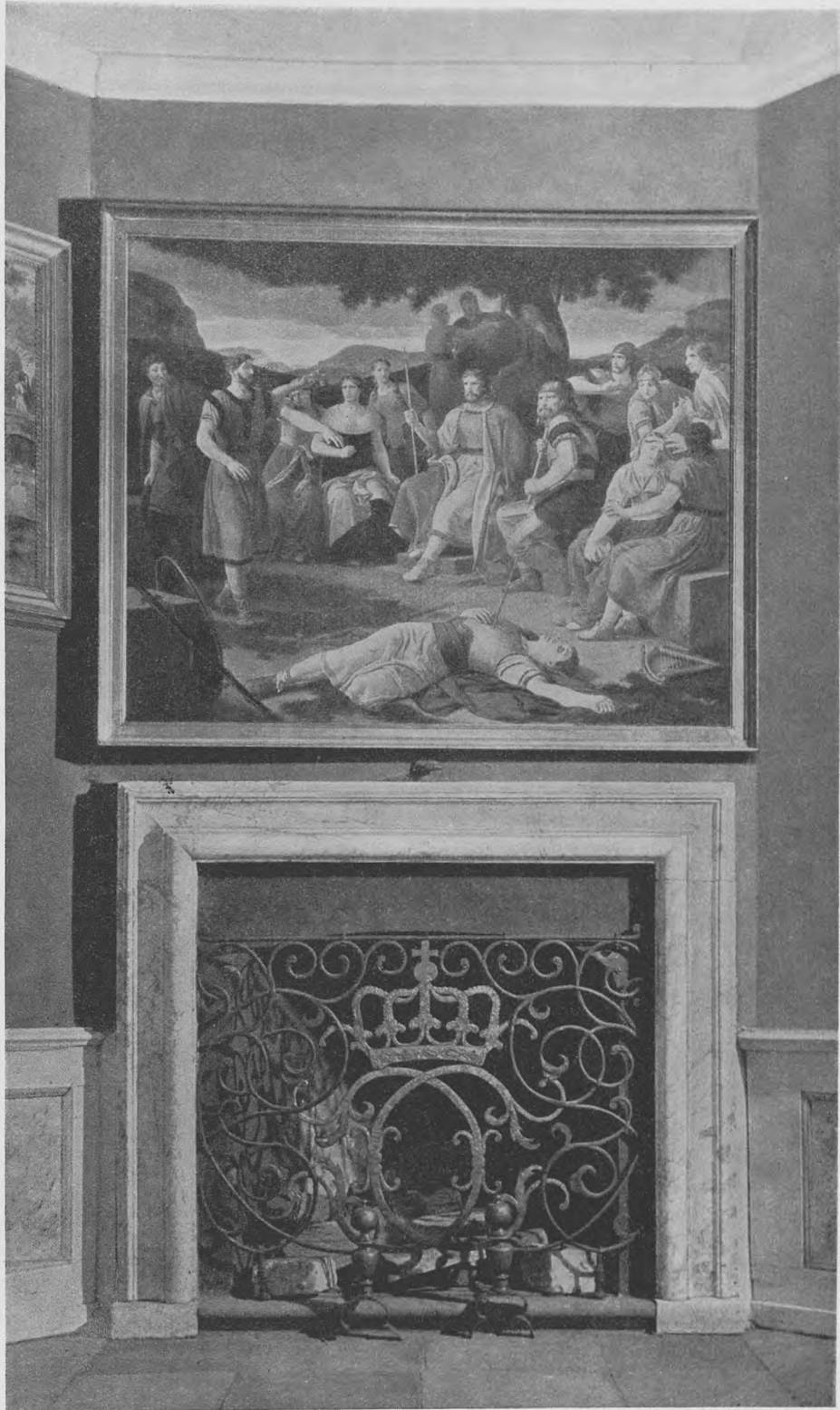
Trappe i Sydfløjen. 1. Sal.

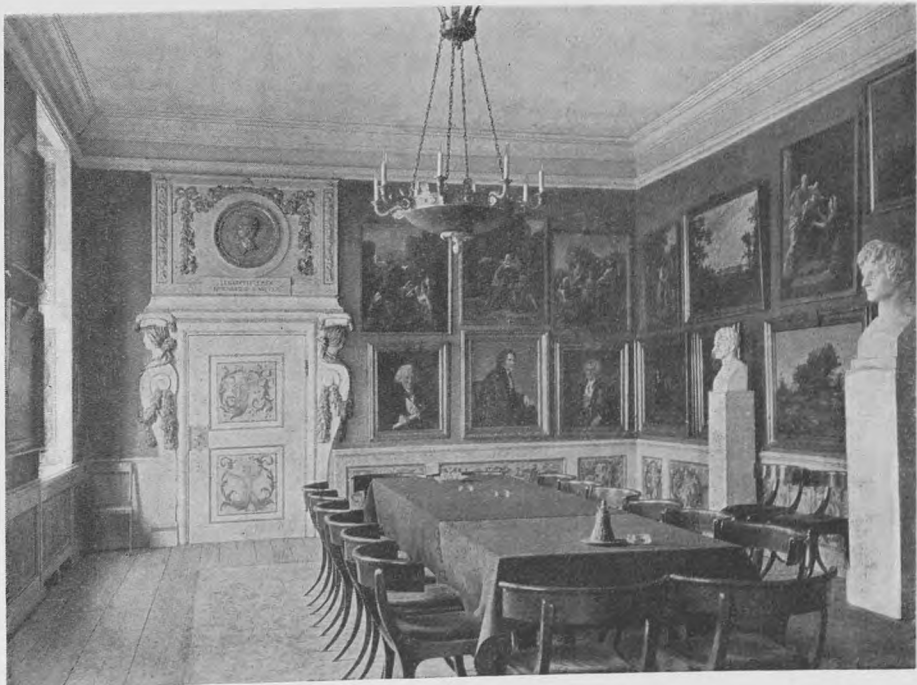
Dør paa 1. Sal.

Kamin i nordre Forsal til Kuppelsal. 1. Sal.

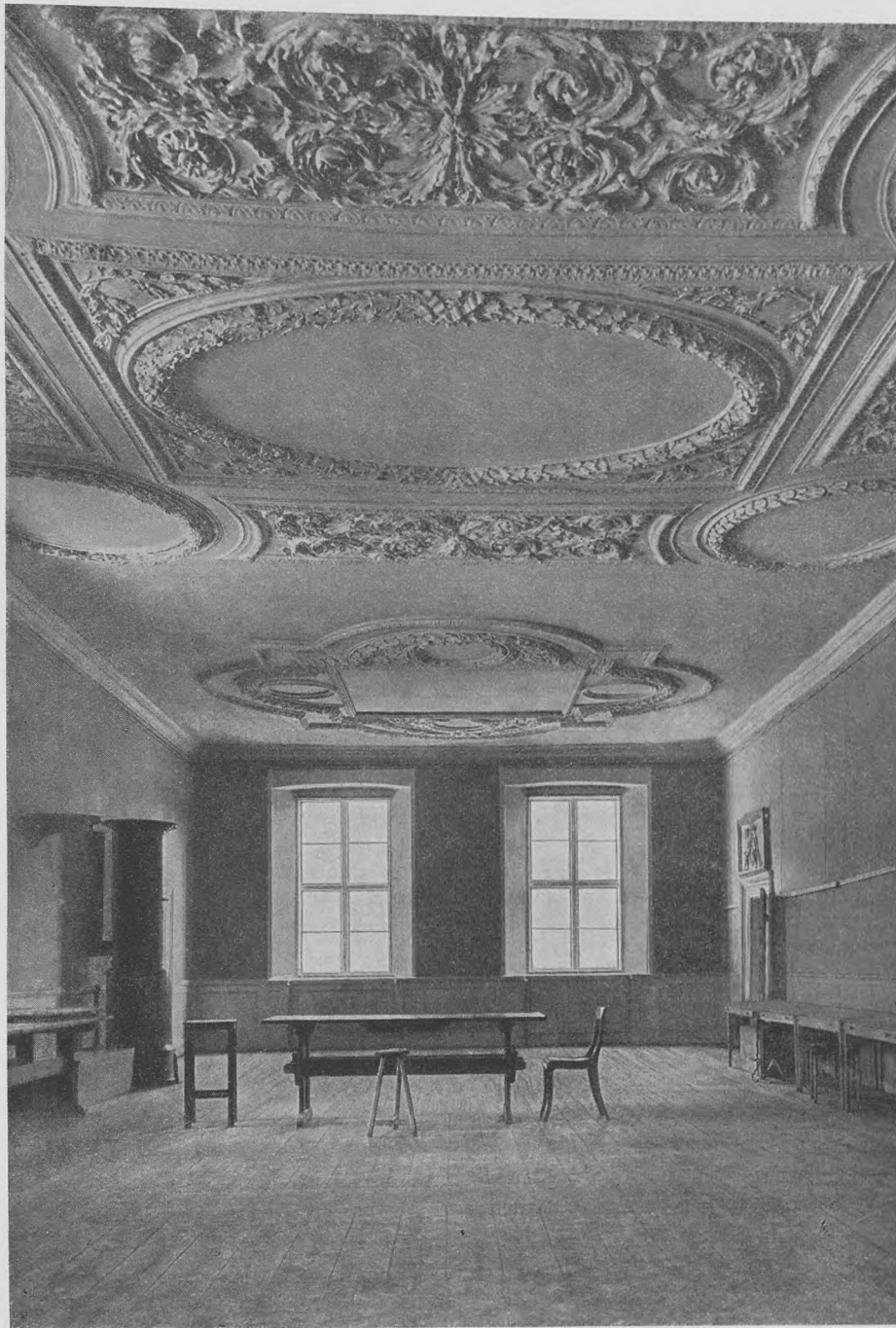
Nordre Forsal til Kuppelsal. 1. Sal. Se Opm. Tv. 4, Rum 13.

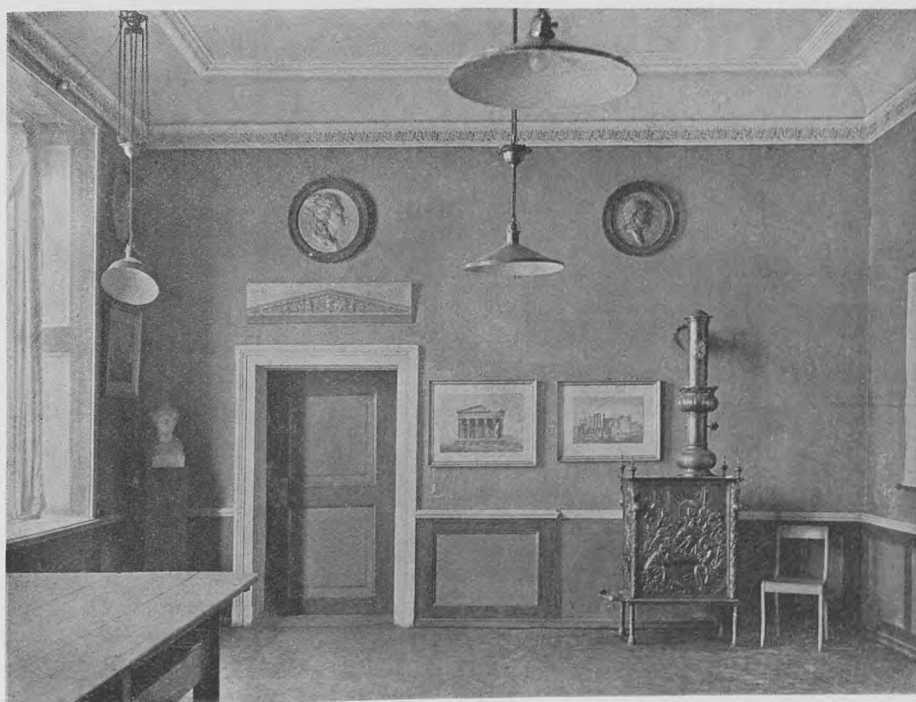

Kuppelsal. Iste Sal. Se Opm. Tv. 4, Rum 12.

Bygningsskolens 3. Klasse. 1. Sal. Se Opm.
Tv. 4, Rum 7.

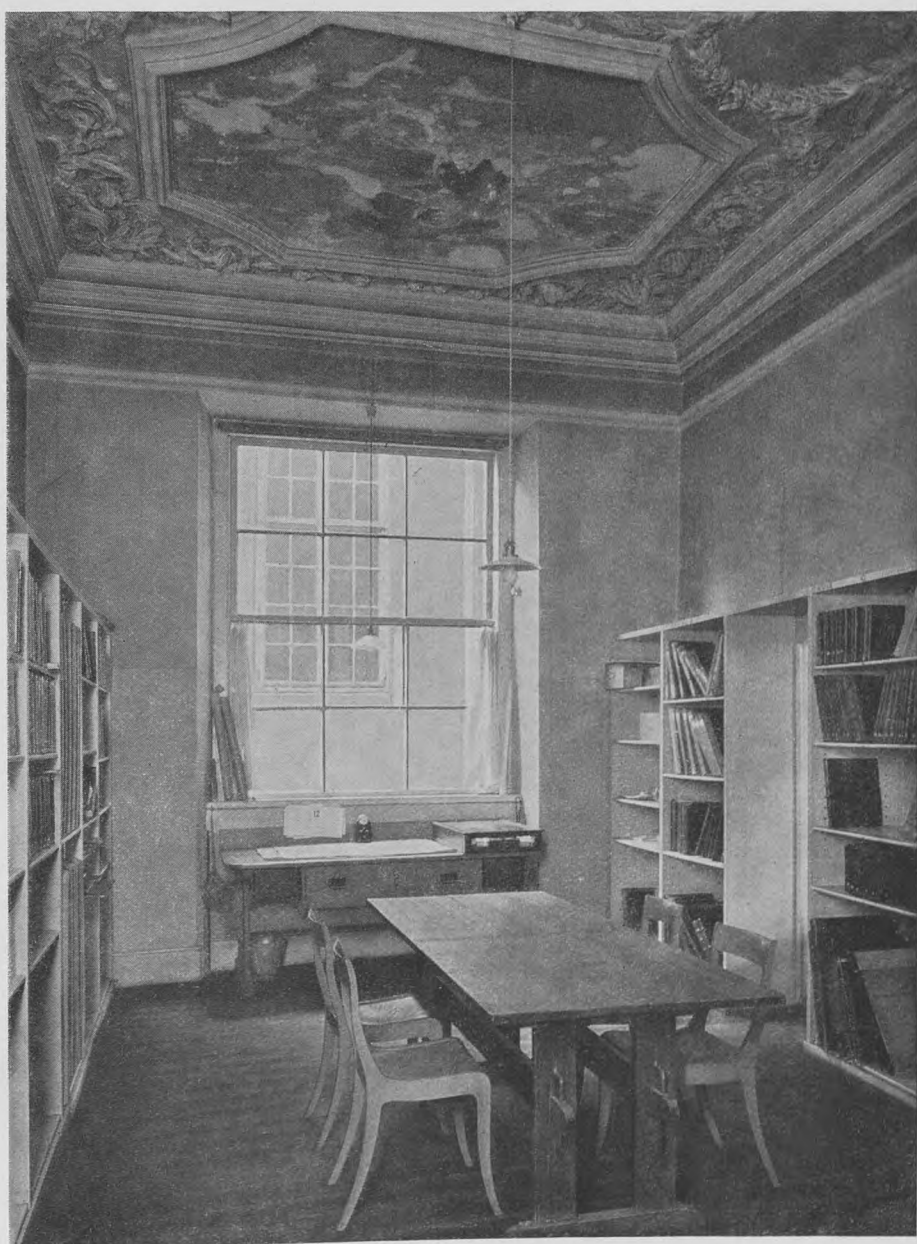

Søndre Forsal til Kuppelsal. 1. Sal. Se Opm.
Tv. 4, Rum 11.

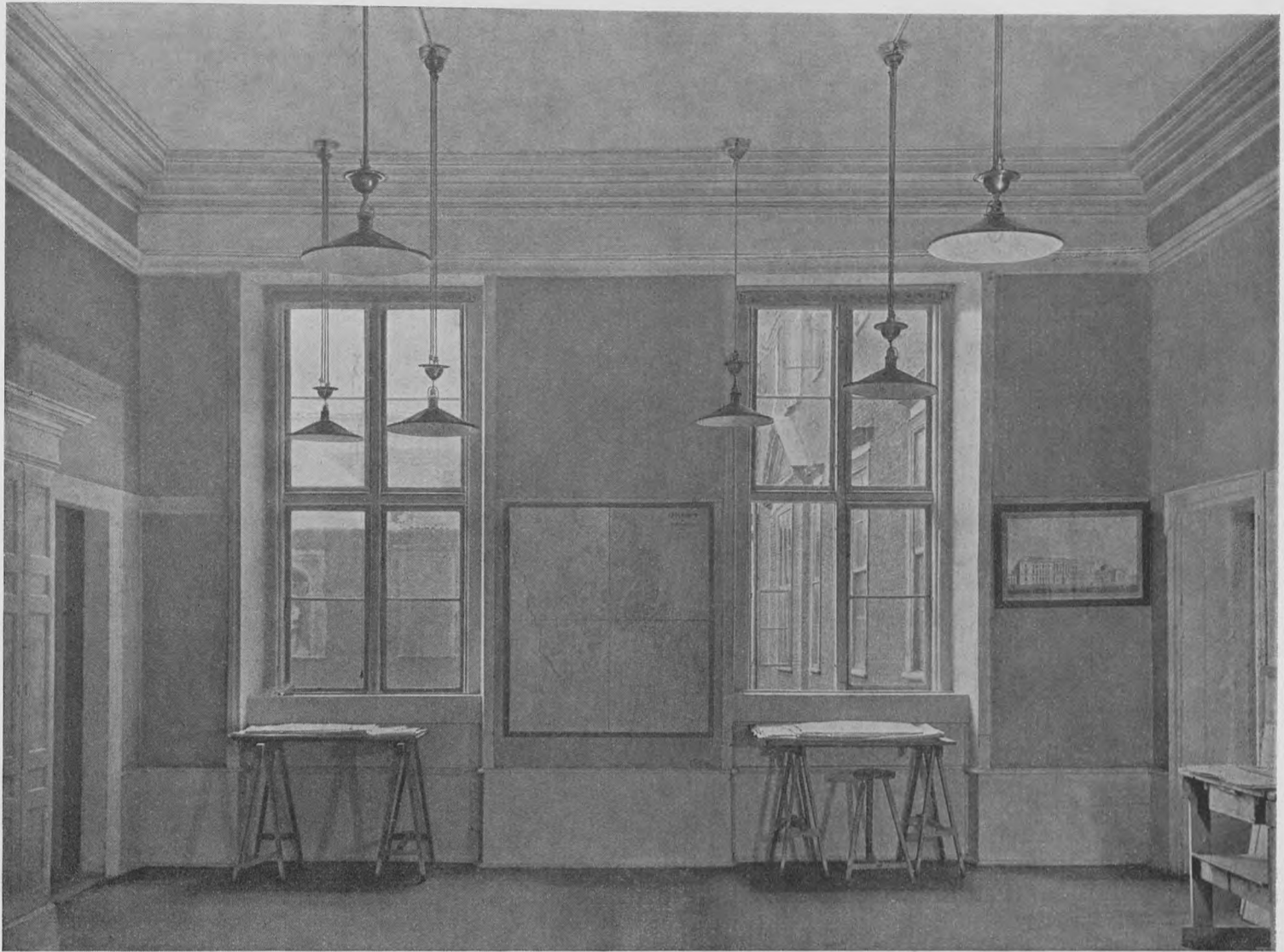

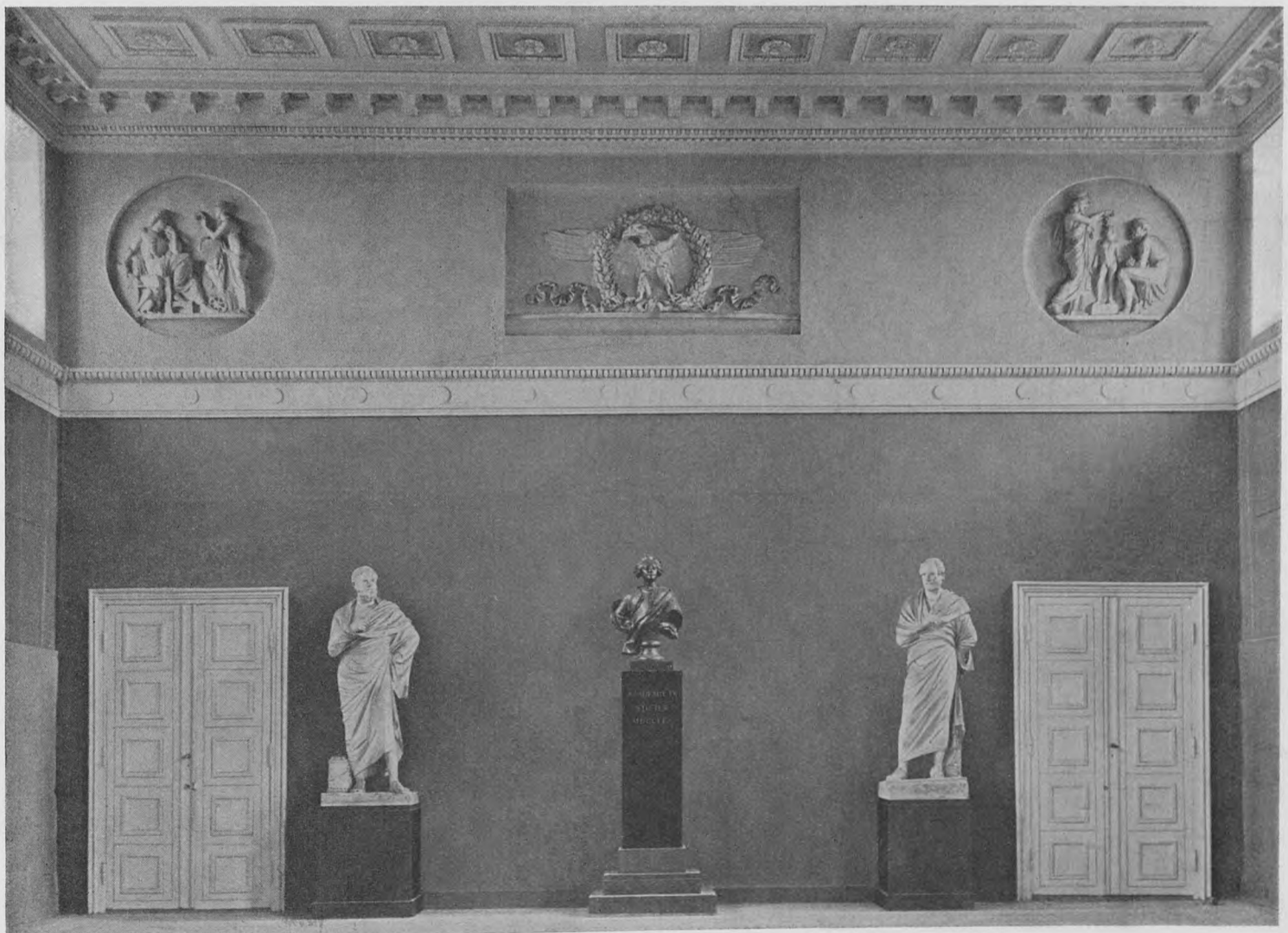
Brudstykke af Loftsdekoration i Sengekammeret.

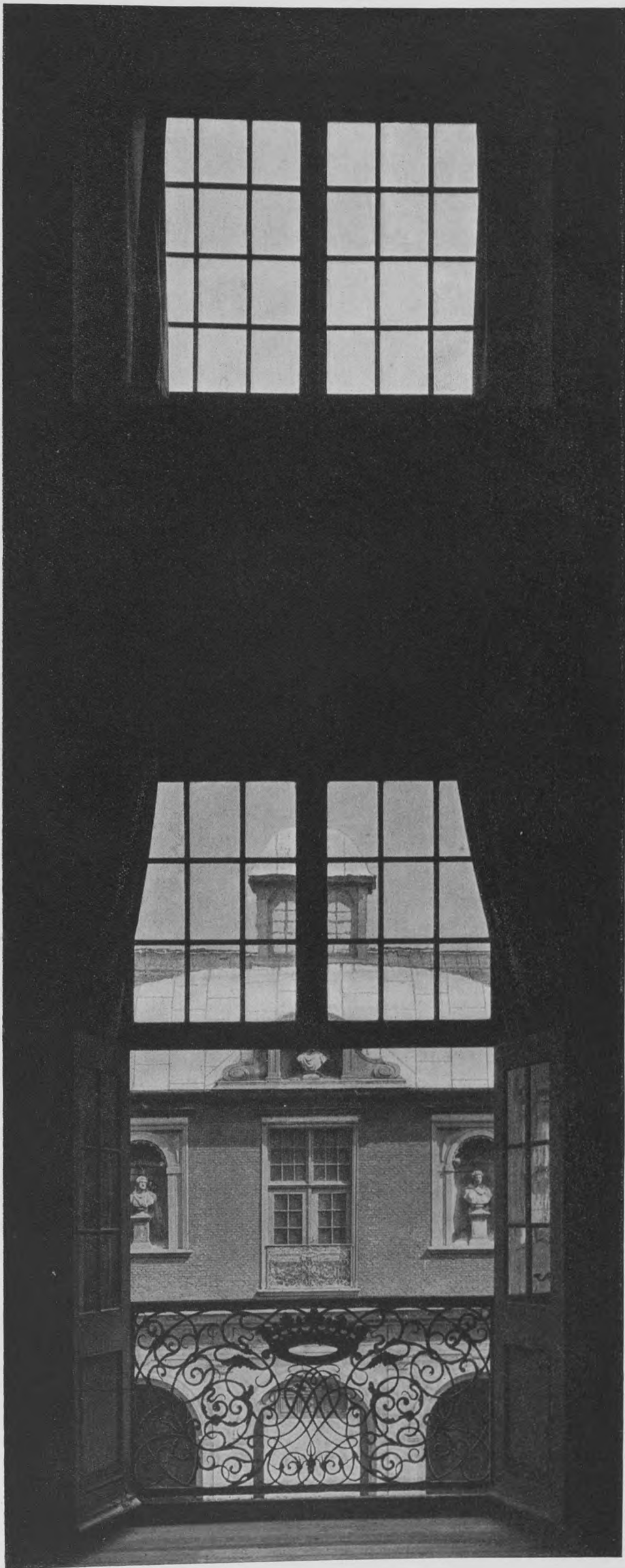
Gyldenløves Sengekammer. Nuværende Haandbibliotek i Bygningsskolen. 1. Sal. Se Opm. Tv. 4, Rum 4.

Forsal til Festsal. Bygningsskolens 4. Klasse. 1. Sal. Se Opm. Tv. 4, Rum 2.

Festsalen. Sydlige Endevæg. 1. Sal. Se Opm. Tv. 4, Rum 1.

Portiken set fra Festsalen.

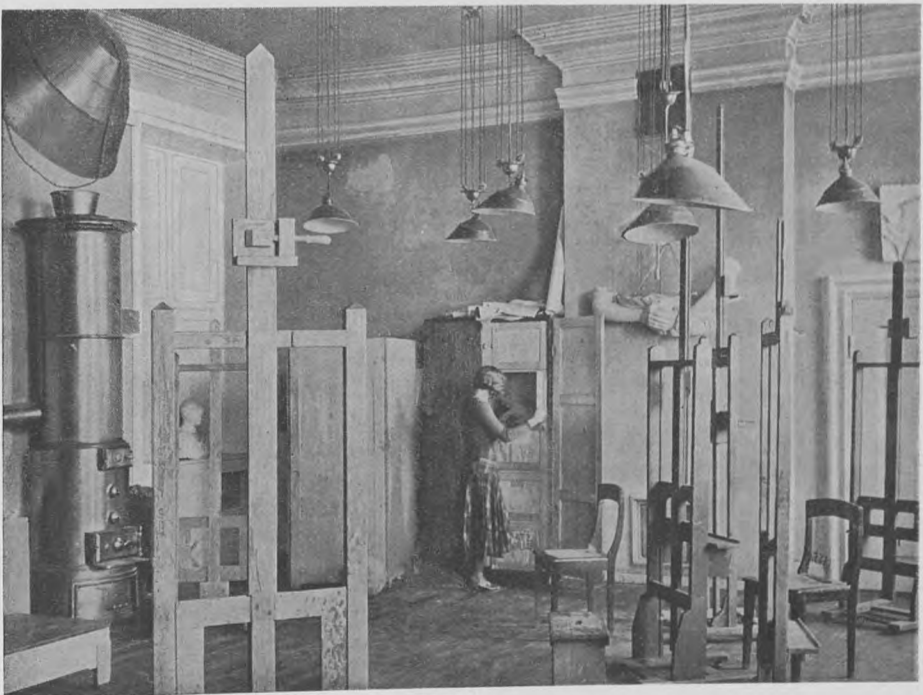
Værelse i Bygningsskolens 4. Klasse. 1. Sal. Se Opm. Tv. 4, Rum 3.

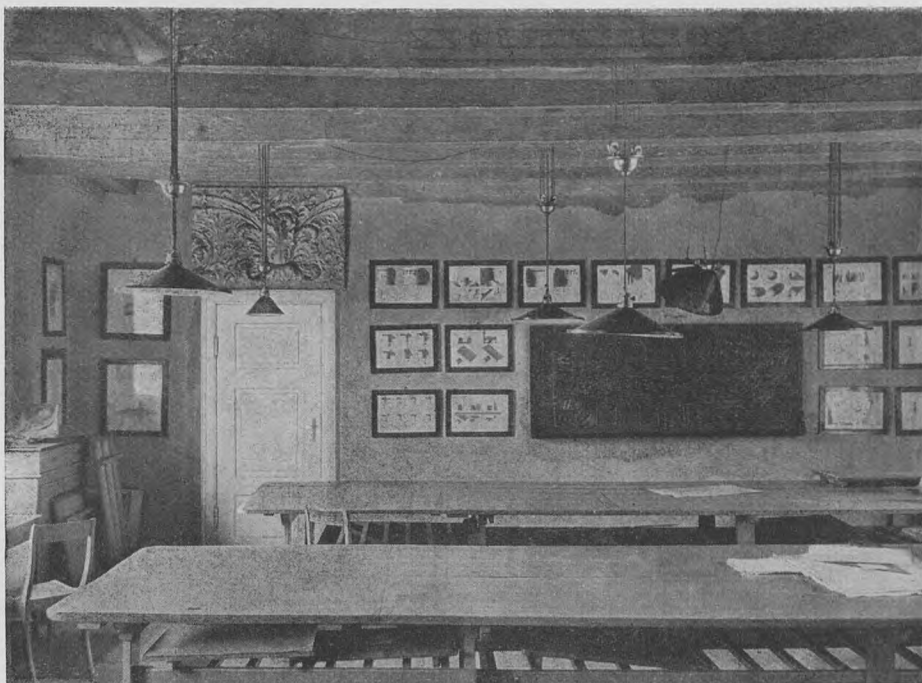
Atelier. Malerskolen. 1. Sal. Se Opm. Tv. 4, Rum 22.

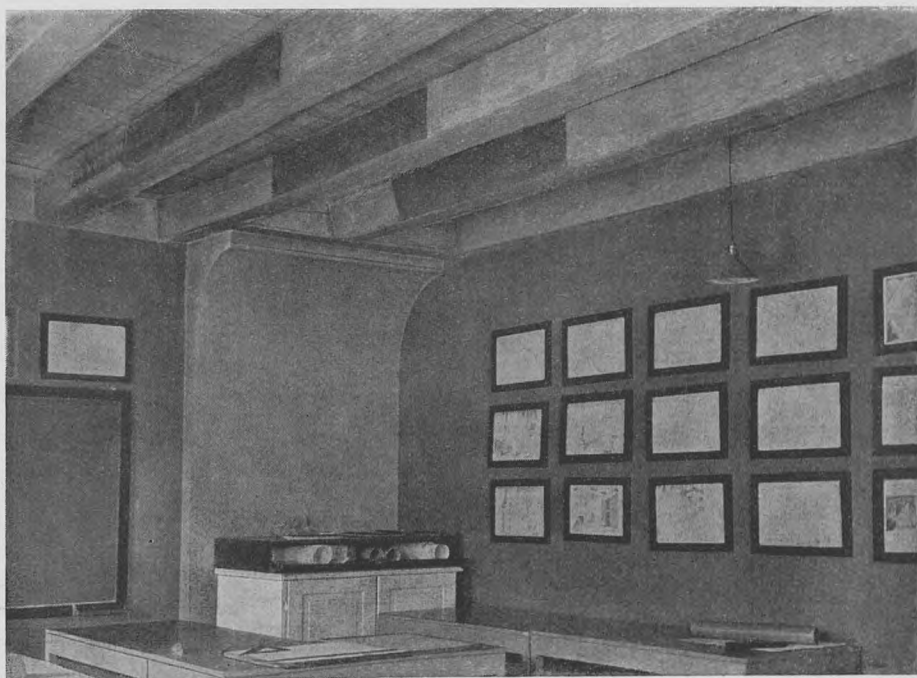
Atelier. Malerskolen. 1. Sal. Se Opm. Tv. 4, Rum 14.

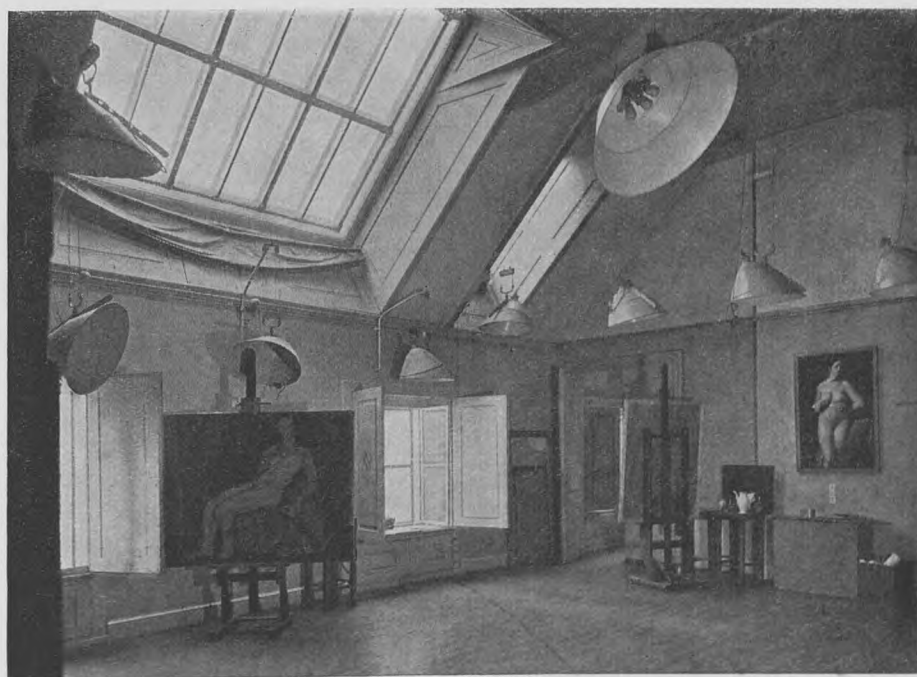
Perspektivklassen. 2. Sal. Se Opm. Tv. 5,
Rum 14.

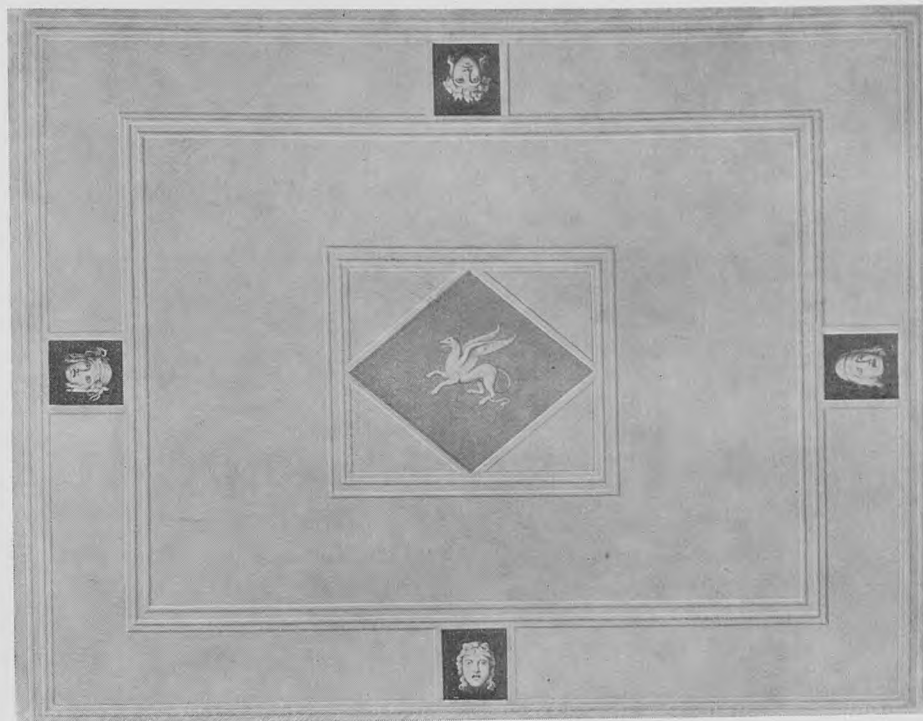
Perspektivklassen. 2. Sal. Se Opm. Tv. 5,
Rum 15.

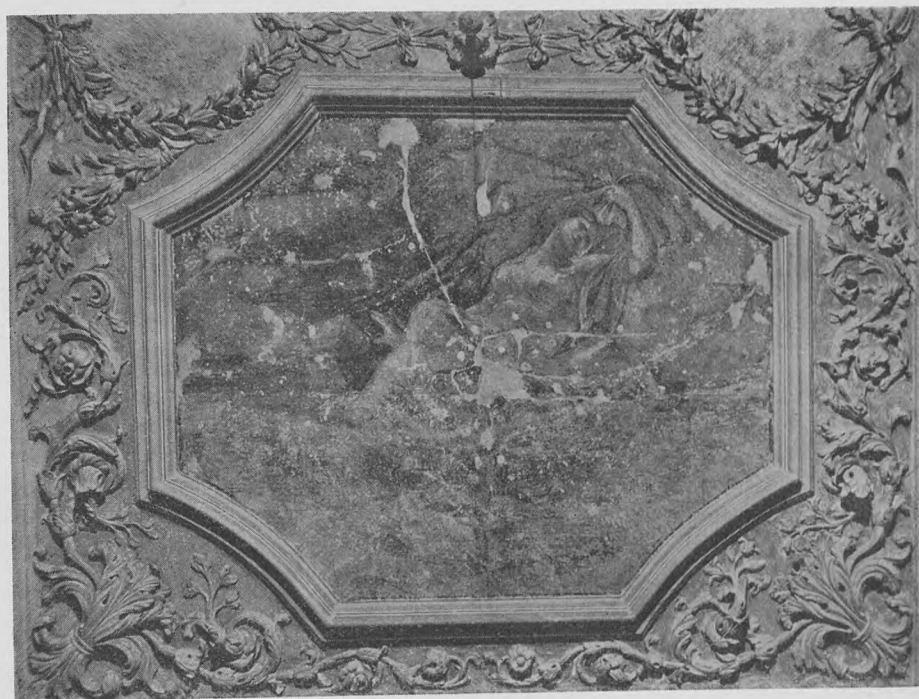
Atelier. Malerskolen. 2. Sal. Se Opm. Tv. 5,
Rum 17.

Loftsdekoration i Professorbolig (Hilker).
Stuen. Se Opm. Tv. 3, Rum 9.

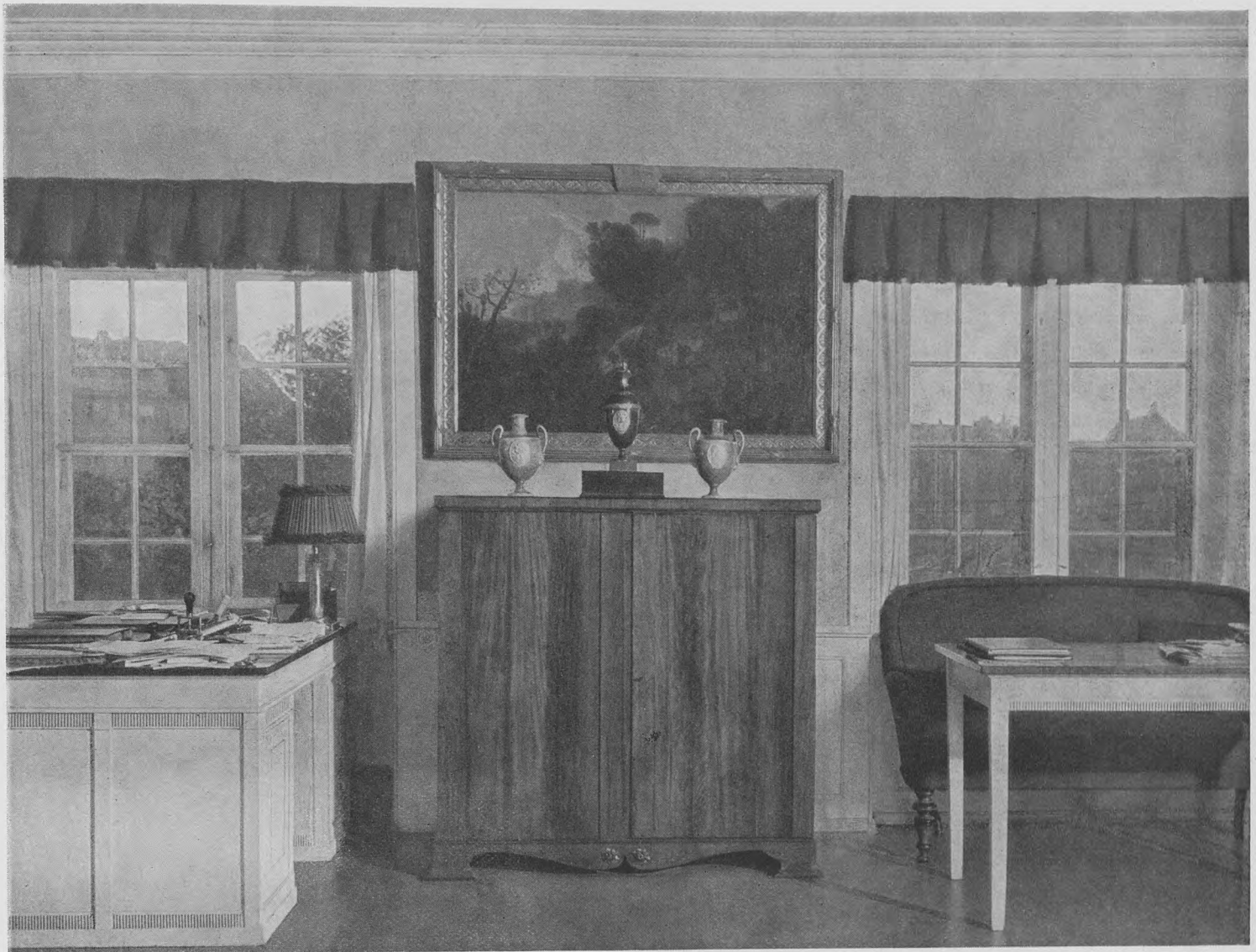

Loftsdekoration i Sengekammeret. 1. Sal. Se
Opm. Tv. 4, Rum 4.

Loftsdekoration i Perspektivklassen. 2. Sal. Se
Opm. Tv. 5, Rum 14.

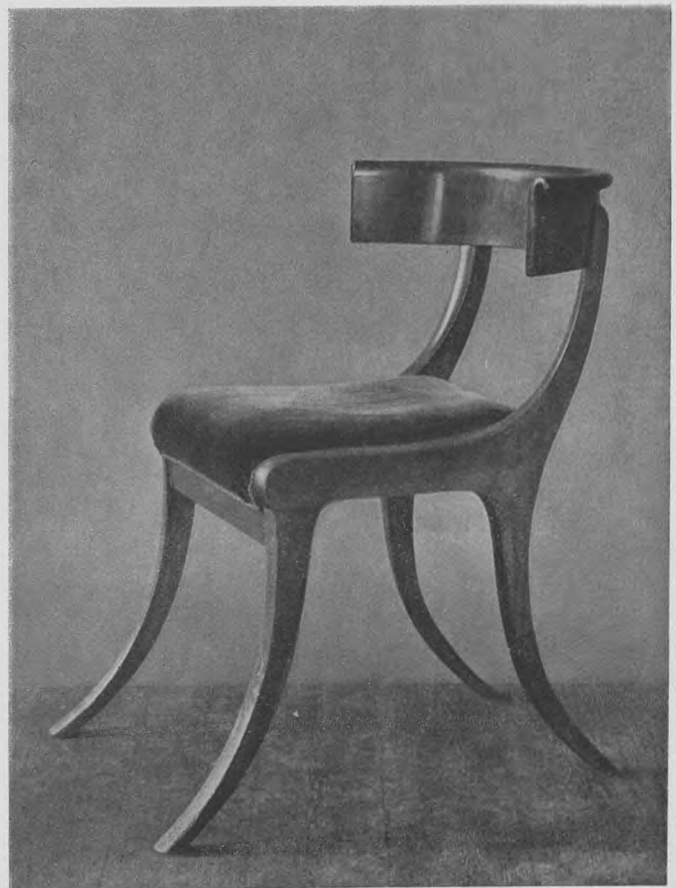

Kontoret 2. Sal. Vinduesvæg med Skab. Se Opm. Tv. 5, Rum 28.

Stol fra Kuppelsalen.

Stol fra nordre Forsal til Kuppelsal.

Bogens Udgivelse er forestaaet af Professor Kai Gottlob, Bibliotekar Aage Marcus og Arkitekt Steen Eiler Rasmussen. Tilrettelæggelsen er foretaget af Arkitekterne Ib Andersen og Viggo Møller-Jensen.

Bogen er trykt i Nordlundes Bogtrykkeri, København. Ætsningerne er leveret af F. Hendriksens Reproduktions-Atelier. Lystrykkene er udført af Pacht & Crones Eftf. Fotografierne er optagne af Fotograf Vagn Guldbrandsen. Papiret er fra De forenede Papirfabrikker.